

www.e-rara.ch

**Athanasii Magni Alexandrini episcopi, graviss. scriptoris et sanctiss.
martyris, Opera in quatuor tomos distributa**

Athanasius

Basileae, 1564

Universitätsbibliothek Bern

Persistent Link: <https://doi.org/10.3931/e-rara-125995>

Quartus tomus in quem reliqua scripta, sparsim hinc inde disiecta, ab aliis versa, coniecimus,
quaecunque magni Athanasii episcopi Alexandrii nomine circumferuntur

www.e-rara.ch

Die Plattform e-rara.ch macht die in Schweizer Bibliotheken vorhandenen Drucke online verfügbar. Das Spektrum reicht von Büchern über Karten bis zu illustrierten Materialien – von den Anfängen des Buchdrucks bis ins 20. Jahrhundert.

e-rara.ch provides online access to rare books available in Swiss libraries. The holdings extend from books and maps to illustrated material – from the beginnings of printing to the 20th century.

e-rara.ch met en ligne des reproductions numériques d'imprimés conservés dans les bibliothèques de Suisse. L'éventail va des livres aux documents iconographiques en passant par les cartes – des débuts de l'imprimerie jusqu'au 20e siècle.

e-rara.ch mette a disposizione in rete le edizioni antiche conservate nelle biblioteche svizzere. La collezione comprende libri, carte geografiche e materiale illustrato che risalgono agli inizi della tipografia fino ad arrivare al XX secolo.

Nutzungsbedingungen Dieses Digitalisat kann kostenfrei heruntergeladen werden. Die Lizenzierungsart und die Nutzungsbedingungen sind individuell zu jedem Dokument in den Titelinformationen angegeben. Für weitere Informationen siehe auch [Link]

Terms of Use This digital copy can be downloaded free of charge. The type of licensing and the terms of use are indicated in the title information for each document individually. For further information please refer to the terms of use on [Link]

Conditions d'utilisation Ce document numérique peut être téléchargé gratuitement. Son statut juridique et ses conditions d'utilisation sont précisés dans sa notice détaillée. Pour de plus amples informations, voir [Link]

Condizioni di utilizzo Questo documento può essere scaricato gratuitamente. Il tipo di licenza e le condizioni di utilizzo sono indicate nella notizia bibliografica del singolo documento. Per ulteriori informazioni vedi anche [Link]

QVARTVS TOMVS IN

QVEM RELIQA SCRIPTA, SPAR-

SIM HINC INDE DISIECTA, AB ALIIS VERSA, CONIECI-

mus, quæcunq; magni ATHANASII EPISCOPI ALEXANDRINI NO-

mine circumferuntur: quibus adiecimus diuinæ Scripturæ Veteris

ac Noui testamenti Synopsin, à D. Vuolfango Muscu-

lo ante aliquot annos Latinitate donatam,

& nuper primùm à nobis in

lucem editam.

HOC TOMO CONTINENTVR A DIVERSIS INTER-
PRETIBVS TRALATA.

D. Athanasij De uarijs quæstionibus Sacræ Scripturæ ad An- tiochum principem libellus.	Pag. 3
Tractatus De Definitionibus Theologicis.	28
Disputatio contra Arium Laodiceæ habita.	34
Exhortatio ad Monachos.	53
De passione imaginis domini nostri Iesu Christi libellus.	57
Ad Marcum Papam epistola.	61
Marci Papæ rescriptum ad Athanasium.	62
Ad Serapionem de Sancto Spiritu epistolæ duæ.	64
De Vnita Deitate Trinitatis ad Theophilum lib. VII.	70
Synopsis totius Sacræ Scripturæ, Noui ac Veteris instrumēti.	95
Index copiosus in fine additus.	

SANCTI PATRIS ATHA- NASII ARCHIEPISCOPI ALEXAN-

DRIAE, AD ANTIOCHVM PRINCEPES, DE PLVRIMIS

& necessarijs quæstionibus, quæ in diuinis scripturis apud mul-
tos in dubio sunt, & tamen à quouis Christia-
no teneri debent.

VALENTINO AMPELANDRO INTERPRETE.

QVÆSTIO I.

NDE declarari potest, quòd creati sint angeli: nam in li-
bro Geneseos id non memoratur.

RESPONSIO.

Cùm nosset Deus esse Iudeos ad idola, & multorū deo-
rum cultum propensos, eius rei gratia abscondit in Ge-
nesi hanc rationem de angelis, ne & illos deos facerent,
qui vitulum & alia quædam deificauerant, quasi dij es-
sent. Quòd uero creati sint angeli, audi Dauidem pro-
phetam dicentem: Laudate eum omnes angeli eius: lau-
date eum omnes uirtutes eius: Quoniam ipse dixit, & fa-

cta sunt, ipse mandauit, & creata sunt.

Quæstio II.

Quantum igitur angelorum numerus, hominum multitudinem superat?

Responsio. Alij quidem adserunt, quòd nonaginta nouem partibus distributi
sint, iuxta parabolam decem drachmarum: Alij uerò equalem angelorum & hominū
esse numerū affirmant, in testimonium adducentes illud: Constituit gentium termi-
nos iuxta numerum angelorum Dei.

Quæstio III.

Quid inter se differunt angelorum essentia, & essentia dæmonum?

Responsio. Essentia non differt, sed uoluntas diuersa est, sicut boni & mali ho-
minis animus inter se differt.

Quæstio IIII.

Quot sunt ordines, & quot sunt angelorum essentia? Responsio. Vna &
eadem est essentia, sicut etiam una tantum est essentia hominum. Ordines uerò, sicut
multum ualens in Theologia Dionysius inquit, sunt nouem: Angeli, Archangeli, Prin-
cipatus, Potestates, Virtutes, Dominationes: Sex alis alata Seraphim, multis oculis
ornata Cherubin, & Throni.

Quæstio V.

Quot sunt cœli? Responsio. In dubio est apud multos hæc quæstio. Nam
liber Geneseos duos cœlos cōmemorat. Diuus autem Paulus etiā tertium cœlum se-
se uidisse dicit. Et Dauid propheta de quarto cœlo loquitur: Laudate eum cœli cœlo-
rum. Sciendum uerò, quòd quemadmodum natura hominum una, & unus homo di-
citur, multi item sunt homines: Sic etiam cœlorum natura una, & unum cœlum dici-
tur in diuina scriptura, & cœli multi.

Quæstio VI.

Quando, & quam ob causam ex cœlo diabolus decidit? Fabulantur enim quidā,
quòd deciderit eo quòd Adamum adorare uoluerit. Responsio. Hominū stul-
torum cōmenta sunt hæc. Diabolus enim antequam creatus esset Adam, cecidit. Con-
stat uerò cecidisse eum propter superbiam suam, ut inquit Esaias propheta: Cogitauit
apud semetipsum, supra nubes locabo solium meum, & altissimo similis ero.

Quæstio VII.

Cuius rei gratia permisit deus, ut bellum esset inter genus humanum, & inter dia-

a A 2 bolum?

bolum? **Responsio.** Ut ij qui Deum diligunt, manifesti fierent: & ut ij qui delictijs dediti sunt, redarguerentur. Vbi namq; nullus est aduersarius, nō manifestantur dextri Regis milites. Ergo diabolus uictoriæ causa est, & hoc quoq; pacto cognoscitur ab ijs qui diligunt Deum.

Quæstio VIII.

Cum ex cælo diabolus prolapsus sit, quomodo scriptum est in libro Iob, quod ingressi sint angeli Dei, ut starent in conspectu Domini, & diabolus in medio eorum?

Responsio. Non dicit scriptura, quod in cælis diabolus uenerit in mediū angelorum. Manifestū igitur est, quod in terra. Etenim ubicunq; sunt angeli, astāt Deo. Verū sciendū est, q̄ per sanctū aliquē angelū diabolo Deus est loquutus, quēadmodum etiā reges per hominem aliquem intermediū, suū alloquuntur aduersarium.

Quæstio IX.

Vnde potest declarari, quod tempore mortis nō unā cum corpore moriatur anima quoq;? Sic enim quidam opinantur. **Responsio.** Verbū Christi & Dei nostri, clarissimē nos docet, quod corpus nostrū mortale, & quod immortalis sit anima nostra. Inquit enim Christus: Ne metuatis ab istis qui occidunt corpus, animam uerō nō possunt occidere. Vnde constat q̄ anima hominis immortalis sit, et à Deo existat.

Quæstio X.

Certus quidem est iste sermo, & quem omnibus modis recipiamus, sed quoniam modo anima recedit à corpore? **Responsio.** Ex quatuor elementis credimus humanum corpus constitutū esse: ex sanguine uidelicet, phlegmate, humore & cholera. Vtpote ex calido, frigido, humido & sicco: id est, ex igne & aqua, aere & terra. Nam sanguis quidem, quia calet, ex aere est utiq;. Atra uerō bilis, quia sicca est, cōstat quod sit ex terra. In elementis istis quatuor, uelut intra parietes, in domicilio corporis instar columbæ cuiusdam conclusa est anima. In mortis igitur puncto recedentibus à se inuicē quatuor elementis, dissoluuntur (ut ita dicam) quatuor parietes domicilij, & discedit quæ intus conclusa fuit, colūba, uidelicet anima. Ac primū quidē calidū & uitale recedit elementum, unde mortua relinquūtur corpora. Nam cholera quidem, phlegma & humorem etiā post mortem retinent, sanguinem uerō non habent.

Quæstio XI.

Anima quæ nos præuenientes, decedunt, inuisunt ne hanc uitam rursus, uel non? **Responsio.** Nequaquam. Audi Dauid prophetā de hominibus defunctis dicentem: Homo sicut gramē dies eius, ueluti flos agri, sic effloreat. Quoniam spiritus pertransiuit per eum, & non erit amplius, & locum eius non amplius agnoscent. De animabus uero sanctorum non est dubitandum: nam & post mortem, & in iudicij die cognoscent omnia.

Quæstio XII.

Quomodo uidentur aliquoties Prophetæ uidisse Deum? **Responsio.** Post omnes Prophetas, & post apparitionem & aduentū Christi, Ioannes Theologus inquit, Deum nemo uidit unquam. Et ut confirmaret, tanquam terribile ac peregrinū uerbum, subiunxit: Unigenitus ille filius, qui est in sinu patris, hic enarrauit. Vnde & Apostolus Paulus de Deo loquitur, dicēs: Quem nemo hominum uidit, neq; uidere potest. Quamobrem nudā Dei essentiam nullibi uidit ullus, pro humana uerō infirmitate, Deus assumpta forma sua maiestate lōgē infirmiori Prophetis apparuit. Et in summa, ille qui erat incorporeus, sicut homo sapius ipsis apparuit incarnatus. Vnde manifestō constat, quod non essentiam, sed gloriā Dei uiderint, quēadmodum & de angelis & de nudis animabus sentiendū est. Sola uerō sancta Deipara uirgo nudam essentiam Gabrielis archangeli, ut est, contemplata est.

Quæstio XIII.

Nunquid ergo scire possumus, quare non permiserit Deus, animam alicuius eorum qui ē uiuis decesserunt, ad nos redire, & enarrare qualisnam rerum apud inferos status, & qualis ibi sit necessitas? **Responsio.** Multi apud nos inde errores querentur. Multi enim dæmones formas humanas induere, & in hominum demortuorum figuris transformari potuissent, ac dicere à mortuis sese resurrexisse, atque inde multas

de multas res ementitas, & falsa dogmata de ijs quæ ibi fiunt, spargere, idq; ad seducendum nos & perdendum.

Quæstio XIII.

Quæ causa quod adoramus ad mundi plagam Orientalem, & quare hoc faciunt Iudæi uersus Austrum? Responsio. Non unū & par de his potest dari responsum, Iudæis enim quibusdam respondendum, & quibusdam ex Græcis exponendum negotium, deniq; Christianis etiam quæ causam hanc cōcernunt, declaranda ueniūt. Atqui Iudæis quidem respondemus, quod eam ob causam qui fideles sumus adoramus ad Orientem, quod spiritus sanctus per Dauidem prophetam præcepit qui dicit: Adoremus ad locū ubi steterē pedes Domini. Quod si Iudæus obijciat: Vbinam steterē Domini pedes? Zacharias propheta docet: Cū inquit, in Oriēte pedes Domini stabunt, in monte Oliuarum ē regione Hierusalem. Vnde & Iudæi qui sunt Hierosolymis adorantes, uersus Orientalem mundi plagam adorant, ad montem uidelicet Oliuarum. Et hoc quidem breuiter Iudæis responsum esto. Quod ad Græcos respondemus, quod nō ideo adoramus ad Orientem, quod in ea parte mundi Deus aliquo modo circumscriptus habitat, sed quia Deus lux est uera diciturq; eam ob causam ad creatum istud lumen conuersi, non illud quod creatum est lumen, sed eius luminis creatorem adoramus, & ex elemento omnium splendidissimo, omnium elementorum splendidissimum creatorem Deum ueneramur. Audiant uerō fideles & discant, quod sancti Apostoli Christianorum Ecclesias ideo iusserunt Orientem uersus suas fundere preces, ut ad Paradisum, unde cecideramus, suppliciter à Deo petamus & à nostro Domino, ut in antiquam nos patriam & locum unde cecidimus, restituere uelit.

Quæstio XV.

Num igitur quia Christus uectus est insidēs asino, asinos honorificē uenerari debemus? Responsio. Non per asinum Christus diabolu deuicit & dæmones, neq; in eo salutem operatus est, sed in cruce. Vnde asinū quidem si uideāt dæmones, non horrent, neq; metuant: uidentes uerō crucē, terrentur, fugiunt & euanescent.

Quæstio XVI.

Quare credentes omnes ad Crucis imaginē cruces facimus, lanceæ uerō sanctæ, aut arundinis, aut spongiæ figuras nullas conficimus, cū tamen hæc tam sint sancta quàm ipsa crux? Responsio. Figuram quidem crucis ex duobus lignis compingentes conficimus, ut si quis infidelium id in nobis reprehendat, quod ueneremur lignum, possimus duobus inter se disiunctis lignis, & crucis dirempta forma, ea tanquam inutilia ligna reputare, & infideli persuadere, quod non colamus lignum, sed quod Crucis typum ueneremur: in lancea uerō aut spongiā, uel arundine, nec facere hoc nec ostendere possumus.

Quæstio XVII.

Quare uicesimo quinto die mensis Martij in utero uirginis clausus, habitare cœpit Christus & Deus noster, ueniens in terram? Responsio. Quia eodem die in mundi principio Deus creauit Adam. Hinc est quod in hoc ipso mense omnes arbores & herbæ, animalia itē ad proferendū fructum, & ad liberos procreandos commouentur, tanquam à Deo hoc tempore creata sint.

Quæstio XVIII.

Nulla hominum adhuc dum mortuo, à quonam Cain mortem didicit, ut suū interimeret fratrem? Responsio. Diabolus ipsum edocuit hoc, & submonstrauit quonam modo fratrem suum occideret.

Quæstio XIX.

Quinam erant filij dei, qui filias hominum uiderunt ac duxerunt eas sibi uxores? Responsio. Erant isti filij Seth. Nam incorporea natura Dei, corpora nec amat, neq; mulieribus commiscetur.

Quæstio XX.

Quare in rubo Deus conspectus est Mosi, & non in aliqua planta alia? Responsio. Respondent quidam, id ideo factum, ne Iudæi ex lignis eius idolum

lum sibi facere possent. Alij uerò rationem hanc afferunt, quòd futurū esset, ut Christus germinaret ex nostra spinosa natura. Et eius rei gratia, in rubo apparuit Mosi.

Quaestio XXI.

Quare legem in caligine dedit Deus? Responso. Quia in ea obscure insertum latebat mysterium dispensationis Christi Dei nostri.

Quaestio XXII.

Quare duae tabulae legis primum contractae sunt? Responso. Ut significaret Deus prioris legis transgressionem.

Quaestio XXIII.

Cum Deus sit incorporeus & sine forma, qualia eius posteriora uidit Moses? Responso. Ante secula existētem, & opificem omnium creaturarum credimus Deum huius uniuersi, & ipsum increatum. Vnde liquet, quòd posteriora Dei, sunt creaturae, & res quas uidit & exposuit, dicens: In principio fecit Deus coelum & terram, &c. Et haec quidem multū ualens in diuina scriptura magnus Athanasius. Nos uerò qui ab ipso sumus illuminati, asserimus quòd etiam aliter posteriores partes Dei dicat scriptura. Non quòd Deus habeat partes ante & à tergo, nam corporibus haec sunt peculiaria, numen uerò incorporeum existit. Sed quia ubique posteriores partes anterioribus sunt humiliores: Diuinitatem intellige per anteriora. Et propterea dixit: Nequaquam uidere poterit homo meam faciem, & uiuet. Non enim est possibile corporalibus & materialibus oculis uidere incorpoream, & omni materia carentem essentiam Dei, & uiuere: Posteriores uerò partes Dei, carnem intellige, quam assumpsit ex Virgine, & per quam cōspectus est. Preciosum enim & excelsum in Deo, est diuinitas quae uideri non potest, & quae etiam dicitur facies. Posteriores uerò partes Dei, caro est, quae quasi contempta, tergum uocatur, quòd etiam Deus Mosi ostendere uolens, dicit: Ostendam posteriora mea. Infirma nanque indutus carne per eam conspiciat.

Quaestio XXIII.

Quis primum praefigurauit duos istos populos, populum uidelicet Gentilem & Iudaicum? Responso. Constat quòd Rebecca uxor Isaac, quae gemellos peperit, Iacob & Esau. Quin etiam duae tabulae legis, duorum istorum populorum fuere symbolum.

Quaestio XXV.

Quisnam in ueteri Testamento primus exhibuit typum crucis uiuificantis? Responso. Iacob, cum benedicens filiis Ioseph transponeret manus.

Quaestio XXVI.

Qui fit quòd quae somniamus aliquoties euadunt uera? Responso. Ex Deo saepenumero fit hoc, & saepius etiam ex contingenti. Item quòd intelligentiae participes est anima, cognoscit quaedam. Aliqua uerò interdum demones quoque monstrantes praedicunt per somnia.

Quaestio XXVII.

Quid igitur, nunquid praescius futurorum est diabolus, & demones futura praedicere queunt? Responso. Praescius rerum, & cordium cognitor solus est Deus. Nec enim uel angeli cordis abscondita uel futura uidere possunt. Demones uerò ea quae praemonstrare putantur, uersutē indagantes, praedicunt. Vtpote saepenumero tanquam spiritus uidentes imbres, qui adhuc sunt apud Indos, praeuertunt & anticipant in Aegypto. Et per incantationes somniaque magnam aliquando Nili inundationem egregie perficiunt, & alia quaedam eiusmodi operantur. Mentiuntur etiam aliquoties, id si cui deprehendere est animus, questionē aliquam apud semetipsum praesupponat, ueluti: Quot nummi crastina mihi erunt exponendi. Aduocatum ad se incantatorem uel diuinatorem interroget de eo, quod apud se definiuit, ibi deprehendet eum prorsus non scire quicquam.

Quaestio XXVIII.

Quare maior pars hominum noctu nascitur, & noctu moritur? Respon. Id ideo fieri uidetur, ut ex hoc hypodigmate discamus, quòd obscura sit praesentis uitae & natiuitas

QVAESTIONES.

7

& natiuitas & mors: ingressus nimirum in hanc uitam & exitus.

Quaestio XXIX.

Quale signum tenere debet homo, ne seducatur & recipiat Antichristum, putas uidelicet ipsum esse Deum. Responsio. Hoc ipsum quod Dominus tradidit nobis, dicens: Quod quemadmodum fulgur exit ab Orientali plaga mundi, & in Occidentem usque lucet, sic etiam filij hominis secundus erit aduentus. Docemur inde, quod omnis Christi sese nomine uenditans, si non ueniat ex improviso, nec in toto mundo conspicuus, sed reperiatur in una tantum regione uel ciuitate, quod talis sine dubio sit Antichristus. In secundo namque aduentu Christi, omne genus humanum congregabitur, & manebit inter ipsos Christus, & conspicietur ab omnibus.

Quaestio XXX.

Asserunt quidam, possibile non fore, ut Antichristus exuscitet à mortuis hominem, etiam si reliqua faciat omnia. Responsio. Quod Apostolus de Antichristo dicit, eum sese exhibiturum in omnibus signis & uirtutibus mendacij, liquet, quod etiam mortuum à se excitatum ostendat, id autem non uerè, sed tantum in phantasia.

Quaestio XXXI.

Si sanctus aliquis uir immiserit disciplinam, aut cruciatum, aut demonem, uel mortem, aut aliquam aliam castigationem, in domum aut in alicuius liberos, potest ne ille homo exorare Deum, & effugere hanc supplicij sententiam quam tulit seruus dei?

Responsio. Si sanctus sit ille uir qui hominibus cruciatum immisit, constat consilium illud à Deo profectum esse. Quisnam autem est, qui consilium Dei uelit irritum facere? Ne ipsi quidem angeli inter sese unquam digladiantur, cognoscentes mutuae dilectionis spiritualis uinculum. Nec exaudiretur quidem, etiam si per deprecationem suam alterius sancti preces aliquis irritas reddere uellet. Non enim conueniens est, ut famulorum suorum Deus alium affligat, alium uerò foueat. Vnde Corinthium istum scortatorem, puniuit Apostolus. Et in Testamento ueteri, coelum clausit Helias pro siccitate, & idem aperuit rursus. Atque haec quidem ita permittente Deo, septem milia sanctorum sustinere, qui genu non flexerant idolo Baal. Præterea cum Iob ab amicis esset affectus contumelia, fecit Deus, ut ipse culpam illis condonaret, dicens: Abite ad seruum meum Iob, & orabit pro uobis. Ergo, Quemadmodum apud sanctos angelos, alius contra alium nihil committit, sic etiam de sanctis hominibus est sentiendum.

Quaestio XXXII.

Quomodo incantatores quidam eijciunt ex hominibus daemonia? Responsio. Cum in Euangelio Christus dicat: Si Satanam eijcit Satan, regnum eius non stabit, manifestum sit, quod incantator non eijcit daemone, sed Satan ex obsessio homine cedens, uoluntarie recedit, ad decipiendum homines, & ad Deum ne currant, persuadet ipsis, ut ad incantatores currant & ad magos.

Quaestio XXXIII.

Quoniam modo temporibus mortiferis moriuntur quidam, sicut quasdam uideant uisiones, & post horas duas uel tres resurgant, quædam referentes?

Responsio. In istis anima tum nondum penitus à corpore digressa est, sed in quodam sunt excessu, & à nobis expirasse putantur: quæ uerò uisuntur ab ipsis & narrantur, ad nostram utilitatem, ea Deus per illos administrat.

Quaestio XXXIII.

Quomodo corpus suum agnoscit anima in resurrectione, ut non ingrediatur in corpus aliquod alienum? Responsio. Est hoc naturæ consentaneum. Quemadmodum enim agni à matribus uespere separati, & mane rursus admissi, recta singuli ad matrem suam sua natura trahuntur: Sic etiam cum animabus in resurrectione futurum esse sentiendum est.

Quaestio XXXV.

Christum confitentibus Christianis, Iudæis uerò etiam ipsum uenisse in dubium reuocantibus, dicentibusque, ipsum adhuc uenturum esse, Vnde persuadere possumus ipsis, quod & Deus sit Christus, & quod uenerit, denique quod non sit seductor, sicut ipsi

existimant, sed uerax? Responsio. Quòd Christus Deus & dominus sit, audiamus prophetam Dauidem dicentem: dominus Deus, & apparuit nobis. Item, Inclinauit cœlum, & descendit. Et rursus: qui sedet supra Cherubim, apparuit. Habacuc autem inquit, Deus à Thæmam ueniet. Et Hieremias: Hic Deus noster, non reputabit alius erga illum: Omnem scientiarum uiam scrutatus est, & dedit eam Iacob seruo suo. Postea uisus est in terra, et cum hominibus conuersatus est. Vides igitur quàm manifestè Prophetæ Christum dicant esse Deum.

Dicta et Interpretationes parabolarum Euangelij.

Quæstio XXXVI.

Abeuntes in ciuitatē quę sita uobis est ē regione, hominem inuenietis, testaceum uas aquę portantē. Quæ nam ciuitas est? ecclesia. Quod aquę testaceum uas? Sanctū baptisma. Quis ille homo? Præcursor. Quod cœnaculum? Regnum cœlorum.

Quæstio XXXVII.

Matth. 18. Simile factū est regnum cœlorum homini regi, qui cum seruis rationem subducere uoluit. Quis est ille rex? Deus. Quis debitor decē mille talentorum? Homo qui multis peccatis immerfus, diuinæ tamen est longanimitatis particeps. Quis centum denariorum debitor? Subditus seruus eius qui talentorum decem debebat millia, qui & ipse quidem Dei longanimitatem cōsequutus, crudelis tamen ac durus erga conseruum suum uisus est.

Quæstio XXXVIII.

Matth. 21. Homo quidā duos habebat filios, qui dixit ad alterum illorum: Vade in uineam. Qui respōdit, Non ibo; et abiit. Et accedens ad alterū dixit similiter: qui respōdit, Ego ibo, & non abiit. Quis ille homo? Deus. Quis ille qui dixit, Ibo & non abiit? Iudæi. Quis ille qui dixit: Non ibo, & tamen abiit? populus qui est ex gentibus.

Quæstio XXXIX.

Luce 12. Hominis cuiusdam diuitis ager uberes fructus tulit, &c. Quis ille homo? Iudas: & qui sicut ipse, auari sunt & amantes pecuniæ.

Quæstio XL.

Matth. 21. Abite in castellum quod contra uos est, & inuenietis asinam alligatā & pullum. Quod est castellum? Hic Mundus. Asinus uerò, Iudæi. Pullus, Christiani. Qui ligauit, Mosaica lex. Qui soluit, Christus. Pullus enim est ethnicorum inscitia & ignorantia.

Quæstio XLI.

Matth. 26. Abeuntes in uicum qui contra uos est ad quendam, dicetis ei: Magister dicit, Apud te facio Pascha cum discipulis meis. Quę ista ciuitas? Infernus. Quis ille quidam? Adam. A mortuis enim ipsum excitaturus erat.

Quæstio XLII.

Matth. 3. Iam uerò & securis ad arborum radicem est posita. Radix est fides. Arbor uerò est homo, & securis est finis hominis.

Quæstio XLIII.

Matth. 7. Homo quidam, domum suam ædificauit super petram. Quis ille homo? Sanctus Petrus. Petra, Christus. Domus, fides. Ventus, diabolus est. Qui uerò super arenā ædificauit, Iudas est. Arena siquidem est sterilis.

Quæstio XLIII.

Matth. 22. Simile factum est regnum cœlorum homini regi, qui nuptias apparauit filio suo. Quis ille rex? Deus. Quis filius? Christus. Quinam illi sunt qui erant uocati? Prophetæ & Apostoli. Qui illi qui denegabant? Iudæi. Qui uerò ueniebant? Hi qui erant ex gentibus. Quis erat qui non habebat nuptialem uestem? Iudas, & qui, quēadmodum ipse, in sancta ministeria sese indignè ingerunt.

Quæstio XLV.

Matth. 17. Dixit dominus ad Petrum: Vade ad mare, & hamū proijce, primumquē qui egresus fuerit, piscem cape, & eius aperto ore, staterem inuenies, hunc pro me dato & pro te. Quod

QVAESTIONES

9

te. Quod mare illud est? Mundus. Hamus, uerbum Dei. Piscis, Christus. Stater, crux Domini, in qua & ipse crucifigendus erat & Petrus.

Quaestio XLVI.

Homo quidā duos habebat filios, & dixit minor natu ad patrē suū: Pater, da mihi *Luc. 15.* partem substantiæ meæ. Quis ille homo? Deus. Duo filij, iusti & peccatores. Filius minor natu, qui mente est instabili. Pars illū cōcernens, sunt eloquia & mandata Dei.

Quaestio XLVII.

Homo quidam clarus genere profectus est in terram longinquam ad accipiēdum *Luc. 19.* regnum. Homo ille, Deus est: Longinqua regio, est aduentus eius in terrā. Regnū, secundus eius aduentus. Serui, sunt Prophete, Apostoli, & Martyres. Mina autem, est gratia quam acceperat Iudas: similiter etiā talentum.

Quaestio XLVIII.

Homo quidam plantauit uineam, & sepem ei circumdedit. Homo ille, est Deus. Vi *Matth. 21.* nea, mundus. Torcular, est baptisus. Turris, fides. Agricola, sunt Iudaei. Serui, Prophetae, Apostoli & Martyres. Hos misit ut praedicarent, & occiderunt eos, similiter etiam unigenitum filium, qui est uerbū Dei: & ablatum ab ipsis est regnum, & datum est Romanis, qui facerent fructus eius. Ipsi uerō mali, male perierūt, propter ipsorum incredulitatem & duritiem cordis.

Quaestio XLIX.

Exiuit qui seminabat ad seminandū semen suum. Semē, est uerbum Dei. Quod in *Matth. 13.* spinas cecidit, Iudas, qui abiens semetipsum suffocauit, & uolucres cœli deuorauerunt eum. Semen uerō quod cecidit in terram bonam, Prophetae sunt & Apostoli.

Quaestio L.

Homo quidam à Hierusalem descēdit Hiericho, & incidit in latrones. Homo ille, *Luc. 10.* est Adā. Hierusalem, paradysus. Hiericho, inundus. Latrones, sunt male cogitationes, & transgressio. Sacerdos, Propheta, Leuites, Moisaica lex. Samaritanus, est Christus. Oleum & uinū, preciosum corpus et sanguis, & sanctū baptisma. Diuersorium autē est ecclesia. Et hospes, sanctus Paulus. Duo denarij sunt uetus & nouū Testamentum.

Quaestio LI.

Homo quidam diluculo egressus est ad conducendum operarios. Homo ille, est *Matth. 20.* Deus. Vineam, mundus est. Operarij, sunt Apostoli. Circa uerō undecimā horam uenientes, Mathias est, qui cum reliquis undecim Apostolis connumeratus est.

Quaestio LII.

Mulier quaedam drachmam habebat, quam perdidit. Mulier est ecclesia. Drach- *Luc. 15.* ma uerō Adam.

Quaestio LIII.

Simile factum est regnum cœlorum thesauro qui absconditur in agro. Quis ille *Matth. 13.* thesaurus? Christus. Qui sunt illi qui emerunt? Ioseph & Nicodemus, maximē uerō sancta mater Deipara uirgo.

Quaestio LIIII.

Simile factū est regnū cœlorū fermento, quod acceptū mulier abscondit in farinæ tria *ibidem* sata. Quod illud fermentum? Fides. Farinæ tria sata, triduaana Seruatoris resurrectio.

Quaestio LV.

Quare Baptista uocat Iudæos progeniem uiperarum? Responso. Quia illa bestia suæ matris uentrem exedit, & sic demum egreditur, qualia etiam isti parricidae patrauerunt, suos interficientes doctores & Prophetas, inuidia commoti. Lapidauerunt enim Moſen, Eſaiam uerō prophetam cum lignea ferra in duas partes diuiserūt ipsum dissecantes.

Quaestio LVI.

Quam nam ob causam cum traditus esset Ioannes, secessit Iesus in Galilæam? Responso. Ut nos doceret fugiendas esse tentationes. Quod si in eas inciderimus, ut strenue nos & fortiter geramus.

Quaestio LVII.

Quid peccauit ficus quod eam Christus arefecit? Quonam id proposito fecit, & quomodo?

& quomodo? Responſio. Quoniam dominus paſſurus iam erat, ne exiſtimarent eius diſcipuli ipſum non omnipotentem eſſe, ſed infirmum, ideoq; pateretur: in hac inanimata re, ſuam declarauit potentiam ut oſtenderet, quod omnes aduerſarios ſuos ariditate percutere poſſet. Sed, quæadmodum dixit ipſe, quia non uenit ad condemnandum mundum, quin potius ad ſeruandum, ſuam quidem potentiam inanimata ficu declarat, ſuum autem erga homines amorem, immenſa patiētia erga homines exercet. Dicitur uerò peccatum quoq; ficus, quam execratus eſt & ariditate perculliſſit dominus noſter Chriſtus. Eſt etiam hæc huius rei ratio. Quia poſt tranſgreſſionē Adam accepit folia ficus, quibus obtexit ſuæ turpitudinis peccatū, cum deſtrueret tranſgreſſionis peccatum, & configeret deleretq; in cruce, arefecit operculum peccati, id eſt, folia ficus, quibus Adam tegebatur poſt tranſgreſſionem.

Quæſtio LVIII.

Quid eſt quod Chriſtus dicit: Quinq; uiros habuiſti, & nunc quem habes, non eſt tuus uir? Reſpon. Hæc mulier uiros iuxta Samaritarum legem habuit, mortui qui iam erāt, poſtea uerò ſcortabatur: nemo ſiquidem cum ea, ut cum uxore legitima uolebat cohabitare. Illa uerò concupiſcentiam ſuam, cum reſrenare non poſſet, clam apud ſe habuit, cum quo conſuetudinem habebat, & non erat hic manifeſtus aut legitimus maritus: ſed eum uirum ſecum habebat occulte.

Quæſtio LIX.

Qui nam ſunt illi ueri adoratores, qui nec in hoc mōte, nec Hieroſolymis, ſed in ſpiritu adorant Deum & in ueritate? Reſponſio. Iſti ſunt qui in deſertis montibus, & qui in ſpeluncis & cauernis terræ habitant, qui citra congregationem eccleſiæ per opera bona Dei ſpiritu illuminati, in ſpiritu & ueritate adorant Deum & patrem noſtrum qui eſt in cœlis. Qui irreprehenſibiliter uiuunt, & Deū religioſe ſimul & reuerenter adorantes omni pietate & honeſtate uirtutū relucent, nec opus habent eccleſia, aut loco huic rei deſtinato, ſed ipſi ſemetipſos templa facientes, quouis loco bonis operibus & ubiq; Deum placant, deniq; indefinenter ei cum hilaritate omnibus diebus uitæ ſuæ ſeruiunt.

Quæſtio LX.

Quid eſt quod inquit: Si duo ueſtrūm unanimes cōuenerint ſuper terram de qua-
cunq; re petierint, dabitur eis? Reſponſio. Hoc eſt, de qua-
cunq; re cōuenerit animæ cum corpore, de pio nimirum & ſerio negotio, ibi Deus erit in medio eorum, ſicut cum Helia in mōte, & in fouea cum Daniele egit, ipſorum adimplens petitiones.

Quæſtio LXI.

Quid illud qd dicit, eſto beneuolus cū aduerſario tuo, dū adhuc es in uia cum illo? Reſponſio. Aduerſarius animæ corpus eſt, hæc enim ſibi aduerſantur inuicem, quæadmodum inquit Paulus: Caſtigamus eū, & in ſeruitutē redigimus corpus per ieiunia, uigilias, & per alias afflictiōes: idq; ſpōtanei facimus & liberē, ne amplius contra animā per cōcupiſcentias ignominioſas inſurgat. Viā dicit uanā hanc & fallacem uitam. Nam à corpore poſtq; anima ſeparata, et ex hac uita uiſaq; fuerit egreſſa, nō amplius poteſt operari bonū. Quadrans autē dicitur etiā quod reliquū eſt, & quali neglectū in animi cogitationib. Dicit uerò etiā conſcientia, aduerſarius: nā occulte nos in corde noſtro redarguit, coercet à malo, & ſi ſumus inobediētes, tādē nos ad Dei tribunal liſtit, ubi & pœnas dabimus tum enormiū peccatorū, tum etiā leuiū et minimorū.

Quæſtio LXII.

Quæ nam eſt iſta parabola: Simile factum eſt regnum cœlorum grano ſinapis? Reſponſio. Propter humanam ſuam naturā hoc dicit: Diues enim cū eſſet, humiliauit ſemetipſum uſq; ad mortem, mortem uerò crucis. Magnam autem et folijs luxuriantem arborem dicit propter diuinitatem. Volucres autem cœli in ramis eius inſidentes, Prophetas, Apoſtolos & Euangelistas intelligit.

Quæſtio LXIII.

Quid illud quod lex habet: Nō facietis Siſoen ex coma capitis ueſtri? Reſponſio. Siſoen quidam aliter interpretati ſunt, ego ſic ſentio: Prohiberi hac lege capillorum tonſuram. Conſueuere nanque Græci infantum quoq; uertices tondere: & la-
nuginem

nuginem abradere, eamq; postmodum dæmonibus dedicare?

Quæstio LXIII.

Quare flauit in discipulos suos Christus, dicens: Accipite Spiritum sanctum?

Responsio. Quemadmodum super cæco fecit lutum, & eius oculis illinuit, ut ostenderet, quod ipse sit qui ab initio formauit hominem ex luto: Ad eundem modum flauit etiam in discipulos, declarans se esse qui spiritum det & uitam hominibus, per primitiuam illam inspirationem quæ in Adam est, inspirauit. Quod autem inquit: Accipite Spiritum sanctum. Dedit ipsis per istam inspirationem, potestatem & donum peccata remittendi. His baptismi & lignorum accessit efficacia, quam dedit in festo Pentecostes. Ideo inquit: Vos baptizabimini Spiritu sancto, & accipietis uirtutem superuenientis in uos Spiritus sancti. Nam ante passionem eius, Apostoli non sanabant ægros per Spiritum sanctum, sed per potestatem & mandatum sibi à Christo traditum. Nondum enim erat Spiritus sanctus, nec enim adhuc tum Christus fuerat glorificatus. A mortuis uero resurgens, glorificatus est. Spiritum autem sanctum uocat, non sancti Spiritus hypostasim, uel personam: hæc enim erat antequam, & est eritq; semper, sed Spiritus sancti donum, quod ascensionis decimo, resurrectionis uero quinquagesimo die uenit super discipulos Christi.

Quæstio LXV.

Quis est ille iudex iniquitatis, qui neque Deum timebat, nec hominem reuerbatur? Responsio. Deus. Nec enim uel Deum habet quem timeat, uel hominem quem reueretur. Erat autem in ea ciuitate uidua quædam. Quæ illa uidua est? anima cuiusq; hominis, quæ diabolus aliquando maritum habuit, quo repudiato, Christum ex animo complectitur, uidua est, orans nocte dieq; iudicem deprecatur, & lugens dicit: Vindica me de aduersario meo.

Quæstio LXVI.

Quis autem est aduersarius? Responsio. Diabolus, qui tanquam leo rugiens obambulat, quærens quem deuoret. Quid autem dicit iudex? Etiam si non timeam Deum, nec hominem reuerer, uindicare tamen eam, ne ueniens me sugillet. Et infert Dominus, dicens: Audite quid dicat iudex iniquitatis Deus, iniquos enim iudicat & condemnat. Iusto namq; lex non est posita.

Quæstio LXVII.

Quomodo illud intelligendum est: Qui pallium habet, uendat, & emat gladium?

Responsio. Hoc ideo dixit Dominus, ut Apostolis prodicionem sibi intentam notam faceret, & aduentum Iudæorum. Ergo illud nec omnino subiciuit, ne à ludæis turmatim aduentantibus terrentur, nec etiam penitus illis indicauit omnia, ne tenerentur aliquo metu.

Quæstio LXVIII.

Quomodo qui amat animam suam, perdet eam? Responsio. Hic quidem, qui suam animam amat, est, qui absurdas concupiscentias suas perpetrat. Qui uero odit eam, est, qui non obedit, nec locum dat, si, quæ nocere possunt, iubeat. Qui ergo animam suam uult perdere, est, qui imminetia pericula, afflictiones & tentationes effugere cupit. Sicut igitur in periculis pro se perire salutem uocauit, sic eam inueniet in æterna uita.

Quæstio LXIX.

Quid nam est illud: Si oculus tuus dexter, aut dextera tua manus offendit te, erue uel abscinde, & proijce abs te? Respon. Non de membris corporis hoc dixit Dominus, absit: sed de amicis & cognatis, membra namq; sumus inuicem. Si igitur, inquit, habes amicum aut cognatum, cuius tanta tibi sit necessitas, quanta uel dextri tui oculi uel manus: iuxta dictum Iob: Oculus eram cæcorum, & pes claudorum: si uideris ab ipso damnum inferri animæ tuæ, abscinde eum, nulla namq; luci societas cum te nebris. Idq; faciendum maxime, si quid simulent, uel fraudulenter agant.

Quæstio LXX.

Ficum arborem habebat quidam in uinea sua, qui uenit querens in ea fructum, & D. Chrysost.

non

non inuenit. Ficum scriptura uocare solet peccatis immerfam animam. Vineam uero fidelium, ecclesiam. Vinitores aut, angelos. Quando igitur in ecclesia multa sunt opera, quae ex fide non sunt, non uinea uocatur, sed ficus. Quapropter à tenera quidē aetate, ut par est, in ea per baptismum plantati, in senectute uero ad hūc modū immutati, merito Deus quantūuis longanimis, dicit ad uinitorem uel angelū ecclesiae: Ecce tribus iam annis uenio fructum quærens in ista ficu, nec tamen inuenio. Excinde eam, nam quare uel terram inutiliter operiret? Ille uero respondet: Domine, sine illam adhuc hoc tantum anno, donec fouea circum eam facta, misero stercus. Tres igitur sunt anni hominum, in quibus uenit Deus quærens fructum quæ sunt hominis tres aetates, utpote quod pueri primum, deinde iuuenes, postremo sumus senes. Multi enim in senectute demum relipuerunt, qui per afflictiones fossi, & per tentationes recepto stercore, fructiferi facti, protulere uirtutem.

Quaestio LXXI.

D. Cyrillus.

Quare ecclesia hoc nomine uocatur, & quare dicitur catholica? Ecclesia quidem dicitur, propterea quod euocatur omnes: Catholica uero, propterea quod per totum mundum diffusa sit.

Quaestio LXXII.

Vnde dicitur haereticus? Responso.

Ab eo, si quis eligat & exequatur sententiam suam priuatam & propriam.

Propositio LXXIII.

Orate ne fuga uestra fiat in hyeme, uel in sabbato. Explicatio. Notandum quod hyemem Deus non fecit: Scriptum est enim: Aestatem & uer tu creasti. Fugere uero dicit, animae separationem à corpore. Hyemem autem peccata uocat, & Sabbatum securitatem. Dicitq;: Vae animae in peccato, securitate uel socordia, & negligentia constitutæ.

Alia LXXIII.

Lapidem quem reprobarunt aedificantes. Explicatio. Lapis ille Christus est, quem Scribae, Pharisei & seniores Iudaici populi reprobarunt, & factus est caput ecclesiae gentium. Id quod propter unionem & consensum fidei, qui est inter gentes, dicitur. Quia namq; posterius cum gentiliū, tum etiam Iudaeorum crediderunt in Christum, anguli similitudinem refert Christus, qui illorum posteros copulauit in fide. Dicitur uero etiam alio modo Christus lapis angularis. Siquidem quando construitur domus aliqua, ponunt aedificantes in angulo muri lapidem aliquem summū angularem, qui angulum in summitate contineat. Talis uero lapis in summo loco muri constitutus, copulat & continet duos parietes. Hoc igitur modo Christus quoq; summus lapis angularis dicitur, quod in unum copulat duos istos populos: Iudaeos uidelicet & Gentes, atq; eam ob causam angularis lapis dictus est.

* Hic desunt quaedam.

Quaestio LXXV.

Quidnam est illud: Et inclinato capite tradidit spiritum? Nam omnes moribundi, moriuntur primum, & tum demum inclinant capita. Responso. Quoniam omnes scripturas Christus adimpleuit, Incarnationē, Natiuitatem, tinctionē in aqua, signorum declarationē, efficacem doctrinē demonstrationem, familiarem cohabitationem discipulorū. Humana deniq; omnia: Passionem, crucē, illusiones, uulnera clauorum. Istis, inquam, omnibus impletis, quæ pati debuerat, sola mors restabat adhuc. Atq; hæc quidē sibi metuens, appropinquare nō audebat, ideo Christus inclinato capite uocauit ipsam. Nam antequā caput inclinasset, uerebatur propius accedere. Ideo inquit Euangelistæ: Et inclinato capite, tradidit spiritum.

Quaestio LXXVI.

Quare magna uoce clamauit Christus in cruce? Responso. Ut suam declararet potentiam, deterreret Iudæos, & ad fidem adduceret. Hæc enim uox petras discidit, uelum templi dirupit, terram mouit, & apertis mortuorum sepulchris: mortuos excitauit. Ac ne sic quidem intellexerunt insensati Iudæi.

Quaestio

Quaestio LXXVII.

Quomodo uidit Maria Dominum? Flens enim in monumento stabat coram angelis, tristi uultu & aspectu demisso. Quomodo igitur uidit eum, qui à tergo ueniebat obambulans? Respon. Sic habet. Cum angeli federet Mariae ex aduerso, uiderentq; Christum ei à tergo imminente, illa quidem non respiciebat, angeli uero sedentes e regione, uiderunt Christum à tergo ueniente, qui statim surrexerunt. Videns uero mulier angelos surrexisse, animo perculsa respexit ad uidendum, quid angeli cernerent, & uidit uenientem Iesum. Haec est causa quod Maria, retrò conuersa, uidit Dominum.

Quaestio LXXVIII.

Quare cum discipulis suis post resurrectionem suam Christus edere uoluit, nec alia pars est inuenta, quam assis piscis, & de apiario fauo? Responso. Quidam illud de fauo apiario, salem interpretati sunt, quae uerba futilium nugonum sunt fabulae. Nam fauus & assis piscis eiusmodi sunt, qualia dicit scriptura. Habet autem admirandam interpretationem, & profundam atq; ualde remotam peruestigationem, sensus istius lectionis. Est autem hic: Piscis similitudinem habet asperae conuersationis eorum qui bonis operibus sese exercent, qui ieiunijs, uigilijs, & alijs castigationibus carnem domant, qui seipsos mundo & uoluptatibus crucifixerunt, & qui humiditati uitae uoluptatibusq; renunciarunt, ariditate seipsos domantes, disciplinae uiam ingrediuntur, quemadmodum praecepit Christus: Qui uult animam suam seruare, perdet eam: ieiunijs utiq; uigilijs & alijs afflictionibus. Quomodo uero piscis assimiletur disciplinae studio, uel afflictionibus, nunc attende. Piscis similis est homo. Nam sicut piscis dum adhuc est in mari, sufficientem habet humiditatem, & in luto uiuit suum adhuc sanguinem habens: quando uero captus ex aqua uenerit, moritur, ad ignem uero positus assatur & arefit, perditq; suam omnem humiditatem, sanguinem et immunditiam. Atqui talis etiam est homo, dum adhuc in medio uitae suae curriculo affectibus indulgens, uiuit in uoluptatibus & immoderatis concupiscentijs. Quando uero relicto mundo, asperioris uitae in deserto exercitium subierit, à sancti spiritus igne calefactus, à suis affectibus arefcit, & ab omni repurgatur immunditia, atq; per uirtutes accepta Deo fit hostia. Nam sicut piscis ad carbones assatus, fit comodus & utilis cibus: sic homo per calorem Spiritus sancti repurgatus, grata fit hostia Domino. Nunc quod ad fauum apiarium attinet, talem habet interpretationem. Querendum itaq; quomodo non fuerit mel sine fauo. Est quidem fauus sine melle, & aliquando mel est sine fauo, hic uero repertum est utrunque. Quo uero pacto, audi: Mel quidem, propter sancti spiritus dulcedinem, quam super Apostolos & omnes fideles effusus erat: Fauus uero habuit, propter signaculum, quo per baptismum omnes fideles obsignauit. Etenim thesaurus mellis, quanto magis munitus est à fauo, tanto est tutior. Consimili modo & gratiae diuinae tanto sunt tutiores diuitiae in homine, qui baptismi signaculum & signum crucis, deniq; fidem quoq; quae est in Christum, habet.

DE GLORIA CHRISTI.

Sciendum uero quod Dominus noster & Deus Iesus Christus, post suam quam ex spiritu sancto & ex Maria perpetua uirgine sumpsit, incarnationem, post humanam formam, totamq; post assumptam humanam, sine tamen peccato & infirmitate, naturam, postq; tanta edidisset miracula, essetq; crucifixus, & tertia die resurrexisset secundum scripturas: postmodum assumptus est, & consedit ad dextram Dei: Dexteram uero Dei cum audis, ne locos uel figurarum positiones circumscribe. Dextrum etenim et sinistrum, sunt finitorum quae describi possunt: Deus autem increatus est, & infinitus: cui nulla ascribi forma, & qui nec ipse circumscribi queat. Dexteram uero Dei quando audieris, maiestatem Dei & gloriam intellige. Et Dei quidem filius & Deus: sicut dictum est. Post adimpletam totam dispensationem, tandem assumptus est. Spiritus uero sanctus in sancto festo Pentecostes super sanctos Apostolos ueniens, & super omnem carnem effusus, non est rursus assumptus, sed in generationes & generationes transit in omnes, & sicuti quemlibet hominum inuenit, habitat super eum pro conuenientia cuiusq; & puritate, multum in anima superans dulcedinem mellis.

† Hic quaedam desiderantur.

bB

QVAESTIO-

T.
 ♀ QVAESTIONES EX VETERE
 RI TESTAMENTO.

Quaestio LXXIX.

Quid nam est quod dicitur: Terra autem erat inuisibilis, & incondita? **R**esponso. Quia nondum erat uigor quo exornaretur. Infusa namque super terram aqua, uideri non poterat, inuisibilis uidelicet & latens. Incondita uero nec adhuc dum exornata, quia incomposita & nondum perfecta. Nullus enim illi adhuc uigor erat, nulli flores uel prata, neque plantae uel germen aliquod.

Quaestio LXXX.

Qualis erat ille spiritus, qui ferebatur super aquas? **R**esponso. Videtur quidem quibusdam, quod spiritus ille, sanctus sit Spiritus, uiuificans aquarum naturam. Ego uero haud absurde per illud uerbum, Ferebatur, dico significari motuam aeris essentiam: etiam iuxta Dauid de Deo huius uniuersi dicentem: Flabit spiritus eius & fluent aquae.

Quaestio LXXXI.

Quare cum unam congregationem aquarum dixisset, postmodum multas uocauit? **I**nquit enim: Congregata est aqua quae sub coelo erat in congregationes suas.

Responso. Vna est aquarum natura & congregatio. Pluraliter uero collectiones uocauit, eo quod aliud quidem est Indicum pelagus, aliud uero Ponticum, & aliud Atlanticum, aliud Propontis, & Aegaeum est aliud, & aliud Iouius sinus. Extra uero, terram alluit maximam pelagus, quod Oceanum uocant. Eam ob causam, aquam quidem ut est congregata, collectionem: ut autem ab alia separata est alia, collectiones uocauit.

Quaestio LXXXII.

Quale lumen separabat diem & noctem, antequam sol creatus esset? Nam sol & reliqua luminaria postea demum sunt facta. Quomodo ergo illud intelligendum: Et fuit uespera & mane dies, quum sol nondum esset? **R**esponso. Fiat lux, dixit Deus, & facta est. Illa igitur erat, quae distinguebat diem ac noctem. Et dixit Deus. Fiat lux, & facta est. Lux illa non est sol. Qualis uero lux sit, audi: Est haec lux illa matutina quae exoritur diluculo, & mundum illustrat antequam sol oriatur. Nec est ut aliquis putet, quod Solis hic splendor sit, qui Solem praeueniens statim lucet & mundum illustrat, sed hoc illud ipsum est quod dicit scriptura: Et dixit Deus: Fiat lux, & facta est lux. Haec lux magna & splendidissima quum esset, diuisit eam Deus in luminaria illa, solem & lunam, & reliqua.

Quaestio LXXXIII.

Quid est quod inquit, Sint in signa & statuta tempora, & dies, & anni? **R**esponso. Signa uocat cognoscere sementis faciendae, messis, & uindemiae opportunitatem, quo tempore plantandum, & ligna quando caedenda. Nam quiuis temporis articulus peculiare habet opus. Quoduis temporis spatium suas habet opportunitates, quibus peculiare aliquod opus exerceri debet.

Quaestio LXXXIIII.

Quare plantas quidem ante luminaria creauit Deus, animalia uero post? **R**esponso. Propterea quod plantae sunt inanimatae, & non habent oculos, suntque ante luminaria creatae. Splendorem enim lucis portabant, post luminaria uero tandem animalia creata sunt. Nam lucem illam magnam quam Deus fecerat, in luminaria diuisit: quae lux hinc inde dispersa, aliquatenus est imminuta: quod nisi factum fuisset, non potuissent animalia sustinere magnum iubar & splendorem tanti ignis. Atque huius quidem rei gratia post solem & lunam sunt animalia creata, ut illius ignis splendorem perferre possent.

Quaestio LXXXV.

Quare Deus cum ex terra finxisset hominem, non etiam finxit Euam, sed eam formauit ex eius costae? **R**esponso. Ne haberent occasionem dicendi, aliud esse lutum Adae, & aliud Euae: & lutum Adae praestantius esse, quodque ex hoc boni & probi homines, ex

nes, ex Eva uerò sint mali, peruersi & prauī: Ideo fecit eos Deus ex eodem luto terræ.

Quæstio LXXXVI.

Cū præstantior & mirabilior factura Dei sit homo (regem eum ipsum super terram fecit, & secundum imaginem similitudinēq; quam creauit ipsum) cur omnium postremum creauit eum Deus? Respon. Quemadmodum rex quando in aliquam urbem aduenturus dicitur: Primū omnem eius apparatus instruunt, parantes dona quæ conferant, & totum satellitium & hospitium, ac tū demum aduenit rex: Adeundem modum cum hominē quoque factum est. Primò habitaculum ei procurauit Deus, fecitq; sedem habitationis, ac de omnibus necessarijs ei prospexit, postea ipsum creauit.

Quæstio LXXXVII.

Quid illud est: Faciamus hominem secundum imaginem & similitudinē nostram? Quid est, secundum imaginem? Et quid illud, iuxta similitudinē? Respon. Non est Deus, sicuti sunt homines, humanam habens figuram, Absit. Sed quod dicit, secundum imaginem: hoc est, Sicut in toto mundo Deus rex est & Imperator, & potestatem exercet in omnia, & quæ in cœlo sunt & quæ in terra: Sic etiā homo princeps & rex constitutus est super omnes res terrestres, qui libera sua uoluntate facit quod uult, sicut ipse Deus. Et hoc est quod dicitur, secundum imaginem. Quod uerò iuxta similitudinē dicitur, est illa bonitas & iustitia. Sicut enim Deus bonus est, beneficus, misericors, iustus, longanimis, mansuetus, & qui nos amat, & condolet, pacificus, & placidus, qui nostri miseretur, & alit omnes homines, atq; hanc bonitatem omnibus exhibet. Ad eundem modum fecit & formauit, & talem uult esse hominem, ut omnibus uirtutibus exornatus sit, & imitetur Deum, quantum quidem humanarum est uirtutum, in omni bono opere & honestate.

Quæstio LXXXVIII.

Ad quam dixit Deus, faciamus hominem secundum imaginem, & iuxta similitudinē nostram? Respon. Infames quidā hæretici hoc ad angelos & ad malos dæmones dictum esse cōtenderunt. Vbi delirant illi stupidi, nec intelligunt, quod non dixit secundum imagines nostras, sed secundum imaginem nostram. Dei enim & angelorum ac dæmonum, neq; essentia nec imago est eadem. Ego autem dico: Quod præuidens unigeniti filij incarnationem & humanæ naturæ assumptionem, quam ex Virgine naturam assumpturus esset, cū sic unam & eandem Dei & hominis personam, ac unam & eandem sibi adorationem ab omni creatura oblatum iri intelligeret: ad ipsum unigenitum filium hunc dixit sermonem.

Quæstio LXXXIX.

Vtra est principiū & primas habet, nox uel dies? Respon. A primitiua quidem mundi creatione, ab eo tempore uidelicet quo factus est Adam usq; ad aduentū Christi, prior fuit dies, sicut etiam diuina scriptura loquitur, quod dixerit Deus: Fiat lux, & facta est lux, & quod lucem Deus uocauerit diem, tenebras uerò uocauerit noctem. Primū posita fuit lux: per hanc enim extitit primus dies. Et à luce primū inchoantes, in tenebras postea deuenimus. A recta namq; uia ad idola aberrantes, in tenebras errorum delati sumus. A Christi uerò aduentū incipit rursus & diem præcedit nox. Ideo à uespera incipientes, solēniter celebramus dies sequentes. Id quomodo factum sit, audies. Quandoquidē primò à luce defecimus ad tenebras, ab initio quidē fuit lux, tenebræ uerò sunt insequutę. Ex eo uerò tēpore quo sol iustitiæ Christus deus noster mundo exortus est, & ex tenebris errorum ad lucem cognitionis Dei nos reduxit, à tenebris inchoamus, & in luce terminū constituimus. Ibi non refert etiam si præcedat nox, cū hæc nobis initium det lucis, & ad lucem deducat. Etenim præsens nostra uita, in scriptura tenebræ uocatur, quemadmodū diuus Paulus, inquit: Depositis igitur operibus tenebrarum, induamus arma lucis: hoc est, futuri seculi. Lux enim dicitur, quod futurum est. Arma uerò illius lucis sunt uirtutes. Ideo Christus quoq; dixit: Dum lumen habetis: ambulate, ne tenebræ uos apprehendant, ubi lucem uirtutes uocauit, quas uirtutes homo, dum uiuit, præstare potest. Post mortem enim non poterit eas inuenire. Tenebræ uerò sunt, præsens hoc seculum, propter tenebricosas illius actiones.

nes. Sicut rursus inquit Christus: Qui me sequitur, non ambulabit in tenebris, sed habebit lumen uitæ. Sequi namque Christum, est quæ placita sunt ei facere, & eius mandata seruare. Talis non ambulabit in tenebris, hoc est, in uanis uis huius uitæ, sed accipiet & inhabitabit æternam lucem æternæ uitæ quæ futura est, & immensum, quod ibi futurum est gaudium & exultationem.

Quæstio XC.

Quod Adam & Eua postquam comedissent, cognouere sese nudos esse. Nunquid ante quàm comedissent, etiam habebant hunc sensum? Respon. Quemadmodum infantuli non erubescunt, etiam si nullis uestibus tegantur, donec paulatim sumptis incrementis crescat corpus & pudor: Sic sanè quoque habet cum Adam & Eua. Nam cum primū creati essent, sicut modò natus infans, peccati nondū participes, non pudebat eos non esse tectos. Post admissum uerò peccatum, consutis folijs membra sua contegebant.

Quæstio XCI.

Quid est quod dicit: Ecce Adam factus est sicut unus ex nobis? Respon. Per increpationem Deus uanam imaginationē Adam reprehendens, dicit: Non factus es quod te fore putabas. Nunquid enim Deus es factus, sicut Satan dixit tibi, & te decipit? Hoc est quod dicit: Ecce Adam factus est uelut unus ex nobis. Nam maior fieri quum cuperet, factus est minor.

Quæstio XCII.

Quid est quod inquit: Respectus eius erit ad te, & tu dominaberis ei? Respon. Oblato dono dixit Deus ad Cain: Munus illud tuū quod obtulisti, ad te respiciat, & tu dominaberis ei, agito cum eo quod uoles: nam illud ego non approbaui uel recepi.

Quæstio XCIII.

Quare quum peccasset Adam, Abel qui iustus erat, mortuus est? Respon. Quia non uoluit Deus mortis fundamentum esse firmum. Nam si Adam primus fuisset mortuus, firmam illa certè basim habuisset, tanquā quæ primum mortuū eum qui peccasset, abripiuisset. Quia uerò eum qui iniuste fuit interemptus, primum recepit, lubricum habet & debile fundamentum.

Quæstio XCIII.

Quid est quod dicit: Omnis qui occiderit Cain, septem ultionibus punietur? Respon. In ijs quæ perpetrauerat Cain, primum peccatū fuit inuidia, propter prerogatiuam Abelis. Secundum dolus. Nam interim dum cum eo colloqueretur, inquit: Eamus in agrum. Tertium, cædes, prioris mali additamentum. Quartum, exaggeratio peccati, quod occidit fratrem. Quintum, quod parentibus luctum peperit. Sextum, quod terram sanguine polluit. Septimū, quod mentitus est Deo. Interrogatus enim de fratre suo Abel ubi esset, respondit: Nescio. Septem igitur ultionibus puniendus erat, qui interficeret Cain. Ultiones illæ septē, sunt istæ: Prima, quod ad iram prouocauit Deum. Secūda, quod dolore patrem affecit. Tertia, quod orbam fecit matrem. Quarta, quod interemit fratrem. Quinta, quod effudit sanguinem. Sexta, quod cædem patrauit. Septima, quod infernum dedicauit.

Quæstio XCV.

Quid est quod dixit: Maior est culpa mea quàm ut remittatur: uiuamque & non moriar? Respon. Maior, inquit, est condemnatio mea. Etenim talis per execrationem Dei factus fuerat Cain, ut terror & membrorum quassatio non admitteret, ut uel cibum sibi in os ingerere posset.

Quæstio XCVI.

Quid est quod dicit Lamech: Occidi uirum in uulnus meum, & adolescentulum in liuorē meum? Respon. Non dicit hic duo, sicut existimant quidam, neque Cain intelligit, ut quidam fabulantur, sed dicit quendam & hunc adolescentem. Occidi uirum in uulnus meum, & adolescentē in liuorem meum: hoc est, Virum iuuenem, habentem ætatem uirilem. Declinauit uerò pœnam propter confessionem peccati, & ipse sua lata sententia, sententiam Dei remoratus est.

Quæstio XCVII.

Quos nam filios Dei uocauit Moses, dicēs: Videntes uerò filij Dei filias hominū, accepe-

QVÆSTIONES.

17

acceperunt eas sibi uxores? **Responsio.** Ex Adam quidem natus est Seth, tertius enim erat post Abel. Ex Seth autem natus est Enos, qui dominum Deum cœpit inuocare. Vnde qui ex hoc nati sunt liberi, filij Dei uocati sunt, quemadmodum etiã nos ex Christi domini nostri nomine, Christiani nominamur. Segregatũ est enim genus Seth, nec est cum ijs cõmixtum qui erant ex Cain, propterea quod ille à Deo omnium esset maledictus. Postea uerò uidentes filias ex cognatione Cain pulchras esse, atq; blanditijs decepti, duxerunt eas uxores, & suum ita genus corruperunt.

Quæstio XCVIII.

Quid est quod dicit: Cum respexisset Abraham, uidit: & ecce aries unus cornibus implicitus hærebat ad plantam Sabec? **Responsio.** Planta Sabec est ueneranda crux. Iuxta Hebræos uerò uidetur Sabec, remissio esse & condonatio. Aries uerò qui in Sabec hærebat ad plantam, quem etiam pro Isaac holocaustum obtulit, præfigurauit Christum, immolatũ pro nobis sacrificiũ immaculatũ, & qui pro nobis in cruce mortem subiit. Nam eius uibice nos omnes sanati sumus, inquit Esaias, & nostros ipse dolores portauit, & propter peccata nostra uulneratus est. Sicut igitur aries ille pro Isaac oblatu est, ita Christus immolatus est pro nobis.

Quæstio XCIX.

Quid est quod inquit Isaac: Ecce odor filij mei sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus, & det tibi Dominus de rore cœli, & de pinguedine terræ abundantia frumenti & olei, & seruiant tibi populi, & cætera? **Responsio.** Ager est mundus, ros uerò cœli diuinitas est, pinguedo autẽ terræ est humanitas. Quẽadmodum igitur ros quidem inuisibiliter descendit, & in terra consistens, apparet: ad eundem modum Deus uerbum, qui inuisibilis est, per carnem in terra conspectus est, & cum hominibus conuersatus. Frumentum uerò & uinum sacramentorum diuinorum sunt ænigmata. Et omnes populi seruiunt Christo.

Quæstio C.

Quid per illud significatur, quod Iacob tres uirgas accepit: Populeam uiridem, amygdalinam, & ex platanis, & decorticauit eas? **Responsio.** Tres uirgæ symbolicę sunt tres facultates animæ, rationalis, appetitiua & animositas: uel tres cõtemplationes, corporum, rerum incorporearum, & sacræ Triadis. Vel generaliter per amygdalinam uirgam, actiuam: per populeam, contemplatiuam: & per eam quæ ex platanis erat, mundum hunc & eius contemplationem innuit.

Quæstio CI.

Quare Iacob respiciens uidit castra Dei, & dixit: Castra hæc sunt Dei? **Responsio.** Ideo apparent Iacob angelorum castra, ut animetur & nō timeat fratrem suum Esau. Erat enim consilium Esau, ipsum occidere. Ideo etiam cum angelo luctatus est, qui dixit ei: Me uicto, num hominem times? Cognoscebat uerò se Deum habere adiutorem.

Quæstio CII.

Quidnam est: Catulus leonis Iuda, de germine fili mi ascendisti, accubens obdormiisti ut leo, & cætera? **Responsio.** Hoc Christo congruit. Quemadmodum enim leo etiam cum dormit, terribilis est: Sic etiã mors dominica terrori est tum morti, tum diabolo quoq;. Leonem uerò ipsum & catulũ leonis uocauit, tanquã regem & tanquã regis filium. Hoc uerò: Quis excitabit eum, ineffabilem eius potentiam declarat. Nã ipse semetipsum excitauit, sicut ipse de se prædixit, cum inquit: Destruite templum hoc, & in tribus diebus erigam illud.

Quæstio CIII.

Quid est quod inquit: Ligans ad uineam pullum suum, & ad uitam pullum asinæ suæ? **Responsio.** Vineam quidem Hierusalem, pullum uerò uocat populum qui est ex gentibus, tanquam populum indomitum. Hoc namq; Christus quoq; significauit, missis duobus discipulis ad soluendam asinam & pullum, super quem adhuc nullus hominum sedisset: Nullus uidelicet patriarcha, nec legislator uel propheta de salute gentium cogitauit, sed Apostoli ad id ordinati, soluerunt humanam naturam peccatis alligatam.

Quæstio CIIII.

Quid est quod dicit: Lauabit in uino stolam suam, & in sanguine uuae pallium suum: &c. Responso. Hoc de passione Christi dicit, & corpus quidem, stolam uocat: sanguinem uero, uinum: quando quidem etiã mysticum illud uinum, sanguinem uocauit Dominus. Illud uero, pulchriores uino sunt eius oculi, lætitiã, quæ passionem eius sequuta est, significat.

Quæstio CV.

Quis primus nominauit Deum in terra? Respon. Diabolus, cum ad Euam diceret: Quid est quod interdixit Deus, ne comederetis de hoc ligno?

Quæstio CVI.

Quid futurum est cum elementis, item cum sole, luna & stellis in secundo aduentu? Responso. Simul dabitur ipsis locus aliquis & domicilium, sed non in perpetuum abolebuntur.

Quæstio CVII.

Quare Cain quidem execratus est Deus, dicens: Maledictus tu super terram: Super Adam uero, execrationem imposuit terræ, dicens: In operibus tuis maledicta sit terra? Responso. Eo quod Cain negauit & à Deo peccatum suum abscondit, quapropter maiorem quoque in se pœnam deriuauit: Adam uero quia confessus est, magnum illud à se supplicium depulit. Nam qui sua peccata confitetur, remissionem consequitur.

Quæstio CVIII.

Quidnam est: Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt uana? Respon. Gentes dicit Romanos: Francorum uidelicet genus, qui Christum crucifixerunt: Populum uero dicit, caput Iudeorum. Astiterunt reges terræ, Pilatus & Herodes. Principes uero Annas & Caiphas.

Quæstio CIX.

PSALMVS PRO TORCVLARIBVS.

Qualia dicit torcularia? Responso. Ecclesias in quibus uinum funditur. Veluti sacrosanctus domini nostri Iesu Christi sanguis effunditur & sanctum corpus eius immolatur. Quod uero dicit Esaias propheta: Torcular ego calcaui prorsus solus, hunc habet sensum: Sicuti torcular est receptaculum, & in eo calcantur botri, sic etiam Christus conculcauit inimicos suos tum intelligibiles, tum sensibiles. Dicimus autem & hoc, quod botrus & uua Christus est, qui seipso cōminuto, uoluntariē pressus est, & ex morte sua distillauit diuinum mustum, suoq; seipsum sanguine rubere fecit. Est uero omnino solus. Nam solus ipse Christus pro nobis mortuus est, non angelus uel senex aliquis, sed ipse Christus seruauit nos. Petrus namq; Christum negauit, & ipso passionis tempore ceteri quoq; Apostoli dedere fugam.

Quæstio CX.

Quid est quod dicit: Sitientes uenite ad aquas? Responso. Aqua sacræ baptismi significat, aut lachrymarum fontem, uidelicet pœnitentiã. Hoc uero: Euantes emite, edite, & bibite absq; argento, sanctum baptismū domini nostri Iesu Christi significat. Eodem modo per hoc: dominus diluuiū inhabitare faciet, intelligitur sacrum baptismi: quia inundat super omnia peccata.

Quæstio CXI.

Vox domini per flammā ignis perrumpentis. Respon. Significat hoc futurum supplicium ignis, qui tãdem iussu Christi dirimetur. Ignis namq; duplicem uim habet, ad lucendum uidelicet, quod dabitur iustis, & ad cremandum, quod peccatoribus dabitur.

Quæstio CXII.

Flumen Dei impletum est aquis, quid hoc est? Responso. Per aquam Apostoli notantur, qui omnigenis donis & diuina gratia impleti sunt. Ac quiuis homo qui purus & iustus est, non aliunde quàm hinc talis efficitur. Nam aqua & ros, aliquando quidem in scripturā donum Dei, aliquando uero animæ tentationes & perturbationem significat. Quando uero inquit: Qui credit in me, flumina de uentre eius fluunt. Et, Vtros

Vt ros Hermon descendens super montes Sion, dicit dona Spiritus sancti. Montes uero Sion, dicit spirituales qui uiuunt in Deo. Rursus quando dicit, Saluum me fac Deus, quoniam ingressae sunt aquae usque ad animam meam. Et, Vtique pertransiuit anima nostra aquam fundo carentem. Hanc aquam, animae tentationes uocat.

Quaestio CXIII.

Quid est quod dicit: Ascendens in altum, captiuam duxisti captiuitatem? Resp.

Dicit hoc, quod Christus confusa cruce, depradatus est infernum & captiuum duxit. Et hoc est & illud quod ait, dixit dominus: Reuertar ex Babilon, hoc est, de cruce ad infernum redibo. Babilon enim si interpreteris, turpitudinem significat. Nam Iudaei crucem ut turpem reputant, & ideo execrationis organum uocauerunt eam. Sed Christus eam sanctificauit, eo quod in ea salutem hominum persececit.

Quaestio CXIIII.

Quid est quod dicit: Diuites facti sunt inopes, & esurierunt? Respon. Diuites hoc loco uocat Iudaeos, qui inopes facti sunt, eo quod occiderunt panem uitae, & uenit super eos fames.

Quaestio CXV.

Quid est quod inquit: Mane occidebam omnes peccatores terrae, ad deperendum ex ciuitate Domini omnes qui operantur iniquitatem? Respon. Huius dicti hic est sensus: Sicut matutinum tempus diei est initium, sic omnis peccati initium est inimici fraudulenta suggestio. Ideo inquit: Mane occidebam, hoc est, respiciebam ad principia cogitationum, & inuestigabam earum intentiones, atque adeo peccatores omnes, utpote daemones, qui faciunt in me peccatum ad perdendum omnes ex ciuitate Domini, hoc est, ex anima. Anima namque Domini ciuitas est. Persequebar enim, inquit, & abscondebam ipsorum capita, tanquam principia ad excindendum eos ex anima, ne operarentur omnem iniquitatem & peccatum.

Quaestio CXVI.

Quid est quod inquit: Catuli leonum rugientes ut rapiant, & ut quærant à Deo cibum sibi. Exortus est sol, & congregati sunt, & in speluncis suis cubabunt?

Responsio. Catulos leonum dicit Prophetas. Rugiebant uero clamantes & dicentes, ac prophetantes incarnationem filij Dei. Exortus uero est sol, hoc est uenit Christus & tacuerunt Prophetae, qui prophetarunt usque ad Ioannem. Hoc est quod etiam alibi dicit scriptura, obscuram aquam in aeris nubibus. A splendore eius nubes discussae sunt. Obscuram aquam dicit diuinam scripturam, quoniam in caligine Moses legem accepit à Deo in monte Sina. Quin ipsi Prophetae quoque non manifeste, sed obscure & tenuiter quodammodo uiderunt aduentum Christi, & manifestarunt. Nubes enim uocat Prophetas, qui praedicarunt, & ut aqua effuderunt, spiraruntque ueluti uenti diuinum sermonem & legem super terram, quae est illa tenebrosa aqua. A fulgore uero eius in conspectu suo, ut ab assumpta carne eius coram se nubes discussae sunt: prophetae uidelicet recesserunt & quieuerunt.

Quaestio CXVII.

Quid est, Mons Sion iste, in quo habitasti in eo? Respon. Diuina scriptura multis modis uoculam montis interpretatur. Et hic quidem mons Sion est locus Hierusalem, quae inhabitauit Dominus noster Iesus Christus incarnatus super terram. Montem rursus proprie uocat sanctissimam Deiparam Virginem, ueluti quum inquit: Mons qui Deo placuit ad habitandum in eo. Nam Dominus aeternum inhabitabit. Et alibi habetur: deus à Thama ueniet, & sanctus ex monte opaco & denso. Mons autem ibi dicitur sancta uirgo mater. Quia quemadmodum ij qui campo oberrantes, & calore aestuant, si montem subeant, uelut rore conspersi in umbra subter arbores mortis, uel aqua sedant estum flammam: Ad eundem modum hominibus quoque facta est sancta Virgo, quae rore quodam sui partus animas hominum aestu peccati confectas, in uitam reuocauit, & in umbra alarum sui filij fouit. Montes uero dicuntur etiam daemones propter tumorem superbiae. Qui ragent montes, & fumigant, hoc est qui daemonibus appropinquat, qui tanquam fumus dissipantur & euanescent. Mons item uirtus quoque dicitur, quemadmodum sanctus Gregorius inquit: Siquidem etiam in monte Deus apparet hominibus, ipse quidem à sui domicilij

specula descendens, nos uerò ex terrena humilitate nostra in sublime tollens.

Quaestio CXVIII.

Quare uirtus dicitur mons? Responso. Quia sicut mons etsi excelsus est supra terrā, cœlo tamen est humilior: ita qui in uita sua uirtutē exercet, terra quidē est excelsior, eo q̄ huius uitæ curas & mundi negotia superat, nihilominus tamē est inferior cœlo, propterea q̄ adhuc in hac uita existit, & nondū est mortuus, ut penitus hoc mundo liberetur. Atq̄ ob id inter cœlū terramq̄ tenet medium, sicut mons, quemadmodum dictū est. Deinde cū dicit, Montes excelsi ceruis: altos mōtes, excelsas uirtutes: ceruas uerò, sanctorum animas uocat: quandoquidē in excelsis actionibus uirtutum, sicut in montibus ceruæ, uersantur animæ sanctorum. Petra uerò confugium leporibus, est Christus. Estq̄ confugium eorum qui sedent in deserto.

Quaestio CXIX.

Quid uocat habitationem herodij? Responso. Herodius, ut aliqui dicūt, est auis quæ nidum in deserto loco, in arboris alicuius cacumine collocat. Veniūt uerò passeruli, & subter ipsam circūquaq̄ in arbore nidificāt. Dux autē ipsorum est, eisq̄ præest domus herodij, quæ eos à nociuis reptilibus, quæ ipsos ledere uolūt, custodiūt,

Quaestio CXX.

Quid dicit Propheta cū inquit: In finem ne perdas, Dauid? Respon. Finem suæ uitæ dicit Propheta, & orat ne uitæ suæ finis ueniat, incidatq̄ in aliquod damnū. Nam tota hominis uita si malè transacta, finis autem eius bonus fuerit, beneficium est & gratia. Si uerò finis diuersus fuerit, hoc demum est miserum. Orat ergo Propheta, ut suæ uitæ finis bonus sit: nam ideo conscripsit hunc Psalmum.

Quaestio CXXI.

Quid est quod inquit: Gloriabuntur p̄i in gloria, & exultabūt in cubilibus suis? Responso. Pios dicit spirituales & sanctos homines, qui gloriabuntur post mortem in cubilibus suis. Cubilia uerò sunt mansiones & domicilia sanctorum, quæ post mortem inuenient, & exultabunt in regno cœlorum. Alia. Dei perfectionem docens & ostendens diuina scriptura, uocauit ipsam somnum, cubile, lectum, & mortem. Somnum quidem uocat, ut quum Dauid inquit: In pace simul iacebo sopitus & dormiam. Eodem uidelicet deueniam, & quiescam dum uiuo in Deo, iuxta Apostolum, qui inquit: Viuo autem non amplius ego, sed uiuit in me Christus. Cubile uerò uocat, quum inquit: Gloriabuntur sancti in gloria, & exultabunt in cubilibus suis. Sicut enim qui in cubili cubat, requiescit & suauiter dormit: sic qui perfectus in Deo est, & qui creuit in uirum perfectum ad mensurā ætatis plenitudinis Christi, requiescit in deo, tanquam cubile reputans diuinam perfectionem. Cubilis autem fulcra dicuntur uirtutes. Lectum autem appellat, quum inquit Salomon: Sexaginta robusti circumdant ipsum. Quando enim ad perfectionem uenerit iustus, circumdant, & circa ipsum incedunt fortes, angeli uidelicet. Iuxta dictum illud: Semper uidebam ante me Dominum, quoniam à dextris meis est, ne cōmouear. Est uerò familiare diuinæ scripturæ, etiam angelum uocare Dominū. Vt in Manoe: Deum uidimus, inquit, cū esset in phantasia Dei. Deniq̄ mortem quoq̄ uocauit Dauid diuinam perfectionem, cum inquit: Preciosa est mors sanctorum in conspectu Domini. Vides quomodo & somnum, & cubile, & lectum, & mortem illam esse ostenderit diuina scriptura? Mortem autem illam nominauit, quod ille qui mortuus est, iustificatus est à peccato. Quemadmodum enim qui mortuus est, non potest rursus reuerti in uitam & amplius peccare: Ita qui apud Deum hoc honore dignus est habitus, inde rursus decidere non potest, sed inquit cum Dauid: dominus illuminatio mea et Seruator meus, quēnam timebor? Et cum Paulo: Siue nanq̄ uiuimus siue morimur, Domini sumus. Et rursus, Viuo autem non amplius ego, sed uiuit in me Christus: quod uerò nunc in carne uiuo, uiuo in fide. Quapropter sancti perfecti, mundum contemnunt, & huius mundi uoluptates. Et sancti martyres, etiam contempnere tormenta.

Quaestio CXXII.

Altitudines Dei in gutture ipsorum, & gladij utrinq̄ acuti in manibus ipsorum: quid hoc est? Altitudines Dei sunt doctrinæ legis & statuta spiritualia, quibus spirituales

spirituales doctores præstāt, habent enim in guttūre suo, à spiritu sancto dona gratiæ, ut ore suo & lingua doceant populum. Ancipites autem gladij sunt duo Testamenta: uetus & noua lex. Nam sicut miles gladium utraq; parte acutum uibrans, inimicos interimit, & populū asserit: Sic etiam doctores spirituales ancipites habent gladios, doctrinas ueteris & noui Testamenti, per quas uindictam sumunt in gentibus, & ad puniendū illos, immittunt iram à Deo, per suas ad Deum supplicationes. Similiter quoque in cōmuni, populum fidelīū redarguunt & instituūt ad bonum. Quando uerò nō audiunt eas, sed ei quod bonum est aduersantur atq; cōtemnunt illud, tunc etiam ipsi immittunt supplicīū per suam deprecationem ad erudiendum illos, ut uidelicet castigati discant non inobedientes esse Deo, & Dei ministris. Nam qui spirituales homines audit, Deum audit, quemadmodū dixit ipse Christus. Neq; enim ad interitū, sed ad utilitatem ipsorum spirituales illi castigationem inducūt, ad correctionem boni & ad gloriā Dei, tanquam amantes & ultores Dei & ofores malī.

EX EPISTOLIS PAULI.

Quæstio CXXIII.

Quid est quod dicit: Gloria, honor, & pax omni qui operatur bonum: Iudæo pri- Rom. 2
mū & Græco. Non enim est personarū respectus apud Deum. Nam quicunq; sine lege peccauerunt, sine lege peribunt: & quicunq; in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur? Responsio. Laudat omnes qui operantur bonum. Græcū uerò nō dicit idololatrā, sed pium qui colat quidē Deum, uerū neq; credat in Christū, neq; ueterem legē teneat, sed sine lege Deum inuocet & colat, seruetq; nihilominus uirtutē alīquam. Nam talis etiam si labatur, minus tamen punietur q̃ Iudæus, eo q̃ Iudæus legem transgreditur, habetq; uehementiorem accusationē. Quando enim audis illud: Quotquot sine lege peccauerunt, sine lege peribunt: minus supplicium reputa. Hoc uerò: Quotquot in lege peccauerunt: isti grauiorem pœnam & supplicium subibunt.

Quæstio CXXIII.

Quid est illud: Nam qui insiti sumus per similitudinē mortis eius, etiam resurre- Rom. 6
ctionis consortes erimus? Responsio. Insiti sumus, participes uidelicet. Nam quemadmodum corpus Domini sepultum in terra, mundo salutem peperit: Sic nostrum quoq; corpus in baptismo sepultū, nobis ipsis iustitiam protulit. Similitudo autem sic habet, sicut Christus mortuus est, & tertia die resurrexit: Sic et nos in baptismo morientes, resurgimus. Nam q̃ infantem ter in aquam immergimus, & ter educimus, mortem & triduanam Christi resurrectionem significat.

Quæstio CXXV.

Quid est quod inquit: Etenim quod lex præstare nō poterat, ea parte qua erat im- Rom. 8
becillis, hoc Deus per carnē & cætera? Responsio. Imbecillis, inquit, erat lex, uidelicet ad iustificandū hominem. Non enim poterat homo tyrannidem & uim carnis sustinere. Ideo misit Deus unigenitū filium suum, ut per carnem suam condemnaret peccatum. Hoc uerò quod dicit, In similitudinē carnis peccato obnoxia, non dixit: In carne peccati, sed in similitudinē. Nam humana caro Christi in omnibus est similis facta humanæ carni, quatenus uerus & absolutus est homo. Peccatis uerò caro eius non fuit obnoxia, sicuti nostra est. Peccatum enim non fecit, nec inuentus est in ore eius dolus.

Quæstio CXXVI.

Quid est quod dicit: Date locum iræ? Respon. Ei qui te contristauit ac tri- Rom. 12
bulauit uel affecit iniuriā, condona, omnemq; uindictā tribue Deo, qui quod æquum est dispensabit. Illud uerò: Beatus qui nil iudicat in eo quod probat, hoc significat: Rom. 14
Quando per dispēlationem feceris aliquid, quod ad salutem fratris tui spectat, etiam si id omnes inculant, tua uerò conscientia te non condemnat, beatus es.

Quæstio CXXVII.

Quid est quod inquit: Quandoquidem & Iudæi signum postulant, & Græci sa- 1. Cor. 1
pientiam quærunt: Nos autem prædicamus Christum crucifixum? Respon. Si dixerimus, inquit, Iudæo: Crede, Respondet, Excitate mortuos, medemini infans. Si Græco

Si Græco idem dicamus, petit à nobis rhetoricum ornatū in uerbis. Nos autem prædicamus Christum crucifixum, qui est ipsa signorū potentia, & sapientiæ pelagus. Verū ipsi quidem offenduntur, & stultam reputant prædicationem, quando Deū crucifixum esse audiunt. Quod tamen non mirū: nam qui infirmi sunt oculis, nō possunt purē uidere solem. Ad eundem modum etiam isti. Illud autem, quod stultitiam Dei sapientio- rem dicit esse quā homines, de cruce loquitur. Nam sapientes & philosophi etiam præstantiores, inaniter multum laborarunt & occupati fuerunt, nec quicquam boni benē recteq; egerunt. Crux uerò, quam illi stultitiā reputabant, mundū seruauit, & propterea omnes excellit sapientiā, eo quod tanta bona operata est.

Quæstio CXXVIII.

Quomodo uerò dicit imbecillitatem Dei robustiorem esse quā homines?

Responsio. Imbecillitatem Dei uocat sensum Apostolorum, qui homines erant idiotæ & illiterati, & tamen breui tempore totum orbem occupantes, reges & sa- trapas, sapientes & potentes principes deuicere.

Quæstio CXXIX.

1. Cor. 2.

Quid est illud: Sapientiam autem Dei loquimur in mysterio, quæ est abscondita?

Responsio. Vides quomodo nominet ipse sapientiam quā prius stultitiā uo- cauerat. Etenim mysterium primū, dispensationem dicit, ideo quod nullus neq; ange- lus, nec alia aliqua creata potestas cognouit hoc mysterium et dispensationem istam, quod in terra Deus carnem assumpturus esset. Illud uerò posteaquam factum est, om- nibus innotuit: quēadmodum inquit Apostolus: Vt notum fiat nunc principatibus et potestatibus, in supercœlestibus. Vocat aut alibi quoq; mysterium, eximia illa ope- ra Dei, utpote, natiuitatem, præsepe, baptisma, crucem, mortem, resurrectionem & ascensionem. Sicut etiam sanctus Gregorius theologus, mysteria uocat, festa, in ser- mone de Lucernis, qui incipit: Rursus Iesus ille meus, & iterum mysterium. Hoc autē dicit, propter festum baptismi. Similiter etiam in reliquis.

Quæstio CXXX.

1. Cor. 3.

Quid est quod inquit: Si cuius opus exustū fuerit, damnum patietur: ipse uerò sal- uus fiet, sed sic tanquam per ignem. Respon. Si cuius opus exustum fuerit, dam- num patietur regni cœlorum, saluus uerò fiet ipse tãquam per ignem. Quomodo ue- rō seruabitur: hoc est, saluus & integer manebit in igne, nec uidebit mortē, sed opus ipsius solummodo comburetur & confundetur. Ipse uerò æternum permanebit inte- ger pœnas luens: nec tamen unquam penitus interibit.

Quæstio CXXXI.

1. Cor. 5.

Quid est quod dicit: Paululum fermenti totam massam fermentat? Responsio. Hoc propter malos & peruersos homines dicit. Nam quemadmodum uetus fer- mentum exiguum quidem est, multum autem farinæ fermentari facit: Ad eundē mo- dum malus homo, qui in se nutrit malitiam, impartit etiam alijs, & fit scandalum, mul- tosq; lædit, propterea rursus dicit: Expurgate itaq; uetus fermentū, ut noui sitis. Hoc est: Expellite malum & prauū ex uobis, aut uos ab ipso recedite: quandoquidem om- nis malitia inquinat hominem. Ideo Dauid malos fugiens, inquit: Non sedi in consi- lio uanitatis, & cum transgressoribus non incedam. Odi congregationem malignan- tium. Et quare faciebat ista? Dicit alibi rursus: Cum sancto sanctus eris, & cum electo eris electus, & peruerteris cum peruerso. Etenim qualis est ille cum quo conuersaris, talem te quoq; reddet.

Quæstio CXXXII.

1. Cor. 6.

Quid est quod dicit: Escæ uentri destinatae sunt, & uenter escis: Deus autē & hunc & illas abolebit. Responsio. Ventrem dicit crapulam non ipsum uentrē. Ad

crapulam, inquit, habet uenter desiderium, & hæc ad illum. Sed qui crapulæ uentriq; deditus est, non potest seruire Deo, sed sui ipsius uentris seruus est. Ideo aboleuit illū, dicens: Deus & hunc et illas abolebit, hoc est, & cibos & gulositatem. Non enim uen- trem aboleuit, absit. Audi enim quid dicat ipse: Corpus uerò non stupro, sed Domi- no. Quapropter non aboleuit uentrem, sed crapulam, nec etiam mediocre cibum, sed immoderatum: siquidem ex his scortatio gignitur. Inquit ergo: Corpus non est datum

datum sub potestate ingluuiei, ut in scortationes incidat, sed ut Domino seruiat. Sicuti rursus retrò dicit alicubi: Omnia mihi licent, sed ego non redigar in potestatem à quoquam. Hoc ipsum nihil est aliud quàm quod hic dicit: quòd omnes quidem cibi quos creauit Deus homini nutrimentū, boni sunt, & licet mihi omnibus frui, eisq; nutrirī, sed illorum seruus non erō, neq; sub suam potestatem me rediget gula: nam non conducit, nec ædificat in me bonum. Quapropter, necessarijs contenti, respuamus reliqua non tantum uelut inutilia, sed etiam tanquam quæ noceant, & quæ gignant abfurdas concupiscentias ijs qui ea possident.

Quæstio CXXXIII.

Quid est quod dicit: Et omnes in Mosen baptizati sunt? Responso. Baptismi signum erat, quòd per rubrum mare pertransiuit Israeliticus populus. Nam sicut illi transmissi, effugerunt inimicorum insidias, & in deserto nutriebantur manna: sic etiam baptizati liberant à spirituali Pharaone, & ab Ægyptijs demonibus, sustentanturq; supercœlesti pane sancti Spiritus. Quia uerò de baptismo sermo est, dicemus de eo manifestius.

DE SANCTO BAPTISMO.

Primum baptisma fuit, inundatio diluuij ad excindendum peccatum. Secundum fuit Mosis, quando transiuit rubrum mare. Typicū enim erat. Nam sicut illic erat mare, sic in baptismo est aqua. Et sicut illic erat nubes, ita hic est spiritus sanctus. Quæ autem ista nubes fuerit, audi: Cū egrederetur ex Ægypto Hebræi cum Mose, misit nubem ueluti columnam ignis, quæ illis luceret noctu, ut uidelicet noctu quoq; possent ambulare, ne ad ipsos usq; pertingerent Ægyptij. Sequebatur autem illos nubes à tergo, & tegebat eos, ne ipsos Ægyptij uidere possent. Atq; hoc est secundum baptisma. Tertium erat legale apud Hebræos. Nam quicumq; erat immundus, aqua lauabatur, & suas quoq; uestes lauabat, & sic redibat in castra. Quartum baptisma fuit Ioānis. Introductorium quidem erat illud, nondum tamen omninò spirituale, sed ad pœnitentiam solummodo. Quintum, est baptisus Iesu Christi, quo etiam ipse baptizatus est. Estq; hoc totum spirituale, quo nos quoq; baptizamur. Sextum baptisma lachrymis constat, estq; uerè laboriosum durumq;. Veluti qui per singulas noctes lauat lectum suum, qui pœnitentia ducitur, & luget super peccatis quæ commisit. Septimum baptisma per martyrium & sanguinem est, quo Christus quoq; baptizatus est. Estq; tanto alijs honestius, quāto minus denuò pollutum est sordibus. Octauum & postremum, non salutare, sed audens est, quod æternum sine fine punit peccatores.

Quæstio CXXXIII.

Quid est quod inquit: Caro & sanguis regni Dei hæreditatem cōsequi non possunt? Responso. Quòd quicumq; carnem suam fouet & nutrit ad satietatem, regnum Dei consequi non potest.

Quæstio CXXXV.

Quid est quod inquit: Qui non diligit Dominū nostrum Iesum Christum, sit anathema, maranatha? Responso. Hoc est: Ab ecclesia & à fidelibus segregate eum, sitq; separatus à populo ille qui non credit. Dominus enim uenit, quòd significat Maranatha, si interpreteris.

Quæstio CXXXVI.

Quid illud est: Si quis noua in Christo creatura, renouatur? Responso. Hoc est: Si quis in Christum credidit, in aliam uitam transiuit. Nam è supernis est natus per spiritum, & uiuit non eam quæ in peccatis, sed uitam quæ est in spiritu.

Quæstio CXXXVII.

Ter feci naufragiū, quid est? Responso. Latenter innuens dicit, quòd ter naufragium passa sit humanitas. Primum per transgressionē. Secundò in diluuiō temporibus Noe. Tertiò post acceptam legem, quum in idololatriam incidisset populus, usq; dum uenit Christus gubernator animarū, qui erexit uelum crucis, & tranquillam nobis nauigationem ad cœlos parauit.

Quæstio CXXXVIII.

Quid est: Noctem atq; diem in profundo egi? Responso. Noctem dicit ibidem conuersa

conuersationem in tenebrosis erroribus ante aduentum Christi. Diem uerò uocat uitam post aduentum Christi transactam in claritate baptismi. Dicunt autem quidam, quòd in medio pelagi nauigauerit: alij, quòd natauerit: ubi neq; terrā neq; montes uidere potuerit.

Quæstio CXXXIX.

2. Cor. 12.

Quid est illud: Datus est mihi stimulus per carnem, nuncius Satanæ, ut me colaphis cadat? Responsio. Satan aduersarius dicitur. Nuncium igitur Satanæ dicit Alexandrum ararium fabrū, Hymenæum & Philetum qui diuexabant ipsum, & resisteabant, dicentes resurrectionem iam fuisse: qui etiam apprehensum eum, in carceres proijciebant, & multis afficiebant malis.

Quæstio CXL.

ibidem

Quid illud est: Sufficit tibi mea gratia? Responsio. Hoc est: Sufficit tibi mea gratia, qua mortuos excitas, & cæcis uisum das, & alia signa facis. A persequutoribus uerò pulsi & exagitati persequentes uincite.

Quæstio CXLI.

Gal. ult.

Quid est quòd inquit: Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo? Responsio. Mundum & curas eius relinquere, concupiscentijs & affectibus mori, ieiunare, uigilare, & in disciplina afflictiari. Sicut alibi dicit: Qui uerò Christi sunt, carnem crucifixerunt cum affectibus & concupiscentijs.

Quæstio CXLII.

Ephes. 2.

Quid est quod dicit: Interstitium maceræ diruit? Responsio. Hoc est, inimicitia quā omnes homines habebamus aduersus Deū propter nostra peccata. Carne igitur assumpta dominus Deus, & mortuus, soluit peccatū quod nos à deo seiungebat. Atq; sic in pacem redegit omnia, & nos fecit filios Dei. Nam deleuit, quod aduersus nos erat, chirographum in cruce. Quid autem fuerit chirographum, audi: Cum peccasset Adam & accepisset manu sua de ligno, comedissetq; scriptū est eius manu peccatum, quod apud se scriptum diabolus habuit. Cum autē in ligno, hoc est, in cruce penderet Christus, & per suas manus clauis uulneraretur: tunc in cruce scriptum illud affixit & deleuit. Ipse namq; diabolus qui chirographum illud transgressionis Adam tenebat, tamdiu retinuit, donec à cruce in Christo ligaretur.

Quæstio CXLIII.

Eph. 5.

Quid est quod inquit: Expergiscere qui dormis, surge à mortuis, & illucescet tibi Christus? Responsio. Dormientem uocat eum qui peccatis immersus est. Nam qui in peccatis uiuit, mortuus dicitur. Etenim ut mortuus immobilis est, ita qui in peccatis est mortuus, ad bonum non mouetur.

Quæstio CXLIII.

Ephes. 6.

Quid est illud: Induite totam armaturam Dei? Responsio. Totam armaturam Dei dicit spiritum sanctum. Nam qui spiritus sancti non est particeps, nihil potest aduersus oppositos nobis potentatus. Etenim non est nobis, inquit, lucta aduersus carnem & sanguinem. Non aduersus homines uidelicet bellum geritur, sed aduersus principatus. Principatus autem dæmones uocat, qui in hoc mundo principatum tenent: solūmodo tamen in operibus tenebrarum. Hoc uerò quod inquit, in cœlestibus: docet, quòd non propter rem nihili nos oppugnent dæmones, sed propter cœlestia bona. Quando enim ad regnum cœleste contendimus, uehementer nobis resistunt. Ideo nos semper uigilare conuenit, & uirtute per gratiam Christi uincere. Scutum autem fidei, fidem uocat, synceram & feruidam.

Quæstio CXLV.

Col. 3.

Quid est quod dicit, Postquam exuistis ueterem hominem, & induistis nouū qui renouatur? Responsio. Veterem hominem dicit eum qui primus post lapsum Adæ natus est. Vel improbitatem eius & malitiam. Nouum hominem intelligit conuersationem Christianam, piā uidelicet & bonam.

Quæstio CXLVI.

1. Theff. 4.

Quid est quod inquit: Ne doleatis quemadmodum cæteri qui nō habent spem? Responsio. Qui non habent spem resurrectionis, illis cōuenit dolere. Nota autē quomodo

quomodo de Christo dixerit, quod mortuus sit & resurrexerit, de cōmuni uerò populo dixit qui obdormierūt, ut ostenderet etiam eos qui dormiūt esse resurrecturos.

Quæstio CXLVII.

Quid est quod dicit: Non rapinam arbitratus est æqualē se esse Deo? Respon. *Philip. 2*

Quod Apostolus dicit, est eiusmodi: Filius Dei, qui etiā ipse Deus, uolens in terram descendere & incarnari, nō ueritus est à sua dignitate discedere. Neq; enim ex rapina diuinitatem suam habebat. Veluti si quis per rapinam aliquid habet, timet ne illud perdat. Talis non erat Christus. Absit. Sed cū uerus Deus esset, homo quoque fieri uoluit.

Quæstio CXLVIII.

Quid est illud: Hoc enim uobis dicimus in uerbo Domini? Respon. Verbum Domini quod dixit, hoc est, quod audituri sint uocem filij Dei, & quod qui audierint, sint uicturi: Hoc, inquit, & nos dicimus, quod nos qui uiuimus & reliqui erimus in aduentu Domini, nequaquā præueniemus eos qui obdormierunt. Viuentes sunt, qui tum inuenientur in resurrectione. Inuenientur enim homines in illo die, nec uidebunt mortem. Verū tamen non præuenient eos qui obdormierunt antè. Nā primum resurgent mortui, deinde qui uiuunt immutabuntur, & simul cum illis rapiuntur in occursum Domini in aera. Qualis autē iste raptus futurus sit, audi. Quando Dominus celestimate, hoc est, hortatu, & angeli clamabunt: Surgite, uenit enim sponsus: Tunc de cœlo descendet. Et primum resurgent mortui, deinde autē ij qui tunc uiuent, immutabuntur & fient incorruptibiles. Et post hæc omnes sancti & digni rapiētur in nubibus, & Dominū nostrum de cœlis uenientem excipient, quemadmodū inquit: Et nos rapiemur in nubibus in occursum Domini in aera. Nam hæc est gloria & corona iustorum. Peccatores uerò expectabunt ipsum donec descendat. Atq; hoc non fit aliter, quā si urbs aliqua reducem regem excipiat. Ibi nanq; optimates & qui cæteris præstant, egrediuntur ei in occursum: pauperes autem & abiecti expectant, donec in ciuitatem ueniant. Ad eundem modum etiam de Christo cogita. Descendēte illo de cœlo, omnes iusti & boni rapiuntur in cœlum, ut obuiam procedant uenienti Domino nostro Iesu: Peccatores autem, in terra stabunt expectantes.

Quæstio CXLIX.

Quid est quod dicit: Nemo qui militat implicatur uitæ negocijs, ut ei qui se in militiam delegit, placeat? Respon. Si ille qui terreno regi militat, non potest placere, nisi alias uitæ curas reliquerit: quanto magis id in militia quam sub cœlesti rege militamus, fieri conuenit? *2. Tim. 2*

Quæstio CL.

Quid est illud: quod si certat etiam aliquis, non coronatur, nisi legitime certauerit? Respon. Nam etiam si quis miles bellum ingressus fuerit, neq; sic quoq; coronatur, nisi cum aduersario manum conferens, percusserit & interfecerit eū. Nam hoc est illud legitime certare. *Ibidem*

Quæstio CLI.

Quid est illud: Laborantem agricolam oportet primum de fructibus percipere? Respon. Hoc de spiritualibus doctoribus dixit, quod sit conueniens, ut doctor qui pro se & pro suis auditoribus laborat & decertat, primum à Deo mercedem recipiat, deinde discipuli sui. Nā agricola qui fructus suos collegit, ille primus de eis in domo sua sibi recondit. Atq; sic demum aut eleemosynā elargitur, uel satisfacit debitoribus. Aliud de eodem. Et aliter: Quicumq; uult opus Dei exercere, qui alios docere, uel aliquibus uult prodesse, decet illum qui alios docet, imprimis operari uirtutes, & ut accipiat à Deo dona gratiæ, proferatq; fructus sancti Spiritus, atq; thesauros cognitionis bonorū Dei. Ita fiet ut alijs quoq; possit impertiri dona. Nam si quis aliquem oleo suis manibus uncturus, oleum non habeat, quomodo impertierit alijs id quod ipse non habet? Ad eundem modum de ijs qui docent alios, est sentiendum, sicut dictum est. *Ibidem*

Quæstio CLII.

Quid est, Cogita quæ dico? Respon. Quia per parabolas ei scripserat omnia, *Cc* *nia,*

nia, propterea dicit: Attende. Et non obedierunt mandato Moſis quod præceperat, quorum perire tria millia. Et hoc eſt quod dicit ſcriptura: Quorum membra conſiderunt in deſerto.

Quæſtio CLIII.

Heb. 2

Quid eſt illud: Omnis tranſgreſſio & inobediencia iuſtam præmiij reparationem accepit? Reſponſio. Quicumq; tranſgreſſi ſunt & inobedientes fuerunt in lege ueteri, condigna pœna ſunt affecti. Nam Adam qui tranſgreſſus fuerat, cõdemnatus eſt. Cain cum peccaſſet, execrationis pœnam luit. Et illi qui temporibus Noe mala perpetraverant, aqua ſubmerſi ſunt. Sodomitæ qui turpibus ſeſe facinoribus inquinaverant, horribiliter interiſſe. Et Iudæi ſæpius aduerſus Prophetas inſurgentes, percuſſi ſunt à Deo, ſupplicijſq; affecti pœnas dedere. Nunc igitur hoc dicit, Quod ſi in ueteri Teſtamento quicumq; reprobarunt & inobedientes fuere mandatis Domini, & quidem ijs quæ per angelos & per Prophetas fuerunt adminiſtrata, nihilominus tamen iuſtam pœnam perſoluerunt, & in ſe accumularunt iram Dei, quomodo nos eſcugiemus, ſi tantam neglexerimus ſalutem, quæ neq; per angelos, neque per Prophetas nobis eſt tradita, ſed per ipſum Chriſtum & Deum? Nam ueteris quidem legis miniſter fuit Moſes. Multum igitur hæc legiſlatio præſtat ueteri, quod illa per ſeruum ſit adminiſtrata, hæc uerò per ipſum dominum. Debemus ergo, dubio procul, ea quæ nobis præcepta ſunt præſtare, ne nobis quàm ueteribus grauius iudicium ſit ſubeundum.

Quæſtio CLIIII.

Ibidem

Quid eſt: Non enim angelis ſubiicit orbem terræ futurum, de quo loquimur? Reſponſio. Orbem terræ ſecundi aduentus ſui iudicium uocat, quando reddet unicuiq; ſecundum ſua opera. Hoc uerò quod inquit: De quo loquimur, illud ſignificat, pro quo decertamus ſalutẽ conſequi cupientes. In eo die, inquit Apoſtolus, non dedit Deus poteſtatem angelis mundum iudicandi, ſed omne iudicium dedit filio ſuo. Et quia filius Dei, qui etiam ipſe Deus eſt, habet omnem poteſtatem iudicandi mundum, quid paſſuri ſunt ij qui mandatis eius non obtemperarunt? Nam ſi inobedientes in lege ueteri, quæ per angelos eſt lata, tanta paſſi ſunt, idq; non angelis iudicantibus mundum, quid nam illi patientur qui non obediunt ipſi Domino?

Quæſtio CLV.

Ibidem

Quid illud eſt: Quid eſt homo quod memor es eius? Reſponſio. Hominem & filium hominis Chriſtum dicit, ſicut eſt per omnia conſubſtantialis patri, tanquam uerus Deus & uerus homo.

Quæſtio CLVI.

Ibidem

Quid eſt: Minuiſti eum paululum infra angelos? Reſpon. Pauliſper inferiorem dicit, quod Chriſtus apud inferos tribus diebus & tribus noctibus fuit.

Quæſtio CLVII.

Ibidem

Quid eſt: Eum uerò qui paululum quiddam diminutus fuerat infra angelos, cernimus leſum propter cruciatum mortis, gloria & honore coronatum in morte.

Reſponſio. Gloria & honor Chriſti, crux eſt: quia innumera bona per crucem contingere. Conculcata nanq; eſt mors, & in exilium relegata maledictio. Infernus ceſſit in prædam, peccatum eſt abolitum, tranſgreſſio ſublata, natura hominum ab affectuum ſeruitute liberata, diabolus eſt ligatus, plantata eſt ſalus, reſurrectio eſt patefacta, malitia eſt abacta, uita eſt orta, idololatria diſſoluta: & quod admirandum eſt maxime, quod antiqui ueteresq; Prophetæ in Chriſti ſanguine & aqua ex eius latere profluente baptizati ſunt. Id quomodo factum ſit, audi: Quoniam ex quatuor elementis conſtat humanum corpus, in ea poſt mortem ruruſ ſoluatur. Ita cū Chriſto quoq; factum eſt. Nam ſanguis & aqua, quæ ex ſancto latere Chriſti fluxere, reſoluta ſunt in id, in quod etiã Prophetarum ſanguis reſolutus eſt, uidelicet in elementa, quæ ibi inueniens baptizauit. Quod ſi quis nunc obijciat, quod etiam infidelium corpora baptizauerit: reſpondemus, Non. Nam ſicut aqua diſfluens, quaſcunq; quidem reperit herbas uiuentes, eas irrigat & potat: quas autem aridas inuenerit, ijs nihil prodeſt: ſic etiam hic eſt cogitandum.

Quæſtio

Quaestio CLVIII.

Quid est quod dicit: Nunc uerò nondum uidemus omnia esse illi subiecta: pro-
pterea quòd orbem nondum penetrauerat praedictio? Responsio. Decebat
eum, uidelicet Deum & patrem per quem omnia facta sunt & subsistunt, ducem ui-
tae, Christum scilicet, multos filios ad gloriam & regnum coelorum adducentem (fi-
lios autem uocat spirituales & sanctos homines) per passionem perfectum exhibere
& gloriosum. Heb. 2

Quaestio CLIX.

Quid est quod inquit: Et ueri tabernaculi, quod fixit Deus, & non homo? Heb. 8
Responsio. Tabernaculum dicitur coelum, quod non curauit homo, uelut in ter-
ra facere solent ecclesiarum templa. Absq; manibus factum est, utpote quod fabrica-
tum confirmatumq; est uerbo Dei.

Quaestio CLX.

Quid est: Sancti omnes per fidem expugnauerunt regna? Respon. Abra- Heb. 11
ham, Moses, Iosue filius Naue, operati sunt iustitiam. Abraham, Phinees & Dauid pro-
missiones acceperunt, similiter Iosue filius Naue, & Chaleb. Occluserunt ora leonum:
Daniel in leonum fouea. Extinxerunt uim ignis, tres illi pueri in ignea fornace. Effu-
gerunt acies gladij, Helias & Dauid. Validi facti sunt ex imbecillitate, uelut Ezechias.
Effecti sunt robusti in bello, ueluti Samson: qui una asini maxilla mille prostrauit ex-
teros. Mulieres acceperunt ex resurrectione mortuos suos, Sunamitis & Sathia. Alij
uerò distenti sunt, Iacobum fratrem Domini dicit, & alios quibus amputata sunt ca-
pita. Nam istud distendere nihil aliud est, q̃ decollare. Alij rursus ludibrijs & flagris
explorati sunt, Elaias, Hieremias, & Michaeas. Lapidati sunt, Stephanus & Naboth.
Dissecti sunt, Elaias quem ferra lignea secarunt Iudaei. Tentati sunt, ueluti Hiob. Oc-
cissione gladij occubuerunt, Iacobus, & Zacharias & alij. Atq; omnes isti testimoniū
promeriti per fidem, nondum acceperant promissionem. Omnes uidelicet isti sancti
testimonium sunt promeriti, quòd placuerint Deo, etsi nondum fruuntur gaudio re-
gni coelorum & eorum bonorum quae promissa sunt iustis, sed expectant secundum
aduentum, uti tum coronentur omnes in uno horae momento. Nam hoc est quod in-
quit Apostolus: Quòd Deus de nobis melius quiddam prouiderit, ne sine nobis con-
summarentur. Nam ante consummationē omnium sanctorum, non accipiunt isti uel
dimidiam partem promissorum bonorum. Arrobona quidem & spem habent, sepa-
ratiq; sunt à peccatoribus. Ipsam uerò perfectionem nondum sunt assequuti, quae est
praestabilior. Nimirum ut omnes eodem tempore simul intrent in regnum, & aequa-
liter omnes sancti bonorum Dei participes fiant.

Quaestio CLXI.

Quid est: Quum tanta septi simus nube testium? Respon. Nubem testium, Heb. 12
ipsos testes uocauit. Nam irrorant nos qui in peccatis detinemur & aestuamus, & um-
bra suae intercessionis nos contegunt.

Quaestio CLXII.

Quid est: Omni onere deposito, & tenaciter inhaerente peccato? Responsio. Ibidem
Onus uel aceruum, multitudinem uocat. Sic autem inquit: Quandoquidē habe-
mus tantam multitudinem sanctorū testium, instar nubium irrorantem nos, in inter-
cessionem precum, quas pro nobis sudare, consili, imitemur & nos illorum uirtutes.
Et omni peccatorum abiecta mole, atq; tenaciter inhaerente peccato relicto, per to-
lerantiam & longanimitatem, curramus in uirtutis certamine. Tenaciter autem uel fa-
cile inhaerens peccatum dixit, eo quòd id solum non habet unum aliquem certum lo-
cum ubi consistat, sed statim uertitur atq; dissoluitur. Peccatum enim radicem non ha-
bet, nec etiam habet fructum. Euanesceit uerò statim, & soluitur, si gladio poenitentiae
excindatur. Nam securis, est poenitentia excindēs omne malum. Est autem poeniten-
tia non tantum inclinatio genuum, sed abstinentia à malo. Item labores, lachrymae &
preces ad Deum pro praeteritorum peccatorum remissione. Nam ideo
poenitentia, resipiscentia dicitur, quòd mentem à ma-
lo ad bonum transferat.

TRACTATUS DE DEFINITIONIBVS

NARIAE definitiones iuxta traditionē & fidem Ecclesiæ catholicæ, collectæ à Clemente & alijs sanctis uiris ac beatis patribus, quas ante omnes scientias alias indagare & in animum recondere necessum est ei, qui per auxilium Dei uerbo ueritatis præesse uoluerit, & cuius hominī orthodoxē sentienti, atq; integram fidem erga Deum habenti.

Ad exquisitiorem igitur traditionem, sciendum quod quæuis interrogatio uel quæstio tres habet quæstiones & inquisitiones: ut pote, Quid sit res de qua quæritur: Secundum, quid dicatur, & quot modis intelligatur definitio. Atq; si quidem quæramus quid sit res, liquet quod rei definitionem quæramus. Quando uero interrogamus secundum quid dicta sit, etymologiam nominis postulamus. Quum autem dicimus, quot modis hoc nomen dicatur, patet quod quærimus quot sint huius nominis significata. Qui ergo absq; definitionū cognitione docere conatur, idem ei, quod cæco uiatori huc illuc oberranti, usu ueniet, iuxta prædictos igitur modos istos, triplex de re est inquisitio facienda. Definitio finitionum est, quæ omnia quidem definit, ipsa uero à nulla definitur. Quapropter solus Deus, definitio definitionum est.

Definitio est, oratio breuis, rei subiectæ naturam explicans. Dicuntur q; definitiones, tanquam sint inspectiones rerum, & oculi, quæ uim rationis & quæ mente concepimus breuiter explicent. Nam est quidem homo substantia carne, anima, ratione, sanguine, elementis & alijs pluribus constans. Nos autem determinamus ea, & succinctius per definitionem dicimus. Homo est animal rationale, mortale, mentis & scientiæ capax. Additur etiam ipsum uerum nomen hominis, erectio corpore incedens. Abbreviarunt autem, qui rebus indidere nomina, multitudinem uocum, & propter concinnitatem uocauerunt hominem. Dicitur uero homo erecto incedens corpore. Nam animalia quidem bruta, declinato in terram capite deorsum spectant, homo autem incedens aspicit & contemplatur superna, unde anthropos per concisionem literarum nominatur. Rursus anthropos dicitur, propterea quod frons illius sursum uidet, & propter efficaciam oculorum qua sursum spectant. Nam oculus & mens hominis sursum respicit. Et ob id dicta est definitio, quod definit & abbreviat multitudinem uocū & prolixitatem orationis decurtat. Multæ quidem & innumerabiles sunt quarumcunq; rerū definitiones, nos uero ex multis paucas tantum & magis proprias propter inertiam hominū adnumerabimus. Vbi tamē illud sciendum credendumq; est, quod qui sedulo definitiones rerū annotauerit, is facile Rhetorum & uehementium oratorum in illorum orationibus ora obturare poterit. Nam si interrogatus, quid sit definitio, secundum quid dicatur definitio, & quot modis intelligatur, si ad istas interrogationes hæsitauerit aduersarius, pudebit quasi qui nihil sciat amplius. Tria sunt quæ secundum essentiam hominibus sunt incognita, & infinita: Deus, angelus, & anima, quæ soli Deo secundum essentiam cognita sunt. Quid est finitum, quid infinitum, quid difficile, & quid facile definitur? Finitum est, quod sic habet ut suos terminos non excedat, ueluti cælum, terra, & mare, quæ suos terminos non transcendunt. Infinitum est solum illud increatum, quod est Deus. Difficile definitum est, quod creatum & infinitum est, ut angelus, anima, & dæmon. Vel, quod non totum, sed aliqua tantum parte cognoscitur, utpote lignum uitæ. Facile definitum est, quod contrectari & penitus perspicui potest, ut si quis ante oculos panem uideat, & quæ sunt eiusmodi. Quid est Deus, & secundum quid dicitur Deus, & quot modis intelligitur? Est quidē Deus essentia sine causa, & omnium essentiarum super-substantialis causa. Dicitur autem à currendo. Est q; illud currere non intelligendū de motu locali, transitus uidelicet de aliquo loco in locum alium, sed de Dei prouidentia, & efficaci operatione, ad omnia perueniendi. Vel ab ardēdo dicitur, aut ab eo quod omnia contemplatur. Nam nihil eorum quæ sunt, uim illam, qua cuncta perspicit, efugere potest. Duobus autem modis uox illa Deus usurpatur in diuina scriptura, iuxta naturam, & gratiam. Deus quidem, natura & essentia Deus est. Per gratiam autem & constitutionem, iusti etiam dii dicuntur. Dicit enim scriptura: Dixi ego, dii estis & filij

& filij altissimi. Dicitur autem est pater, ueluti qui omnia conseruet, & tanquam pater liberos suos custodiat & confirmet. Filius ideo dicitur, quasi dicas: Qualis secundum essentiam est pater, talis etiam est filius, siue increatus ex increato, siue ex mortali mortalis. Spiritus autem πνεῦμα dicitur est, quasi omnis nutus. Velociter enim quaua uersum uergit & mouet. Dicitur uero spiritus in diuina scriptura quadrupliciter. Spiritus sanctus, angelus, anima & uentus. Mens etiam aliquoties spiritus uocatur. Aeternum est, quod aeternum permanet. Porro non omne quod aeternum est, sine principio dicitur. Omne uero principio carens, etiam aeternum dicitur. Et principio carens dicitur, quod principium non habet. Atque hoc est Deus, ideoque principio carens & eternus dicitur, hoc est sine fine. Angeli autem & anime non dicuntur esse sine principio, initium enim acceperunt & creati sunt a Deo. Dicuntur autem aeterni, quandoquidem immortales sunt & aeternum uiuent. Idioma dicitur, quod tanquam proprium in natura subsistit, & in alia nulla substantia reperitur. Velut in homine ridere posse. neque enim in alia aliqua natura consimiliter est risus. Quid dicitur natura? Inde natura dicta est, quod ita nata sit & existat, quemadmodum etiam essentia, tanquam existens & in ueritate cognita. Rursus dicta est natura, a nascendo & germinando. Natura, essentia, genus & forma, unum sunt. Facies autem, character, hypostasis, proprium & indiuiduum, unum quoque & idem sunt. Nam aliud est natura, aliud hypostasis. Si quis ergo de Diuinitate quaerat, quot confitearis naturas: Responde unam, hypostases uero tres. Quod si quis de incarnationis dispensatione interroget, quot naturas confiteare: responde duas, unam uero hypostasim. Christus enim duas essentias & naturas habet immutabiles & inconfusas. Diuinitatem & humanitatem in una hypostasi, Deus perfectus & perfectus homo cognitus. Atque propterea duas naturas in una hypostasi confitemur incarnationem domini nostri Iesu Christi & Dei.

In confessione uerò diuinitatis sacræ Triadis unam confitemur naturā, hypostasēs uerò tres. Patris enim & Filij & Spiritus sancti, una tantum est natura & essentia, una potestas, regnum & potētia. Tres autem sunt hypostasēs, tres characteres & tres personæ. Hoc est: Pater & filius & Spiritus sanctus. Vnā in tribus personis diuinitas agnoscitur. Dicendum est igitur generalius quid sit essentia, & quid sit hypostasis. Atq; essentia quidem, genus, natura & forma, sicuti dictum est, idem sunt. Persona item, character, hypostasis, indiuiduum & propriū etiam ipsa unum sunt. Nam natura in se multas hypostasēs continere potest. Homines etenim uno corpore & uno spiritu constantes, omnes eiusdem sumus naturæ & essentiæ, sunt uerò multæ hypostasēs. Nam ideo dicitur hypostasis quòd essentia subsistat. Atque natura quidem & essentia dicuntur uniuersales, hypostasis uerò partialis. Et uniuersale quidē nominatur, quòd uniuersaliter omnia comprehendit & continet. Partiale autē quod aliquam habet essentiæ partem. Verbi gratia: Si hominem dicas, iam quemuis hominē dixisti. Nam uniuersale hoc est & essentiale, & omnes homines dicuntur: eadem enim omniū est essentia. Si uerò Petrum, Paulum aut Ioannē dicas, tunc unum hominem denotasti, eo qd hoc parziale sit. Est enim cōmune, si hominem nomines, quando quidem omnes homines ita nominantur. Est uerò uniuscuiusq; nomen parziale. Porro conuenit, ut is qui rerū naturas cognoscere uelit, etiam sciāt quale sit id quod parziale, & quale sit quod uniuersale dicitur. Neq; enim solūmodo in hominibus, sed etiā in quacunq; re cōlestium & terrestrium hoc reperitur. Manifestius ergo de istis nonnihil dicendum. Nam hæc planē sunt necessaria, ijs qui diligentius de aliqua re sunt inuestigaturi. Ad hunc ergo modum dicimus. Si angelum nomines, iam totam expressisti essentiam angelorum. Nam cōmune hoc est angelorum nomen & essentiale, & sic omnes angeli dicuntur. Si uerò dicas Michaelē uel Gabriele, unam dixisti hypostasin, hoc est, unum angelum tantum. Natura enim dicitur angelica essentia, hypostasis uerò est uniuscuiusque angeli appellatio. Etenim una quædam communis est hominum natura, humanitas: hypostasēs uerò sunt Petrus, Paulus, Thomas, & aliæ personæ & characteres. Natura igitur est domina & genitrix hypostasium. Propterea rursum dicimus: Si dicas, Bona est natura angelus, totam essentiam eorum significasti. Si uerò dicas, Magnus est Gabriel, unam ex omnibus hypostasin nominasti. Et si uola-

tile nomines, ecce significasti totam uolatilium essentiam. Si columbam, aut turturam, aut lusciniā, aut pauonem uel cygnum, hypostases sunt ista tantū. Non solum autem spiritalibus, rationalibus & animatis quadrat ista regula: sed etiam omni inanimata, nō sentienti & immobili naturę, adhiberi potest. Verbi gratia: Si dicas quōd Deus creauerit lucem, ecce totam essentiam luminariorum significasti. Ipsa porrō essentia diuiditur in suas hypostases, utpote in solem, lunam, stellas, lucernas, cēreos, & alias differentias. Similis est ratio de uentis. Quōd si uentum nomines, iam omnē naturam uentorum nominasti: Si uerō Austrum, Boream, uel Euroaquilonem, tantum sunt hypostases. Rursus si arborem dicas, totam arborum essentiam significasti. Si uerō ficum, aut nucem, aut castaneam, aut amygdalum, unam tantum hypostasim arborum dixisti. Rursus si aquam dicas, totam aquarum naturam dixisti. Si uerō mare, aut paludem, aut puteum, aut fontem, unam tantum aquarum dixisti hypostasim. Deniq; si fluuium nomines, omnes fluuios nominasti. Quando uerō Mæandrū, Euphratem aut Nilum, tunc fluuiorum unā tantum dixisti hypostasim. Et in cæteris omnia similiter oportet inuestigare, ut quemadmodum scriptum est, intelligantur & cognoscantur, discernanturq; inter se natura & hypostasis. Nam natura, radix est rerum, & fons. Hypostasis uerō naturę pars est. Sunt hæc ijs qui ea quę in mundo sunt, diligentius cognoscere & scutari uolunt, cognitu necessaria.

DE VOLVNTATE, IDIOMATE, ACTV, VNIONE, & consubstantiali.

θέλημα, θέρε λίκυ uel θέλησις θέλημα
 Quid est uoluntas? Voluntas est intelligentis & rationalis substantiæ appetitus, ad id quod animum suauiter afficit. Nam quicquid intelligit, cōstat quōd etiam uoluntate ducatur. Voluntas enim a ualde currendo dicitur, aut apprehendendo id quod approbat, eiq; placet. Tripliciter autem consideratur uoluntas: diuina, angelica, & animalis: quia tantū tres istę naturę uoluntate ducuntur. Tripliciter autem & in scriptura uoluntatem inuenimus usurpari: diuinam, deinde naturalem uel mediā, tertio carnalem, quę diabolicā significat. Voluntas diuina, sunt mandata Dei. Voluntas naturalis, est operatio diuinę uoluntatis. Carnalis uerō uoluntas, est legis diuinę transgressio. Triplex ista uoluntas est in homine. Est etiā alia naturalis uoluntas, quę cōmunis est omniū hominum, quę est cupiditas uitę. Nam omnes homines uitam amant. Et in aspicienda contemplandaq; luce, communem uoluntatem quoq; uidere licet. Sunt etiam alia uoluntatis genera, quę dicuntur sententiarum. Nam alius uult uiuere priuatus, alius rusticus, & alius nauigare, alius uerō frui quiete, & alius peregrinari, alius uigilare, & alius dormire, & cæteri similiter alius uult aliud: nā multas uoluntatis sententias habemus. Vnam uerō unluntatē naturalem omnes accepimus amare uitam, uidelicet immortalitatem quam accepimus primitus.

QVID DICITVR IDIOMA.

Idioma dicitur, ideo quōd simul sint propria. Inseparabiles enim sunt a suis naturis & hypostasibus proprietates ipsarum. Idioma est, quod in una aliqua natura propriē cognoscitur, & in alia nulla reperitur. Veluti quum dico, in Deo est, qd est ante æternitatem temporū, quod est increatus & immensus, quę in alia nulla usquā sunt substantia. Angelorum idioma est, quōd affectibus passionū carēt & sunt immortales, quōd sine intermissione laudibus Deum concelebrant. Idioma uerō hominis est, quōd ex mortali & immortalī natura cōpositus est, quōd in alia nulla usquam substantia reperitur. Atq; hæc quidem sunt idiomata naturalia. Alia sunt extraordinaria, ut albedo, nigredo, lōgitudo, breuitas, uiriditas, uelocitas, tarditas, & similia, quę non in omnibus hominibus reperiunt. Non enim omnes homines sunt ueloces, nec omnes sunt rustici. Naturalia autē idiomata pariter in omni specie reperiunt. Nā omnes homines pariter cibis ad sustentationē fruunt, et sunt mortales, rationales, latos ungues habētes, et incedentes erecto corpore. Sunt autē & alia quę non propriē dicuntur idiomata, sed accidentia uel cōtingentia, quę ad sunt substantiæ & recedūt, utpote infantia, sanitas, morbus, caliditas, frigiditas. Deniq; quicquid mutari potest, cōtingens uel accidēs dicitur.

DE ACTV.

Actus, quemadmodum sanctus Gregorius Nysenus inquit, est naturalis cuiusq; rei potentia & motus. Nam quoduis essentiale suam habet efficaciam. Utpote, intelligentia

līgētia intelligēdi, sentiētia sentiēdi, motiua mouēdi, uolatilia uolandi, natatilia natandi, germina germinandi, reptilia reptandi, lucentia lucendi, & generatiua generandi uim habent. In quibus ablata rursus uī illa agēdi, tollitur & interit ipsa rei natura. Sublato namq; calore, ignis extinguitur, sublato animalis motu, animal interit: sublata uī intelligēdi, animā interit intellectus & ratio. Hoc autem admirandum est, quod differentes quādam naturā suis naturalibus actionibus priuata, aliam efficiēdi uim generant. Veluti lapis adustus, naturalem suam uim amittit, & fit inextinguibilis, atq; uim adurendi retinet. Ad eundem modum cedrus, amissa uī germinandi, tanandī efficaciam accipit, & uermes baccharum suarum odore interficit. Oportet igitur ut prudentes, appellationes rerum cōsiderent, & diiudicēt, quod constet, quomodo plures omnis generis substantiā suarum actionum nomina, sed non naturales appellationes habent, quas ex proprijs actionibus acquisiuerunt, habentq; & inde dicuntur. Etenim ut iam antea diximus, sicut dicitur Deus *ὁ θεὸς πάντων*, id est ab eo quod cōtemplatur omnia, & angelus ab angelica operatione & ministratiōe: & homo *ὁ ἀνθρώπος*, id est ab eo quod uultu superna suspicit, ita & in reliquis. Virgo namq; *παρθένος*, à mortificanda carnis inflāmatione dicitur, *πιδειρά*, id est columba, ob id uocatur *ὅτι πέπευσε ῥῶσιν*, id est, quod firmū habeat uolatum, & *ἐλαφός*, id est ceruus, *ὁ ἐλαφὸς ὁ φειδῶς*, id est ab eo quod serpentes tollit, *χελιδὼν*, id est hirundo *ὅτι τὰ χείλη δυνάμει*, id est propterea quod garriendo labia mouet, *ὄφεις* serpens, *τῆ περὶ ὁ φησὶ*, id est, qui loquitur, uidelicet quod olim Euā loquutus est, *δορκὰς*, id est, caprea *ἐκ τῆ ὀφέως δερκίδος*, id est ab acumine uisus, *τρογών*, id est, turtur, *ἡ τυρσοῦ πῶ γονῶν*, *ἡ τοῖ οἰκίον γενέσθαι*, id est, seruans stirpem, uidelicet proprium genus, *ἀνδρῶν*, id est lusciniā, *ὅτι τὰ ἀνδρῶν*, propterea quod irremissē canit, cum æstate tum hyeme, *γύψ*, id est, uultur *ὅτι τὸ γυροῦν ἐν ὕψει*, propter sublimem uolatum, *ἀετὸς*, id est aquila, *ὅτι τὰ πολλὰ κίς ἀνακρινέσθαι καὶ πολλὰ ζῶν*, id est, propterea quod sæpenumero renouatur ac multos annos uiuit, *ποταμός*, id est, fluuius, *ὡς πόσιον ἔχει ἐνέργειαν*, id est tanquam potabilem habens energiā *χεμαρρῶν*, id est torrens, *ὅτι ἐν χερσὶν ἔσθαι* propterea quod hyeme fluit. *φύσις*, id est natura, *ἐκ τῆ φύσεως ὅτι τὸ ἀπὸ φύσεως* ab eo quod substantias rerum germinando producit, *βοτάνη*, id est herba *ὅτι τὰ βαδίζοντα ἀναίαν*, ob id quod sursum nascendo tendit, quemadmodum & *ἀνθρώπος*, id est, homo *ἐκ τῆ ἀνω θεωρείας* ab eo quod quæ superna sunt uidet, *ψυχή*, id est anima ex propria energiā hoc nominis habet. Nā *ψυχή* idem est quod uiuificare: ob eam causam anima *ψυχή* dicitur: corpus enim uiuificat. Sunt & alia quādam quæ ad hunc modum propriarum energiārum appellationes habent, quæ non recensemus, ne omnia adnumerare uelle uideamur.

Quid sit unitas, & quot modis intelligatur.

Vnio quidē est rerū inter se distantiū cōmunis cōueniētiā quēdā. Dicta autē est unio, propterea qd unū fiant, hoc est, qd res coeant & cōmiscant. Porro quinq; modis unio dicit: cōmixtiua, diuisiua, habitualis, positiua, & unio sancta Christi, quæ præterea secundū hypostasim dicta est. Atq; unio quidē cōmixtiua dicit, qualis est uini & aquæ. Diuisiua, qualis est hominis ad hominē. Habitualis, qualis est auri ad aurū. Vnio autē Christi supra illas secundū hypostasim dicit. Secundū hypostasim uerō unio, est p se subsistēs cōueniētiā duarū naturarū in utero sanctæ Deiparæ uirginis. Nō em̄ ante uerbū qd Deus est, substantialiter ibi fuit corpus, uel anima, sed simul caro, & Deus q uerbū est, simul: caro animata & rationalis simul in eo fuere. Quēadmodū de nostra quoq; cōceptiōe uidet, qd anima p se subsistēs simul cōcurrat cū corpore. Nā corpus p se cōsistere nō pōt, nec anima subsistit ante corpus. Quē unio, uniōis dñi fuit imago quēdā.

DE CONSUBSTANTIALI.

Quid est cōsubstantialē, & secundū quid dictū est cōsubstantialē, & quotupliciter cōsubstantialē dicitur? Cōsubstantialē dicit, qd est eiusdē substantiæ & efficiētiæ immutabiliter. Nā ideo cōsubstantialē dicitur, qd eandē habeat substantiā & uim. Dicitur autem quinq; modis. Consubstantialē, simul genitū, congenitū, simul natū, & quod est eiusdē generis. Consubstantialē autē est, quod eiusdē quidem est substantiæ, sed aliquā tamē differentiā habet: uerbī gratia, Lapis cariosus, & solidus, uel durus, consubstantialē, hoc est, unius & eiusdē sunt substantiæ. Ita lignū palmarū, & hebeni lignū. Et, caro camelī ac caro piscis. Hæc consubstantialia dicunt, eo qd eiusdē sunt substantiæ. Quemadmodum

omnes homines eiusdem substantiæ sunt, suas tamen differentias habent, propterea quod alius quidem procerus, alius brevis, alius clarus, alius obscurus. Verum tamen pariter unius & eiusdem sunt substantiæ, quantum ad animam & ad corpus. Alterius uel diuersæ substantiæ sunt, quorum substantiæ differunt & omnino non cohererent, sed ex omni parte aliud ab alio dissimile & alienum, ut ignis & aqua. Nam ignis alia, & alia est aquæ substantia. Ideo diuersæ substantiæ dicuntur, eo quod utrunque aliunde natum & alterius generis est: uelut homo quoque & Deus, angelus & lutum, sol & fœnum. Nam hæc omnibus modis inter sese dissimilia sunt & aliena, ideoque diuersæ substantiæ dicuntur, utpote quod hoc nihil communicet cum alterius substantia, sed alia quidem illius, & alterius etiam alia sit substantia, sicut dictum est.

DE ANIMA ET MENTE.

Dupliciter dicitur anima. Altera quidem est irrationalis, quæ bestiarum est: altera uero rationalis, quæ est hominum. Atque ea quidem quæ bestiarum est, opificiū suum ex terra accipit iuxta mandatum Dei, quemadmodum diuina dicit scriptura: Et dixit Deus, Producat terra reptilia animarum uiuentium. Ergo animalia bruta ex terra acceperunt animam suam. Ideoque ad terrena solummodo habent affectionem & omnem appetitum, nec est illis rerum coelestium cura. Quomodo uero anima bestiarum ex terra facta sit, dicemus. Dedit terra iuxta præceptum Dei bestiis carnem. Caro sanguine est operata. Sanguis autem animalis, anima facta est animali irrationali. Quare mortuo rursus animali, sanguis concretus & congelatus, in carnem transmutatur: caro autem corrupta & resoluta, terra fit rursus. Atque eam ob causam ignorant animalia bruta, neque curant res coelestes. Sed homo ex inspiratione diuina suam animam accepit, ideo res diuinas agnoscit, superna persequitur, & res coelestes intelligit: estque rationalis, & mente præditus. Cæterum nemo existimet, quod ille spiritus quem in hominem inflauit Deus, factus sit anima. Absit. Sed spiritus ille perficit animam. Nam si in homine spiritus ille esset anima, esset nimirum ex Dei essentia. Si ergo ex Dei essentia esset anima, inalterabilis utique semper esset & immutabilis, qualis est Deus. Inquit enim ipse: Ego ipse sum, & non sum permutatus. Anima autem interdum quidem stulta est, interdum sapiens, interdum peccatrix, interdum iusta, & alio quidem tempore fidelis, alio uero tempore incredula, aliquando rerum ignara, aliquando sciens, nonnunquam prompta, & aliquoties tarda. Cum hæc in se habeat anima, quoniam pacto dici potest, quod ex Dei sit essentia: Illud haudquaquam esse potest. Sed hæc inspiratio animam in homine fabricata est, rationalem & intelligentem. Quapropter anima quoque ductu intellectus imaginatur superna, & quæ illic sunt querit, appetit & desiderat, quoniam illinc habet creationem suam. Irrationalis autem anima non sic, sed quia terrestris est, solummodo terrestria querit, ideoque una cum corpore quoque moritur. Anima uero hominis æternum uiuit, & non habet finem. Habet autem anima tres partes: rationem, animositatem, & appetitum. Atque per partem quidem rationalem, Deum diligit. Per animositatem uero daemonibus irascitur, & sese strenue aduersus eos gerit. Et per partem appetitiuam, appetit æterna bona. Habet autem homo sensus quinque corporales, & quinque animales. Atque corporales quidem sunt isti, uisus, auditus, olfactus, gustus & tactus. Consideratur uero in uisu quidem, album & nigrum. In auditu, acutum & graue. In olfactu, gratus odor & graue olens. In gustu, dulce & amarum. In tactu, durum & molle, calidum & frigidum. Sedes autem sensuum animæ sunt istæ: Mens, intelligentia, opinio, phantasia, & sensus. Diciturque uniuscuiusque sensus organum, sensorium, eo quod sensum conseruet, animal sensituum. Est autem operæ precium & hoc cognoscere, quod quæuis caro corpus quoque dicitur, non autem quoduis corpus dicitur etiam caro. Etenim stelle coelestia corpora dicuntur, non tamen uocantur coelestes carnes. Atque corpus quidem dicitur dupliciter: Corpus materiale, & corpus subtile. Ac corpus quidem materiale est, quod prehendi manu potest, & quod corruptioni mortique est obnoxium. Corpus uero tenue est, quod non comprehendendi uel tangi potest, ut est sol, luna, & stellæ. Corpus autem crassum & materiale, quod caro dicitur, ex quatuor elementis constat, sanguine, phlegmate, humore & cholera. Videlicet, ex aere, terra, igne & aqua: hoc est, ex calido, frigido, humido & sicco.

& sicco. Sed calidum & uitale elementum, aer calidum & humidum, terra siccum, aqua humidum elementum pariunt. Atque hæc sunt ex quibus constat homo, maxime autem hominis caro, ideo post mortem in ea rursus resoluitur.

DE CORRUPTIBILI.

Quid sit corruptibile, unde dictum, & quot modis dicatur. Dupliciter corruptibile dicitur, corporaliter & spiritualiter. Ac spiritualiter quidem, ut quum peccauerit quis, dicitur esse corruptus, quemadmodum dicit scriptura: Corrupti sunt & abominabiles facti in iniquitatibus. Corporaliter uero corruptibile tribus modis dicitur: Mors, Corruptio, & Interitus. Mors dicitur, animæ separatio à corpore. Corruptio uero est, quando corpus à uermibus consumitur, & solummodo relinquuntur ossa. Interitus autem uocatur quando putrescunt ipsa quoque ossa & absumentur, abeuntque ne amplius extent. Hoc enim de Domino nostro Iesu Christo quoque dicimus, quod mortem tantum subierit. Corruptionem uero aut interitum sacrosanctum eius corpus neuiquam sustinuit, sed resurrexit die tertia primogenitus factus ex mortuis.

QUARE DICTUR PRIMOGENITVS?

Eo quod primus ab inferis resurrexit, quemadmodum etiam nos resurgemus in secundo aduentu. Quia autem ante illum Lazarus resurrexerat & Iairi filia, multi quoque alij, quare non illorum aliquis primogenitus uocatus est? Ideo quod illi post resurrectionem suam è mortuis, rursus mortui sunt. Christus autem non amplius est mortuus, sed quod in resurrectione nobis eueniet, id ipsi iam contigit. Nam primus ex mortuis in ea resurrectione resurrexit, quæ est in incorruptibilitate, cuius nos quoque speramus in futuro participes fore, quæ resurrectionem nulla mors amplius sequetur.

QVID EST VERBUM ET QVOT MODIS DICTVR?

Verbum dicitur tripliciter. Verbum substantiale, quod est Deus, qui uerbum dicitur. Verbum internum, quod est angelorum, & quod in mente nostra dicitur. Verbum enunciatium, quod enunciat per linguam, & quod mentis nuncius quoque dicitur. Dictum est autem uerbum à dicendo.

QVID EST CHRISTIANVS?

Christianus est uera domus Christi, & rationalis, per bona opera & recta dogmata constructa. Hæreticus autem, est calumniator & accusator ueritatis, uel, falsa opinio eius quod non est. Immutabile est, quod se semper similiter habet. Naturale est, quod naturaliter inhæret: uel, ueritas uerè cognita. Præter naturam est, quod Deus uel non sic creauit, uel quod omnino non creauit, qualia sunt peccatum & mors. Tria sunt quæ de hominibus prædicantur: Secundum naturam, præter naturam, & supra naturam. Secundum naturam, est matrimonium: præter naturam, scortatio: supra naturam, uirginitas. Et, secundum naturam sunt opes iuste acquisite, præter naturam auaritia, supra naturam inopia. Item, secundum naturam est temperantia in cibo, præter naturam crapula, supra naturam ieiunium. Similiter, secundum naturam est pax, præter naturam tumultus, supra naturam erga inimicos electio. Et in cæteris similiter. Etymologia est, quæ uim nominis alicuius rectè designat, & ex ipso sensu explicat: ueluti, pax est inde dicta, quod mentem tranquillam reddat. Tumultus, à facilitate confundendi. Error, ab eo quod oblique mentem trahat. Temperantia uel quod salutaria provideat, uel quod corpus à sordibus conseruet. Scortatio uel ab eo quod iuuentutem inflāmet, uel quod tam diu impugnet, donec memorem oculis priuet, uel quod à longinquo annuat. Similiter & in reliquis. Corpus quia ex quatuor elementis compositum est, rursus dissoluitur, & ad nihilum redigitur. Propterea corpora tam hominum quam bestiarum facile corrumpi possunt, statimque moriuntur, ex quatuor cum consistent elementis: terra inquam, aqua, igne, & aere. Nam ea quæ ex istis constant, semper generantur, semperque corrumpuntur, elementorum uidelicet dissoluta compositione, & quolibet in suum locum recepto. Ipsa uero elementa, simplicia cum sint & incompressa, suam quoque stabilitatem semper indissolutam retinent.

DE ANIMA.

De anima autem hoc dicimus: Quod quinque sunt affectus, in ea quæ animales affectus

affectus uocantur. Sunt autem isti: Ira, dolor, metus, sollicitudo, & inuidia. Qui ergo prudentia mentis præditus est, poterit illis imperare. Est autem anima per se calida, tanquam ardens ignis. Sicut igitur ignis ea quæ sunt in ollam posita, coquit: Sic anima quæ igneam naturam habet, cibos in uentriculum receptos imminuit & cõsumit. Nam anima non propterea psyche uocatur, quòd essentia sua sit frigida, sicut rudiores quidam existimant, sed propterea quòd magno suo calore humores extergat, sicut ab effectu solis manifestè declarari potest. Nā calidus cum sit & ignitus, siccatur lutum & omnem humorem sursum trahit. Quòd autem anima naturaliter sit calida, comprobatur à morientibus quoque. Quam enim primùm animam recedēs, corpus reliquerit, omnia statim membra sunt frigida, frigoreque haud minus quàm glaciēs hyemalis congelata relinquuntur. Quamdiu enim abundanti cibo anima reficitur, uiget corpus, & ualet uiribus. Quando uerò cibus destituitur, absumit & corrumpit ipsum corpus. Nō enim potest corpus absque cibo animæ caliditati resistere. Quemadmodum nec æneum uas ad fornacem positum, ignis uehementiam absque aqua ferre potest: (nimio enim ardore siccatur, & tandem dissoluitur) ad eundem modum olla corporis, si non habeat cibum, ab ignita anima accensa, penitus interit. Quòd si aliquando de anima dubitet aliquis, ab ipso quære, num anima hominis in toto corpore sit, uel in uno aliquo loco. Et si in toto corpore respondeat animam esse, interroga, quomodo abscissa manu uel pede, non ascindatur anima, & adhuc uiuat homo, ac nondum moriatur? Quòd si dicat in parte aliqua animam esse, rursus quære, quoniam pacto hominis aliæ partes esse queant absque anima, & quomodo membrum inanimatum habere possit hominem? item quomodo possibile sit uiuere sine anima? Nam quicquid animam non habet, mortuum est. Quare nescis quid dicas. Ego uerò tibi dicam, qua in parte, quomodo & ubi requiescat anima. In tribus locis corporis suam habet sedem. Et sicuti solis radius unum aliquem locum occupat, & in domum penetrat, illuminat uerò totam domum: Sic anima quoque in tribus istis partibus corporis residens, totam domum corporis uiuificat. Habet autem anima sedem suam in corde, in posteriori parte capitis quæ caua uocatur, & in basilicis uenis. In istis igitur tribus partibus habitat anima. Quare, si cor uulneretur, aut ex basilica uena multum sanguinis effluat, aut si caput cadatur, uel gladio secetur, statim à corpore recedit anima, & mortuum corpus relinquitur. In istis porro tribus partibus anima sedem habens, in totum corpus uitalem suam potentiam distribuit.

DISPUTATIONIS ATQVE CONTRO-
VERSIAE SVPER FIDE CATHOLICA, INTER DIVVM ATHANASIVM prius Diaconum, deinde quoque Episcopum, & Arium, coram Probo iudice gentili à Constantino Imperatore delegato habitæ, Præfatio, docens contemporaneos fuisse, inter quos lis acta dicitur.

VM in manus strenui lectoris, beatissime papa Materne, liber iste à catholico sacerdote, & probatissimæ uitæ beato Athanasio contra hæreticos, id est, Sabellium, Photinum & Arium disputatus peruenerit, ilico respondebit: Et quomodo fieri potest, ut cum sancto Athanasio successore beati Alexandri episcopi habuerit Arius conflictum, cum constet eum, sicut in Ecclesiastica historia legitur, turpissima morte, id est, exemplo Iudæ traditoris domini nostri Iesu Christi fuisse fuscum, ut quod foetida mente conceperat, foetido terminaret fine? Sed si illud recolat quod in Chronica sua beatæ memoriæ Sulpitius Seuerus posuit, dicens: Duo Arii tanquam duo serpentes ex uno ore sibilabant, duos Arios fuisse euidenter reperiet. Vnde intelligitur, aut cum Ario superstitite, non cum illo qui fuscus est, aut cum aliquo Ariantia, sanctum Athanasium inisse conflictum. Quapropter oportet opus, ut credimus, à domino impletum, à catholicis sæpe relegatur, ut cognoscant qualiter hæreticorum possint uitare uenena, & fidem suam absque ulla hæsitazione, domino auxiliante, ualeant custodire.

EIVSDEM DISPUTATIONIS INTRODUCTIO, ORIGINEM eius, & Arii perfidiam declarans.

DVM apud Nicenam urbē, à trecentis decē & octo Episcopis, ex Euāgelicis Apostolicisq; doctrinis, spiritali uigore pręditis, fides ecclesię cōfirmabatur: Ibi Arii perfidia, Cōstantino Imperatore pręsente detegit. Et cū eius perfidię dogma eorundē episcoporū sententiā refutatur, Arius ab ecclesia separatur, ne tam impia doctrina diu in ecclesia latens, cūctorum inficeret mentes. Sed ubi Imperator cōperit integrā ab episcopis fidem ecclesię, ut est ab Apostolis tradita, sanctius cōfirmari, pręcepit eundē Ariū, ut rebellem sacrę fidei exilio relegari. Sed sicut Euā serpēs in paradiso dolosis persuasionib. laqueauit, ita quoq; Cōstantiā germanā eiusdē principis, per quendā satellitē, Arii perfidia irretiuit. Et latuit in ea diaboli uirus, donec tēpus erūpendi quo eā impleuerat inueniret. Igitur cū in ultimo sui obitus die frater uisitacione eius perfruitur, statim ab ea innocētī fratri ueneni pomū uerbo porrigit. Et ilicō, exēplo primī hominis, nescius in pertrāgressionis uia dilabitur, qui uiperinis expostulationibus sensum accōmodare uidet. Arius ergo, qui dudū ab eo tāquā sacrilegus fuerat relegatus, ad necē fidelīū animarū ex exilio reuocat, & fidē suā principi callidis seductionib. pandēs, frustra se affirmabat ab episcopis fuisse damnatū. Ea scilicet causa, idem Imperator pręcepit apud Alexandriā synodū cōgregari, ut si uera eius assertio doceretur, uenia post sententiā subsecuta, ecclesię redderetur. Et ut omnes de eius correctione gaudētes existerēt, & exinde ad dedicationē Hierosolymitanę ecclesię pacatius pergeretur. Deniq; cū causę eius ab episcopis diutius cōtractaretur, idē Cōstantinus Imperator in suburbano quodā, cui Nicomedia nomē est, finali ordine trigesimo primo Imperij sui anno diē clausit extremū. Quā ordinationē prędicto satelliti tradidit Cōstantio reseruādā. Qui dū post sui genitoris obitū adueniēs suscepisset imperiū, sicut à Cōstantino delegatū fuerat, ab eodem Cōstantino testamēto cōtradicit. Quin ob huius rei gratiā, in tanta apud eum idē presbyter familiaritate est habitus, ut nō iā presbyter, sed pater imperij uocaretur. Et qui ob imperiādū Imperator fuerat eleuatus, sub huius presbyteri imperio uidebatur additus. Ad cuius iussione Arius est in ecclesiā reuocatus, cuius doctrinam rudis princeps impijs sensibus retinēs, fidem catholicā respuit, & à paternis traditionibus sacrilego more desciuit. Qui tēporibus suis nō leuē ecclesię Dei, uel sacerdotibus insecutionē intulisse uidetur. Quo etiā tēpore plurimos martyres, multosq; cōfessores fecit. Alios quoq; effosis oculis, ac poplitibus amputatis, semiuuos reliquit. Nonnullos uero rabido furore arreptus insanie, proprijs sedibus relegādo damnauit: In quibus domini dictū uidetur esse cōpletū: Si me, inquit, persecuti sunt, & uos Ioan. 15 persequētur. Hic igitur priusquā Ariminū uel Seleuciā ex uniuerso orbe dolo cōgregaret domini sacerdotes, totū unū facere cupiens quendā iudicē, nomine Probū, suā auctoritate suffultum, arbitrū inter eundem Ariū atq; Athanasium adesse pręcepit. Illum utiq; quem fidelem in regno suo, & omniū mundanarū literarum artiumq; prę ceteris hominibus probauerat eruditū. Qui omnibus curis publicis procul amotis, iniuncta sibi omni celeritate maluit adimplere, ut iussis imperialibus pareret, & fidem ueracissimam suo examine comprobaret. Hic itaq; cum apud Laodiceam urbem Syrię secundo Constantij imperij anno uenisset, pro tribunali in auditorio sedens, turbis hinc atque inde astantibus, Ariū atq; Athanasium his alloquitur uerbis.

ANDEDICTAE DISPUTATIONIS LAODICEAE HABITAE initium, in qua interloquuntur Probus iudex, Athanasius, Arius, Et interdum qui hæc traduxit Author.

PROB.

GLoriosi ac pijsissimi imperatoris Cōstantij epistola sacra cōmonitus, pręcepit inter uos negotium fidei uentilari. ATHA. Et quis tam uecōrs audeat principalia pręcepta renuere? PRO. Ergo uenerandi Augusti sacra legatur epistola. AV. Et recitata est: Constantinus Constantius pius, perpetuus uictor ac triumphator semper Augustus, Probo iudici salutem. Diuino munere paternum adeptis imperium, illud est nobis primitus enitendum

tendum, ut hæretica conuersatione deleta, sacra nostræ fidei coniunctus orbis gaudet uniuersus. Quoniã, quia peruerso itinere conuertit impium, saluat animam eius, & suorum multitudinem peccatorum cooperit. Et quoniã nũc plerosq; reperimus huius sceleris socios, hanc perfidiã ritu sacrilego percolentes, asserentes se integram fidei regulam retinere, qui non solũ homines impia seductione fallẽtes, uerumetiam & ingenitæ maiestati iniuriã irrogantes, & filij creatam substantiam eius diuinitati iungentes. Monemus itaq; ut nostræ maiestatis autoritate percepta, inter Arrium uenerabilem presbyterum, & Athanasium eiusdem autorem erroris diaconum, huius negotij examen facias uentilari. Præcipue suadens, ut animi peruersitate deposita, ueræ fidei ac probatæ colla submittat. Hæc nostræ mansuetudinis ac pietatis præcepta, solita temeritatis audaciã cõtemnentes, ad grauem nos concitent iracundiã. Et licet huius fidei munus necdum perceperis, sapientiã tamen qua præ cæteris polles, cuncta te credimus posse sine cuiusquã susceptione personæ, fideliter definire, Deo plus quàm homini placiturum. (Et alia manu.) Optamus te bene ualere. Datum Constantinopoli sub die XII. calendas Ianuarij. PROB. Venerandi principis sacra, quæ lecta est, gestis indatur. AV. Et adiecit. PROB. Prospiciens in idolorum cultura nullam ueri numeris maiestatem consistere, Christianus memetipsum dogmatibus subiicere uolo, quibus astruitur unus & uerus deus esse, qui uniuersa, quæ uidentur, & quæ nõ uidentur, uirtute uerbi sui creauit. Et quoniã cum plures Christiani nominis titulo censeantur, à ueritate eius fidei procul aberrare dicuntur, diuersa & uaria dogmatis instituta sectando, scire nunc magnopere desidero, quæ sit recti dogmatis fides, cui remotis dubietatibus, ambagibusq; omnibus tenaciter inharere queam, ne erroris cæcitate exui cupiens, maioribus tenebrarum erroribus implerer, si passim, & sine ullo examinis discrimine alicuius sectæ quæ primo occurrerit, imitator existam. Quæ utrũ praua sit necne, an ueritate suffulta, ignoro. Et ideo si placet, imò quia placere debet, unusquisq; uestrum in conspectu nostro fidei suæ sententiã pãdat, ut examinatione habita, quæ firmior cunctis & uerior reperta fuerit, huic omnes iure credamus, & huic indubitanter spreto falsitatis errore, obsequamur. AR. & ATH. Quomodo tanti mysterij secreta cõmittere possumus, & rei inexpertæ arbitrium collocare, cum necdum gentilitatis maculam ueri dogmatis perceptione ablueris? PRO. Hoc est utiq; quod totis uiribus cognoscere cupio, quod sit rectum & ueridicum dogma, in quo me oporteat occulti mysterij sacramenta percipere. Neq; enim modo mihi profunda mysteriorum arcana patefieri desidero, sed illa nunc flagito demonstrari, quæ in uestra fide extrinsecus habentur & publicè prædicantur, id est, quod unus idemq; uerus deus, uisibilium & inuisibilium conditor sit rerum. Et quia hoc uos uno ore profiteri non nescio, quæ causa extiterit, ut in tam uarias diuidamini sectas, & quæ sunt uera, & quæ sunt falsa, intelligi à nobis omnino nõ possint, priusquam uestro certamine digno patientiæ moderamine habito, quid sit congruũ diligentius cognoscamus. ATH. Cum sis omni literarum genere imbutus, & Philosophicis disciplinis admodum eruditus; mirari usquequaq; non debes, plurima penes nos & uaria nouitatum dogmata extitisse, cum apud uos tot sententiarum nouitates emerferint, quot pene nomina ipsorum continetur autorum. Nam cum tres sint in mundo religiones, Iudæorũ, Paganorum, & Christianorum, multis & longe discretis sententiarũ diuersitatibus, unaquæq; religio à seipsa discedens, in uarias proprię institutionis sectas diuisa est, dum unusquisq; suauitate recentioris sententiæ, nõ ueritatem, sed ueritatis similitudinem præferentis, illectus, antiquitus à patribus traditam lineã derelinquit, eo irremediabiliter per uia prauæ oberrans, quo nouitate pro uetustate utitur tanquam antiqui limitis, & à patribus traditi uiam incedens. Aut enim multum sentit, & minus credit, & ideo mediũ & rectum iter incedere nescit. Hæc idcirco præfatus sum, ut tibi clarissima ueritatis explorandæ indicia demonstrarem, ut agnoscere facillime queas, illum prauitatis errore inuolui, qui prisca apostolicæ fidei fundamenta deferens, ipse sibi pro suæ uoluntatis arbitrio fidem, quã sequi debeat, somniat. AR. Optimè Athanasius: error me perfidie, in abiectis & nuper inuentis rerũ nouitatibus consistere profitetur, Apostolico in hoc ipsum cõgruente testimonio quo ait: Profanas autem uocum nouitates euita. Vnde

Vnde obsecro, ut ab hoc inquisitionis tramite non recedas, diligentius atq; attentius inuestigando, quis nouo, quis uet antiquo utitur fidei sacramento? PROB. Vt hæc quæ asseritis facile innotescant, & ad lucem ueritatis, remota omni ambiguitatis caligine ueniant, antiquæ fidei regulam pandite, & ita ut est ab Apostolis tradita, nostris auribus intimated. AR. & ATH. simul. Credimus in Deum patrem omnipotentem, & in Iesum Christum filium eius dominum nostrum, & in spiritum sanctum. Hæc est fidei nostræ regula, quæ cœlesti magisterio dominus tradidit Apostolis, dicens: Ite, baptizate omnes gentes, in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. PRO. Magno miraculi stupore attonitus hæreo, tres à uobis deos prædicari conspiciens, à quibus ad unius Dei singularis potestatis maiestatem confugiendum esse credideram. Vnde, quæ sit huius rationis fides, uel quid ista trium rerum, triumq; uocabulorum nomina indicent, nos breuiter informare dignemini. AR. Non quod tres deos numero in fidei professione fateamur, sed credere nos in patrem, & filium, & spiritum sanctum fideliter confitemur. PROB. Satiùs fidem uestram exponite, & quæ uel qualis sit in eadem uestra credulitate declarate. AR. Ego enim confiteor, ingentem patrem ante omnia tempora filium ineffabiliter genuisse, per quem, & in quo, uisibiles creaturas, atq; inuisibiles fecit. Qui nouissimis temporibus propter humani generis salutem, à patre missus, uerum hominem in mundo gestauit, atq; inuolabiliter de Maria uirgine sine humani pudoris permissione suscepit. Qui cum sit creaturæ suæ dominus, non tamen potest genitori suo, aut in omnibus conferri, aut in aliquo coæquari. Quem & deum, & sui originis profiteamur autorem. Nec tamen ideo duo dii, quia & hic deus, nec ideo non deus, quia solus pater deus. Sicut non ideo non bonus, quia solus pater bonus, cum sit & filius, non solum bonus, sed & bonorum creator. Sed sicut ei non adimatur ne bonus sit, cum solus pater ipsius filij professione sit bonus, sic ei non aufertur ut Deus sit, cum solus pater sit Deus. Et sicut bonitas filij non præiudicat singularitati paternæ bonitatis, sic eius deitas non officit patri, ne unicus ac singularis sit Deus. Et hoc modo unum Deum profiteamur, non negando, ut dixi, filium Deum, sed penè solum patrem unius diuinitatis authorem constituentem. ATH. Bene patrem filium ineffabiliter ante omnia tempora genuisse, Arius sua professione diffiniuit, sed utrum filium ex ipsa patris essentia uel natura, uel aliunde genitum uelit asserere, hæc interim sua prosecutione reticuit. Ego enim patrem, & filium, & spiritum sanctum unius esse substantiæ, uniusq; naturæ confiteor. Ita ut non ex nihilo, neq; ex aliquo, sed de patre filium, & de patre spiritum sanctum credam procedere. Et licet tres in sua proprietate subsistentes profitear esse personas, horum tamen natura una est, unaq; diuinitas comprobatur. PRO. Quamquam hæc uaria, & longe dissimilis sententiarum uestrarum diuersitas, magnam confusionis caliginem mentibus nostris incutiat, tamen ut cito his ambagibus exuamur, & quæ sit ueræ fidei professio cognoscamus, dignamini euidentioribus scripturæ diuinæ testimonijs asseritionum uestrarum sententias comunire. Et ne longo orationis ambitu ipsius permixtæ disputationis confusione procul euagimini, singillatim fidem uestram, ut dixi, edicite. Sed nunc Arius prosequatur, & suam fidem ueridicis testimonijs astruere non grauetur. AR. Quoniã me primitus congregi præcepisti, respondeat Athanasius, utrū simplicis naturæ sit Deus. ATH. Quis hoc impius negauerit? AR. Respondeat utrū etiam omnia quæ de Deo dicuntur, secundum essentiam accipienda sunt? ATH. Non temere pronunciauerim, uniuersa quæ de Deo dicuntur secundum essentiam debere accipi, propter nonnullos relatiuos nominum casus, secundum usitatum humani sermonis eloquium probatos, qui non propriè de Deo, sed personis & temporibus, uel quibuscunq; rerum generibus coaptantur: id est, cum se nescire, uel se iterum cognouisse fatetur. Aut cum rerum à se factarum poenitudinem gerit, & nunc se iratum nunc placatum ostendit. Quæ omnia, si secundum essentiam uolumus accipere, passibilem sine dubio & improvidam diuinam profitebimur esse naturam, in quā aut ignorantia, aut ex tempore orta cogitatio cadat, quā & tristitia poenitendo cōficiat, & letitia subleuet uegetando. Quod quid aliud erit, nisi mutari ac perpeti, & instabili mobilitate huc illucq; defluere? Vnde manifestissime comprobatur, non omnia de Deo secundum essentiam debere intelligi, sed aliquanta dispensationi respondentia, non naturæ eius con-

D d uenientia

Mar. ult.

uenientia certo certius profiteamur. PROB. Licet sufficienter & doctius, laudabiliterque responderis, non omnia de Deo secundum essentiam dici, latius tamen hæc abs te audire desidero, cum tui loci disputationis tempus affuerit. Nunc interim (ut antea fassus sum) Arius, ut coeperat, prosequatur. AR. Si ea quæ in principio persecutus sum, diligenter aduertas, illic omnem fidei nostræ credulitatem inueniens. ATHA. Subsistere ante secula filium, ueraciter Arius profitetur. Quod autem de patre natus sit, sono tantummodo uocis, & simulata uerborum confessione, non ueritatis professione confidit, dum eum à paternæ naturæ substantia separat & conditione naturæ, non dispensationis ratione patri subiectum affirmat. PROB. Clarissimum fidei uestre indicium date, & quemadmodum credatis, recenti prosecutione signate, quo possit ad normam propositæ confessionis disputationisque materia coaptari. ATHA. Ne uos grauem oratione longissima sensus, fidem meam breui sermone concludo. Patrem, & filium, & spiritum sanctum deitate, potestate, magnitudine, natura unum esse potestor. Nec aliquid in hac Trinitate nouum exteaneum ue, ac si antea non fuerit, postea uerò adiectum sit, assero: sed, ut dixi, unius eam naturæ, uniusque substantiæ credo. AR. Sicut tres personas in sua proprietate manentes, ita tres substantias esse, patris, & filij, & spiritus sancti, confiteor. Alia enim patris, alia filij, alia spiritus sancti substantia. Nec potest ullo modo ingenuitatis substantiæ, aut genita filij, aut creata spiritus sancti conferri natura. Vnde nec in potestate æquales, nec magnitudine similes, nec natura consortes, à nobis fidei confessione creduntur. PROB. Si hoc totum est, in quo à uobis inuicem dissentire uidemini, id est, quod unus diuersas, alius Trinitatis unam dicit esse substantiam, id nunc disputationis ratio poscit, ut assertiones uestras non subtilitate argumentorum de industria dialecticæ artis uenientium, sed simplicibus & puris diuinæ scripturæ documentis robustius fulciatis.

ARI. Credo quod memorabilibus prudentiæ uestre sensibus Athanasij prosecutionem nequaquam subtraxit obliuio, qua id elegantius perorauit illum debere prauitatis errore notari, qui noua & inusitata uerborum cōmenta sectatur, adijciens Apostolicis dogmatibus, quod ab eisdem constat traditum non fuisse. PROB. Ita memini. ARI. Ergo Niceni concilij decreta lectione pandantur, & agnosces Athanasium, uel eius autores, Apostolicam fidem nouorum adiectione uerborum eatenus corrupisse, eosque qui antiquis patrum inhæserunt doctrinis, ambitione regia usi, censuerint feralibus relegandos edictis. PROB. Si præsentis negotij ratio postulat, ut decretum Niceni recitetur concilij, hoc quoque Athanasius sua prosecutione designet, ut ex utriusque uoluntatis assensu, si quid illud offert extrinsecus, recitetur.

ATHA. Causæ congruit, ut rerum gestarum lectionis copia non negetur. PROB. Ergo ut desiderat, præfati decreti lectio uentiletur. AV. Et lectum est ita: Credimus in unum Deum patrem omnipotentem, uisibilem & inuisibilem factorem. Et in unum dominum nostrum Iesum Christum filium Dei, natum ex patre unigenitum, hoc est, de substantia patris, Deum ex Deo, lumen de lumine, Deum uerum de Deo uero, natum non factum, unius substantiæ cum patre (quod Greci dicunt homousion) per quæ facta sunt omnia, siue in cœlo siue in terra. Qui propter nostram salutem descendit, & incarnatus est, homo factus est, passus est, resurrexit tertia die, in cœlos ascendit, inde uenturus est iudicare uiuos & mortuos. Et in spiritum sanctum. Eos autem, qui dicunt, erat quando non erat, & antequam nasceretur non erat, quod & de non extantibus, uel ex alia substantia aut essentia, dicentes mutabilem aut conuertibilem Deum, hos anathematizat catholica & apostolica Ecclesia. ARI. Peruides uiuorum optime Probe, istius decreta concilij, in sugillationem apostolicæ fidei, ausu temerariæ assumptionis fuisse conscripta. Quid enim opus erat nouum hoc homousion uocabulum antiquis dogmatum regulis inferi? Nunquid enim Apostoli, uel eorum discipuli, atque omnes per ordinem successores, qui usque ad illud tempus uiuentes in Christi confessione homousion uocabulum ignorabāt? Impietatis sacrilegium in fidei ueritate secutos esse dicemus, pro eo scilicet, quod huius nominis notione priuati, sine ipsius prædicationis assertionem perrexerunt ad Christum. Si enim à nobis, ut isti penitus mentiuntur, noua introducebatur contra Apostolorum statuta doctrina

doctrina, quid utiq; conueniens erat, nouæ à nobis ingestæ doctrinæ antiquis Apostolorum obuiare doctrinis, & nouitatem uetustati præscribere, non uetustatem nouitate peruertere? Vt quid mihi hoc nomen sequendum imponit? Vt quid me ad huius rei nouitatem uiolentius trahit? Vt quid hoc Apostolicæ fidei superadiicit uerbum, cuius nec Prophetæ quidem, nec Apostoli uspiam faciunt mentionem? Quod illud quæso nomen est, sine quo fides integra esse nō possit, sine quo Christiani Christianæ religionis abdicantur honores? Vnum enim è duobus in hac causâ sequi necesse est: Si uera est homousij assertio, falsa erit Apostolorum prædicatio, quæ sine hoc nomine longa per tempora floruerat: Si uerò Apostolica fides huius nominis expers uera est: sicuti & est, hæc sine dubio falsa erit, quæ antiquæ fidei nominis nouitatem adiecit. Reuolue cuncta noui & ueteris Testamenti uolumina, utrū alicubi homousion inditum paginis poteris reperire. PROB. Quid his refertur? ATHA. Nominis tantum offenderis nouitate, an etiam ipsius rei uirtutem, quæ hoc est sortita uocabulum, refugis? ARI. Quid dicas, non satis intelligo. ATHA. Quoniam res antiqua nouum nomen accepit, non uocabulo nouo nouæ rei uirtus accessit, hoc utique requiro, utrum res quæ antiqua est, simul à te cum nominis nouitate damnetur? ARI. Res loqueris tortuosas, & omni stultitiæ miraculo dignas. Si enim homousion nouum nomen est, non dubium quin & res noua sit, quam significare uideatur. ATHA. Ergo pariter rem, nomenq; condemnas? ARI. Ita planè. ATH. Igitur si demonstraui rei antiquæ, & ab Apostolis traditæ nouum nomen attributum fuisse, uictum tandem fateberis? An etiam sic rem antiquam simul cum nominis nouitate condemnas? ARI. Hoc non ostendes. PROB. Et quæ ratio causæ flagitabatur, ut res antiqua nomen acciperet nouum? Nunquid enim priusquam huius nominis uocabulum sortiretur, sine nominis proprietate manebat? Hoc mihi nullam rationis consequentiam habere uidetur. ARI. Optime. ATHAN. Ecclesiastica semper moris est discipline, si quando hæreticorum noua doctrina exurgit, contra insolentes quæstionum nouitates rebus immutabiliter permanentibus, nominum uocabula immutare, & significantius rerum naturas exprimere, quæ tamen existentium causarum uirtutibus congruant, & quæ magis easdem antiquitatis fuisse demonstrant, non ortus nouitatem mensurent. Et, ut quod dico, planius fiat, uitor exemplo in ipso Christianæ religionis prædicationis nuncio: Omnes qui credebant domino nostro Iesu Christo, non Christiani, sed discipuli tantummodo nominabantur. Et quia multi nouorum dogmatum autores extiterant, doctrinæ obuiantes Apostolicæ, omnes sectatores suos discipulos nominabant. Nec erat ulla nominis discretio inter ueros falsosq; discipulos, siue qui Christi, siue qui Dositæ, siue Theodæ, siue Iudæ cuiusdam, siue etiam Ioannis sectatores, qui se quasi Christo, Ecclesiæ fatebantur, quin potius uno discipulorum nomine censerentur. Tunc Apostoli conuenientes Antiochiā, sicut eorum (Luca narrante) testantur acta, omnes discipulos nouo nomine, id est, Christianos appellant, discernentes à communi falsorum discipulorum uocabulo, ut & diuini per Esaiam oraculi sermo impleretur, quo ait, Seruientibus uerò mihi, uocabitur nomen nouum. Hanc ergo ab Apostolis traditam, nouis utendi nominibus formam, Ecclesia tenens, contra diuersos hæreticos, ut sanè fidei ratio postulabat, diuersas edidit nominum nouitates. Deniq; patri nouum innascibilitatis nomen Ecclesia imposuit. Cum enim Sabelliana hæresis genitum ex Virgine patrem uoluisset asserere, ingenitum contra hanc confitendo Ecclesia tradidit patrem. Vtiq; in diuinis scripturis ingenitum nusquam legimus patrem. Potest ergo Sabellius audaciam suam in huius calumniæ obuertere quæstionem, & simili, ut tu, propositionis genere uti, quo dicat: Cur diuinis scripturis sine ullo prospectu pudoris uiolentiam facitis, profitendo innascibilem patrem, quod scriptum ostendere ualeatis? Item, quia eum non solum genitum, sed & passum impio dogmate idem Sabellius profitetur, uobis in unum conuenientibus, inter cæteras quas promulgatis fidei sanctiones, dixistis patrem impassibilem esse, quod religiosè, sancteq; uos statuisset probamus. Sed hoc itidem ille proclamat. Ergo usq; quo uestra li-

Esa. 62

centiæ audaciam protendetis profitendo, quod scriptum non legitis, impassibilem patrem, quod nec Prophetæ tradiderunt, nec symboli autentici tradidit autoritas, sed hoc & uestra temeritate præsumptum. Rursus prosequuntur iidem ipsi qui Sirmio conuenerant. Et hanc religiosæ confessionis fidem, de filio statuistis, Deum eum dicentes ex Deo, lumen de lumine. Iam hic Photino, qui ex humanæ generationis natura initium tribuit filio, quanta calumniandi occasio pateat, ipsum te quoque metiri non pigeat. Cur enim non similes querimoniarum causas intentat, cur non simili uociferatione ipse quoque insaniat, dicens: Quid dicitis, quid statuistis, quid sequendum uestro iudicio posteris traditis, confitendo filium Deum ex Deo, lumen ex lumine? Ostendite mihi utrum in eadem filij Dei forma, id est, in autentico symbolo, quod Apostoli tradiderunt, hoc scriptum legeritis. Sed contentus sum, cum ibi scriptum non fuerit, saltem mihi de Prophetis legatur, de Apostolorum literis ostendatur. Quis has uocum tulerit nouitates? Quis hoc rudis admittere sensibus patiatur, quod neque Prophetæ, neque Apostoli tradiderunt? Item similem patri filium multis & creberrimis conciliorum uestrorum decretis statuistis. Exurgat nunc Eunomius, qui dissimilem confitetur, & dicat: Vbi hoc legistis, ubi hoc reperistis, utrum ne pater aut filius hac de se usus est uoce? Ergo tu Ari, qui me hodie tali constringis articulo, ut homouision propriè positum in scripturis ostendam, aut facere contra insolentes & furtiuas hæreticæ intelligentiæ prauitates, quædam confessionis nomina non temere præsumpta, sed ex consequenti ratione collecta, fidei autoritatibus fuisse inserta, ita ut tot nouorum uerborum religioso intellectui extiterint absolutiones, quot fuerint quæsitæ uel subministratæ perfidiæ occasiones. Aut si id fateri nolueris, tuis tecum obiectionibus agam. Ostende mihi non ex coniecturis, non ex uerisimilibus rebus, non ex ratione uicini sermonis, non ad intelligendum prouocantibus rebus, non ad profitendum pietate fidei suadente, sed pura & nuda uerborum proprietate, ostende scriptum ingenuum, aut impassibilem patrem, uerum Deum ex Deo, lumen de lumine, aut patri filium similem esse. Nolo mihi dicas, hoc fidei ratio poscit, hoc pietas docet, ad hanc me domini professionem scripturarum consequentiā prouocat. Nolo inquam mihi talia obtendas, quia & in me similia de homouision probatione respicis proferentē. Sed fero in manibus diuinorum uoluminū codices, & eodem sono, iisdemque syllabis prædictorum uocabula nominum indita lege. Aut ostēde scriptum filium patri similem, aut fateri dissimilem. Quo hinc erumpas, quo rursus euadas? ne tuis te obiectionibus implicitum propositionis nexus enodandi tibi facultas nulla suppeditet, aut concede mihi ex consequentibus probare homouision, id est, unius substantiæ fidē, aut si concedere nolueris, neganda sunt tibi uniuersa, quæ ipse fateris, quia ea nudè posita inuenire nusquam uti poteris. **PROB.** Si ecclesiasticæ consuetudinis mos est, ut aliqua uerborum uocabula pro coercendis hæreticorum motibus, in fidei autoritate nuda ponantur, quæ tamen ratione consequentium rerum existentium uestiantur, dum eorum ueritas, ex qua originem sumunt, diuinis contineri literis inuenitur, quid dicis Ari, concedis homouision: sicut Athanasius dicit de diuinis scripturis per convenientes professionum qualitates probari, an non? **AR.** Ille nescio qua syllogistica artis uersutia, obiectionem meam conatur eludere. Ego enim hoc mihi ostendi desidero, utrum homouision in dominicæ sit lectionis autoritate conscriptum, & ideo aut propriè positum legat, aut ab eius confessione recedat. **PROB.** Vides quemadmodum in te, tuam referat quæstionem, & iisdem te quibus uteris, cōstringat articulis, professionis tuæ manifestiore, ut ipse exigis, documēto. Aut ei de canonicis literis nude positum ostendas innascibilem, aut impassibilem patrem, aut Deum ex Deo, aut lumen de lumine, aut patri filium similem esse. Quæ omnia, si propriè posita minime demonstrare ualueris, negandi tibi necessitas imminet, cui discrimini illa, ut uidetur mihi, sola poterit ratio subuenire, ut concedatis uobis ea, quæ in concilijs uestris nude sunt posita, de scripturarū fontibus emanasse. Nam hoc contentionis uitio deputabitur, ut documentum nudī sermonis exigas, cui fidei sensum scripturis copiosius noueris reatundare. Sensum igitur quære, unde uocabuli huius natura traxit originem. Et cum sensum

sensum inueneris, nomen te inuenisse pariter non dubites. **ATH.** Quantiscunq; rationibus agat, nullatenus potest ab hac intentione remoueri. Nouit enim certissime, quia si ad hoc fuerit, remota huius nominis intentione, descensum, ut ex cōsequētia scripturarū unam esse patris & filij substantiam, quod est homouision, doceatur, facillime se posse superari, & ideo diffidentia ac timoris periculo auctus, nudi sermonis flagitat documentū. Sed suis est iterum professionibus constringendus. Exigis à me, ut unam patris & filij substantiam, id est homouision scriptum ostendā. Tu autem tres uisias, id est, tres substantias confiteris. Ostende igitur mihi, ubi legisti tres uisias. Si enim ego unum, hoc est, homouision, ideo negare debeo, quia hoc unde scriptum non inuenio, tu quemadmodum audes tres uisias cōfiteri, cum hoc scriptum nusquam poteris demonstrare? **PROB.** Si extat aliquod ex autoritatibus diuinis documentum propriè & specialiter positum, quo approbetur patris & filij & spiritus sancti tres uisias, tresq; ut fateris esse naturas, proferatur, quo possit Athanasius à confessione unius substantiæ, quod est homouision declinare. Cum enim triouision propriè in scripturis ostenderis positum, apparebit Athanasium temeritate pertinacissimæ obstinationis in homouision confessione hactenus perdurare, quod propriè positum non potuit demonstrare. Si uerò nec tu ipse tres uisias demonstrare ualueris, pari mihi conditionis necessitate astrictus esse uideris. **ATHAN.** Doceat tres uisias propriè positas, & facio unius substantiæ, quæ est homouision, confessionem. **AR.** Si tres sunt pater & filius & spiritus sanctus, necessariò tres sunt substantiæ, in quibus unaquæq; persona separatim & distinctius propriè cognoscatur. **ATHAN.** Hic nulla profunt argumenta, hic ueritas ex consequenti ratione colligitur, testimoniorum proprietas flagitatur, lege specialiter triouision positum, & noli conijciendo dicere, si tres sunt, pater & filius & spiritus sanctus, necessariò sunt tres substantiæ, quia & ego simili coniectura possum ueracius opinari, si unum sunt pater & filius, quia ipse ait: Ego & pater unum sumus, quomodo non est una substantia? Sed hanc disputationis uiam ingredi penitus noluit, dum à me specialiter positum homouision demonstrandum exigeres testimonium. Simili ratione, tres uisias specialiter & propriè positas doce. Si enim ideo homouision uocabulum negare debeo, quia hoc scriptum nude demonstrare non ualeo, necessariò tunc triouision fateri debeo, si propriè positum, hoc te ostendente cognouero. **AR.** Subsistit propriè pater, an non? **ATH.** Nisi mihi tres uisias propriè positas legeris, nullum tuis interrogationibus dabo responsum. Quis enim non uideat, quo tua intendat obiectio? Vis enim argumento callidæ interrogationis diuersas approbare patris & filij substantias, sed hic argumentis non opus est operiri, ubi manifestiore testimonio proprietatis trium substantiarum exigitur documentum, sed si à proprietate testimoniorum, aut rerum consequentia transire desideras, hoc ipsum publicæ conscientiae innotescat, non te potuisse tres uisias propriè positas demonstrare. Et cum utrinque hoc articulo solueris, obiectio-nibus uel interrogationibus tuis satisfaciam necesse est. **PROBUS.** Quantum uestræ disputationis intentio monstrat, nec tu homouision, nec iste triouision propriè & specialiter positum ualetis ostendere. Vnde ne puerili concertatione in rebus superfluis diutius immoremur, ab hac exactione documenti tandem utrique desinite, homouision, aut triouision de scripturarum autoritate colligite. Non enim fas erit, de nominis appellatione dubitare, quod testimoniorum copiosa congestio firmitus poterit roborare. **ARIUS.** Quoniam hoc tua decreuit sententia, debere nos rationum persuasionibus ex rerum consequentium causis prædictorum nominum uirtutes colligere, nec id Athanasio uideatur difficultate nudi me demonstrandæ ueritatis uocabuli proprietatis documenta quæsisse, ita faciam, ut tui est decreti sententia promulgatum. Ego enim compendio magis uti uolebam, ne longius orationis intentio euagata, ambiguus sensibus ueritatem obumbret. **ATH.** Non potest fides uenire in dubium, quæ ueritatis sulca præsidio, crassiora mendaciorum nubila, fulgidæ claritatis lumine dissipat. Non enim potest proprijs carere uiribus, quæ non eget extrinsecus suffragiorum adminiculis adiuuari.

PROBVS iudex dicit: Quoniā uos initi foederis pacta indeclinabili sententia seruare non dubito, quibus id uobis inuicem concessisse uidemini, ut unius substantiæ, uel trium substantiarum professionem, ex diuinarum consequentiū literarum luculento disputationis examine comprobetis, omīssa scilicet quæstione puri uocabuli atq; propriè positi, exigatis iam nunc, & ipsius placiti ratio poscit, ut cuncta humanæ argumentationis cauillatione remota, de sacris diuinarum autoritatum uoluminibus, patris, & filij, & spiritus sancti, aut unā, aut diuersas proferatis esse substantias. Ad quam rei probationem, non tantū (ut opinor) mea, sed cunctorum penè mortalium mens ita est pendula expectatione suspensa, ut si tanti negotij merita paterentur, sine ullius diei conferendi ratione, uel alicuius momenti intercapedine, ad summam ueritatis atq; ad calcē manifestissimæ notionis desideret peruenire. Vnde ne tam religiosa fidelium, & ueritatis cupida frustretur intētio, omni lenocinio luxuriosæ orationis expulso, de re, de causa, de competentibus, de necessarijs agite rebus, omnem, ut dixi, uerborum ambitum, & procul à causa euagantes locutionū phaleras, leporemq; sermonum cautius euitantes, ut disputationis uestre narratio ueritatis magis, quam cothurnato mentis ornetur eloquio. **ATHA.** Licet etiam dudum crebro ac sæpius de unitate substantiæ citra acta disputauerim, measq; disputationes scripto mādauerim, quibus à me in hac disputatione aliquid amplius addi possit, tamen quia hæc extrinsecus nullo eminens aduersante dicta sunt, necesse habeo hæc eadem rursus repetere, & in hoc publicæ actionis examine comprobare, quo possit tui iudicij sententia comprobare. **PROB.** Si non fuerint Arii replicationibus tenuata, tunc uestra poterit firmari sententia. **AR.** Vt quid hæ fraudum tendiculæ proponuntur? Vt quid in primordio nefandæ assertionis iudicis sententia prouocatur? Agamus primum quod nobis agendū necessitas demonstrandæ ueritatis imponit. Inculcetur humano auditui fidei nostræ professio, percipiant indicia, quibus modis, quibusq; rationibus, quibus deniq; documentis nostra fulciatur assertio, & tum demum promulgationem sententiæ, quæ in nostro utiq; nequaquā pendet arbitrio, de iudice postulabimus. **PRO.** Præfationis meæ nuper in hoc actionis principio habitæ, & spōsionis uestre dudum præteritis gestis insertæ, meminisse oportet. Quibus id peroratum est, omīssis superfluis, ad arcem negotij debere descendī, quod debetis tandem aliquando actitare.

ARI. Doceat patrem, & filium, & spiritū sanctum unius esse substantiæ, unius deitatis, unius maiestatis, unius uirtutis, unius honoris, quod satis improuide, nimisq; incauta professione solet populus iactitare. **ATH.** Profiteris filium uere de patre natum, an non? **ARI.** Profiteris ipse patrem alicuius deriuationis uel diuisionis uitio subiacere non posse, an non? **ATHA.** Valde profiteor. **AR.** Ego quoq; profiteor filium ex patre natum esse. **ATH.** Id esse, arbitraris natum ex patre, quod etiam de patre? **AR.** Sufficit tibi quod ex patre dixerim natum, quod etiam facillime ostendo. Quid callidis uteris argumentis? Ceterum de patre natum nusquam mihi interim ad præsens occurrere potuit. Ex patre uerò scriptum esse recolo, Ioanne Apostolo dicente: Qui diligit patrem, diligit eum qui natus est ex eo. **ATH.** Ergo nihil interesse putas, utrum ex ipso, an de ipso natus dicatur? **ARI.** Si mihi demonstrare uolueris, propriè positum filium de patre natum, tūc quid inde sentire debeam, æstimabo. Verum, quia in plerisq; exemplaribus uariè positum esse non nescio, ut in iisdem locis, quibus de ipso legitur, in alijs codicibus ex ipso legatur. Sed utrum hoc interpositum fraude, an huius rei significatione, id est, ut hoc sit ex ipso, quod etiam de ipso factum sit, non satis uideo. Nec hoc nostræ fidei aliquod potest afferre præiudicium.

ATH. In hac tua prosecutione diligenti admodum cura exposita ratione adueriti. Sed quod tantum nostræ dixeris, & non utrorumq; designaueris fidei, nō posse præiudicium in his uerbis afferri, satis miratus sum, & arbitror quod fidē tuam munire festinans ita posueris, sperans me exinde leuiter sine aliquo documento posse transire. In Euangelio quoq; de patre dominus dixit: Spiritus est. Et ut se de patre natū ostenderet, ait: Quod natum est de carne, caro est: & quod natum est de spiritu, spiritus est, quia

quía Deus spiritus est. Ego de Deo patre exiui. Ecce filium de patre natum, ipso filio docente, ostendi. AR. Satis callidis & suspiciosus uteris disputationibus, quo dicas quod ad fidei meae munitionē hoc dixerim. Sed ut de sensibus tuis omnis suspitionis ambiguitas auferatur, ut superius fatus sum, utrorumq; fidei, siue ex ipso, siue de ipso natus dicatur, nullum potest penitus afferre in aliquo praeiudicium. ATH. Generās pater Deus ex se, id est, de seipso filiū, hoc genuit quod est ipse, an aliud aliquid? AR. Hoc utiq; quod ipse est genuit, quia Deus Deum genuit, lux lucem genuit, perfectus perfectum genuit, omnipotens omnipotentem genuit. ATH. Ergo non extrinsecus, neq; ex nihilo, neq; ex aliqua praecedente aut subsequente materia, sed ex seipso genuit. Et non aliud, quam id quod ipse est, genuit. AR. Alius alium genuit. ATH. Et nos cōfitemur, quia alius aliū genuit, id est, pater filiū: Sed sic de seipso, id est, de eo, id est, quod ipse est, genuit, quia alterius substantiae, uel diuersi generis filius esse non potest, ac sic unius atq; eiusdem cum patre substantiae erit. AR. Si nosse in quantos perfidiae errores, unius substantiae professio uergat, nunquam profectio inter patrē & filium huius nominis faceres mentionem. Nec disputationem tuam, quibusdam interrogationum gradibus inscisam, tali concludisses articulo, ut ad hunc impiae professionis deduceres finem. ATH. Quod sit impium atq; sacrilegum, diuersas patris, & filij, & spiritus sancti profiteri substantias, & q; piū sit atq; religiosum unius eos, religiosae ac pia substantiae confiteri, scias me o Ari, penitus ignorare non posse. Et hoc non humana opinione collectum, nec coniecturis & argumentis inuentum, sed coelestis doctrinae magisterio traditū demonstrabo. PROB. Prius mihi uim qualitatemq; rerum assignate, tum demum poterit demonstrari, utrum patri, filioq; cōueniat. ATH. Substantia quidem duobus appellationum generibus distinguitur. Et est quidem unius generis qualitas haec, quae existētis naturae essentiam indicet. Aliud uerò est substantiae genus, quo ille, qui habet ab his, qui non habent, deriuatur. Et ut planius fiat quod dico, manifesta expositione assigno. Verbi gratia: Homo generis sui ac naturae substantia est. Rursus si quid illi est, quod extrinsecus est, id est, in materia auri, uel argēti, aliarumq; specierum possidendarum, substantia eius dicitur. Et cum eiusdem uocabuli una uideatur appellatio, duas tamen res significare uidetur. Sed nos de illo substantiae genere disputamus, qua unaquaq; natura, ob id quod est uel subsistit substantia nuncupatur. Et quicquid ex se de seipsa genuerit, non aliud esse potest, quam id quod ipsa est. Deniq; homo pater generans filium sui generis, id est, suae substantiae hominem generat, quia homo hominem generat. Et recte suae substantiae hominem generat, quia ueritas nouitatis substantiarum diuersitatem nō recipit. Diuersitas autem substantiae est, ut exempli gratia dixerim, si homo pecudem gignat, uel si cuiuslibet generis pecus, alterius generis pecudem generet, id est, si bos generet asinum, uel si ouis generet capram, quae quoniam in diuersitatem generis pergit, monstruosa generatio erit, suae naturae proprietatē minime seruans. Rursum in elementorum qualitatibus, quae sit substantiarum diuersitas uel proprietas operapretium est aduertere. Verbi gratia: Vniuscuiusq; ignis uel luminis natura, id ex se, quod ipsa est ministrare uidet, ut lux fulgorē, ut ignis incendiū, & in hoc officij sui genere subsistēs, substantiae suae intemeratā uidet seruare naturā. Si uerò lux ex se tenebras gignat, mutatio ni obnoxia erit, alterius à se generis materiā tribuēs, quia in hoc immutabilitatis suae illibatā poterit seruare substantiam, si hoc quod ipsa est, ministret ex sese. Ceterū si, ut dixi, id quod ex sese tribuit, aliud erit, q; ipsum quod tribuit, tūc alterius substantiae dici poterit, quod omnino naturarū omniū qualitas, uel ordo, uel ratio non admittit. Age nūc, si uidet, iam à terrenis ac uisibilibus, in superiora mētis oculū erigamus, ut ex his, quae facta sunt, infectae uirtutis substantiā cognoscamus, apostolicę autoritatis edocti magisterio, qui ait, Inuisibilē diuinitatis uirtutē, per ea quae sunt, intelligi debere. Dixit Arius: Ergo filiū ex patre natū esse, & deus deū genuit, lux lucem, in qua professione unū erit ē duobus, pculdubio retinendū: Aut enim ex seipso generās, id quod ipse est, genuit, & ob hoc filius unius cū patre substantiae erit: aut si alterius à se generis Deum genuit, uera natiuitas dici non poterit, quae proprietatē substantiae generantis seruare

non potuit. Et eò disputationis ratio deducitur, ut aut omnino natus nō sit, aut degener natus sit, quod utrunq; fateri perabsurdum & impium esse uidetur. **PROB.** Si quid sibi contra hæc Arius competere nouit, edicere non moretur. **AR.** Simplicis atq; immutabilis naturæ Deum esse non reor Athanasium ignorare, qui si, ut idē asseruit, de sua substantia generauit, mutabilis proculdubio erit. Necesse est enim ex sese generando, aut partem substantiæ per deriuationis generationem perdidisse, aut diuisionis uitium perpeti potuisse. Ego enim Dei patris substantiam, neq; ex se aliquid dedisse, neq; in partium qualitates deriuatam fuisse, neq; accessionis, uel detractionis, aut aliquid huiusmodi, quod sit passioni obnoxium sensisse, uel sentire potuisse confiteor. **ATHA.** Sed neq; nos passionum conditionibus diuinam credimus subiacere naturam, sed impassibilem patrem impassibiliter ex seipso, id est Deo, Deum, quod ipse est, filium generasse fideliter confitemur. Nec nos diuisionum, uel deriuationū, ac partium cunctarumq; rerum, uel passionū genera, quæ inani sollicitudinis timore auctus obijcere nolueris, à professionis ueritate deflectunt, ut negemus Deum ex seipso ob hoc generare non potuisse, ne uideatur his passionibus subiacere. Quid igitur religiosius, quid uel sanctius, ac diuinis sit magis congruum legibus, æqua obsecro uos, o auditores, iudicij lance pensate, erigite mentis oculos, & terrificum futuri examinis diem metuentes, quid magis catholicæ & apostolicæ ueritati cōgruat, religiosa mentis intentione respicite, utrū fateri omnipotentem Deū impassibiliter ex seipso filium generasse, an illud potius opinari debeamus, ne passionis uitio subiaceret ex seipso, id est, ex sua substantia filium generare non potuisse. Ego enim id astruo, id clarissima uocis professione asseuero, quod sicuti Deus impassibilis, ita & omnipotens est. Credo ergo eum de sua substantia potuisse filium generare, nec tamen alicuius passionis uitio subiectum fuisse, quoniā diuisio ac deriuatio, cōtractio, accessio, fluxus, uel si qua similia huiusmodi esse possunt genera passionū, corporeis & contrectabilibus, atq; ex diuersitate cōpositis conueniunt rebus. Deus uerò, qui nullis corporeis schematum circūscribitur signis, nec aliquibus distinguitur membrorum lineamentis, uitio subiacere potest passionis? Et recte in eodem generationē profiteor, quia genuit, & recte impassibiliter nihilo minus confiteor, quia passibilis nunquā fuit. **AR.** Num igitur, quia in Deo omnipotente negari non potest, idcirco ea eum perpeti nō posse fatendū est, quæ omnino incorrupta eius diuinitatis substantia nō recipit? Vnde ualde inhonestū, & satis impietate plenum esse uidetur, ut per unius professionem substantiæ nec patrem propriè subsistere, nec filium in sua proprietate extare credamus. Illuc enim nephandæ perfidiæ huius uergit intentio, ut permixtis & in unius rei copulationē diuerso collectis atq; cōfuis patris & filij personis, in sua (ut dixi) proprietatis singularitate minime subsistere ualeat. Illud etiā nimis horrendum & procul à fidelium mentibus emouendum, in hac tua professionis perfidia continetur, inuolabilem patrem de sua substantia generando, corruptionis ac diuisionis uitium declinare minime potuisse. **ATHA.** Veritate diuinæ generationis, uelut modis insolubilibus arctius obligatus, per (nescio quæ) nephandæ intentionis molimina, qua diuinam certum est carere naturam, euadendi suffugium quæris. An corruptionem incorrupto, passionem impassibili, impotentiam obijcis omnipotentis? Sed hæc crebro ac sæpius repetens, nullatenus diuinæ maiestatis reuerentia à tam nephandis obiectationibus arceris: sed quantum uideo, sine ullo pudoris intuitu, iniuriam uenerandæ filij natiuitati obuius properare contendis. Sed te effrenatius euagantem, & uelut undoso æquoris gurgite naturali quadā licentia fluctuantem, diuinæ autoritatis testimonia coercebunt, & inter certos diuinæ professionis limites coarctatū, legaliū constitutionū metas egredi non sustinebūt. Inculcat igitur humanis sensibus sacro illo professionis suæ oraculo diuina maiestas, ac se filium de occultis substantiæ suæ arcanis ineffabiliter genuisse testatur, et dixit: Ex utero ante luciferū genui te. Vnū est ergo in hac diuinæ professionis contestatione tenendū. Aut de sua ineffabiliter substantia filium incorruptibiliter genuit, aut ne corrūperetur, omnino non genuit, Sed ego hæc integræ fidei partē eligo, quæ me religiosum cōtestādū de se Deo suadeat famulari, ne ulla hu-

mana passionis obstacula, ex infidelitatis sacrilegio defendat. Nullatenus enim potero reuocari, ut merito non credam Deum generare potuisse, nec humanae consuetudinis more corruptioni potuerit subiacere, cum hoc mihi satis non esse dubitem profitendum, de Dei substantia natum esse, quem constat de patris utero processisse.

ARI. Quantum tuæ prosecutionis intentio monstrat, compositum nobis & corruptioni obnoxium, uis introducere Deum, qui etiam in eum corporalem uteri appellationem accipere non metuis. Necesse ergo erit, ut aut membris compositus sit, si uterum habet, aut corruptioni, ut dixi, obnoxius, si de sua substantia generauit.

ATHA. Recte hoc me sensisse argueres, si ego Deum habere uterum, propria temeritatis præsumptione, sine ullo legis diuinæ testimonio affirmassem. At cum ipse Deus ad refellendam credere uolentium insaniam, hoc de ipso pronuciare dignatus sit, quo euidentius per uteri nuncupationem, non extrinsecus, non aliunde, sed de seipso, id est, de sua substantia se filium generasse doceret, cur mihi uitiosæ credulitatis notam infigis, cum potius Deo dicere possis, si habes uterum, compositus eris: si de teipso genuisti, corruptioni obnoxius eris. Nam ita Dei uterus sine aliqua membrorum compositione accipitur, sicut oculi, & manus, & pedes, sine ullis distinctionum lineamentis merè referuntur. Sicut ergo oculos, quia omnia uidet: aures, quia omnia audit: manus, quia omnia operatur: pedes, quia ubiq; est: ita uterum, quo de ipso ineffabiliter genuit, accipere debes. Nec te oportet infideliter opinari, quia & si de seipso genuit, corrumpi utiq; non potuit, quem ut omnipotentem & incorruptibilem generare potuerit, & ne hac ipsa generatione corrumpi potuerit, fideliter conuenit profiteri. Nam si mirabiliter ex Virgine contra rerum naturam & incorruptibiliter creditur natus, quanto magis ex patre credendus est incorruptibiliter genitus. Si enim substantialis natura Virginis, quæ ex seipsa utiq; corruptibilis naturæ conditione, passioni & corruptioni potuit subiacere, intemerata pudoris integritate, & infractis uirginalibus claustris, mirabilis incorruptionis integritate filium genuit, cur non magis, ut dixi incorruptibilem Deum, genito ex se incorruptibiliter filio, corrumpi non potuisse credamus? Et ut nouum atq; infandum monstruosæ opinionis genus damnabile metuis fateri, Virginem partu non potuisse corrumpi, & formidare Deum, ne corruptionis uitio subiaceret, si de sua substantia generaret. Volente igitur Deo, corruptibilis naturæ Virgo sine ullo pudoris damno filium generauit, & ipse qui incomparabiliter cunctis naturis incorruptibilior permanet, hoc sibi præstare non potuit, ut de sua substantia filium incorruptibiliter generare potuerit. Ergo quia Deum de seipso filium generasse, & diuinarum scripturarum testantur eloquia, & in sua id Arius superiori prosecutione fassus est, iudica uirorum optime Probe, quis magis cum diuinis conueniat scripturis, utrum ne ego, qui ob hoc unius substantiæ cum patre filium esse confiteor, quod uidelicet ex ipso, & non aliunde dignoscitur natus, & ob hoc rursus incorruptibiliter genuisse profiteor, quia excellentissima diuinæ maiestatis substantia, per suam ineffabilem potentiam corruptioni subiacere nullatenus potuisset, an iste qui in tam ancipitis intelligentiæ discrimine positus, quo fidei suæ pedem referat, nescit. Nolens enim confiteri Deum de sua substantia incorruptibiliter genuisse, in ea confessionis necessitate attrahitur, ut neget omnimodo genuisse. Sed hoc ipsum negare obuiantibus undique, & clara uociferatione exclamantibus, siue Prophetis, siue Apostolicis uocibus, nunquam sine dubio poterit. PROBVS. Quicquid in hac prosecutionum uestrarum assertionem agnoscere potui, ultima examinis nostri sententia retinebit. Nunc uerò, si qua uos adhuc de diuinis scripturis fidei uestre congruentia superesse putatis, proferre dignamini, quò facillime queamus processu disputationis, quid ueri ratio contineat indagare. ARIVS. Quod tam breuibus & exiguis quæstionibus in omni illa disputationis meæ narratione usus sum, Christiani pudoris, ac uerecundiæ fuit, ut disputationis nostræ trames leuibus inchoaretur initijs. Sed quia uideo Athanasium, perspicuæ ueritatis robustissimam firmitatem, quibusdam arietantium impulsione quaterere, acrius contra eum & ualidius opinor dimicandum.

Dic

Dic ergo patrem & filium unius esse substantiæ. Sed illa intemerata ineffabilisq; essentia, quæ pater est, nec redundans unquam in seipsa fuit, ut merito, quasi exuberantione quadam, sine damno sui in eadem substantia genuerit filium, cum eius essentia, quæ alijs omnibus infinita atq; immensa sit & incorporea, nihil esse possit exuberans, si quidem determinatorum sit exuberare, quod est quasi extra se effluere. Deus autem qui uniuersas complectitur, nihil extra se habet, aut quod effluere potest, aut infinitus est, quo poterit redundare, tunc quid effluere eorum est qui accipiunt incrementa. Qui si accipiunt, aliquando necesse est, ut semper accipiant, & nihilominus pari exuberantione semper & generent. Sin autem incrementa non accipit, quod ipsi etiam fatemur, nec effluit, nec redundat, quod æquale cum patre esse dicatur, cum filium genuit ex sese, substantiam utique diuisit in filium, & paternam tantummodo ante substantiam pro rata parte secretam à sese, ac resectam, filium nominauit, tantumq; sibi detraxit pater, quantum in filium contulit, quo tamen ipso quicquid est filius, aut hodie caret pater, & perfectus non est, aut eo si non indiget, quasi superfluo abundauit. Quod utrunque in Deum non cadit, cum & in hoc ipso quidem patris & filij nomen esse non possit, ubi non habita generatio est, sed potius facta descissio. Tunc quidem necesse est, omne quod diuidi potest posse corrumpi. Quæ si, ut manifestum est, in Deo esse non possunt, cur non potius uoluntatis & charitatis esse filium confitemur? Quæ quidem uoluntas Dei in hominibus quidem non libera est, nedum in Deo aliqua lege teneatur. Qui si non est filius uoluntatis, superest ut coactus Deus quasi aliqua lege naturæ filium edidisse uideatur. In qua quidem generatione id genitum quod erat pater, quædam patris pars filius nominatur, incertumq; est, quid pater, quid filius debeat nominari, cum in duas partes Dei sit diuisa substantia. Illud uerò, quod quasi ad proprietatem substantiæ naturalis demonstrandam paterni oraculi testimonium protulit, ut merito patrem ex eo quod ipse est, filium generasse credamus, quia dixit: ex utero ante luciferum genui te, quam id absurdum, quamq; ineptum sit, apertissime demonstrabo. Siquidem non solum aliqua in ordinationabilium creaturarum consistentia, sed insensibili elementorum qualitate subsistentia, de Dei utero legimus processisse. Ait enim: Quis est pluuia pater, uel de cuius utero procedit nix? Num igitur, quia hæc rigentis & torpidi elementi qualitas diuino legitur utero procedere, idcirco unius eiusdemq; cum eo creditur esse substantia? Aut quia rursus homines Deum legimus genuisse, ut ipse ait: Filios enutriui & exultaui. Et iterum: Primogenitus meus Israel est. Ac rursus: Omnis qui natus est ex Deo, non peccat. Idcirco rectius opinabimur homines cum Deo unius esse substantia. Aut quia idem Apostolus totius creaturæ uniuersitatem generali pronuntiatione comprehendens, ex Deo asserit esse, dicens: Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia: ob hoc prudentius conijciemus, uniuersitatem creaturæ hoc esse, quod Deus est, aut unius cum eo esse substantia, quod uidelicet ex ipso legitur substituisse. Sic ergo & filium cum ex Dei patris utero processisse fatemur, non ad indicium unius naturæ, sed ad inuestigabilem secretorum arcana multum competenter debemus accipere. ATHANAS. In ludis theatralibus hi qui figurarum uarietate mutantur, diuersi quidem alij apparent oculis intuentium. Nam idem ipse qui aptatae imaginis specie rigidius quondam incesserat, iterum uultu in hoc ipso aptato, alterius membrorum motibus ludens, in mollitiem resoluitur foeminarum: ita nunc uidetur mihi Arius, quæstionum imaginibus immutatis, uelut diuersa iniiciens similitudinis uarietate formari. Nam hoc quod dudum comptis & breuissimis disputationum obiectionibus intentauerat, sub alterius prætectu imaginis, iterum ac sapius repetens, à proprietate quæstionis illatae omnimodo non recessit. Neq; enim, quia nunc latius & diffusius perplexa uerborum ambage seriem propositionis extendit, idcirco aliud egisse uidendus est, quam superius conuincitur actitasse. Dixit enim ob hoc patrem & filium unius non posse esse substantia, quod eadem paterna substantia, nec exuberantione amplissimæ deriuationis in augmenti copiam effluere possit, utpote, quæ nullis metarum terminis aucta, finalibus

bus nequeat modis arceri, quoniam eius est exuberationis copia redundare, quæ certo, ut diximus, concluditur sine: nec rursus, uelut integram & intemeratam portionis defectionem aliquam pertulisse. Sed hæc omnia passionis genera diuinæ naturæ non cōuenientia, iam superius calumniosius magis quam uerius dignoscitur intentasse. Quibus nos religioso fidei intellectu, competenter constat dedisse responsum. Neque enim exuberatione substantiæ redundantem filium dicimus, neque rursus defectæ naturæ portiunculam nominamus, sed perfectum patrem, perfectum filium, non ex his quæ in eo superfluis exuberationibus redundabant (quod dictum nephastum est) sed ex seipso, id est, ex eo, quod ipse est impassibiliter, indiuisibiliter, incorruptibiliter, sine diminutione, sine discissione, sine affluentis copię redundantione, sine ullo omnino passionis genere ineffabiliter credimus natum. Et idcirco fatemur unius esse substantiæ, quia non aliunde, non ex nihilo, non ex subiacentibus uel præcedentibus materiæ qualitatibus, sed propriè Deum de Deo, lumen de lumine, uirtutem de uirtute, sapientiam de sapientia, extitisse fideliter fatemur. Nam si alterius ac diuersæ substantiæ, ut Arius arbitratur, filius esset, non diceret, sicut pater habet uitam in semetipso, sic dedit & filio habere uitam in semetipso. Nam sicuti est pater, ita & filius. Et si idem habentes se, unius sunt proculdubio substantiæ. Neque aliud est uiuere patris, & aliud uiuere filij, sed hoc est uiuere, quod & esse, id est, non aliud est ipse pater, aliud uita eius, sed uita essentia. Alioquin compositus uidebitur, ex diuersitate subsistens, si aliud ipse, aliud uita eius significare uideatur. Quia ergo apparet uitam patris, hoc esse quod ipse est, Sicut enim habet uitam in se, sic dedit filio habere uitam, id est, sic est esse filij, sicut est esse patris, non dubium est patrem & filium unius essentia atque unius esse naturæ. Nam & quod ait: Sicut nouit me pater, & ego noui patrem, unitatem proculdubio uoluit indicare substantiæ. Quia secundum superioris disputationis intelligentiam, non aliud est nosse patris, & aliud esse, hoc ipsum enim, quod est nouit, & quod nouit est, quia non aliter nouit, & aliter est, & quia filius sic nouit patrem, sicut pater eum nouit. Notionem uero, in Deo essentiam esse diximus, non dubium, quod sicuti est pater, ita & filius, ac si diuersitatem non admittat, resque uno ac simili modo subsistat. Denique ut hanc patris & filij unitatis substantiam plenius nosceremus, quædam nobis diuinæ scripturæ rerum uisibilibus exempla posuerunt, quibus nos ad inuisibilem intelligentiam religiosius prouocarent. Nam patrem ni luminis splendorem, & bonitatis eius imaginem filium posuere. Non quod ad res diuinas metiendas corporalium satisfaciant exempla specierum, sed quia ineffabilis illa natura exprimi non potuit, quædam ex his quæ uidentur, similitudinis proferuntur testimonia. Ut sicut splendor & ignis, diuersæ non sunt substantiæ, Vel sicut imago ab eo, cuius imago est, in aliquo differre non potest, ne fictum in se aliquid, aut diuersum retinens, perfecta & uera esse non possit: ita pater & filius, non diuersæ, sed unius credantur esse substantiæ. Et quia nonnulla, exempli gratia, protulit testimonia, quibus astrueret, ita esse omnia ex Deo, ut non tamen de eius credantur processisse substantia, Interrogo, utrum sic filium ex patre asseret extitisse, sicut uniuersa ex ipso extitisse narrantur? Quid ergo dicis? Sic ne debemus accipere filium de patris utero processisse, uel ex patre genitum esse, sicut homines ex Deo natos, uel sicut nix ex eius utero legitur procedere, an longe aliter? Sed quæso unum è duobus respondeas, aut similiter, aut non similiter dicas. **ARIUS.** Non similiter uniuersa ex Deo extiterunt, uel genita sunt, sicut filius. Aliter enim filius, aliter extitit creatura. **ATHA.** Si filium longe aliter, quam creaturam extitisse fateris, cur in eius natiuitatis generatione, rerum factarum exempla protulisti? Hi enim qui disparibus modis propriæ originis sumpsere principia, non æquo intelligentiæ sensu corporari mihi uidentur. Quod quia illuc prosecutionis tuæ intentio uergit, apparet te Photiniani dogmatis errorem sacrilegum defensare. Namque & ipse cum filium Dei de patre genitum abnegaret, atque talibus testimoniorum documentis coarctaretur, quibus luce clarius demonstratur filium Dei, Deum uere, & propriè de patris substantia genitum, illuc impietatis suæ molimina uertit, ut ipsdem modis, eodemque rationis ordine, filium de patre assereret natum, sicut homines per adoptionis gratiam, in diuinæ generationis prolem

prolem legimus consecratos. Quo tu quoque, licet alijs uiarū indicijs gradens, ad eundem tamen infidelitatis cōpitum peruenisti, asserens non ob hoc de illa ineffabili patris substantia filium natum debere intelligi, quod ex Deo genitus, uel ex patris utero legitur processisse, cum ratione cōsimili non solū homines ex Deo nati, uerumetiam insensibilium elementorū qualitates paterni uteri generatione processisse legantur. Et licet etiam prosecutionis tuæ narrationes unius sermonis pronuntiatione dissolueris, quod dixisti longe aliter filium, quā creaturam diuinitus extitisse, tamen quia breuitate sermonis obscurius & perplexius probati, intentionem legentium tetrīs quibusdam nebulis obruisti: idcirco nunc ego lucidius & planius, quæ obscura sunt, & ueritatem abrumbrant, in luce manifestissimæ clarissimæque proferā notionis. Ostendam igitur, quantum ad proprietatem diuinæ generationis pertinet, hoc esse ex Deo nasci, quod est de ipso generari. Et ut manifestioribus diuinarum scripturarum testimonijs utar, euangelicum proferam documentū. angelus ad Mariā loquitur, dicens:

Luc. 1 Spiritus sanctus superueniet in te, & uirtus altissimi obrumbrabit tibi. Ideoque quod nascetur ex te sanctum, uocabitur filius Dei. Et item Apostolus: Cū autem uenit plenitudo temporis, misit Deus filium suum, natum ex muliere, factum sub lege. Num igitur, quia angelus Mariam sic affatus est, ut non de ipsa, sed ex ipsa gignendum diceret filium, & quia Apostolus ex muliere, non de muliere natum asseruit filium, ob hoc in Christo ueri hominis natiuitatem nequaquam profitebimur, aut extrinsecus, & non proprie, uirginali credemus utero processisse? Cernis igitur superflue te in diuinæ generationis natiuitatem uisibilium creaturarū exempla protulisse, cum euidentioribus testimoniorum documentis appareat, id esse ex ipso, quod est etiam de ipso generari. Vnde mirari me fateor, cum creaturæ nomen in filium refugias, & non factum, sed uere, sicuti est profitendum, ex patre genitum credas, Photini te quodāmodo, & si non integris, uerisimilibus tamen prosecutionum generibus impietatis fuisse dogmata imitatum. A R. Quis potius Photini sectetur perfidiam, utrum ego, qui ea quæ filius ad demonstrandam diuinitatis suæ longe inferiorem, & non in omnibus similem naturam locutus est, secundum suam deitatem dicta accipio, an ipse tu, qui ponis cuncta humilitatis exempla, non fucatis uerbis, nec simulata operis efficientia peractis, homini reputans assumptor? Nanque, ut nō solum alterum se, uerumetiam inferiorem patre ostenderet, ait: Pater maior me est. Qua professione euidentius declarat, patris & filij diuersas esse substantias. A T H. Duas profiteris in Christo esse naturas, an non? A R. Quis hoc impius negauerit Christum Deum & hominem confitendum? A T H. Debemus igitur eorum quæ Christus locutus est, aliquanta diuinitati, aliquanta humanitati ascribere, an sine ullo partitionis discrimine, uniuersa aut Deo, aut homini assignare? A R. Hoc nō solum irreligiosum, sed summæ putabitur esse dementiæ, ut omnia eum, aut secundum diuinitatem, aut secundum humanitatem locutum fuisse putemus. A T H. Si ergo secundum professionis tuæ sententiam, aliquanta diuinitati, nonnulla uerò humanitati ascribenda sunt, cur non hoc quod ait: Pater maior me est, humanitati, & quod ait: Ego & pater unum sumus, diuinitati reputamus? Nanque, ut noueris, secundum id quod homo erat, eum dixisse, pater maior me est, ait: Si diligeretis me, gauderetis utique, quia uado ad patrem, quia pater maior me est. Rogo itaque, cum filius secundum diuinitatis suæ potentiam uniuersa impleat, nec sit aliquis locus eadem diuinitate uacuus, utpote, qui cœlum & terram atque inferna pars omnipotentia impleat, quomodo ait, uado ad patrem, cum quo & semper erat, & a quo nunquam recesserat? Eius enim est ire, & uenire, qui aliquibus locorum terminis circūscribitur, & eum in quo erat, deserens locum, ad eum ubi non erat, ueniat. Nisi, quia utique de illo quem assumpserrat homine, loquebatur, quod erat iturus ad patrē, a quo & uenturus est iudicare uiuos & mortuos. Ceterum uerbi diuinitas uniuersa implens, nullis locorū terminis separatur, sicut nihil est unde discedat, ita nihil est quo ueniat. Et hoc modo apparet, secundū id quod homo est, non solum patre, uerumetiam angelis minorem. Nam si secundum id quod Deus est, eum minorem accipere uoueris, pari conditionis necessitate etiā angelis, secundum diuinitatis naturam minor esse uidetur. Denique Apostolus ait, necnon & Psalmographus: Minorasti eum paulo minus

minus ab angelis. Si ergo nulla ratione admittitur, ut secundum id quod Deus est, maior angelis habeatur, apparet hoc minorationis officiū, non Deo uerbo, sed homini reputandum assumpto. **PROB.** Vt tua in omnibus fulciatur assertio ueritate, conuenit à tuis partibus, patrem, & filium, & spiritū sanctum, diuinorum testimoniorum lectione unius approbare substantiā. **ATH.** Quoniā excellentiam tuam perspicio huic rei instantissime ac fideliter innuere, ut patrem, & filium, & spiritum sanctum unius esse substantiā demonstramus, atq; filium de patris substantia natum, ex diuinis uoluminibus approbemus: Quanquam omnium prosecutionū mearum sentētia ita se habere monstratur, ut sicuti hominum, uel quorumlibet animalium genus suę substantiā similes gignat, nec homo bouem, nec bos hominem generet, sed ad suam similitudinem, id est, suę substantiā, unaquęq; res procreetur, mirari utiq; non debeo, Deum potuisse de sua substantia filium generare, cui totum posse subiectum est: Sed, ut scripturarū testimonio mea oratio peruagetur, aggredior ipsius opitulatione munitus, filium de patris substantia ineffabiliter natum esse, diuinis oraculis approbare, ut dum luculento disputationis tramite, non ex argumēto philosophicę artis ueniente, sed, ut dixi, de diuinis scripturis demonstrauero documentis, tum demū Arius obmutescat, cum filium de paterna substantia genitum, legalibus eloquijs me docēte cognouerit: Paulus Apostolus de filio ad Hebręos scribens, ait: Cum sit, inquit, imago inuisibilis Dei, & figuram substantiā eius gerens. Ieremias quoq; prudētissimus Prophetarum, de Dei patris persona concionatur, & dicit: Si steterent in substantia mea, & audissent uerbum meum, auerterem eos ab studijs eorū pessimis. Et ut eum de filio dixisse probaret, subiungit idem Propheta, & dicit: Quis stabit in substantia mea, & uidebit uerbum meum? Verbum enim esse filium de patris substantia Dauid Propheeta testatur, dicens: Eructauit cor meum uerbum bonum. Ioannes quoq; Euangelista sciens apud patrem uerbum, id est, filium in principio apud patrem esse, & à patre uerbum nunquam separatum fuisse, in principio Euangelij, id est, annunciationis suę posuit, dicens: In principio erat uerbum, & uerbum erat apud Deum, & Deus erat uerbum. Item alio loco scriptura tradit: Initium operis uerbum. Non quod in creatione uerbi, id est, à filij creatione cęteras cœperit facere creaturas, sed quia per uerbū Dei, id est, per filium omnia creata noscuntur. Vnde Dauid Propheta ponit, & dicit: Verbo domini cœli firmati sunt. Et ut spiritū sanctum huius operis socium ostēderet, ait: Et spiritu oris eius omnis uirtus eorum. Multa sunt enim quę de filio scripture diuine perhibent testimonia, quod de substantia patris, id est, de eo quod ipse est, genitus demonstratur, de qua substantia non tantum similis, sed cœqualis patri filius comprobatur. Hęc fides est quā Christus Apostolis tradidit, & ab Apostolis ad nos usq; peruenit. Nec possumus eam in aliquo immutare, quam constat nos debere ab initio, ut data est, fideliter conseruare. **ARI.** E superiori prosecutione mea ita exorsus sum, quod Athanasij perfidia cęcitatis præcipitat in profundum. Deum enim uult facundiam sui sermonis ostendere, nescius in crimen uersatur scripture diuinę, eo quod in substantia Dei cœquet filium genitori, cum ipse filius de se potestetur, & dicat: Pater maior me est, & qui me misit, ipse mihi mandatum dedit. Et non ego ueni, sed ille me misit, & non ueni facere uolūtatem meam, sed eius, qui me misit: & sicut dixit mihi pater, sic loquor, & quod dedit mihi seruaui: & omnia quę dedit mihi, nemo aufert à me: & rogabo eum, & exhibebit mihi plusquam duodecim legiones angelorum: & si hic calix non potest transire nisi bibam illum, fiat uoluntas tua: & trāseat à me calix iste, non sicut ego uolo, sed quod tu: & quę sunt ei placita, facio semper: & sedere ad dexteram meam uel ad sinistram, non est meum dare uobis: Et dedit illi nomē quod est super omne nomen: Et exaltauit puerum suum, & propterea unxit te Deus tuus: & excitaui eum à mortuis: & sedere fecit ad dexteram suam, & multa his similia, quę studio breuitatis omitto. Si ergo maiorem habet, si missus est, si spontanea uoluntate non uenit, si uoluntatem suam non fecit, si quod ei dicitur, loquitur, si sibi data custodit, si rogat, si pro calice deprecatur, si nomen ab alio accepit, si sedens discipulis peccantibus, propria potestate non tribuit, si quę sunt patri placita facit, & ab ipso à mortuis suscitatur, æquum non uidetur, ut qui de sua subiectione tanta ac talia dicit, patri

e E

efficiatur

efficiatur æqualis. PROB. Si aduersum tam copiosa diuinæ autoritatis testimonia quæ ab Ario de subiectione prolata sunt, aliquid Athanasio competere uidetur, edicere non moretur, superstitione sermonis exclusa, & ex diuinis potius uoluminibus, aut similis, aut dissimilis patri filius, uel coæqualis demonstratur, ut agnita ueritate quæ sanæ fidei ac rationi conueniunt, roborentur. ATH. Quantum uelit percurrat in elatione sermonis Arii calliditas, & sibi de autoritate diuinæ legis plaudent testimonijs, quibus uidelicet nititur ab æqualitate patris filium sequestrare, & cuncta quæ ab eo prolixius inserta noscuntur, iisdem etiā testimonijs à nobis eius intentio absq[ue] ulla difficultate prosternetur. Christus igitur filius Dei in forma serui, quam assumpsit ex Virgine, patri dicitur esse subiectus, Apostolo Paulo nihilo minus affirmante: Vbi uenit, inquit, plenitudo temporis, misit Deus filium suum natum ex muliere, factū sub lege. Ille itaq[ue] dicitur esse subiectus, qui sub lege ex muliere nascitur generatus, & in ea forma minorem iudicat patre, quam assumpsit ex Virgine. Nam in forma Dei patris angelicus ei chorus probatur præbuisse ministerium. Ita enim in Euangelio scriptū est: Et discessit ab eo diabolus, & uenerunt angeli, & ministrabāt ei: Obicit quod uoluntatem patris fecerit, & non suam. In hoc magis laudabilis huius uerbi dictio debet agnosci. Quia qui patris uoluntatem facit æqualitatem ostendit, Apostolo cōfirmante. Hæc enim uolūtas Dei in Christo Iesu. Nam quia addidit, Sicut dixit mihi pater, sic loquor. Quis hominum genus, quod rectum est intelligens, audito hoc uerbo turbetur? Si enim aliter Christus q[uam] Deus pater loqueretur, tunc magis patri inæqualis uel dissimilis diceretur. Si uerò quæ loquitur pater, ea loquitur filius, nunquam inæqualis patri, aut dissimilis inuenitur. Quod dedit mihi, inquit, seruaui, & omnia quæ mihi dedit, nemo aufert à me. Dona enim diuina hoc modo intelligenda sunt filio attributa. Dedit enim filio pater omnipotens omnipotentiam, maiestatem maiestati, uirtutem dedit uirtuti, prudentiam dedit prudenti, præscientiam præscienti, æternitatem æternitati, diuinitatem diuinitati, coæqualitatem equalitati, immortalitatem immortalitati, uisibilitatem inuisibilitati, regi regnum, uitam uitæ, & non aliam ab ea, quam habet dedit, & quantam habet tantam dedit, uel si qua alia quæ pater filio indiuisibiliter & inseparabiliter contulisse monstratur. Sed hæc omnia nascenti potius quam indigenti dedisse probatur, cui à filio dicit: Omnia mea tua sunt, & omnia tua mea sunt. Si ista omnia quæ perhibetur pater filio contulisse, alia in eo, & alia uidetur esse in filio, mendacem sine dubio facimus filium, qui dicit sua esse quæ patris sunt: Sed si in his quæ dixit mendax filius inuenitur, & Euangelista, qui dicit æqualem se faciens Deo, omni ueritate fallitur. Ac si ita erit, ut nec pater filio integre, aut ueraciter aliquid contulisse monstratur. Sed si uera sunt, sicuti sunt, quæ pater inseparabiliter & indiscrete contulit, conticescant dementium hominum linguæ, quæ nituntur filium à paterna substantia separare. Rogat filius patrem ut hominem uerum se gestare cōtendat. Nam ut diuinitatis suæ intimaret potētiā, mari imperauit & uentis, & quinque milia hominum de quinque panibus saturauit. Calicem passionis, ut homo tristis accepit, ut Deus autem fontem aquæ uiuæ salientis in uitam æternā credentibus propinauit. Accepit nomen, ut in hoc nomine cœlestia & terrestria & inferna eum adorent. Exaltatus est de imis ad superiora, id est, de carne humanæ fragilitatis, ad eum cōscendens, sedet ad dexteram maiestatis, ut eum non dubitet humana infirmitas sequi, ubi caput suum uiderit gloriari. Vinctus est, ut chrismatis ipsius unctione malo prioris hominis delicto purgemur. Excitatus à mortuis est, ut nos exemplo suæ resurrectionis, à mortis aculeo liberaremur. Sed & discipulis petētib[us], non se posse dare testatur, ne inter eos diuortium nasceretur. Nam qui ait: Non est meum dare uobis, ipse iam dudum discipulis duodecim iudicandi tradidit potestatem. Quæ sunt patri placita fecit, quia contraria facere nescit. Nam qui ait: Veni, non ut faciam uolūtatē meam, sed uolūtatē eius, qui me misit: dixit, Vt faciam uolūtatē tuam Deus meus uolui, & uolūtarie sacrificabo tibi. Qui ait: Pater maior me est, dixit: Ego & pater unū sumus, & sint in nobis unum, sicut ego & tu sumus unū, & omnia mea tua sunt, & tua mea sunt, & creditis, quia ego in patre, & pater in me est: & quæ pater meus operatur iustissime, & ego operor: & sicut pater suscitāt mortuos & uiuificat, sic & filius quos uult uiuificat: & qui

qui me uidet, uidet & patrē, quia ego & pater unum sumus: & qui me odit, & patrem meum odit: & clarifica filium tuum, ut filius tuus clarificet te: & ego te clarificaui super terram, & manifestaui nomen tuum hominibus. Et ut omnis humanæ cauillationis quiescat intentio, Ioānem Euangelistam cuius superius usus sum testimonio, proferam testem, qui ait: In principio erat uerbum, & uerbum erat apud Deum, & Deus erat uerbum. Si hæc tāta diuinitati conuenientia quibus patrem & filium unum esse docuimus perfidis non sufficiunt, alia si uidetur superadijciā. **PROB.** Si huic tam ualidæ & certæ persecutioni Arius nifus fuerit obuiare, certum est eum nō rationem sequi, sed uerborum irrationalium cāpos effrenatius euagari, qui usq; nunc trium substantiarum rationem, ut superius factus est, sicut Athanasius unius permultis docuit documentis, per (nescio) quam nebulosam caliginem circuiens assertionem suā nequiuert demonstrare. **ARI.** Nunquid quia ex diuinis oraculis Athanasius, nescio quibus iam articulis filium unius substantiæ & patri coæqualem esse, ausu temerario nifus est affirmare, & spiritum sanctum qui patris uel filij minister est, iisdem debet æquali confessione conferre, cum ipse filius dicat: Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & mittam uobis spiritum ueritatis & spiritus à me procedet, & quē pater mittet in nomine meo, & pater ad mortuorum ossa dicit: Dabo spiritum meum in uos, & uiuetis. Nunquid is, qui à patre mittitur uel procedit, iisdem debet æuari, cum Propheeta in Psalmo de eo testatur, dicens: Ecce dominus formans tonitruū, & creans spiritū, prorsus nunquam mihi ulla ratio poterit persuadere, quod creatura poterit coæuari creatori, aut una cum eodem possit potestate potiri. **ATH.** Si iudicis clementia permillum tribuit & largitur, ex diuinis autoritatibus etiam spiritum sanctū non creaturam esse, sed Deū & creatorem cum patre, & filio breuiter demonstrabo. **PROB.** Ut tua professio continet, approba breuiter, quod ratio exigit documentum. Non ex argumento sermonis, sed ex diuinarum scripturarum testimonijs, spiritū sanctum patri uel filio coæqualem esse, aut sicut ipse factus est Deum, uel creatorem cōmuni operis esse ostende. Ut dum hæc ueridicis testimonijs approbaueris, Arius à sua intentione ueræ fidei professione conuictus, abscedat. **ATH.** Priusquā spiritum sanctum Deum esse perdoceam, eundem creatorem esse cunctōrū uerbis legalibus approbabo. Scriptum est enim: Verbo domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorū. Et in Salomone: Et ipse, inquit, creauit ea per spiritum suum. Et in Psalmo: Emitte spiritum tuum & creabuntur, & innouabis faciem terræ. Et in libro Iob: Spiritus diuinus est, inquit, creauit me. Et in libro Iudith: Tibi, inquit, seruiet omnis creatura tua, quoniam dixisti, & facta sunt, misisti spiritū tuum, & ædificauit. Tante enim potestatis, uel creationis spiritus sanctus ostenditur, ut ipso cooperante corpus domini Iesu Christi, qui nobis in sacramento fidei datus est, in utero Virginis formaretur, Euangelista dicente: Ne timeas Ioseph accipere Mariam coniugem tuam. Quod enim in ea natum est, de spiritu sancto est. Et item: Priusquam, inquit, conuenirent, inuenta est in utero habens de spiritu sancto, non quod Saluatoris nostri pater dicendus est spiritus sanctus, ut duo credātur patres, sed quod cum patre & filio idem spiritus sanctus cooperarius & unius potestatis est, cum iisdem socius inuenitur, domino affirmante: Ite (inquit discipulis) baptizate omnes gentes in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Ergo si minister est (ut tua sacrilega continet professio) quousq; eo in sacramento fidei nihil confertur credentibus. Nam sicut dominus Apostolos ad predicandum destinauit, parī etiam modo spiritus sanctus facere declaratur. Ita enim in actibus Apostolorum reperimus scriptum. Petro enim cogitante de uisione, dixit ei spiritus sanctus: Ecce uiri quærunte te, exurgens uade cum eis nihil dubitans, quia ego misi eos ad te. Et iterum: Segregate mihi Barnabā & Paulum in opus quo assumpli eos. Et iterum: Attendite uobis & uniuerso gregi, in quo uos spiritus sanctus constituit episcopos. Nam & si uniuersa cum patre & filio, ut superius ostensum est, procreauit, in quo minoris uel ministri personam, ut ipse fateri non metuis, tanta maiestas habebit: Sed & Deum esse, sicut promississe me minini, his testimonijs approbabo, Dauid Propheeta dicente: Audiāt quid loquatur in me dominus Deus. Nulli itaq; dubium est, quod omnes Prophetæ, non nisi per spiritum annuncient uel loquantur, sicut in Euangelio

scriptum est: Cum uenerit, inquit, spiritus ille sanctus, quem mittet pater in nomine meo, ipse uos docebit, & uentura annunciabit uobis. Et item per Prophetam dominus dicit: noluerunt audire sermones meos, quos mandavi in spiritu meo per os Prophetarum priorum, dicit dominus. Sed nolo pastifera prata diuinæ legis testimonia percurrentes, longius à nostra propositione euagemur, ad id quod promissimus, reuertamur. Ad Hebræos quoque Paulus gentium predicator scribens, ait: Testificatur autem nobis spiritus sanctus, & hoc est testamentum quod dispono ad eos post dies illos, dicit dominus. in actibus Apostolorum, ad Ananiam dixisse Petrum meminimus, ut in subsequentibus dicit: Non es mentitus hominibus, sed Deo. Et Paulus ad Corinthios: Diuisiones autem donantium sunt, idem uero spiritus. Et diuisiones ministeriorum sunt, idem ipse dominus. Et diuisiones operationum sunt, idem uero Deus, qui operatur omnia in omnibus. Ecce spiritus sanctus prædicante Apostolo, idem Deus, idem dominus declaratur. In Euangelio, sicut iam dictum est, ipse dominus dicit: Spiritus est Deus. Item ad Corint. Paulus scribens, ait: Dominus autem spiritus est. Et ad Ephesios: Nolite, inquit, contristare spiritum Dei. Item ad Corinthios: Nescitis, inquit, quia corpora uestra templum in uobis est spiritus sancti, quem habetis à Deo. Et ostendens eum in humanibus corporibus habitatem, adiungit & dicit: Glorificate ergo, & portate Deum in corpore uestro. Nam ut Deus & dominus esse manifestissime spiritus sanctus demonstratur, ad Mariam angelus dixit: Spiritus sanctus superueniet in te, & uirtus altissimi obumbrabit tibi, propterea & quod nascetur ex te sanctum, uocabitur filius Dei. Ecce quantis diuinorum testimoniorum documentis, spiritum sanctum Deum, & unius potestatis uel societatis cum patre & filio esse docuimus: quid adhuc in perfidis remaneat responsionibus ignoro. Paulus itaque Apostolus, spiritum sanctum cum patre & filio unam societatem habere apertissime demonstrauit, dicens: Gratia domini nostri Iesu Christi, & claritas & societas spiritus sancti cum omnibus uobis. **PROB.** Si post innumerabilia testimonia remansisse aliquid Ario uidetur, proponere non grauetur. Quanquam (ut reor) nihil illi responsionis remanserit, quia uidelicet possit Athanasium de unius substantiæ, id est, homousij ratione depellere. Sed ne postmodum de aliqua oppressione causetur, à nobis nullus ei ad respondendum adimitur locus. **ARI.** Nulli dubium est, quin magicis artibus Athanasius non desinat iudicum peruertere sensus, ut rectæ fidei tramitem erga eos, qui eam religiosè sectantur & colunt, tenere non possint. Et idcirco quod in examine tui culminis explicare non ualeo, principis iudicio reseruabo, ubi ueritatis indago præpollet, & magicas artes ob ueræ fidei obseruantiam præualere non posse credendum est. **ATH.** Qui suis assertionibus adesse non possunt, quibuslibet fallacibus argumentis uel cauillationibus excusationem sibi inuenire non desinunt, sicut nunc facere Arium plenius uestra perspicit magnitudo. Mihi uero ad omnia quæ ab eo in culminis uestri præsentia posita sunt, ueram fidem uendicanti, respondisse sufficiat. **PROB.** Imperitioris & minus de scientia præsumptis est, prauitatis potius studiū dare, quam ueritati patientiam commodare, cum id assertoribus fidei conueniat, ueritatem potius sequi, quam erroris uel falsitatis cōpede prepediri. Horum igitur mos est, qui cū suæ perfidiæ causam ad finem usque uenire conspexerint, metuentes ne cunctis hominibus eorū perfidia innotescat, ad potioris se conferre præsentiam, ignorantes, quoniam & illic ueritati uictoria tribuitur, ubi potentiæ liberalis sententia promulgatur. Frustra igitur Arius uidetur de nostro iudicio ad principis appellare præsentiam, cum in conflictu certaminis, nihil aduersus se senserit prauitatis, qui suā ignauiam, quibuslibet modis obtegere cupiens, nixus est ad principis conferre præsentiam, quem constitit Athanasium, ab homousij defensione, quod est unius substantiæ, diuellere penitus non potuisse. Sed (ut eius superflua decreuit intētio) eum ne faciat, nullo modo refrenabo, ne uicti personam non sustinens, de adempto tēporis spacio gloriatur. Meæ uero solertiæ erit uersa, quæ ab utriusque in nostra cognitione prolata sunt, gloriosi sensibus principis intimare, ut falsidicis ambagibus procul amotis, ad uictoriæ palmam Athanasius, puræ fidei assertor, ualeat peruenire.

F I N I S.

ATHA

ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIAE, AD MONACHOS EXHORTATIO.

ET SI quid gloriari, in Christo licet, huiusmodi principijs initiati, ut sit inchoatio uestra perfectio, & ad ueram uiuendi frugem gradus interpositos praeuolantes, apice ipsius culminis occupato, disciplinae summam teneatis, ut in uotis habere debeat, & imitari quisque uos quam posse credat: Instituti mihi tamen huius licentiam praeuolantis paternus ascripsit affectus, & amplectenda mihi uestrae expostulationis exactio. Qui dum me auditis, non solum libenter, sed etiam auide, impudentem me uestro amore fecistis. Praecedentes duco, & ultra mensuram meae possibilitatis extensus, quos sequi cupio, ducere compellor. Pergam igitur per tramitem uite uestrae, ut quasi qui primis literarum imbuatur elementis depictis, adumbratis praeuolantibus, notas stylo imitatore calcabo, accedentibus ad sperata beati instituti praemia, quae sequenda sunt. Primum abstinentiae cura, ieiunij, patientiae, orandi assiduitas & legendi, uel si quis adhuc literarum expers sit, audiendi sit desiderium cum cupiditate discendi. Haec enim sunt prima quasi lactentium cunabulorum in Dei agnitione crepundia, quibus homo admonitus, ortus sui diuini tramitis ingredi uiam uelle incipiat, dum posse consuescat. Et quidem ista tradens, non de uulgi promiscua fide loquor, quod omnipotentis Dei tantum insinuata confessio, & innocentiae singularis instillata doctrina, uenia sola efficit esse contentum. Quanquam dominus noster, sicut legimus, omnes uelit saluos fieri, & ad agnitionem ueritatis uenire, tamen quia praeminens gratiae cuncti capaces esse non possunt: Non enim omnes, qui ex Israel sunt, Israelitae sunt: Nam & Ismael a consortio fraternae hereditatis excluditur, & compugnantes Iacob & Esau, unius uteri claustra ruperunt, uel contenti puteo aquae uiuae, nos in holocaustum nostri, hostiam uoluntariae oblationis aptemus, desiderantes escas & parantes, ac primatibus illis ad mensuram uiae hanc sententiam largientes. Omnis creatura Dei bona, & nihil abiiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur, nos ad premium gloriae illo labore nitentes, bonum est non manducare carnem, neque bibere uinum. Et rursus: Omnis qui in agone contendit, ab omnibus se abstinere. Et illi quidem, ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam. Abstinentia enim continentiae nutrix est, quae innupta siue nupta, facilius possibilitatis frenos patitur, si non deliciarum calcaribus incitetur, quam sic eos qui ad summa nituntur, uel cupio uel mando colere, ne putent in alijs crimen esse nupuisse, scientes scriptum esse: Bonum est nubere, melius est non nubere. Qui hoc enim illicitum credunt, ipsi premium sui laboris imminuunt. Illicitis enim cauere, iugum necessitatis est: permissa uincere, munus arbitrij. Malis abstinere, disciplinae merces est: bona supergredi, libertas meriti est, non finis imperij. Illud legis indultum est terminis, hoc gratiae reservatum est incrementis. Ieiuniorum quoque non sit uolentibus certa mensura, sed in quantum possibilitas ualeat, nisu laborantis extensa, quae praeter dominicam semper sint solennia, si uotiuu sint. His sese Moyses beatissimus praeparans, affatibus Dei dignus ingessit. His praedictas per Ionam Ninuiuam minas, in placidam rursus flexere sententiam: His Getulae populus Assyria obsidione conclusus, & usque ad deditionem, sui experta plurima uirtute contritus, ab Holophernis tumentibus minis constantis manu foeminae meruit uindicari: His Mardocheus Amam crudelem superbia, praeparato sibi ligno, acceptae poenae conuersione suspendit. His Iesus saluator noster in carne hominis quem assumpserat, eruditus, suadelas diaboli tentantis obtundit. Quas & si aliter potuisset expellere, docendos tamen populos uoluit hac imitatione formare. Orationibus uero ita frequenter instandum est, ut uix eas aliquod tempus interpolet. Scriptum est enim: Orationibus instate, uigilantes in illis. Et iterum: Querite, & inuenietis, pulsate, & aperietur uobis. Per has amicus dormiens excitatur: & quamuis omnem familiam sopor altus obsederit, depromi tamen sibi ac porrigi panes importunus

tunus expostulator extorquet. Has, si fieri potest, sola intercapedo disrumpat. Cuius rei cura in canonicis ponenda est salubriter mominentis: Non quod apochrypha de-
beamus, præsertim ignorata, damnare, sed quod ad scientiam Dei digestam, cano-
nis seriem putemus posse sufficere. Illa enim si consentiunt, superuacua sunt. Si dis-
sentiunt, uitanda sunt. Sine legendi studio neminem ad Deum intentum, sine autem
legendi studio nemo ad dominum esse ualebit intentus. Primum, quod huiusmodi
opera ab alijs actibus caducæ occupationis adducunt, & diuersorum exemplorum
insinuata cognitio, uel bonorum appetentiam, uel malorum factam esse cautelam.
Neq; enim aliàs Petrus Apostolus admoneret nos, dicens: Parati semper estote ad
rationem reddendam, ad omnes poscentes uos de uerbo spei uestræ, & fidei. Et A-
postolus: Non cessamus pro uobis orantes, ut impleamini agnitione eius in omni sa-
pientia & intellectu spirituali. Et rursus: Verbum Christi habitet in uobis abundan-
ter in omni sapientia. Nam & in ueteri Testamento similem hominibus curam sacræ
præceptionis inculcauit eloquium. Sic enim David ait: Beatus uir, qui non abiit in
consilio impiorum, & in uia peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentiae non
sedit: Sed in lege Domini uoluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. Et
ad Iesum Naue Deus loquitur: Non recedet liber iste de manibus tuis, & meditare-
ris in eo die ac nocte. His quoq; negocijs malarum cogitationum lubrica frequenter
interferunt. Et quamuis ipsa sedulitas animum ad Deum præstet intentum, efficit ta-
men in sese mordax seculi cura sollicitum. Quod si hæc frequenter & importune pa-
titur religioso labori deditus, nunquam profecto illis carebit ociosus. Nam quoniam
studiorum membra digestimus, morum augmenta cumulemus. Illud aut extra cōmo-
nitionem puto, ut sit uictus facilis, uestitusq; uilis, cū hæc tegendi corporis gratia re-
perta sint, nō ornandi: & illa sustinendæ animæ potius, q̃ obruendæ. His ergo, quæ su-
pra ostendimus, actibus mancipatus, omne odiū deponat inimici. Nec hoc tantū sine
cōtentus, simulates amore cōmutet, irā patientiæ temperet freno, auaritiā abstinē-
tiæ forti uincat imperio, & præcipuè linguā custodiā taciturnitatis obsepia, ne in liti-
gium cōtrouersia feruescat, ne in maledictū procurrat, ne in obreſtationē maledica
serpat, ne in iurationē facilis prolatur, ne in mendaciū ficta simulet, ne in circūuen-
tione astuta calleat, ne in elationē superba iactetur, sed obseruans tempus tacendi, &
tēpus loquendi, omne uerbū otiosum, obnoxium sciat esse rationi. Nam ideo & David
beatissimus, ori suo custodiā deposcit. Et condiendū sale, benedicti Pauli pagina sa-
cra, sermonē constituit. Et nullū indomabile mēbrum esse q̃ linguā, testificata Iacobi
præcepta signarunt. Sit igitur qui huiusmodi uiam scandit tacitus, mitis, benignus. Et
quia charitatis insolubilis habetur affectus, in studio parili semper aliū iudicans po-
torem. Hoc enim freno astringit inuidiam, quā uicinæ sibi elationis sepius incitatum
iudicio, dum gratias referendi sibi honoris appetit, notam miseri liuoris incurrit. Nec
primum adeo unusquisq; percipit, si ab hominibus id requirit: Deus enim superbis re-
sistit, humilibus autem dat gratiam. Qui cum de huiusmodi studio discipulos erudi-
ret, ipsum pronunciat maximum, qui minimus uelit esse cunctorum. Esto, ab aliqui-
bus frater tuus propensius honoretur, nec illos quasi minus amicos habeas, nec hunc
quasi æmulum prælatæ uenerationis attendas. Quinimo iudica circa te augmentum
illius honoris accrescere, sciens scriptum: Si enim gloriatur unum membrum, con-
gaudent omnia membra. Vos autem estis corpus Christi, & membra. Nam quicumq;
aliquem uestrum diligit, omnem dignitatem Deo in quem uos coitis, ascribit. In hoc
silentium placet, in hoc affabilitas blanda diligitur. Hunc rudis & innata simplici-
tas, hunc scientia erudita commendat. Huius in ieiunij iugitate patientia, huius in
abstinētiæ uirtute contemptus, huius lectionis assiduitate sedulitas pro diuinorum
munerum diuersitate laudatur. Hæc autem sicut scriptum est, operatur unus atque
idem spiritus, diuidens singulis prout uult: Sicut enim corpus unum membra ha-
bet multa, omnia autem membra corporis cum sint multa, unum tamen corpus sunt,
ita & Christus. Omnes enim nos in uno spiritu, in unum corpus baptizati sumus. Sin-
guli uobis potestis omnium bonorum summam præsumere, si nullus se incipiat in
eo, quod altero præcellit, efferre. Sed enim uos inuicem nexu astrictæ charitatis ar-
ctabitis,

stabit, tunc eos qui foris sunt, & in seculari actu adhuc mundialibus uinculis colligantur, nolite attentioris uitæ austeritatem damnare scientes scriptum: Nolo iudicetis, ne iudicemini. Et iterum: Tu quis es, qui iudicas alienum seruum? domino suo stat aut cadit. Potens est enim statuere illum Deus. Magis benignitatis adhortationibus & illiciente blandimento uia ueritatis ostensa, nubem erroris aperite, ut non trahi incipiat unusquisque, sed sequi præcedentem. Semper duriora plectenda sunt, ne uiribus inclinata curuatio priusquam in circulum ueniat fatiscens, fragmen effundat. Huic enim sæpius scandala uulgi dicaciter gignuntur. Dum ad religionis iugum censorium arrogatur imperium, uita nostra iubeat, lingua persuadeat: quia plus autoritatis gestat exemplum, & ingerit appetentiam sui, morum lenis formatio. In omni igitur actu uestro, quasi speculo relucente, fulgete. Vbiq; circumspecti, ubiq; solliciti, ne quid liuor inueniat, ne quid rumor uel falsus infligat. Fœminas probas & religionis studio uero deditas, cum mensura uenerationis honore, ut nec austeritas inhumana, nec sedulitas sit remissa. Accessus ad uos inuicem uester non ingestus sit, sed innatus, quem causa fecerit, non quem causa sibi relaxarit. Plures audite cum pluribus, aut si quando alterius sexus frequentia deerit, uel annorum cuiusquam est probata grauitas, uel celebritas loci, uel ratio temporis, id honeste, quia præcipue uobis ætas, hora, sollicitudo, uitanda sunt. Non quo mihi fas sit, de his qui uere semel deuota Deo pectora dicauerunt, secus æstimare aliquid, sed ut ex abundanti sic omne quod fingi potest, tanquam possit & credi, caueamus, ne in nullo famæ nostræ uulnere serpat nata ab occasione suspicio. Ipsa famæ semina priusquam linguis nutriantur, intereant. Non tamen nobis fides facti, sed possibilitas etiam religanda mendacij. Beata enim uita est præclara, de qua nihil licet falsitati. Neq; enim ego hoc iudicium meum austerus censor arripui, sed coeleste imperium monitor blandus assumpsi. Nam & sic ait Apostolus: Zelans uos Dei zelo, despondi uos uni uiro uirginem castam exhibere Christo, sciens scriptum esse: Ne ponatis offensionem, uel scandalum fratri. Et iterum: Sine offensione estote iudeis & Gentibus, & Ecclesiæ Dei. Et iterum: Non ergo blasphemetur bonum nostrum. Et iterum: Vt quid enim libertas nostra iudicetur ab infideli conscientia? Et iterum: Omnia autem uestra, honesta fiant. Et iterum: Commendantes uosmetipsos ad omnem conscientiam hominum coram Deo. Et iterum: Prouideamus bona non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus. Et iterum: Vt is qui ex aduerso est, confundatur, nihil habens dicere mali. Neq; me præterit secularis laboris inuidia in obtreccionem semper religionis ardere, & mordacem malignis rumoribus dentem impreissum dicacitatis infigere. Utatur sua mundus natura, dum nihil in nostra inueniat disciplina. Falsitas ex more iactetur, dum nec uerisimile quidem possit esse quod dicitur. Nemo ideo debet contemnere uulnus infamiæ, quia semper consueuerit rumor simulare. Sed eo attentius præcauere, quod soleat etiam ficta componere. Nemo ab obtreccionis metu redditur obtreccandi solennitate securus. Neque est negligentia causa sollicitudinis continuata materia. Sit igitur pudoris ac reuerentiæ uestræ tuta ac circumspecta custodia. Necessarius è domo, & rarus egressus, quem aut religionis ratio extulerit, aut ad substantiam uictus causa exercendi operis ordinarit. Muneribus cunctis, nisi quæ ad quotidianum cibum annumq; uestitum suppetant, abstinentes. Scientes scriptum esse: Habentes autem alimenta & quibus tegamur, his contenti simus. Et iterum: Vt honeste ambuletis ad eos qui foris sunt, & nullius aliquid desideretis. Nec quidem præbendæ eleemosynæ gratia ultra supradictos uictus ab ullo quippiam præsumatis, scientes scriptum: Si enim uoluntas prompta est, secundum id quod habet, acceptum est, non secundum id quod non habet. Sic illa Euangelici sermonis diuina sententia, anum pauperem inter larga locupletum munera gemina tantum grā mittentem, magnifica accepta largitione ditauit. Quia nō potest parum esse, quod totum est. Neq; quisquam amplius dedit quā qui sibi nihil reueruauit. Hæc si cui præter uos nimium uidebuntur astricta, qui Dei claustra pulsare tētauerit, prout ratio sua tulerit, relaxabit. Ne quis forte aut cōnexus sit coniuge, aut liberis impeditus. Habet præter hæc charta substantiæ plurima, quæ

sequatur. Neque se repulsum credat, sed aditu alterius uocationis admissum, sicut scriptum est: Vnusquisque in qua uocatione uocatus est, in ea permaneat. Non tamen ut propensio rem curam patrimonio, quam religioni in caducis magis occupatus impendat, agnoscens scriptum esse: Et possidentes tanquam non possidentes. Si quem tamen posteritatis compede felicior natura si intelligatur absoluerit, causam habendi in mundo, nisi ignarus est Dei munerum, non habebit. Cur enim uiuendi uoluntate non soluat, quod moriendi lege rumpendum est, faciens de sorte mercedem, ut de necessitate uirtutem augeat? Quinimo, qui in sua re familiari de paruis magna, de uilibus preciosa, æterna facit de caducis, solus est postquam peruenerit, nisi sempiternus patrimoni sui possit esse possessor. Si auarus non est, debet desiderare perpetua, sciens scriptum esse: Nolite thesaurizare uobis thesauros in terra, ubi tinea & rubigo exterminant, & ubi fures effodiunt & furantur. Thesaurizate autem uobis thesauros in coelo, ubi neque tinea, neque ærugo exterminant, & ubi fures non effodiunt, nec furantur. Hoc enim ei qui non caret filiis, hortamentum est: qui caret, imperium. Ista uos cuncta congrua temporibus, apta personis, referta exemplis, condita blanditijs, affatu illice, hortamenti mitis integritate, facilius potest persuadere qui facit. Neque enim aliquo horum omnium fructu inuidi estis, cuiusquam æstimatione fraudandi. Erat uobis certe corpus firmum, ætas integra, rudes animi, quamuis angusta pro humani generis uarietate patebant, uel negociandi usus, uel studium militandi. Diuersæ artes innumera in actibus mundi augendæ facultatis officia. Postremo non deerat, uel pauper uxor, quæ uiuendi pararet uoluptatem, & in ista humanis sensibus pignorum blandimenta. Quæ uos omnia quidem corpore, & castis sensibus respuentes diuinæ sententiæ formam religiosi actibus custoditis, dicere scriptura: Quicumque plus me fecerit domum, aut uxorem, aut filios, non est me dignus. Vestra igitur intuentes exempla, nec illi de meritorum summa, angusta sui æstimatione desperent, qui substantia parili ad studium uitæ huius aduenerunt. In hoc ergo filij charissimi uiuendi tramite constituti, uacate, & uidete quoniam suauis est dominus. Dies noctesque lectionibus atque orationibus ducite. Et mei semper, quem in opere & scientia abortiuum omnium sacerdotum præceptorem uobis tanti habuistis eligere, mementote. Vigilate, stete in fide, uiriliter agite, confortamini, omnia uestra in charitate fiant, & Deus pacis erit uobiscum.

RELATIO MIRACVLORVM DOMINI NOSTRI IESV
Christi, quæ per imaginem ipsius facta sunt, in Beritho
ciuitate, quinto idus Nouembris.

A Pud Cæsaream Cappadociæ urbem præmaximam, conuenientes de singulis urbibus Asiæ sanctissimi præsules, pro stabilitamento sanctæ Ecclesiæ inierunt consilium. Siquidem apud eos de cruore lateris domini nostri Iesu Christi, non exiguus error exortus esse uidebatur. Qua ex re, ut præfati sumus, in iam dicta urbe maximus congregatus est sanctorum Episcoporum conuentus, ut ex hoc errore in unum tractare deberent. Sed dum cuncti ex more in sanctam Ecclesiam ad residendum se contulissent, Petrus beatissimus Nicomediæ urbis antistes, in medio eorum consurgens, ita ad uniuersos exorsus est loqui: Si placet, inquit, uestræ sanctitati, o sanctissimi patres, libellum unum Athanasij Alexandrinæ urbis magni Episcopi, me uobis referre delectat. Sancta synodus respondit: Placet plane, & ut legatur, optamus. Ad hæc ille libellum in medio protulit, & materiam ipsius titulitaliter aggressus est legendo.

LIBELLVS

LIBELLVS ATHANASII EPISCOPI

ALEXANDRINAE VRBIS, DE PASSIONE IMAGINIS DOMINI nostri Iesu Christi, qualiter crucifixus est in Syria, in urbe Beritho.

ILECTISSIMI itaq; omnes filij sanctae Ecclesiae, mentis uestrae oculos simul & aures erigite, & considerantes admiremini rem gestam, quam ad uestram scientiam transmittere cupimus. Cernite cuncti infinita Dei omnipotentis mirabilia, & ei laudes incessabiles reddite per secula. Contemplemini eius ineffabilem per cunctas generationes benignitatis magnitudinem, multis modis luce clariorem, super humanum genus resplenduisse semper. Considerate sublime dispensationis eius mysterium, & ideo ex nimia eius pietate permoti, assumite plactum, lachrymasq; amaras proferre mementote, ac singultibus super tale miraculum in nostra generatione patratum, quod penè omnibus seculis est mandatum. Deo quippe nihil impossibile, sed etiam nec aliquid est difficile. Nam super ea quae ipse modernis dignatus est patrare temporibus, omne cor obstupescit, audientium fugit uisus, hebetatur auditus. Sicut enim in passione unigeniti ipsius expauit coelum, Dei caeca imago est reddita, radij quoq; solis luce obtenebrati sunt, quinetiam terrae motus suo horrendo sonitu abyssi fundamenta ualide exterruit, & mortuos plurimos quos tenebat, eructauit uiuificatos: ita & nunc secundo eadem signa pariter sunt innouata. Igitur audientes intelligite, intelligentes obstupescite, & ea quae uobis intimare curamus, plena fide & aure intenta cordis percipite. Est autem huiusmodi series narrationis.

Capitulum i.

Est quaedam ciuitas in Syria, inter terminos Tyri & Sidonis posita, Berithus uocata, Antiochia uero subdita. In hac urbe innumerabilis multitudo erat Hebraeorum, quamuis eodem tempore ciuitas Metropolitana obtineret dignitatem. Accidit autem, ut iuxta synagogam Hebraeorum, quae magna ualde habebatur, quidam Christicola à quodam suscepisset cellulam, censumq; ei ex ea redderet. In qua dum ingressus esset ad habitandum, iconam domini nostri Iesu Christi, quam apud se habebat, fixit in pariete contra lectuli sui faciem, quae etiam continebat in se integram domini staturam. Euoluto deniq; non paruo temporis spacio, iam praelibatus deicola perquirere studuit in alio loco eiusdem urbis spatiosam domum ad habitandum. Quam cum reperisset, tollens cuncta quae ad se pertinere uidebantur, egressus est de cellula. Domini autem providentia id agente, Iesu Christi domini nostri iconam ibi neglectam reliquit. Hoc autem domini occulto peractum est consilio, qui uult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem ueritatis uenire, ut ostenderet cunctis se colentibus, suorum miraculorum uirtutem ad increpationem impiorum, firmamentum quoq; suorum fidelium. Factum est autem post haec, ut Hebraeus quidam eandem cellulam susceperet ad habitandum. Quam ingressus, cum suis omnibus cepit habitare in ea, minime contempletus locum illum, qui dominicam iconam apud se retinebat absconditam. Die uero quadam idem Hebraeus de suis contubernaliis inuitauit unum ad prandium. Epulantibus illis, eleuauit Hebraeus qui inuitatus fuerat, oculos, & uidit in interiori loco cellulae eius iconam dominicam parieti conexam. Tunc uehementi furore exardescens, cepit fremere dentibus aduersus eum qui ipsum conuocauerat, dicens: Tu Hebraeus cum sis, quomodo apud te Iesu illius Nazareni iconam habes repositam? Conuitia quoq; & opprobria tanta aduersus dominum Saluatorem emisit, quanta nec aures fidelium sufferre possunt, nec nos scriptis tradere presumimus, ob iniuriam nostri redemptoris. Iudaeus uero qui illum maleuolum conuocauerat ad prandium, satisfacere illi cupiens, sacramentis terribilibus profitebatur se aliquando minime, quam praemonstrabat, uidisse iconam. Ad haec qui inuitatus fuerat, siluit. Finito autem conuiuium abcessit, & abiit ad summos sacerdotes & principes, & dixit eis: Notum uobis sit, quoniam Hebraeus ille talis Iesu Nazareni iconam apud se retinet clanculo. At illi haec audientes, dixerunt ad eum: Nunquid possint uera esse quae asseris? non credimus nisi demonstra-

demonstraueris. Ipse uerò affirmabat, quia ego in domo eius eam demonstrare curabo. Hæc illi audientes, maximam in iram deciderunt. Sed die illo, quia iam hora incumbebat uespertina, siluerunt. Mane uerò facto, summi sacerdotes, principes, & maiores nati plebis Iudæorū, assumptes secum illum qui eum accusauerat, ad domum ipsius uelocius festinauerunt. Videntes autem uera esse quæ dicta fuerant, facto impetu cum eo, qui hæc testificauerat, irruerunt in eum. Multisq; contumelijs, ac uarijs cruciatibus affectum, extra synagogam semiuiuum proiecerunt.

Capitulum II.

DEponentes autem domini nostri Iesu Christi iconam in terra, dixerunt ad inuicem: Quoniam aures nostras tetigit non exigua opinio, quod Iesum Nazarenum patres nostri diuersis modis illuserunt, ita & nos huic faciamus. Tunc ceperunt spueri in faciem imaginis domini Saluatoris nostri, & percutiebant eum alapis, & inde dicentes: Quanta Iesu Galilæo nostri genitores fecerunt, eadem & nos huic eius imagini faciamus. Innumerabilibus itaq; illusionibus dominicam illuserunt iconam. Iterum dicunt, in eius passione scriptum esse agnoscimus, quod eius pedes & manus in cruce confixæ sunt, nos uerò quamuis moderniores tempore nil prætermittentes, addamus & hæc: Tunc crucifigentes iconam dominicam, clauos acutissimos adhibuerunt in manibus, & pedibus illius imaginis. Post hæc permoti magis ac magis felis amaritudine, dicunt inter se: Audiuius quod patres nostri Iesu Galilæo acetum & fel in potum cum spongia præbuerunt, hoc & huic faciamus. Quod & sic fecerunt, apponentes ad os sanctæ iconæ nostri redemptoris acetum cum felle mixtum. Nec sic itaq; cordis sui malitiam refrenantes, iterum dicunt: Didicimus quod nostri maiores coronam contextam de spinis capiti illius crucifixi circumponebant, postmodum arundine percutiebant, insultantes ei, & nos igitur nequaquam postponentes id ipsum faciamus. Cumq; coronam spineam capiti illius circumposuissent, accipientes arundinem, percutiebant caput imaginis illius, qui caput est omnium sanctorum. Ad extremum uerò, cum insaniam suæ mentis tolerare non possent, dixerunt, sicut ueraciter didicimus, patres nostri Iesu lancea aperuerunt. Nos uerò ne aliquid minus fecisse uideamur, & hoc ipsum adiiciamus. Nullam ad hæc moram mediam fecerunt, & afferri lanceam iusserunt, & præceperunt cuidam Hebræo tollere eam, & ualido ictu Iesu dextrum iconæ illius transfodere. Cumq; tam maximum facinus fuisset perpetratum, res mira & uehementer stupenda, nulloq; unquam seculo unquam audita, ibi repente est effecta. Nam ipsius uulneris locus, aqua & sanguine ilico cœpit decurrere. Et sicut in passione Dei filij saluatoris mundi olim contigit cœlum expansisse, ita nunc quoq; pariter Deo præstante, eadem innouantur siue reparantur. Vere enim in hoc facto non solum elementa mundi concuti potuerunt, sed etiam uirtutes supernæ tale facinus exhorruere. Tibi ergo Christe cum patre spirituq; sancto sit gloria indeficiens. Quis enim est sicut tu domine, & quis est Deus faciens mirabilia signa, & terribilia, & obstupescenda in cœlo & in terra? O admirabilis mediator Dei & hominum, hominison, mundi redemptor ac saluator, totius bonitatis & pietatis fons & origo. O quantus es domine Iesu in humilitate qui cum esses Deus morticinum nostræ carnis suscipiendo, homo fieri dignatus es pro salute generis humani, quem impij & crudeles paulo minus ab angelis minoratum cernentes, horribili morte plectere non erubuerunt. O quàm magnus es noster Saluator in patientia, qui in tempore tuæ traditionis, tuo proditori ad te uenienti osculum præbere non renuisti, & seruo Malcho Apostoli gladio abscissam auriculam reintegraisti, quādo ad passionis uictimam uelut ouis mansueta ducebaris. O quantus es in misericordia Christe, spes unica mundi, qui cum in cruce te ipsum hostiam Deo patri exhibuisses sanctā & immaculatam, pro tuis crucifixoribus ueniam postulasti, dicendo ad patrem: Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Tunc quidem pro nostra salute incuruatus, in eadem carne quam ex Virgine sancta & immaculata assumpseras, mortem pertulisti crudelem. Et qui eras in substantia cum patre sanctoq; spiritu unus & impassibilis existens, & inuisibilis, condoluisti humanam perire naturam. Et ideo in hanc lachry-

marum

marum uallem descendens, pro nostris erratibus & piaculis, formam seruilem suscepisti, in qua te permisisti ab iniquis teneri, flagellari, ad ultimum uerò crucifigi. Nunc autem in sancta imagine tua crucifigeris domine iterum ad confusionem impiorum omnium fidelium, & ad corroborationem omnium in te credentium. Et ideo tibi omnipotenti Deo una cum patre spirituq; sancto gloria sit, per cuncta seculorum secula, decus & fortitudo, uirtus atq; uictoria, Amen.

Capitulum III.

A Vdite omnes Ecclesie filij cetera quae postmodum facta sunt, ipsius enim mysterij fuit dispensatio. Postquam enim, ut superius dictum est, latus sanctae imaginis illius lancea apertum est, continuo exiuit sanguis & aqua. Dixerunt autem principes sacerdotum, afferatur uas ad locum uulneris, & uideamus exitum rei. Qui illico detulerunt hydriam, & ad locum uulneris, unde sanguis & aqua decurrebant, statuerunt. Quae absq; ulla mora subito repleta est. Dixerunt autem ad inuicem: Quoniam susurrat Christum colentes, quod signa & mirabilia multa inaudita fecerit in mundo, quae nemo alius potuit agere: accipiamus hunc sanguinem, & aquam hanc, & deferamus ad nostram synagogam, & congregemus uniuersos qui se male habent, & ex hoc perungamus eos, & si uera sunt ea quae de Christo dicuntur, continuo sanabuntur: si autem, ostentui habeantur a nobis cuncta, quae a suis sequacibus asstruuntur de eo. Haec dicentes, hydriam deferunt ad synagogam, aestimantes se CHRISTO IESU domino nostro aeterni regis filio, maximam inferre posse iniuriam. Congregauerunt igitur quoscunq; repperunt languidos, & in conspectu cunctorum Hebraeorum introducti sunt in synagogam, inter quos quidam prouecta aetatis erat homo, quem a natiuitate sua grauissima possederat corporis molestia, quae Graeca locutione *πλυσσισ*, Latina uero dissolutio membrorum dicitur. Hic dum primum ab eis fuisset perunctus, repente de suo grabato, quasi ceruus exiliens, ad laudem filij Dei incolumis redditus ad propria remeauit. Deinde adducentes cecos nonnullos, loca eorum luminum perungere studuerunt. Qui ipsi statim in Iesu Christi nomine discussa caecitate, post multos annos lumen amissum recipere meruerunt. Egrotantes autem plurimi ad hoc spectaculum sunt adducti, manibus post terga reuinctis. Cumq; & illi fuissent peruncti, mirabili Dei uirtute undiq; perfusi, sensu reintegrato pristino, ad propria dum reuertuntur sanissimi, laudes Dei omnipotentis filio Iesu Christo domino saluatori nostro persoluantur ab omni populo. Tumultus autem exortus est magnus per totam eandem urbem concurrentibus omnibus, propter innumerabilia quae fiebant miracula. Et quicunq; varijs languoribus infirmos possessos habebant apud se, illuc eos deducentes perungebant, & statim sanitatem quam desiderabant, consequabantur. Omnes autem ad quoscunq; peruenire potuit opinio, afferentes infirmos quos habere poterant in domibus, paralyticos, caecos, claudos, surdos, mutos, & leprosos siue aridos, deducebant eos ad synagogam Iudaeorum, ubi haec fiebant signa diuinitus. Sed quamuis maxima esset haec eadem synagoga, nequaquam tamen recipere poterat superuenientium multitudinem. Infinitae enim erant populorum cateruae, quae undiq; illuc confluebant propter innumerabilia miracula & prodigia, quae pro sua nimia prolixitate ne fastidium generent, transgrediendo praetermittuntur. Omnes autem principes sacerdotum, & seniores, & omnis turba Iudaeorum paruulorum ac maiorum, & mulierum, uidentes quae facta fuerant, crediderunt in dominum nostrum Iesum Christum, & dicebant: Gloria tibi sit aeternae Deus, & omnipotens pater, qui nobis indignis, quamuis sero, reuelasti unicum filium tuum dominum nostrum Iesum Christum, quem, ut Esaias uaticinium cecinit, uirgo concepit, & uirgo peperit, ac post partum uirgo perman- sit. Gloria sit tibi Christe, quem patres nostri uerum Deum & uerum hominem, in cruce morte horribili afficere non metuerunt. Qui nunc etiam a nobis iterum passus es te in imagine tua cruci affigere. Gloria sit tibi Christe fili Dei, qui tanta mirabilia nobis miseris demonstrasti. Te credimus, tu nobis esto propitius, & nos suscipere dignare, quia ex toto corde, & tota anima, atq; uirtute ad te confugimus. Haec & his similia clamantes dicebant, lachrymas autem amaras emittebant & singultus.

Capitulum

Capitulum III.

Postquam autem curati sunt cuncti, qui egritudine detinebantur, occurrit omnis multitudo Iudæorum ad domum sanctæ Ecclesiæ, quæ in eadem urbe erat, ubi Metropolitanus. Cuius prouoluti uestigijs, se peccasse, se grauiter deliquisse, magnis uocibus fatebantur. Qui cum ab eis perquireret omnem rei gestę ueritatem, sanctam iconam domini Saluatoris eidem demonstrantes, annunciauerunt cuncta quæ in ea exercuerāt. Et qualiter ab ictu lanceæ, sanguis & aqua emanauit ex latere ipsius, necnon & de mirabilibus ab ea ostensis, illi retulerunt per ordinem. Ille uerò interrogabat, qualiter icona ipsa ab eis fuisset reperta, & si ab aliquo eam exceperissent. At illi retulerunt ei, quod quidā Christicola per obliuionem in cellula synagogæ proxima dimisisset eandem iconam, dum se ad alium locum transferret hospitandi gratia. Qui statim iubetur inquiri, & repertus in præsentia domini Metropolitanus statuitur. Cumq; ab eo studiosissime fuisset interrogatus, quomodo icona apud se deuenisset, uel à quo tam mirabiliter posita esset, respondit dicens: quod Nicodemus qui ad Iesum nocte uenerat, proprijs manibus eam composuisset, & moriens Gamalieli tradidisset. Gamaliel autem doctoris gentium Pauli *Γαμάλιη*, cum diem sibi cerneret adesse extremum, Iacobo eam reliquit, & Iacobus Simeoni, & Simeon Zachæo, & sic per successores temporum in Hierosolyma perdurauit, usq; quo subuersio illius urbis patrata est quadragesimo & tertio anno post ascensionem domini Saluatoris ad cœlos. Sed biennium antequā Titus & Vespasianus eandem subuerterent urbem, admoniti sunt à spiritu sancto fideles atq; discipuli Christi, ut relicta urbe, ad regnum se transferrent Agrippæ regis, quia ipse tūc Agrippa Romanis fœderatus erat. Qui egressi ab urbe, omnia quæ ad cultum nostræ religionis uel fidei pertinere uidebātur, secum auferentes, in has regiones transfulerunt se. Quo tempore etiam icona, cum cæteris rebus ecclesiasticis deportata, usq; hodie in Syria permāsit, quam ego ipse à parētibus ex hac luce migrantibus mihi traditam, iure hæreditario usq; nunc possedi. Hęc certa & manifesta ratio est de icona sancta domini Saluatoris, qualiter de Syria in Iudææ partes deuenit. Auditis his sermonibus reuerendissimus Metropolitanus, ualde hilaris redditus, cōuersus ad populum Israeliticum dicebat: Convertere Israel ad dominum patrem uniuersorum uiuentium, & adora nobiscum eius filium, per quem sunt omnia creata, & spiritum sanctum, qui est uiuificator cunctorum uiuentium, & illuminator nostrarum animarum. Festina debitum absoluere uotum. Omnis autem turba stirpis Iudaicæ, clara uoce cœpit cātare, & dicere: Vnus deus pater, & ipse inginitus: Vnus filius, & ipse unigenitus Christus, quem patres nostri crucifixerūt, & nos ipsum agnouimus uerum dominum. Vnus spiritus sanctus, & ab utroq; procedens, per quem ueraciter nos credimus esse saluandos. Hęc dicentes, prostrati genibus ipsius, ueniam postulabant de suis consequi sceleribus, per baptismi remedium. Quos suscipiēs beatus Antistes cum suis clericis, per dies plurimos de disciplina erudiuit Christiana. Ad ultimum uerò catechumenos factos, & triduo peracto ieiunio, ex aqua & spiritu sancto regenerauit eos.

Capitulum V.

Postquam uerò baptismum consecuti sunt, rogabant enixius sanctum uirum, ut synagogam suam Ecclesiā consecraret in honore sancti Saluatoris mundi. Quorum petitionem minime aspernatus, synagogam illorum, quæ maior esse uidebatur, in nomine unigeniti Dei filij redēptoris mundi cōsecrauit. Ex tunc itaq; per diuersas orbis terræ nationes & prouincias mos inoleuit, ut basilicas plurimas uel oratoria, pōtiffices Christianę legis, in honore sancti Saluatoris mundi cōdere & dedicare non desinant. Nam antea antiquiores nostri, uel maiores, hoc peragere minimè præsumpserunt. Sed ad narrationis uestræ ordinem reflectamus articulum. Rogauerunt autē Metropolitanus præfatū uirum, ut cæteras synagogas eorum in honore quorundā beatorum martyrum consecrando recōciliaret. Itaq; & huic petitioni libenter animum accommodauit, & quæ illi suggererūt, Dei iuuamine fretus, cūcta expleuit deuotus. Factū est gaudiū magnū in ciuitate illa, nō solū de sanitate corporū, quę emanauerat maxima, sed & de tātis animabus, quæ ab interitu satanæ ad uitā æternā fuerāt reuocate.

Capitulum

Capitulum VI.

Venerabilis uerò & summus antistes, die noctuq; uarijs fluctuabat cogitationibus de hydria, quæ dominicum intra se retinebat cruorem, ualde hæsitans, quid de ea opportunum fuisset peragere. Tandem autem salubri reperto cōsilio, omnium Ecclesiarum, quæ per orbem terræ, longe lateq; consistebant, inæstimabile atq; profuturum prouidit consolationis remedium. Deniq; ampullas præcepit fieri uitreas, in quibus portiones misit singulas de sanguine & aqua, quæ de imagine domini Saluatoris nostri decurrerant, quas etiam per Asiam, Africam, Europam, per suos nūcios dirigens, cuncta quæ apud urbem iam dictam suo tēpore contigerant, deuenisse suis scriptis uel eloquijs manifestissime uniuerlis sanctę Ecclesię filijs uiriliter declarauit. Hoc insuper ab eis efflagitans, ut per annos singulos in mense Nouembri, qui apud Hebræos est nonus, apud nos uerò mensis undecimus, nono die ipsius mensis, id est, quinto idus Nouembris, non minori reuerentia quàm natalis domini uel paschalis, ista die præcipua obseruatione colatur.

Capitulum VII.

Hæc est uera & uehementer credula ratio de cruore lateris domini nostri Saluatoris, qui profluxit de sancta imagine ipsius, quæ crucifixa est in Syria in Beritho ciuitate. Hic est etiam sanguis ille dominicus, qui apud plerosq; repertus esse dicitur. Nec esse aliter æstimandum est à uere catholicis, præter id quod scribitur à nobis, quasi ex carne & sanguine Christi aliquid possit in mūdo inueniri, nisi illud quod in ara altaris per manus sacerdotum quotidie spiritualiter efficitur. Hæc ergo sciens amantissimi patres & fratres accelerari declarare, uobis ad ædificationem animarum uestrarum, ad incrementum uestrę fidei, ut & in hoc scire ualeatis, quanta sit uirtus & pietas domini saluatoris nostri Iesu Christi. Idcirco in fide fortes estote, & congaude te super magna & obstupescenda eius miracula, quæ in nostra generatione a Deo sunt patrata. Et date illi gloriam cum latitia gaudentes, & cum nimia cordis cōpunctione eius maiestati immensas gratias agite, eo quod fidei suæ, & scientiæ dignos uos fecit esse. Ipsi Christo Iesu saluatori nostro, cum patre sanctoq; spiritu gloria sit honorq; laus etiam perennis. Qui sempiternum atque indiuisum absq; initio & fine obtinet imperium. Amen.

ATHANASII EPISTOLA ET AEGYPTIORVM

PTIORVM EPISCOPORVM, AD MARCVM PAPAM

pro exemplaribus Niceni concilij, quia Ariani eorum
exemplaria incenderant.

DOMINO sancto & Apostolici culminis uenerando Marco sanctę Romanę & Apostolicę sedis, atq; uniuerſalis Ecclesię Papę, Athanasius & uniuerſi Ægyptiorum Episcopi. Ad uos peruenisse non dubitamus, quanta & qualia ab hæreticis, & maxime ab Arianis quotidie patimur. Quoniam in tantum ab eis persequimur, ut etiam uiuere iam nos tædeat. Nam instanti tempore, subito & insperatē in nos irruentes, nosq; iuxta præceptum domini, qui ait: Si uos persecuti fuerint in unam ciuitatem, fugite in aliam, fugiendo propter cladem populi eos declinantes, nos comprehendere non ualuerūt, sed omnia nostra depopulati sunt. In tantum etiā nostra uastauerunt, ut nec libros, nec uestimenta Ecclesiastica, aliq; ornamenta, nec reliqua utensilia nobis dimiserint. Libros uerò nostros usq; ad minimum incendentes, nec iota unū relinquentes, propter ueritatis fidem Nicenam synodum, qua clerus & populus imbuebatur, & maxime iam imbuti erant, in contumeliam nostram, & omnium Christianorum incenderunt. Quapropter precamur pater beatissime, quia non dubitamus apud uos plenaria esse Niceni concilij exemplaria, ut illa nobis quæ sanctę recordationis prædecessoris uestri Syluestri fuerunt, sub tuta mittatis stipulatione. Nam quando prædi-

etæ synodo cum pontifice nostro, id est, Alexandrinæ magnæ ciuitatis episcopo in diaconatus interfuiſimus officio, sub nostræ præſentiæ testimonio, per beatos uiros Victorem & Vincentiũ presbyteros, Apostolicæ sedis apocrisarios, missa sunt prædicto Papæ Syluestro cum astipulatione subnexa capitula septuaginta. Sanè præsentibus nobis octoginta capitula in memorata tractata sunt synodo semel, & quadraginta à Græcis Græca dicta lingua, & quadraginta à Latinis similiter dicta Latina lingua. Sed uisum est trecentis decem & octo patribus, sancto spiritu repletis in prædicto concilio congregatis, & maxime iam dicto Alexandro, & Apostolicæ sedis apocrisarijs, ut decem capitula adunarentur alijs, atq; congruis in locis insereretur, & ad formam septuaginta discipulorum, uel totius orbis terræ linguarum septuaginta, tanti & tam excellentis consilij fierent capitula, quæ omnem Christianorum informarent orbem, & omnes sub sacerdotali nomine & Christiano degentes, una fides, & una sacerdotalis regeret norma, nec quisquam à suo dissideret capite. Nunc ergo, quia ut prædictum est, inimici sanctæ Dei Ecclesiæ, & maxime Ariani, à quibus quotidie expugnamur & opprimimur, præfata septuaginta Niceni concilij capitula, quæ præfata synodo iam facta, iubente domine meo Alexandro omnium Episcoporum decreto attuli, quæ etiam coram omnibus recitaui atq; transcripsi, sunt igne combusta, optamus ut à uestre sanctæ sedis Ecclesiæ autoritate, quæ est mater & caput omnium Ecclesiarum, ea ad correctionem & recreationem fidelium orthodoxorum percipere per presentes legatos mereamur, quatenus uestra fultis autoritate, uestriſq; precibus roborati, illæsi à memoratis æmulis sanctæ Dei ecclesiæ, & nostris euadere, nobisq; commissos eruere ualeamus. Vere nouimus Apostolatus uestri cor gratia sancti spiritus in tantum esse accensum, ut omnibus oppressis succurratis, quanto magis nobis, qui licet exigui ordinis, tamē uestri sumus uobisq; obediētes cum omnibus nobis commissis, & sumus, & esse semper uolumus: Ideo decet & oportet uos nobis hæc quæ rogamus, & alia quæ necessaria (iuxta sapientiam quam uobis præstitit altissimus) esse cognoueritis, absq; tarditate præstare ut tantæ miserie squalores à fidelium mētibus detergantur, & quasi uulnus corpori infixum, auditu tantæ miserie obserato, saluari curetur antidoto, ut diuino freti iuuamine, uestraq; autoritate atq; auxilio roborati, aduersantium tergiversationes euadere ualeamus, atq; inconfuso uultu, non fraude cuiusquam perculli, assistere æterno iudici mereamur, & uocem audire inquierenti: Euge serue bone & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam. Intra in gaudium domini tui. Et subscriptio: Orantem pro nobis sanctum Apostolatum uestrum suis dominus conseruet temporibus.

RESCRIPTVM MARCI PAPAE, DE MISSIONE CAPITV-
lorum Niceni concilij Athanasio, & omnibus Ægyptiorum Episcopis.

Dominis uenerabilibus fratribus Athanasio, & uniuerſis Ægyptiorū Episcopis, MACVS sanctæ Romanæ Apostolicæq; sedis, & uniuerſalis Ecclesiæ Episcopus. Doleo fratres, & nimium contristor super afflictione uestra, sed oppido consolor, quod uento agitata non estis arundo, sed recti in fide, inter omnes procellarum & turbinum afflictiones, inter omnes colluctationes, incessanter perduratis. Lectis ergo fraternitatis uestre literis, uigorem constantiæ uestre, quam olim noueramus, agnouimus. Congratulantes uobis, quod ad custodiendum gregem pastorem curam uigilanter insequimini, ne lupi, qui sub specie ouium subintrarunt, bestiali sauitia simplices quasq; dilacerent. Qui non ad hoc subintrarunt, ut aliqua correctione proficiant, sed ut ea quæ sunt sana, corrumpant. Quapropter moneo & hortor dilectionem uestram, ut bonum quod cœpistis, adminiculante diuina gratia, usq; in finem perducere satagatis, ueritatis uoce monente: Beatus qui perseuerauerit in finem. Vnde enim beata perseuerantia, nisi de uirtute patientiæ? Nam iuxta Apostolum: Omnes qui uoluerint pie uiuere in Christo, persecutionem patientur. Quæ non in eo tantum cōputanda est, quod contra Christianam pietatem aut ferro, aut ignibus agitur, aut quibuscunq; sup-
plicijs

plicis, cum persecutionū sauitiam suppleant, sed dissimilitudines morum & cōtuma-
cia inobedientiū, & malignarum tela linguarum, quibus conflictationibus, ut cōmu-
nia semper membra pulsan-
tur, ut nulla priorum portio conflictatione sit libera, ita ut
nec periculis, nec otio careant, nec labore. Nam hæc & omnia incrementa probabi-
lium studiorum, & in eis usq; in finem perseverantiū, atq; bonę uoluntatis incremen-
ta, ad Christi gratiam semper sunt referenda, ut in omnibus quę agimus, Deus omni
perfectē laudetur tempore. De capitulorum nanq; ueritate & numero Niceni cōcilij,
quib. uos interfuisse literis uestre fraternitatis significastis, à nostris qui unā uobiscū
interfuerunt diligentioribus requisitiuimus colloctionibus. Qui ita, ut uestre testatę
sunt litere, omnem nobis ordinem exposuerunt, & uestram epistolam per omnia ue-
ram esse testati sunt, nō ut aliquid sinistrum uestra ex parte arbitremur, sed nos & uos
illosq; absq; ulla in posterū titubatione unum sentire optaremus, & sancta Romana
Ecclesia, quę semper immaculata mansit, & domino prouidente, & beato apostolo
Petro opem ferente, in futuro manebit, sine ulla hæreticorū insultatione, firma & im-
mobilis omni tempore persistet. His itaq; peractis, diligenter requirētes, in sancto no-
strę & Apostolicę sedis scrinio, eadem quę sanctę recordationis prædecessori meo
Syluestro sunt directę, septuaginta sicut significastis capitula inuenimus. Ipsa autem
uobis, propter auctoritatem & subscriptionem tantorū patrum, & eius magis concilij
minime misimus, sed per eadem, coramq; apocrisiarijs uestris, alia similia, eūdem nu-
merum, eademq; uerba, et ipsam subscriptionem continentia, uobis rescribere, & sub
certa stipulatione & confirmatione mittere curauimus. Et quis est qui fratribus talia
negare audeat? Nam nō neganda nobis hæc sancti spiritus dona dominus docuit, sed
fideliter exercenda, & fratribus cōtradenda & docenda distribuit. Hęc Apostolorū
uiua traditio, hæc est uera charitas, quę predicanda est, & præcipue diligenda ac fo-
uenda, atq; fiducialiter ab omnibus tenēda hæc sancta & Apostolica mater omnium
Ecclesiarū Christi ecclesia, quę per omnipotentis Dei gratiam à tramite Apostolicę
traditionis nunquā errasse probatur, nec hereticorum nouitatibus deprauāda succu-
buit, sed ut in exordio normā fidei Christianę percepit ab autoribus suis Apostolorū
Christi principibus, illibata finetenus manet secundū ipsius domini Saluatoris diui-
nam pollicitationē, qui suorū discipulorum principi in suis fatus est Euangelij: Petre
(inquiens) ecce satan expetiuit, ut cribraret uos sicut qui cribrat triticum, ego autē pro
te rogavi, ut non deficiat fides tua, & tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos.
Consideret itaq; uestra excellens prudentia, quā bonū sit persistere in dispēfatione
uobis credita, & in fide recta, atq; hereticis & æmulis Christi repugnare, & nunquā à
ueritatis tramite declinare. Quoniā dominus & Saluator omnium, cuius fides est, qui
pro nobis mori nō dubitauit, & proprio nos suo sanguine redemit, qui fidē beati Pe-
tri nō defecturam promisit, & confirmare eum fratres suos admonuit, quod Aposto-
licos pontifices meę exiguitatis prædecessores cōfidenter fecisse, semper cunctis est
cognitū, quorum & pusillitas mea, licet impar sit & infima, pro suscepta tamē diuina
dignatione, ministerio pedissequa cupit existere. Vē enim erit nobis, qui huius mini-
sterij onus susceptum habemus, si ueritatē saluatoris nostri Iesu Christi, quam Aposto-
li predicauerūt, prædicare neglexerimus. Væ etiā erit nobis, si silentio ueritatem op-
presserimus, qui erogare nūmularijs iubemur, id est, Christianos populos imbueri &
docere. Quid in ipsius Christi futuro dicturi sumus examine, si sermonis eius ueritatē
cōfundimur prædicare? Quid erit de nobis, cum de commissis nobis animabus & de
officio suscepto, rationem iustus iudex Christus Deus districtam egerit? Ideo fratres
hortor dilectionem uestram, obtestor et moneo, ut qua debetis sollicitudine, uigiletis
ad inuestigandos hæreticos & inimicos sanctę Dei Ecclesię, & à sanis mentibus ne
pestis hæc latius diuulgetur, seueritate, qua potestis pro uiribus extirpetis. Quantum
enim habebit à Deo dignę remunerationis premiū, qui diligentius quod ad salutem
commissę sibi plebis prosit, fuerit executus? Ita ante tribunal Domini de reatu negli-
gentię se non poterit excusare, quicunq; plebem suam contra sacrilegę persuasionis
autores noluerit custodire. Data viij. Calendas Nouembris, Nepotiano & Secundo,
uiris clarissimis consulibus.

SANCTI ATHANASII ARCHIEPISCO-

PI ALEXANDRIAE, EPISTOLAE DVAE AD SERAPIONEM
Episcopum, de Sancto spiritu: Des. Erasmo Roterod. interprete.

DMIRABERE forsitan qui factū sit: ut qui iussus eram Epistola de spiritu sancto conscripta disputationem in cōpendium cōferre, remq; paucis explicare, nunc uideas me supersedētem hac de re uerba facere, scribere aduersus eos qui impietatem admittētes in filium Dei, dicebant illum esse creaturam. Verum haud reprehendes factum sat scio, si causam intellexeris, quin potius approbabit tua pietas, ubi uiderit quā probabilis ratio nobis hoc persuaserit. Quoniam enim, ut ipse dominus ait, non à seipso loquitur paracletus, sed quęcunq; audierit loquetur, quoniam ex me accipiet & annuntiabit uobis, & quum insufflasset in eos, dedit illum ex se discipulis, ita & pater effudit illum super omnem carnem, sicut scriptum est: ideo sanè prius de filio Dei cōgruenter mihi tum dictum est, tum scriptum, nimirum ut ex cognitione filij, ualeamus & spiritus sancti rectam habere cognitionem. Qualem proprietatem cognouimus filiū habere cum patre, eandem cōperiemus & spiritum sanctum habere cum filio, & quemadmodum filius dicit: Omnia quęcunq; habet pater, mea sunt, sic hęc omnia comperiemus esse, per filium in spiritu sancto. Et quemadmodū pater ostendit filium, dicēs: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacitum est, sic filij est spiritus. Emisit enim, inquit ad Romanos Apostolus, spiritum suum, in cordibus nostris clamantem, Abba pater. Et quod admirabilius est, quemadmodū filius dicit, quę mea sunt, patris sunt, sic patris est spiritus sanctus, quemadmodum dictus est filij. Siquidem ipse filius dicit, ubi uenerit paracletus, quē ego mittā uobis à patre, spiritū ueritatis qui à patre procedit, ille testimonium perhibebit de me. Paulus autem scribit: Nemo nouit quę sunt hominum, nisi spiritus hominis qui est in ipso. Sic & quę sunt Dei, nemo nouit nisi spiritus Dei, qui est in eo. Nos uerò non accepimus spiritum huius mundi, sed spiritum, qui est ex Deo, ut sciamus quę à Deo donata sunt nobis. Quin & in tota diuina scriptura comperies, quod spiritus sanctus qui dicitur filij, idem dicitur esse Dei. Idq; in superioribus libris conscripsimus. Proinde quemadmodum filius eo quod habet proprietatem cum patre, quodq; propriū germen est ex illius substantia, nō est creatura, sed patri homouios, hoc est, eiusdem essentia, sic haudquaquā spiritus sanctus possit esse creatura, quin potius impius est qui hoc dicat, eo quod habet proprietatē cum filio, quodq; ex illo datur omnibus: deniq; quod quę habet, filij sunt. Hęc sufficiebant ad persuadendum, uel cuius cōtentioso, ne posthac dicat esse creaturam spiritum Dei, qui est in Deo: quiq; profunda scrutatur Dei, qui ex patre datur per filium, ne ex his cogatur & filium dicere creaturam, qui est uerbum, qui sapientia, qui figura, qui splendor est patris, quem quisquis uidet, uidet & patrem, ac deinceps audiat: Qui negat filium, nec patrem habet. Alioqui paulatim iste progrediens uelut amēs dicturus est, non esse Deum. Attamen bonum fuerit pluribus argumentis impios redarguere, & ex quibus demonstratur filius nō esse creatura, ex iisdem demonstrare, nec spiritum sanctum esse creaturam. Ex non extantibus sunt creaturę, & esse cōeperunt. Nam in principio creauit Deus cōelum & terrā, quęq; in his sunt. At spiritus sanctus ex Deo est, diciturq; quemadmodū ait Apostolus: Quod si filius quoniam nō est ex non extantibus, sed ex Deo, cōsequenter non potest esse creatura, necesse est, nec spiritum sanctum esse creaturā, eo quod in confesso est eum esse ex Deo. Nam creaturę sunt ex non extantibus. Rursum unctio & signaculum dicitur & est, spiritus sanctus. Etenim Ioannes scribit: Et uos unctionem accepistis ab eo, ut maneat in uobis, nec opus habetis ut quisquam uos doceat, sed sicut illius unctio, spiritus eius docet uos de omnibus. Rursus in Esaia propheta scriptū est: Spiritus domini super me, eo quod unxit me. Paulus sic scribit: In quo & credentes signati estis. Et iterum: Ne contristetis spiritum sanctum in quo signati estis in diem redemptionis. Vnctiones autem in hoc

hoc unguuntur ac signantur. Quod si unctiones in hoc unguuntur ac signantur, haudquaquam erit creatura spiritus. Neque enim quod ungit, simile est ijs, quæ unguunt. Siquidem hæc unctio, halitus est filij, ut qui habet spiritum, dicat, Christi bonus odor sumus. Iam & signaculum filium exprimit, ut is qui signatur, habeat Christi formam, sicut dicit Apostolus: Filioli mei, quos iterum parturio donec formetur Christus in uobis. Quod si spiritus bonus odor, ac forma filij est, manifestum est spiritum non esse creaturam, quandoquidem nec filius cum sit in forma patris, est creatura. Etenim ut qui uidet filium, uidet & patrem: sic qui spiritum sanctum habet, habet filium, & qui habet illum, templum est Dei, quemadmodum scribit Paulus: An nescitis quod templum Dei estis, & spiritus Dei habitat in uobis? Ioannes autem ait: In hoc cognoscimus, quod in Deo manemus, & ipse in nobis, quod de spiritu suo dedit nobis. Quod si filium, eo quod est in patre, & pater in ipso, confitemur non esse creaturam: omnino necesse est, ne spiritum quidem esse creaturam, quandoquidem in hoc est filius, & ipse uicissim in filio. Quapropter & qui spiritum accipit, templum Dei dicitur. Rursus autem ex hoc bonum fuerit cognoscere, si filius est Dei sermo, unus est sicuti pater. Unus enim Deus, ex quo omnia, & unus dominus Iesus Christus, unde & unigenitus filius & dictus est & scriptus. At creature multæ sunt uariæque, angelique, archangeli, cherubim, principatus, potestates, ceteræque, quemadmodum dictum est. Porro si quia filius non est de multorum numero, sed unus est, sicut pater unus est, nequaquam est creatura, spiritus (oportet enim à filio accipere etiam ipsam de spiritu cognitionem) nullo pacto potest esse creatura. Neque enim est de numero multorum, sed unus est & idem. Hoc nouerat Apostolus, dicens: Hæc autem omnia operatur unus & idem spiritus, diuidens unicuique prout uult. Ac paulò post: In uno spiritu, nos omnes in unum corpus baptizati sumus, et omnes unum spiritum hausimus. Ac rursus, quoniam oportet ex filio capere spiritus cognitionem, nimirum decuerit & probationes ex eodem proferri. Itaque filius utique est, quum sit in patre & pater in ipso. Nam omnia tenet & complectitur, sicuti scriptum est, in illo consistunt omnia, siue uisibilia siue inuisibilia, & ipse est ante omnia. Atque creature sunt in locis distinctis, ueluti sol & luna, reliquæque luminaria in firmamento, in cælo angelique, homines in terra. Quod si filius eo quod non est in distinctis locis, sed dum in patre est, ubique est, & est extra omnia, non est creatura, consequenter nec spiritus sanctus erit creatura, quum non sit in distinctis locis, sed impleat omnia, manens extra omnia. Sic enim & scriptum est: Spiritus domini repleuit orbem terrarum. Dauid item canit: Quò ibo à spiritu tuo, significans eum non esse in loco, sed sic esse extra omnia, ut tamen sit in filio, sicut filius est in patre. Nam hæc ob causam, nec ipse est creatura, quemadmodum est demonstratum. Super hæc omnia, magis etiam ex hoc damnabitur hæresis Ariana, rursusque perspicuum fiet à filio proficisci quæ est de spiritu sancto cognitionem. Creator igitur est filius, quemadmodum pater. Quæ enim, inquit, uideo patrem facientem, hæc & ego facio. Omnia igitur per eum facta sunt, & sine illo factum est nihil. Quod si, quia conditor est filius quemadmodum pater, ideo non est creatura, & si, quia per eum condita sunt omnia, non est de numero rerum conditarum, manifestum est, ne spiritum quidem esse creaturam, quandoquidem & de illo scriptum est, ciiij. Psalmo: Auferes spiritum tuum & deficient, & in terram suam reuertentur: Emitte spiritum tuum & creabuntur, & renouabis faciem terre. Hoc uero quum ita scriptum sit, palam est spiritum non esse creaturam, sed adesse in creando. Siquidem pater per uerbum in spiritu creat omnia. Etenim ubi uerbum, illic & spiritus, & quæ creantur per uerbum, habent ex spiritu per uerbum uim, ut sint. Ita etiam scriptum est in xxxij. Psalmo: Spiritu domini cæli fundati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorum: Videlicet adeo spiritus inseparabilis est à filio, ut hoc quod dicitur non sinat te dubitare. Etenim quum sermo domini fieret ad Prophetam, ea quæ à uerbo proficiscebantur, in spiritu loquebatur Propheta. Id quod etiam scriptum est in Actibus apostolorum, Petro dicente: Viri fratres, oportebat impleri scripturam quam predixit spiritus sanctus: Velut in Zacharia, quum sermo Dei ad illum fieret, scriptum est, ueritamen sermones meos ac legitima mea suscipite quæcunque ego præcipio in spiritu meo Prophetis. Rursus cum paulò post incusans Propheta populum, dicit: Cor suum statuerunt imperuasibile, ut non

exaudirent legem meā, ac sermones quos emisit dominus omnipotēs, in spiritu suo per manus Prophetarū superiorū. Item Christo loquēte in Paulo, sicut ipse dixit: An experimentū queritis in me loquētis Christi: nihilo minus habebat spiritū, subministrantem ipsi quod loqueretur. Hunc enim in modū idē scribit, iuxta subministratōnem spiritus Iesu Christi in me. Rursum Christo in ipso loquente, ait: Nisi quod spiritus sanctus per singulas ciuitates testificatur mihi dicēs, quod uincula & afflictiones me manēt. Nō enim extra uerbū est spiritus, sed cū sit in ipso uerbo, in Deo per illud est, ita ut dona quoq; in trinitate det. Nam in horū distributione sicut Corinthiis scribit, idē spiritus est, & idē Deus est qui operatur omnia in omnib. Siquidē ipse pater per uerbū in spiritu operatur, datq; omnia uidelicet cū bene precaretur Corinthiis, in trinitate precatus est, dicēs: Gratia domini nostri Iesu Christi, & charitas Dei & cōmunicatio sancti spiritus cū uobis omnibus. Propterea quod cum participes sumus spiritus, habemus uerbi gratiā, & in eo patris charitatem. Cāterū quemadmodū una est gratia trinitatis, ita indiuisa est trinitas. Cāterū hoc aliquis uidere possit etiā in ipsa sancta Maria. Nam archāgelus Gabriel emissus, ut illi nūciaret uerbi descensum in illam futurū, spiritus, inquit, sanctus superueniet super te: Sciēs in uerbo esse spiritū. Proinde protinus attexuit, & uirtus altissimi obumbrabit tibi: Christus enim Dei uirtus & Dei sapiētia. Quū autē spiritus sit in uerbo, palā est quod in Deo quoq; sit spiritus per uerbū. Itaq; spiritu ueniēte ad nos, ueniēt filius & pater, & mansiōē faciēt in nobis, eo quod indiuidua sit trinitas, unaq; huius deitas, & unus Deus super omnia, & per omnia, & in omnib. Hęc est catholicā ecclesiā fides. Quippe in trinitate eam fundauit & radicauit dominus cū diceret discipulis: Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & sancti spiritus. Quod si spiritus esset creatura, nequaquā eum copulasset patri, ne sibi ipsi inaequalis esset trinitas, si peregrinū quippiam & alienū ipsi iungeretur. Quid enim deerat Deo, ut aliquid alienae substantiae adiungeretur, simulq; cū ipso glorificaretur? Absit: Nō est ita, Plenus, inquit, ipse sum. Propterea ipse dominus nomini patris spiritū adiunxit, ut ostēderet, quod sancta trinitas non cōsistat ex diuersis, hoc est, ex creatore & creatura, sed quod una huius sit deitas. Hoc cū sciret Paulus, docuit unā esse gratiā quā in trinitate daretur, dicēs: Unus dominus, unā fides, unū baptisma: quemadmodū autē unū baptisma, sic & una fides. Etenim qui credit in patrē, nouit in patre filium & spiritū sanctū, qui nō est extra filiū, & ideo credit etiā in filiū & in spiritū sanctum, quando quidē una est trinitatis deitas, quā ex uno patre cognoscitur. Catholicā quidem fidei forma hęc est, cāterū qui blasphemiam faciunt in spiritū, dicentes illū esse creaturam, si minus ex his quā dicta sunt resipiscūt, uel ex his quā dicētur pudefacti, deiciantur. Si trinitas est & in trinitate est fides, dicāt utrū trinitas semper sit, an fuerit, cum non esset trinitas. Quod si sempiterna est trinitas, nō est creatura spiritus, qui semper adest uerbo cū sit in ipso. Nam erat cum creaturā nō essent: quod si creatura est, creaturā uerō sunt ex nō extantibus, manifestū est, quod aliquando nō fuerit trinitas, sed dualitas. Isto uerō quid magis impium, si quis dicat, ex mutatione profectuq; consistere trinitatem, ac dualitatem quidem esse, cāterū recipere ex creatura generationē, quā cum patre & filio cōmisceatur, itaq; sit trinitas. Absit ut tale quippiā uel in mentem ueniat Christianis. Quemadmodum enim filius, quia semper est, non est creatura, ita quoniam semper est trinitas, nulla est in ea creatura, quapropter non est creatura spiritus. Quemadmodū enim semper fuit, ita nunc quoq; est, & quemadmodū nunc est, ita semper fuit, estq; trinitas, atq; in ea pater, filius, & spiritus sanctus. Et unus deus pater qui est super omnia, & per omnia & in omnibus, qui & benedictus in secula, Amen. Ego quidem quemadmodū rem paucis declarans, hęc scripsi misi q; sic tu ueluti intelligens, si quid deest uelis supplere, ac domesticis quidem fidei recitato: eos uerō qui per cōtentionem dicunt blasphemias, redarguito, forsitan uel sero aliquando resipiscētes abstergent ab anima sua prius insitam ipsis sententiā peruersitatem: Bonum est enim istos iuxta quod scriptū est resilire, nec immorari, ne si immorentur, audiant quod dictum est à domino: Quicumq; dixerit uerbum aduersus spiritum sanctum, non remittetur ei, neq; in præsenti seculo, neq; in futuro.

SANCTI ATHANASII EPISTOLA AD SERAPIONEM, de Sancto spiritu.

Versatus sum in epistola nunc quoque à tua pietate scripta, uehementerque admiratus impudentiam hæreticorum, animadverti nihil æquè quadrare in istos, quam id quod præcipit Apostolus: Hæreticum hominem post unam & alteram correptionem deuota: sciens quod subuersus est huiusmodi, & peccat, quum sit suo ipsius iudicio cõdemnatus. Habet enim peruersam mentem, non ut postquã audierit obtemperet, neque ut quum didicerit resipiscat, interrogatur, sed propter eos qui ab ipso seducti sunt, ne uidelicet si tacuerit, etiam ab illis condemnetur. Itaque sufficiebant ea quæ prius dicta sunt, sufficiebant ad hoc, ut istos tot probationibus acceptis cõpescerent à blasphemia aduersus spiritum sanctum. Verum illis non est satisfactum. Sed rursus impudenter agunt ut declarent, quod exercitati ad pugnandum cum uerbo, ac deinceps meditati pugnant aduersus spiritum, paulò post futuri sunt mortui uerbi inopia, uidelicet etiam si quis respondeat ad has illorum percõtationes, nihilo secius inuentores malorum erunt, tantum ut quærentes non inueniant, aut audientes non intelligant. Quales autem sunt istorum eruditæ percontationes? Si, inquiunt, non est creatura spiritus sanctus, ergo filius est, ac duo fratres erunt, uerbum & ipse: deinde addunt, quemadmodum scribis: Si ex filio accipiet spiritus, sique ab eo datur, Sic enim scriptum est, protinus inferunt, ergo auus est pater, & spiritus eius nepos. Quis hos audiens Christianus iam non magis paganos eos iudicabit? Nam talia pagani aduersum nos dicunt inter sese cõfabulantes. Quis uolet ad talẽ istorum insaniam respondere? Ego sanè quum multa cogitarem quærẽs congruentẽ illis responsionẽ, nullam inueni quæ id quod ad Phariseos dicitur: quemadmodum enim illos peruerse percunctantes, uicissim percunctatus est Seruator, ut sentirent suam ipsorum prauam intelligentiã. Sic quoniam & isti talia percunctantur, dicant nobis, uel potius respondeant interrogati, quemadmodum interrogant. Quoniam enim quum loquuntur suas ipsorum intentiones non intelligunt, forsitan uel audientes agnoscẽt suam ipsorum dementiã. Si non est creatura spiritus sanctus, quemadmodum in superioribus demonstratũ est, sed in Deo est, & ex Deo datur, ergo filius est & ipse, & duo sunt fratres, ipse & filius: & si filij est spiritus atque à filio omnia accipit spiritus: quemadmodum ipse dixit: Et postquam inflasset, dedit eum discipulis. Nam & ista uos confitemini: ergo auus est pater, & nepos est filius spiritus. Nam quæ percunctantes postulatis à nobis, de ipsẽdem & uos ex ipsẽdem interrogari par est. Itaque si abnegatis quæ scripta sunt, ne Christiani quidem iam dici poteritis, par autem est, ut nos Christiani uos percunctemur. Quod si eandẽ nobiscum legitis, necesse est, ut uos quoque de ipsẽdem eodem modo interrogemini à nobis. Proinde dicite nunc nihil cõtantes: An filius est spiritus, & auus pater? Quod si ratiocinantes quemadmodum tunc faciebant Pharisei, dixeritis & uos apud uosipso: Si dixerimus quod filius est, audiemus, ubi scriptum est: Quod si dixerimus non est filius, timeamus ne dicant nobis, quomodo igitur scriptum est: Nos non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex deo est. Quod si istiusmodi cogitationibus apud uosipso decertantes, dixeritis uos quoque, nescimus: Necesse est, & eum cui tales à uobis proponuntur quæstiones, tacere, uidelicet obtemperantẽ ei qui dicit: Ne respondeas Prou. 26 stulto iuxta suam stultitiã, ne similis illi fias, sed respondeas stulto iuxta stultitiã suam, ne sibi uideatur sapiens. Cæterum responsio quæ maxime uobis cõgruit, silentium est, ut uestram ipsorum insaniam agnoscatis. Rursus igitur æquum est, ut ex his quæ adfertis, uos hũc in modum interrogemus: Quandoquidem Prophetæ in spiritu Dei loquuntur, & in Esaia spiritus sanctus uaticinatur, quemadmodum in superioribus demonstratũ est, ergo & spiritus uerbum est Dei, suntque duo uerba spiritus & filius? Nam Prophetæ tunc uaticinabatur quãdo fiebat uerbum Dei ad illos. Ad hæc quoniã omnia per uerbum facta sunt, & sine eo factum est nihil, ac Deus sapientiã fundauit terram, omniaque per sapientiã fecit: scriptum est autem, quemadmodum in superioribus demonstratum est: Emittes spiritum tuum & creabuntur, ergo aut spiritus uerbum est, aut in duobus fecit Deus omnia: in sapientiã & in spiritu. Et quomodo

Paulus dicit: Vnus Deus ex quo omnia, & unus dominus per quem omnia: ac rursum: Quum filius sit imago patris inuisibilis, est autem ipse spiritus imago filij. Scriptum est enim: Quos præsciuit, hos & prædestinavit conformes imaginis filij sui. Ergo hac ratione auus est pater, quoniam filius quidem in nomine patris uenit, spiritum autem sanctum, dicit filius, quæ mittet pater in nomine meo. Itaque & hac ratione auus est pater. Quid ad hæc? Quamuis omnia facile temereque dicitis. Quid cogitatis apud uosipsum? an uidentes uos non habere quod respondeatis, incusatis huiusmodi percunctationes? Sed prius uosipsum cõdemnate (uos enim soletis talia percunctari) & obtemperate scripturis, quumque non habeatis quod dicatis, posthac discite. Filius quidem in scripturis nõ nominatus est spiritus, sed spiritus sanctus & spiritus. Quemadmodum autem filius non est nominatus spiritus, sic nec de filio scriptum est, quod ipse sit spiritus sanctus. An igitur quoniam spiritus sanctus non est dictus filius, neque filius est spiritus, ideo dissentit à ueritate fides? Absit. Quin potius unumquodque eorum quæ significantur habet propriam intelligentiã. Etenim filius proprium essentia naturæque patris est germen, & hoc habet quod significatur: cæterum quod dicitur spiritus Dei, quodque est in ipso, non est alienum à natura filij, neque à patris deitate. Eoque in trinitate, in patre & in filio, & in ipso spiritu una est deitas, & in eadem trinitate unum est baptisma & una fides. Nimirum patre mittente spiritum, filius insufflans dat illum discipulis: quando quidem omnia quæcunque habet pater filij sunt: quumque sermo fieret in Prophetis, ipsi spiritu prophetiam edebant, quemadmodum scriptum ac demonstratum est. Et uerbo domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorum. Itaque non iam creatura est spiritus, sed proprietatem habens cum essentia uerbi ac Dei, & in ipso dicitur esse. Nam non debet nos pigere eadem repetere. Quanquã spiritus non est dictus filius, nõ tamen est extra filium. Nam spiritus adoptionis filiorum dicitur, & quoniam Christus Dei uirtus, & Dei sapientia est, congruenter dictum est de spiritu, spiritus sapietia, & spiritus uirtutis. Eo quod participes spiritus, habemus filium, & filium habentes, habemus spiritum clamantem in cordibus nostris, Abba pater: quemadmodum dixit Paulus. Quod si spiritus est Dei, & in ipso esse dicitur in scripturis. Nam ea quæ sunt Dei nullus nouit, nisi spiritus Dei qui est in ipso, & ipse insuper filius dixit: Ego in patre & pater in me: quare non est idem nomen & huic & illi, sed hic quidem filius, ille uero dicitur spiritus? Si quis ad hunc modum percunctetur, insanierit talis, scrutans nõ scrutanda, nec obtemperans Apostolo dicenti: Quis enim nouit mentem domini, aut quis cõsiliarius illius fuit? Alioqui quibus Deus nomen indidit, quis illis audebit mutare nomẽ? Alioqui & rebus conditis subministraret uocabula. Dicant, quando quidem creatura eodem nutu facta est, quare hic sol, & illud cœlum, illa terra, mare & aer? Quod si hoc quidem his qui sanæ mentis sunt impossibile est, manet enim unumquodque sicuti creatum est, multo magis ea quæ sunt supra creaturã, sempiternam habent perseuerantiã, nec aliter sunt, quàm ut sunt, pater, pater est, nõ auus, & filius est filius Dei, nec est pater spiritus: spiritus sanctus, est spiritus sanctus, nec progenitus est à patre, neque frater filio. Hæc quum ita demonstrata sint, insanierit si quis interroget, num igitur filius est spiritus? Ne uero, quoniã hoc ita scriptum non est, ideo eximat aliquis illum à Dei natura proprietateque, sed quemadmodum scriptum est credat, nec dicat, quare sic & quare non sic, ne talia cogitans incipiat meditari ac dicere: Vbi igitur est Deus, quomodo est? ac mox audiat: Dixit insipiens in corde suo, non est Deus. Nam quæ fide traduntur, cognitionem habent curiositate inscrutabilem. Quum itaque discipuli audissent, baptizantes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti, non erant curiosi, quare secundus esset filius, tertius spiritus, aut quare omnino trinitas, uerum ut audierant, credebant. Neque quemadmodum uos facitis percunctabatur, ergo filius est spiritus? neque quum dominus post filium nominaret spiritum, interrogabant, ergo pater est auus? Non enim audierant in nomine auj, sed in nomine patris, & hæc fidẽ prædicauerunt ubique, recte cogitantes: neque enim licuit aliter loqui, quæ sicut locutus fuerat seruator, seipsum filium nominans & spiritum sanctum, nec fas erat immutare, secus quàm erant ordine cõiuncti, quemadmodum & de patre. Quemadmodum enim nõ licet aliter de Deo loqui, quæ quod pater est, ita impium est interro-

interrogare, an filius sit spiritus, aut spiritus filius. Hac de causa Sabellius iudicatus est ab Ecclesia alienus, quod ausus sit patri tribuere nomen filij, ac uicissim filio tribuere nomen patris. An itaq; posthac audebit aliquis quum audit filium ac spiritum, dicere, ergone auus est pater: aut ergo filius est spiritus? Profecto audebunt Eunomij, & Eudoxij, & Eusebij. Posteaquam enim semel simulant Arianam haeresim, nunquam cohíbeant suam linguam ab impietate. Quis enim illis haec tradidit: quis docuit? Nemo certe ex diuinis scripturis, uerum ex spiritu cordis ipsorum profecta est ista demetia. Etenim si quoniam creatura non est spiritus (nam id demonstratum est) interrogatis, ergone spiritus est filius? tempus est, ut uos edoctos filium non esse creaturam (per hunc enim sunt creaturae omnes conditae) interrogemus, ergone pater est filius, aut hoc etiam modo, ergone spiritus est filius, & filius ipse est spiritus sanctus? Qui talia cogitabunt, extra sanctam trinitatem erunt, absq; Deo esse iudicabuntur, transmutantes nomen patris, & filij, & spiritus sancti, atq; inuertentes illud pro suo arbitrio in similitudine generationis humanae, nepotes & auos nominantes, ac more gentium generationem deorum fingentes. Nō est autem Ecclesiastica fides, sed est, ut dicebat Seruator: In patrem & filium & spiritum sanctum. Patrem quidem qui nō possit dici auus, & filium qui non possit dici pater, & spiritum sanctum, qui nō aliter quā hoc pacto nominatur. De hac fide non licet uarie loqui, sed semper pater est pater, & filius semper filius, & spiritus sanctus semper spiritus sanctus tum est, tum dicitur. In rebus enim humanis non est eodem modo, quanquā Ariani talia imaginantur. Nam quemadmodum scriptum est: Non sicut homo Deus, ita dixerit aliquis, non sicut Deus homines. Siquidem in hominibus qui pater est, non semper est pater, neq; qui filius, semper filius. Nam idem filij quidem pater fit, rursus idem alterius fuit filius, & filius qui patris est filius, alterius fit pater. Abraam igitur quum esset filius Nachor, pater factus est Isaac, & Isaac quum esset filius Abraae, pater factus est Iacob. Vnusquisq; quū sit pars parentis, nascitur quidem filius, ceterum idem alterius fit pater. In deitate uerō nō itidem, quoniam non ut homo Deus. Itaq; qui pater est, non est ex patre, eoq; nō gignit eū qui futurus sit alterius pater, neq; filius pars est patris, unde nec in hoc genitus est, ut generet filium. Vnde in deitate sola, pater propriē, solusq; pater quum sit, est & fuit & semper erit, & qui filius propriē solus filius est. Et in his consistit ut pater semper pater, & qui filius semper filius & sit & dicatur: Insuper & spiritus sanctus semper spiritus sanctus est, & hūc Dei esse, & à patre per filium dari credimus. Sic enim sancta trinitas inuariabilis permanet, cognosciturq; in eadem deitate. Itaq; qui percunctatur, ergone filius est spiritus, perinde quasi possint nomina permutari, ducitur imaginatione, & sibi ipsi insaniam lucrificat. Ceterum qui interrogat, ergone auus est pater, excogitans nouum nomen patri, errat corde. Itaq; posthac ad haeticorum impudentiam respondere non est tutum. Nam id est repugnare Apostolicę admonitioni. Confutit enim, imò potius praecipit ipse, quod bonum est. Haec satis erant ad redargutionem uestri stultiloqui, ne posthac luseritis contra deitatem. Nam ludentium proprium est percunctari quae scripta non sunt, dicere: Ergone filius est spiritus sanctus, & auus pater? Ad hunc modum rident qui habitant in Caesarea & in Scythopoli. Sufficit ut credatis quod non est creatura spiritus, sed quod est spiritus Dei, & in hoc trinitas, pater & filius & spiritus sanctus, quodq; neq; patris uocabulum tribuendum est filio, neq; fas est dicere, quod ipse spiritus idem sit cum filio, neq; quod filius idem sit cum spiritu sancto, sed sic est quemadmodum dictū est, & una in hac trinitate deitas est, & una fides, & unum baptisma, in ea datur, & perfectio una in Christo Iesu domino nostro, per quem & cum quo patri gloria & imperium cum sancto spiritu, in omnia secula seculorum, Amen.

DIVI

DIVI ATHANASII AR- CHIEPISCOPI ALEXANDRIAE, DE VNITA DEITATE TRINITATIS AD THEOPHILVM,

LIBER PRIMVS.

V VNVS Deus pater, & fili, & sancte spiritus, qui unitā deitatē nobis declarasti, & sacrosanctae solius diuinitatis indiuisam gloriā reuelasti, et perfectā trinitatis tuę sempiternitatē demonstrasti. Ideo optimū duxi, ut tua ueritas patefacta claresceret, & haereticorū detecta cecitas innotesceret. Propter quod subito in emulationē accensus est animus meus, & exarsit sicut ignis rutilans in densas arborū syluas. Vnde quia multi tentauerunt ad stylū uiam demonstrare iustitiæ, & nobis placuit per anfractus angustiae eius iter dirigere, & latā & spatiosam uia primū fugere. Quis non cupiat, deterfa antiquitūs caligine, per a-

quam uitae renouari: & post steriles & ieiunas siliquas panē uitae edere: & omīssa uo-
ragine poculi uenenosi, calicē salutis accipere: & prostrata idolorū prophana cultu-
ra, deū uerū agnoscere creatorē: & nūc sprete inueterati sibilatione serpentis, hymnū
deo suauiter canere: & tandem refutatis squamosi draconis uberibus, ex Euāgelicis
preceptis melle & lacte potari: Et rursus per immortalitatē resumptā angelos aposta-
ticos iudicare: & post terrenū hominē coelestib. regnis & sublimibus in Hierusalem
mācipari: Rogo, quā & quāta est hāc in deo humanitatis dilectio, qui tanta prēmia
credētibus pollicet: Quis nō omni auaritia festinet de graui somno exurgere, & cla-
rissimā lucē cū infinita admiratione cōspicere: Quā cupio nō ad pupillā oculorū ob-
tutibus ostēdere, sed religiosi fratrib. in arcano cordis secretō recondere. In quo non
ambitiosi uoluminis cōfeci cumulū, ne plus uerba exaggerarē, q̄ sensum inuestigan-
tibus intīmarē, sed breuiter infinita cōprehēdi, & humili sermone sublimia indicauī.
Vnde totū ibi est plenū, ubi nihil est minus, imō penitus totū uidē ignorare, qui huic
plenitudini diuinę trinitatis aliquid uoluerit derogare. Propter quod supplex impen-
sissimē obsecro tuā trāquillissimā trinitatis gloriā, ut perducas me ad statū perfectū
fidei cōfessionis meae uerba promentē. Si coeli non sufficiūt in prodendā sublimitatē
magnitudinis tuę, si nō satiatur oculus ad uidendū, aut auris ad audiendū opera ma-
gnificētię tuę, unde sufficit paruitas mea geminas in cōfessione referre tibi maximas
gratias: A Deo ueniā postulo, ne forte cū præsumptionis dicta adsumpsero, tuę maiē
statū uidear aliquid derogare: Sed prostratus iaceo ante tuā sublimitatis glorię sedē,
ut permittas me de plenitudine thesauri tui legis fontē bibere, & de quatuor exube-
rantib. fluminib. aquā uitę haurire. Ex quib. cōfidenter hereticis per autoritatē regulę
præscribamus, & catholicis de sempiterno, uelut de nectaris fonte spiritus tui corda
sitiētū irrigemus. Hęc est inquā, materia formulę in collisiōe hereticorū: & hęc est ti-
tuli uictoria in absolutiōe hereticorū. H A E. Quir significat principale mādātū dei:
Eūtes nūc baptizate omēs gētes, in nomine patris, et filij, & spiritus sancti: A T. Audi
in hoc admirabile ac regale decretū, in quo omne sacramētū in deitate trinitatis uni-
ter cōtinetur. Quia dixit in nomine, euidenter unā deitatē in trinitate cōsistere declara-
uit. Et q̄d psecutus est, patris, & filij, & sancti spūs, per singula nomina singulas perso-
nas inesse distinxit. H A E. Sanē, ut prius mihi sūmatim de unito deitatis nomine mul-
tifariē dictū ad interrogata exponas, postulo, & sic de nominib. personarū in profe-
quēdo distingas. Quir unita est deitas: A T. Quia nulla est in hac plenitudine trinita-
tis ambiguitas. H A E. Quir unus est deus pater, & filius, et sanctus spiritus: A T. Vnus
ubi dixisti, ad unitū nomē deitatis tu ipse retulisti nomina, æqua in psonis distinxisti.
H A E. Quir solus deus: A T. Vtiq; quia sola deitas in trinitate cōsistit, ideo solus deus.
H A E R. Quir omnipotēs Deus: A T H. Quoniā omnipotens est ipsa deitas trinitatis.

H A E R.

H A E R. Quir unus uerus Deus? **A T H.** Proculdubio dū una uera sit natura trinitatis, ppter ea unus est uerus Deus. **H A E.** Quir bonus est Deus? **A T H.** Quatenus nulla diuersitas dispar sit in una substantia diuinæ trinitatis, ac per hoc unus bonus est Deus. **H A E.** Quir summus Deus? **A T H.** Quoniā hæc quidē ipsa summa est substantia trinitatis. **H A E R.** Quir unus est dominus? **A T H.** Memento unā dominationē esse in natura sempiterna trinitatis, & ideo unus dominus. **H A E R.** Quir una imago inuisibilis est trinitatis? **A T H.** Quia una eademq; deitas est in imagine ueritatis. **H A E.** Quir unus est spiritus? **A T H.** Nonne una est natura deitatis spiritus sancti, quæ in patre, filio, & in sese cōsistens est? **H A E R.** Quir æqualis est una trinitas? **A T H.** Quia & sempiterna est in ipsa trinitate deitas. Rogo, nō animaduertis pene omnes hæreses in hoc titulo unitæ deitatē patris, & filij, & spiritus sancti blasphemare? dum hæc quæ superius uniter in trinitate sunt dicta, ad unā personā patris, illi tantūmodo cōferant. Qua de re strenuē nobis laborandū est, imō & aduersus tot sectarū congressiones atrociter cū infinita sollicitudine dimicādū, ut penitus discussa hæreticorū caligine, lux Euāgelicæ cognitionis patefacta clarescat, & blasphemantiū detecta cæcitas innotescat. Vnde nobis paulisper pro examinatione superiora retexēda sunt, ut inuestigātibz ueritatem omnis ad liquidū scrupulus infidelitatis de arcano pectoris auferatur.

DE SACROSANCTO VNITO NOMINE TRINITATIS.

Ego unum Deum ubi memini, non ad unam tantūmodo personam patris hæc in dicendo taxauī, dum filiū de una patris esse plenitudine, & sanctū spiritum non negauī. Et solum Deū ubi memorauī, nō ad solam personam patris hæc, ut dicam uerius indicaui: quia filiū, & sanctum spiritum de hac ipsa sola substantia patris esse non abnegauī. Similiter omnipotentē Deū, siue uerū Deum, uel bonū Deum, aut summū Deū, sed unū spiritū, de quo summam paulō ante narraui, nōne hæc cūcta uocabula ad unitā diuinitatē patris, & filij, & sancti spiritus declarauī? Vnde quāuis in hoc loco copiosæ sint significationes dictæ, tamen ad unitā diuinitatē trinitatis euidentius sunt approbatæ. Nā unitas, non ut hæretici suis oppressi blasphemijs dicere sæpe consueuerunt, in uolūtate est, non in deitate: quod absit, dum unitas non tantū in uoluntate sit, sed imo in deitate. Ac per hoc unitas hæc, ut certus sis, nō in concordia tantum est, sed realiter, imō substantialiter cōstat in natura diuinitatis. Ergo postulo à te, qui legis hanc istius scripturæ meæ fidei professionem, ne hic superflua uel profusa uerba perquiras, sed strictim, capaciter, imō spiritaliter cū summo studio dicta ad stylum sacræ scripturæ cōferas, & secundū regulæ æquitatē iustitia moderatē perpendas. Itaq; interrogātis atq; soluentis accipe personā, quæ exigit sibi fieri satisfactionē. **H A E R.** Quir pater spiritus dicitur, & filius spiritus nuncupatur, & spiritus sanctus spiritus appellatur? **A T.** Perfecte ad hæc respōdet pro loco interrogāti. An ignoras quia pater unus Deus est, & filius unus Deus est, & spiritus sanctus unus Deus est? Nōne unus Deus est, dum unitū nomē sit in natura *trias*, sic & unus spiritus est, quia unita est deitas eorū? Nā si tu per singula nomina personarū unitū nomē spiritus ter designasti, nūquid tres spiritus edicere oportebat? Absit. Quod si hoc poterat dici, tale erat, ut & hoc in confessionē deberet introduci, tres deos in plurali numero nūcupari. Vt iā nō esset in eis una natura diuinitatis, sed unusquisq; in ppria, uel diuersa natura sua cōsisteret: quod absit. Interea rursus eadē repeto, & ad tua dicta uerba cōparo, et sensum intellectus mei tibi reuelo. Pater unus Deus est, & filius unigenitus Deus est, & spiritus sanctus unitus in patre & filio Deus est. Nōne quia unitatis nomē ter designauī, ideo tres deos poterō cōfiteri? Absit. Vnde quāuis triplex sit dictū, unū tamen tenet in deitate trinitatis nominis indicium. Interim uel in hoc titulo animaduerte dicētē: Ego sum Deus Abrahā, Deus Isaac, & Deus Iacob. Nunquid in hoc dicto tres deos designauit, eo quod unū nomē ter indicauit? Absit. Idcirco nos qui fidem Euāgelicā atq; Apostolicam patrū tenemus, nec tres deos, nec tres dominos, nec tres spiritus, uel certe ad huiusmodi pluralitatis dicta nec tenemus, nec in corde nostro suscipimus: præsertim cū nos unitatē deitatis uniter, non pluraliter in trinitate consistere sciamus. Propter quod nō debemus tres naturas in his personis cōtra ius Euāgelicæ cēsura profiteri, cū sit unus pater Deus, & unigenitus sit filius Deus, & unitus sit spiritus sanctus deus.

Ideo

Ideo unus est Deus, quia unita est deitas, sicut per singulas personas scriptum est: Et quia nullus Deus nisi unus, uel hoc audi: Israel, dominus Deus tuus Deus unus est. **Matt. 4** Nec non: Vade retro Satanas, scriptum est: Dominum deum tuum adorabis, & illi soli seruias. **HAER.** Sed ut haec dicta de autoritatis iure adhuc mihi confirmes, postulo. **Luce 8** **ATH.** Ignoras scriptum esse: Intelligentibus legem loquor: Itaque qui aures habet ad audiendum, audiat. Et quid spiritus per historiographum Moysen in toto penes libro Geneseos ecclesijs testetur intelligant: Deum dixisse, & Deum fecisse, & Deum benedixisse ea: id est, & dixit Deus: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Et sic profecutus est: fecit Deus hominem, ad imaginem Dei fecit illum, masculum & foeminam fecit eos, & benedixit eos, dicens: Crescite & multiplicamini, & implete terram. Quae tandem est causa, unum dixisse, faciamus, & unum fecisse, & unum dicenti & facienti interfuisse, & bona facta uidentem benedixisse: dum faciamus, unius tantum solitarij persona non sit, sed & facientis ad imaginem Dei ipsius tantum persona non sit, sed & uidentis, & benedicientis una cum eo sit. Non tibi uidetur, quoniam per tacita nomina personarum, quauis paulisper deitatis unitum est nomen insinuat: Vides quia nemo ad semetipsum dicit, fiat, sed ad facientem: & nemo qui facit, ad suam personam loquitur, & fecit. Et quis de se indicat, & fecit & benedixit: Nam uerbote-nus si una esset persona dicentis, & facientis, & benedicientis, sic intimasset fecisse se opus suum, & dixi, & feci, & benedixi. Discite itaque unitum nomen esse in natura trinitatis, Psalmographo approbante: Verbo domini caeli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorum. Vtique uerbum filium indicauit: dominum autem patrem designauit, & spiritum oris eius, spiritum sanctum dixit. Vides in personis unitum esse nomen in natura trinitatis, Psalmographo quoque approbante: Propterea unxit te Deus, Deus tuus. Ecce Deum & Deum: non tamen pluraliter inuenies dictum fuisse in his personis deos: Sed & adhuc scriptum est de unito nomine diuinitatis: Et pluit dominus a domino. Sed & Esaias: Haec dicit dominus Christo meo cui tenui dexteram, ut obaudiant eum omnes gentes &c. Non tamen dominos: quia unita est dominatio eorum in natura sempiterna: Sicut & de persona sancti spiritus, Vas electionis breuiter absolui, dicens: Idem spiritus, idem & dominus, idem & Deus, qui operatur omnia in omnibus. Et **1. Cor. 12** alio in loco idem ipse repetit: Quia dominus est spiritus: Vbi autem spiritus domini, **2. Cor. 3** ibi libertas. Vel accipe in persona patris in Euangelio ad Samaritanam dictum fuisse: quia Deus spiritus est. Nam & de persona filij Hieremias receptissimus Prophetarum testatur: Spiritus faciei nostrae Christus dominus. Siue hoc: Quia misit dominus spiritum filij sui in corda nostra, clamantem Abba pater. De spiritu autem principali filius indicat: Spiritus ubi uult adspirat, & uocem eius audis, & nescis unde ueniat, uel quod eat: Ergo ut compendio scripturae sensum de natura diuinae trinitatis uniter dicentis colligas: Viuit dominus. Et: Benedictus Deus meus. Et: Exaltetur Deus salutis meae. Vides per singulas significationes unitum nomen deitatis ter indicatum, hoc est, Deus, Deus, & Deus: non tamen deos. Vel per eundem accipe: Immola Deo sacrificium laudis, & redde altissimo uota tua. Et: Inuoca me in die tribulationis tuae, & eripiam te, & magnificabis me. Vtique si una esset tantummodo in hoc exemplo fixa persona, debuerat haec sine aliqua distinctione in prosequendo taxasse, hoc est: Viuit Deus, qui est benedictus Deus meus, & exaltetur Deus salutis meae. Ita ne non uniter in his personis est nomen diuinitatis patris, & filij, & spiritus sancti in omnibus declaratum: id est, Deus, & Deus, & Deus: Sicut alio in loco cautum est de unito nomine dominationis: Adferre domino patriae gentium, adferre domino gloriam & honorem, adferre gloriam nomini eius: Quia si una esset tantummodo personae gloria, sic debuerat intimasse: Adferre domino patriae gentium, adferre ei gloriam & honorem, adferre gloriam nomini eius. Quid amplius? Nunquid adhuc nobis ad patefaciendam ueritatem argumenta sunt necessaria? Nunquid gentes, quarum introitus ianuam credentibus ad uitam aeternam patens est, in unam tantummodo personam patris baptizantur: & non in tres, quorum nomina haec sunt per singula distincta, patris, & filij & sancti spiritus, quibus est unita natura, sicut scriptum est: Eunt baptizate omnes gentes in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Unde in his personis per omnia in deitate unitum nomen

nomen est, & per ipsa nomina trinitatis tantum personæ distinctæ sunt. Ergo quamuis in superioribus exemplis scripturarum tacita sint nomina personarum, tamen unitum nomen diuinitatis per omnia est in his demonstratū, sicut & in hoc exemplo ueritatis, in quo nomina personarum euidenter sunt ostensa, & unitum nomen naturale clausē est declaratū, dicente Ioanne Euangelista in epistola sua: Tres sunt qui testimonium dicunt in cœlo, pater, & uerbum, & spiritus: Et in Christo Iesu unum sunt, non tamen unus est, quia non est eorum una persona. Nam unū quod dixit de utrisq; quid aliud intelligitur, quam quod deus pater natura idem ipse dicatur, & dominus, idem ipse sit & spiritus, & filius deus? Idemq; sit in diuinitate & dominus, idem sit & spiritus, sed & spiritus paracletus deus: Idemq; sit & dominus in natura deitatis, idem sit et spiritus. Vides quia in deitate & substantia plenitudinis per omnia unum sunt, & in omnibus personarū tres sunt: Nam quo tres sunt, quid aliud sentitur fuisse quam pater uerus unus, qui genuit, idē non sit qui & genitus ab ipso est: Et filius unus qui non genuit, sicut ipse à patre genitus, pater nō sit, & hic spiritus sanctus, qui nec pater, nec filius est. Preterea qui nec genuit, nec est genitus: cum alter sit hic persona qui genuit, & alter sit in persona qui unigenitus ab ipso est, & alius æque in persona, ut dixi, secundum diuinam scripturā, qui nec pater, nec filius est. Hic est spiritus sanctus, sed planē de unita natura est. Ideo in deitate unita, cōmune nomē est ei. Sicut in claritate Euangelicæ scripturæ de spiritu paraceto filius testatur, dicens: De patre procedit. Et sic persecutus est: Et de meo accipiet. Et ideo ubi personæ requiruntur, propria nomina per hæc distinguuntur: Vbi autem deitas poscitur, unitū nomen in his indicatur, quoniam sumus, ad nomina personarum pluraliter dictum demonstratur. Ac per hoc in deitate unum sunt, & in nominibus personarum tres sunt. Sanē ut omnē scrupulum legētib; amputemus adhuc breuiter dilucidabo, multifariē approbans hoc unitatis nomen esse uerissimū trinitatis, quæ tamen cum refertur multifaria sapientia dei, quæ uniter in patre & filio & spiritu sancto consistit, de qua si significes sapientiæ deitatē, & deitatem sapientiæ, non ne hæc ipsa est unitas, quæ & diuinitas trinitatis? Ergo ut compendio hæc adsignemus, siue sapientiæ gloria, siue deitatis gloria, aut summitas, aut dominatio, aut dignitas, aut claritas, aut maiestas, aut imperium, aut potestas, aut sempiternitas nominatur, non ne hæc multifariē quamuis sint dicta, tamē ad unitam deitatem incōparabilem patris & filij & spiritus sancti uniter sunt declarata? Aut putas quod significationes dicuntur ad gloriam deitatis, totidemq; sint & species diuersitatis? Absit: dum hæc uniuersa ad unitam substantiam dicta referantur. Nam si hæc una atq; eadem ipsa est multiplex præfaga sapiētia patris & filij & spiritus sancti, quæ est una uirtus, siue unita forma magnitudinis æqualitatis eius, siue una maiestas, siue una claritas, quæ in hanc unitam deitatem plenitudinis secundum scripturæ regulam in hoc loco collecta reperitur? Nunquid sic in eadem deitate trinitatis potest aduersus scripturas referri, tres sapiētias, aut tres uirtutes, aut tres imagines, aut tres substantias, aut tres claritates, aut tres plenitudines diuinitatis, uel cætera huiusmodi pluraliter Ariomanitarum more dicamus? Absit. Nam si hæc eorum blasphemia ita ut aiunt haberet: quare non tres deos plurali numero nūcuparent, ac publica uoce circa proprias uel diuersas substantias suas esse pollicētur? Quod absit. Dum perfecte unitum nomen diuinitatis uniter, uel multifariē quamuis dictum, uniter in trinitate consistat.

H A E R. Sed ut breuiter hæc ipsa dicta de autoritate per singulas personas uniter mihi ostendas postulo. **A T H.** Audi uniter in trinitate dictum: sapiēs est deus, & fortis, & magnus, qui iubet soli, & non orietur, qui sydera cōcludit, & tendit cœlum quemadmodum pellem, qui ambulat super mare tāquam super aridam, qui facit magnalia, & quæ inuestigari non possunt. Et in Salomone ait: Deus sapientia sua fundauit terram, parauit autem cœlos prudentia: Vel hoc Apostolo agnosce dicente: Christum dei uirtutem, & dei sapientiam. Sed & ipse rursus ait: Vt habitet in me uirtus Christi. Et in Psalmographo scriptum est: Ambulabunt de uirtute in uirtutem. Non tamen pluraliter sapientias, aut uirtutes in his personis esse significauit, sicut idem ipse repetit: Dominus deus uirtutū nobiscum. Sed & hoc: Laudate eum in firmamento uirtutis eius. Et alio in loco: In lumine tuo uidebimus lumen. Vel hoc: Non accepimus spiritum

1. Ioan. 5

Ioan. 16

Iob. 9

Prouerb. 3

1. Cor. 1

2. Cor. 12

Psalm. 83

timoris, sed uirtutis. Siue uniter sanctimoniam trinitatis dicta percipere, ut cautum inuenimus: Sanctitas & sanctimonia in sanctificatione eius. Vides itaque esse in utrisque unam sapientiam, siue uirtutem, aut lucem, aut sanctitatem, uel operationem, nec non & alia huiusmodi multipliciter dicta, quae non sunt ad haec illata exempla, quae satis longum est per ipsam trinitatem uniter dicta enarrare: Sufficiat, etsi pauca, ad probationem pro multis in cognitionem lucis fuisse exposita documenta. Ergo si pater, & filius, & spiritus sanctus in deitate unum sunt: Vtique sine dubio in trinitate diuinitatis per omnia unum sunt, & in omnibus personarum tres sunt. Itaque, ut scias de his quae superius comprehendere, nullam diuisionem aut distantiam in unam deitatem substantiae plenitudinis patris, & filij, & sancti spiritus fecisse me memini.

D. ATHANASII ALEXANDRINI EPI-
SCOPI DE PROPRIIS PERSONIS, ET VNITO NOMINE
DEITATIS AD THEOPHILVM, LIB. II.

Nunc per singula nomina personarum, ut nomen deitatis
mihi exponas, postulo. ATH.

VDI: Si filius in nomine patris uenit, nunquid ipse est pater qui ait: Ego ueni in nomine patris mei: Dum nomen patris deus sit, in cuius nomine filius uenit manifeste? Ac per hoc in unita natura diuinitatis unum nomen est eorundem comprobatum, sicut ipse pater ad legiflatorem Moysen testatus est, dicens: Attende illi, & ne fueris inobediens ei, nomen enim meum est in illo. Et ad haec Patriarcha Dauid sic ait: Benedictus qui uenit in nomine domini. Nam si spiritus paracletus in nomine filij uenit, ut ipse dicit: quem mittit pater in nomine meo, nunquid & ipse filius dictus est, cum sine dubio nomen filij deus sit in una pariter natura diuinitatis? In hoc ergo nomine euidenter paracletus uenit. Ideo per singulas personas secundum naturam trinitatis unitum nomen tibi est declaratum. Esaias haec approbas dicit: Descendit spiritus a deo, & eduxit eos, sicut eduxisti populum tuum facere tibi nomen gloriae. Sed & ipse idem indicat: Et irritauerunt spiritum sanctum, & conuersus est illis ad inimicitiam, dominus ipse expugnauit eos, & remoratus est dierum aeternorum, qui eduxit de terra pastorem ouium, & subiunxit: Vbi est qui posuit in illis spiritum suum. Vides ergo unitum nomen hoc patris & filij esse hunc dominum spiritum sanctum, qui eduxit filios Israel de terra Aegypti, sicut Propheta dicit: Sic eduxisti populum tuum facere tibi nomen gloriae, qui conuersus est filijs Israel ad inimicitiam. HAER. Rogo, ut si unitum nomen est in deitate trinitatis, cur unusquisque in suo nomine non uenerit? ATH. Porro quasi hoc quod unitum nomen substantiuum ad deitatem uniter refertur, iam proprium esse non ostendatur. Vtique in hoc proprium est eorum, sed unitum: Nam ut certus sis, nomina in personis propria sunt, & non communia. Sed dicitis mihi: Quare in suo nomine proprio, quod est natiuitatis, non tamen statim ad indiscretam deitatem, ubi refertur: In qua inuenietur unitas dei nomen. Sed in eo sane, in quo & superius comprehendere, persona ipsius tantummodo gignentis distinguitur, hic ipse filius non uenit? Audi, quia si in hoc nomine tantum uenisset, quod dicitur filius, & non in substantia deitatis communis, dicturus eras mihi: Non est unitum nomen in natura diuinitatis filij cum patre, sed proprium, ut non tantum nomina propria iam in personas distingueres, sed unitum nomen in deitate trinitatis tantidem per ipsas personas separares, hoc est, ut propria nomina eorum in singulis, uel diuersis substantijs esse designares. Sed plane si pater & filius, & spiritus sanctus secundum singula nomina personarum perfecte distinguuntur, nunquid sic & secundum deitatem unitum nomen in his personis per singulas naturae substantias diuiditur? Absit: nam & si tu Ariane ubi nomina tantum in personis deberes distinguere, ibi simul cum ipsis nominibus & naturas per gradus singulos distinguas, ut tres naturas secundum nomina personarum esse dicas, ut per ipsa nomina discrepantes & substantias esse adsignes. Cur non erubescis? & non tres dominos, contra unitam ueram naturam

ram publica uoce profiteris circa diuerfas uel dispares substantias suas consistere: ut solet profiteri unum, uerum, sempiternum, ininitabilem, infectum, & alterum ininitabilem de creaturis profectum, & tertium de ministris, quasi subiectum: Ut patri incomparabilem, uel inenarrabilem adscribas: filij autem prae ceteris de factura ignobili procedentem substantiam demostres, spiritum adaeque sanctum de ministris angelis habentem substantiam indices. Vnde ad hoc reuertamur, de quo per singulas personas superius tractabamus. Sed & si spiritus paracletus in suo nomine tantum uenisset, & non in substantia communi, iam proprium nomen eius in persona esse uideretur, & non secundum communem naturam, ut tantum unusquisque nomina singula in personis suis ostenderet, deitatis autem unitum nomen non indicaret. Porro in hoc nomine deitatis patris uenit uerus filius, in quo est natura cum patre. Et in cuius naturae nomine uenit spiritus paracletus, quae in hac ipsa sacrosancta trinitate uniter consistit, sicut superius praedixi, patre de filio suo indicante: Nomen meum est in illo. Et filio haec dicta confirmante: Ego ueni in nomine patris mei, & non recepistis me. Cum autem alius uenerit in nomine suo, eum recipietis. Sed & de spiritu sancto ipso rursus repetente: quem mittit pater meus in nomine meo. Et deinceps eum de nomine suo audi discipulos hortantem: Omnia quaecumque petieritis a patre in nomine meo, dabit uobis. Sed Apostolum Paulum eadem testantem: Sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine domini nostri Iesu Christi, & spiritu dei nostri. Audi & Esaiam de unito nomine gloriae sancti spiritus declarantem: Descendit spiritus a deo & eduxit eos: sic eduxisti populum tuum facere tibi nomen gloriae. Disce iam unitum nomen esse in natura diuinae trinitatis. **HAER.** Declara ergo mihi, si uerus est filius, aut non. **ATH.** Nonne pater, ut nos intelligeremus, hanc significationem intulit, ut diuinitatem natiuitatis propriam filij sui de semetipso insinuaret, dicens: Ex utero ante luciferum genui te. Nunquid hic factus est, qui sic unigenitus ab Euangelista nobis annuncius est? Qui non credit, iam iudicatus est: quoniam non credidit in nomine unigeniti filij dei. Sed et in epistola sua haec eadem indicat: Et sumus, inquit, in uero filio eius Iesu Christo, qui est (ait) uerus & uita aeterna. Ecce habes ex utero, ecce in unigenito dei, ecce in uero filio dei Iesu Christo, qui est (ait) uerus & uita aeterna: Rogo, quae est tanta Haereticorum dementia, uerum creatorem facturae suae comparari? Aut quae cecitas tanta est, tantam ueritatis probationem falsis argumentis blasphemare? Dum Centurio adhuc gentilis homo ad tuam confusionem indicauerit: Vere filius dei erat iste? **HAER.** Et quemadmodum unitum nomen est in natura diuinitatis, dum alter in alterius nomine uenisse uidetur? **ATH.** Vere ueneno sunt infecta subtili cum dolo hac obtusa corda interrogantis atque impugnantis. Proculdubio in hoc sane alter est pater qui uere genuit, & in hoc alter est filius qui uere ab eo genitus est. Sed & in hoc alter est spiritus hic principalis paracletus, qui in pentecoste in Apostolos effusus est. Et ideo in hac sigillatim dicta memento nomina in personis esse distincta. Vides quia alter ab altero, siue alius ab alio in persona tantum differt, & non in plenitudine diuinitatis *οὐσίας*, sicut ipse dominus ait: Alius est qui testimonium perhibet mihi, qui me misit pater. Sed & alio in loco idem ipse in persona sancti spiritus indicat: Rogabo patrem meum, & alium peracletum mittet uobis. Scito alium ab alio, siue alterum ab altero in persona tantum differre, & non in unita plenitudine diuinitatis *οὐσίας*. Nam si secundum nomina personarum alter in altero sine dubio dici potest, nunquid sic & in unita deitate alter deus potest pronunciari pater? quasi sit in natura diuersus a filio: & alter deus potest dici filius a patre? quasi sit in deitate alter, & alius deus potest profiteri spiritus sanctus, tanquam sit in substantia discrepante a patre & a filio? Absit: Dum unitum nomen sit in eis in una uera natura, ac per hoc unus uerus est deus. **HAER.** Et quomodo in nominibus personarum unum de uno, aut alterum de altero, hoc est filium de patre esse significas? **ATHAN.** Ignoras unum patrem de semetipso genuisse filium: quia nemo sibi metipso pater pater est, & quis sibi metipso filius filius est? Dum pater non sit genitus, & filius non sit ingenitus, sed plane pater filij est quem genuit & filius est patris, qui uere de ipso genitus est. Quapropter non ut quidam solent blasphemantes in confessione introducere duo nominata principia, ut & in toto nec

Marc. ii
1. Cor. 6

patrem uerū, nec uerum filium profiteantur, dum pater * ne filij uenit, sicut filius de eo testatur: quem mittit pater in nomine meo: Non tibi uidetur, quia duplex hic contineatur intellectus, id est, ut in nomine personarum tantum sit distinctio, in deitate autem nulla sit discretio: HAERETICVS. Et quare in nomine spiritus sancti nemo uenisse inuenitur? ATHANASIUS. In cuius naturae nomine missi sunt Apostoli: Ite, baptizate omnes gentes in nomine meo. Et sic persecutus est per singulas personas, patris, filij, & spiritus sancti: Nonne unitum diuinitatis nomen prius tacite praemisit, & sic in nominibus personarum apertissime declarauit, patris, & filij, & spiritus sancti: Porro nunquid potest arceri de hoc deitatis nomine sanctus spiritus? Aut nunquid potest contra regulam traditionis Euangelicae censuræ de hoc unito trinitatis nomine sancti spiritus sublata uel tacita persona baptismum in ecclesia perfectum celebrari? Absit. Alio qui quomodo in hoc nomine deitatis, patris, & filij, & sancti spiritus in fide baptismi uniter credentibus in his non hoc nomen honorificatum inuenitur esse in gentibus: sicut praefagus spiritus sanctus per Malachiam Prophetam testatur: Quia magnificum est nomen meum in gentibus, dicit dominus deus. Quod Ioannes Baptista absoluit: Ego quidem uos baptizo in aqua poenitentiae, post me autem uenit, qui uos baptizabit spiritus sancto & igne. HAER. Declara mihi si nomen patris est in filio, & in spiritus sancto. ATH. Iam frequenter de autoritate scripturarum ostensum est, deum patrem per legislatorem Moysen testatum: Ego dominus deus, hoc est nomen meum memoriale sempiternum in generationes & progenies. De filij autem persona sic ait: Nomen meum est in illo. Et alio in loco idem ipse repetit: Ego dominus deus, qui uoco nomen tuum deus Israel: Quod ipse filius confirmauit dicens: Ego ueni in nomine patris mei, & non recepitis me. Et Dauid ad haec ait: Benedictus qui uenit in nomine domini: Nam & de persona spiritus sancti filius testatus est, quem mittit pater in nomine meo. Vides filium uenisse in nomine patris, & spiritum sanctum uenisse in nomine filij. Apostolos autem missos fuisse, ut baptizarent omnes gentes in unito nomine deitatis, quod est naturae inuisibilis, id est, sancti spiritus, sicut scriptum est: Nolite contristare spiritum sanctum dei, in quo signati estis in die redemptionis uestrae. Sed & hoc accipe: Et omnes unum spiritum potauimus. Siue unitatis nomen baptismi operante suscipe dicentis: Et uos eritis mihi in filios & filias, dicit dominus deus omnipotens. Vel hoc: Sed ex deo nati sunt. Nec non: Et baptizetur unusquisque uestrum in nomine Iesu Christi. Et alio in loco: Sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine domini nostri Iesu Christi, & in spiritu dei nostri. Sed ex deo natum esse Ioannes testatur: In sua uenit, & sui eum non receperunt: Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios dei fieri, credentibus in nomine eius: qui non ex sanguine, neque ex uoluntate carnis, neque ex uoluntate uiri, sed ex deo natus est. Disce ergo hoc unitum nomen esse sempiternum in deitate patris, & filij, & sancti spiritus: Idcirco dum nomen patris deus sit, in hoc nomen sit & filij in natura, sic & sancti spiritus. Nam uis scire cum in diuinitate patris nomen, id est dei, siue domini, aut spiritus nomines, commune nomen est, id est, patris & filij, & sancti spiritus. Ideo secundum ipsam plenitudinem naturae diuinitatis dum refers, unitum nomen per omnia in his esse ostendis. Sane hic secundum personas paulisper tacita deitate unitum nomen est. Dum autem singulas personas nominando percurris, nomina propria eorum inesse designas. Vnde oportet nos rursus ad superiora dicta recurrere, si potest unito nomini naturae diuinae trinitatis aliquid superaddi, uel minui. Responde mihi in hoc loco omnis confusa scientia haereticorum. Praeterea ubi nullus nec numerus, sed nec aliqua differentia in unita plenitudine deitatis, patris, & filij, & sancti spiritus inuenitur, dum unus in alterius nomine distincte in diuinitate, tamen uniter atque aequaliter nominetur. HAER. Pande itaque mihi quomodo tres unum sunt. ATH. Memento quia pater & filius, & sanctus spiritus tres sunt, qui in una natura trinitatis consistunt. Ideo tres unum sunt, siue unum sunt tres. HAERETI. Nimirum diuisa est haec trinitas an indiuisa, edicito mihi. ATH. Plane diuisa est in nominibus tantum personarum, in deitate autem indiuisa est. HAER. Edicito mihi, quomodo interpretatur unitas? ATHAN. Nescis quia una est patris, & filij, & sancti spiritus

Si spiritus diuinitas? HAER. Quid intelligitur in hoc loco natura? ATHAN. Hoc quod sentitur deitas, siue substantia, uel plenitudo diuinitatis. HAERET. Quid est una trinitas? ATHAN. Vtique quia una communis est in ipsa trinitate plenitudo diuinitatis, in trinitate consistere declaratur, & ipsa trinitas adæque per singula nomina personarum perfecte demonstratur. Omnino iam breuiter est dictum, quod superius cum grandi cautela secundum scripturæ regulam catholicæ est collectum, ut sicut in diuinitate confiteris esse patrem, sic profitearis esse filium, & sanctum spiritum.

SANCTIS PATRIS ATHANASII ALEXANDRINI EPISCOPI, DE ASSUMPTIONE HOMINIS

CONTRA MARCELLINUM HAERETICUM,
AD THEOPHYLUM, LIB. III.

Quemadmodum in deitate unam æqualitatem confiteris filij esse cum patre, cum ipse de se testimonium perhibeat: Qui me misit, maior me est.

PRO dolor, si sic intelligis deum fuisse, ipse se iam apud te impugnare cognoscitur, cum alio in loco dicat: Ego & pater unum sumus. Qui ergo si minor erat, patri se in ipsa sempiterna natura non debuerat comparare. Aut quomodo, si dispar erat, & talis in ipsa deitate non erat, patri se coæquabat, dicens: Qui me uidet, uidet & patrem meum? Qui utique euidenter, si non esset in his una inuisibilis imago naturæ ueritatis, nunquā prorsus præsumens indicasset: Qui me uidet, uidet & patrem meum. Sed & Apostolum audi clamantem de Christo: Qui cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & inuentus ut homo, obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Qui autem forma dei est, minor esse non potest. Rogo, quemadmodum pater maior præponitur filio, & filius minor subditur patri, cum forma dei perfecta sit, & in patre æqualis, & in patre diuinitas eius inæqualis dici non possit? Qui aut æqualis apud nos, aut totus inæqualis apud uos ut sit, necesse est. Igitur elige tibi unum de duobus, aut una est eorum diuinitatis gloriæ æqualitas, aut una inæqualitas: dum forma sua nemo sit maior uel minor. Aliud est, si contra auctoritatem beatissimi Apostoli, doctoris gentium, Christum formam Dei patris esse neges. Si ergo forma eius est, forma sua maior esse non potest, ne non Christo, sed semetipso pater maior sit, quia forma sua à uobis maior esse dicitur. Quod fieri nullo modo potest, dum nemo semetipso maior sit. Sed ne fortè etiam hoc præsumas Ariane, dicendo: Pater in natura deitatis patrem non habet, & nemo ei digne comparandus est. Et ut quid coruscum Pauli Apostoli eloquium renuis, dicentis: Christus, qui dum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem deo? Vel hoc intellige, quia nemo sibi metipsum formæ æqualis comparetur, cum forma æqualis in una persona dici non possit, dum æqualitas in utrisque consistat. Ideo Christus dei forma, uel imago uera dei patris inuisibilis est, quia una est in his formæ & gloriæ æqualitas. Nonne scriptum est: Omnis plenitudo diuinitatis corporaliter habitat in ipso? Si aliquid minus est, ubi omnis plenitudo est? Aut si aliquid deest, ubi totum est plenum? Nunquid in quo omnis plenitudo diuinitatis corporaliter habitat, id est, ut sic dicatur, dealiter, quid potest inueniri in ipso minus? Nunquid Heretice, plurali numero plenitudines, aut diuinitates, aut formas, aut imagines, aut æqualitates in his personis à sacrosancta scriptura dici inuenies, cum unita sit deitas eorundem? Nunquid quot significationes dicuntur ad gloriam deitatis, totidemque sunt & species diuersitatis? Absit: Dum hæc uniuersa ad unitam substantiam dicta declaren-

tur: Illud accedit ad causam: Nunquid ubi una plenitudo diuinitatis est, pars diuer-
 sa uel excisa in parte inæqualis in eo est? Dum plenitudo nullam diminutionis par-
 tem admittat sibi proprie comparari, cum forma dei omnem plenitudinem in se
 contineat diuinitatis, & ipsa sacrosancta indiscretio æqualitatis nullam patiatur dif-
 ferentiam maiestatis, sicut ipse testatur: Ego in patre, & pater in me. Sed & Esaias hæc
 comprobans dicit: Quoniam in te est deus, & non est deus præter te: Tu enim es
 deus, & nesciebas, Deus Israel salutaris à Deo. Vel hoc Apostolum audi testantem:
 Quoniam deus erat in Christo mundum reconcilians sibi. Vides quoniam omnis
 plenitudo diuinitatis patris in filio est, & totus filius in patre est. Ideo unita est in
 his personis sempiterna æqualitas, quia est immensa deitas, sicut Euangelista dixit,
 propter hoc magis quærebant eum iudæi interficere: quoniam non solum soluebat
 Sabbatum, sed & quod patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo. Vel
 tale dictum accipe: Tu cum sis homo, æqualem te facis deo. Sed & hoc: ut omnes
 honorificent filium, sicut honorificant patrem: quoniam qui non honorificat fili-
 um, non honorificat patrem qui misit eum: Scito unum & æqualem in his esse hono-
 rem deitatis. Denique ipsum audi ad patrem clamantem: Omnia mea tua sunt, & tua
 mea sunt. Sed & alio in loco idem ipse repetit: Omnia quæ patris sunt mea sunt. Si ad
 diuinitatem refers, unum sunt, si ad operationem facturæ eorum iudicas, communis
 est. Vel hoc intellige Euangelistam Ioannem dicentem: Omnes de plenitudine eius
 accepimus, gratiam pro gratia. Quod ipse dominus absoluit: Sicut pater suscitauit
 mortuos & uiuificat, sic & filius quos uult uiuificat. Siue hoc: Pater meus usque modo
 operatur, & ego operor. Et alio in loco ipse dicit: Quæcunque enim pater facit, ea-
 dem & filius facit similiter. Disce hanc unitam esse operationem in natura diuini-
 tatis, quæ credentibus uitam æternam tribuit. Et, nemo uenit ad me, nisi pater addu-
 cat eum. Et, nemo uadit ad patrem nisi per me. Disce quia per filium itur ad patrem,
 & de patre uniter uenitur ad filium. Nunquid, ut iam prædixi, plurali numero pleni-
 tudines in hoc loco designauit Hæretice: dum unita sit plenitudo diuinitatis eorun-
 dem, quæ uitam æternam operatur credentibus. Vtique omnes credentes de hac ipsa
 unita plenitudine patris & filij, imò & sancti spiritus accepimus, & semper est ple-
 num: quia nihil de indiscreta trinitate deitatis eorū aliquo est minus. Ac per hoc una
 est eorū æqualitas, quæ est inenarrabilis claritas. Sanè ne in his diutius immoremur,
 & occasione exquisita tam diu prolixam orationem fecerimus, ut de questione Arii
 proponentes, nos tanquam cauillantes fugisse uideamur, denique Esaiam audiant ad-
 uersus dogmata iniquitatis ipsorum hac sententia interrogantem: Stultus enim stul-
 ta loquitur, & cor eius uana intelligit, & consummat iniqua, & loquitur ad domi-
 num errorem, ad disperdendas animas esurientes, & animas sitientes inanes faciet.
 Consilium enim malorū inique cogitauit disperdere humiles in sermonibus iniquis,
 & dissipare uerba humilium in iudicio. Nam pii sapientiam cogitauerunt, & hoc con-
 silium manebit, unde oportet nos uniuersa secundum regulam Euangelicam liman-
 tes, uel distinguentes, ad causam cogitationis contradicentis accedere in superiore
 dicentis: Qui me misit maior me est. Animaduerte causa adsumpti hominis dictum
 fuisse, ut cautum inuenimus formam dei formam serui accepisse, sicut scriptum est:
 Misit de summo & accepit me, assumpsit me de multitudine aquarum. Et alio in lo-
 co: Beatus quem elegisti, & assumpsisti. Necnon: Dominus autem adsumpsit me.
 Nunquid nam homo deum adsumpsit, & non deus hominem? Deus utique homi-
 nem, non homo deum adsumpsit: Nam etsi adsumpsit de Maria uirgine, non quod
 semper ante adsumptionem hominis unà cum patre fuit, amisit: sed neque deitas ei-
 us in homine augmentum aut detrimentum ullum sustinuit. Cum talis in homine
 fuerit præsentis tempore, qualis & in sinu patris semper ante adsumptionem hominis
 una cum patre fuisse cognoscitur. Sed è diuerso dicis mihi: Quemadmodum homi-
 nem deus adsumpsit? Ignoras Esaiam prophetasse: Ecce uirgo in utero concipiet, &
 pariet filium, & uocabis nomen eius Emanuel, quod interpretatur, nobiscum deus.
 Sed & Apostolus hæc confirmat, dicens: Formam dei, formam serui suscepisse. HÆ-
 RETICVS. Quapropter nobiscum deus? ATHANAS. Quid aliud intelligitur, quàm
 quod

quod deus uerus, & homo uerus, hominē uerum de Maria uirgine, pro salute adsumpserit nostrā? Quæ tamen Maria ex tribu Iuda semen traxit Dauid. HAERETIC.

Vnde filius dei, & filius hominis uocitatus est. ATHAN. Sicut claritate euangelicæ censuræ cautum est: Fili Dauid miserere mei. Quod Vas electionis breuiter absoluit: Qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem, & qui prædestinatus est filius dei in uirtute secundum spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum. Ecce secundum hominē. Ecce secundum deum. Vnam tamen personam duplici significatione esse ostendit, sicut idem ipse alio in loco repetit: Vnus enim deus. Et non in alia persona hæc dicendo distinxit: Vnus & mediator dei & hominum, homo Christus Iesus. Sicut scriptum est: Et homo est, & quis agnoscit eum? Vides quia mediator. Nec iam deus tantum pure sine homine quem adsumpsit dici potest, nec homo sine deo. Considera quia duplex est in una persona mediatoris significatio, deus & homo. Dum de deo deus sit, & secundum carnem idem ipse filius hominis sit. Ideo deus uerus, & homo uerus est hic mediator, sicut & forma dei, & forma hominis. Interrogabo te de mediatore meo, imò omnium nostrum. Responde mihi, cuius causa scriptum uel distinctum inuenitur: Vtrum dei, an hominis, qui esuriuit, aut sitiuit, aut lachrymatus est, & in agonia positus sanguinem sudauit & ad postremum passionem mortis uerè sustinuit? Si deum proprie sumis dicendo hæc uniuersa perpessum fuisse, occurrit tibi Esaias contradicens: Deus æternus qui fecit extrema terræ, non esuriet, neque laborabit, nec est inuestigatio prudentiæ eius, dans esurientibus cibum, & laborantibus uirtutem, &c. Et adhuc sanctus Hieremias indicat: Nunquid eris ut homo dormiens, & sicut uir qui non potest saluos facere? Vides quia deus non esuriet unquam, qui uniuersa ex nihilo constituit. Sed nec deitas eius aliquando passionem sustinuit, cum ab ipsius nutu uniuersa regantur & uiuificentur. Quapropter omnis potestas signorum uel prodigiorum deo facienti est adscribenda, & omnis tristitia passionis homini est imputanda. Sicut legimus Propheta dicente: Homo in plaga positus, sciens ferre infirmitates. Nam quid amplius quam ipse homo de se testatur: Quid me queritis occidere hominē qui ueritatem locutus sum uobis? Nunquid ad deitatem pertinet hoc dictum: Tristis est anima mea usque ad mortem? Nunquid causa dei scriptum est: Quia oportet filium hominis multa pati à senioribus, & principibus sacerdotum, & scribis, & occidi, & tertia die resurgere? Nunquid causa dei hæc oratio offertur: Pater, si fieri potest trāse calicem istum à me, si hæc uniuersa diuinitati sunt imputanda? Absit: Cum hic homo uerè pro nobis passus sit, qui naturam de uirgine ex radice nostra infirma in se habuit. Ideo nostras infirmitates in nostro mortali, uel passibili homine uere sustinuit, qui post passionem à deo rursus uere assumptus est. Quod ipse dominus absoluit: Ego pono animam meam, ut iterum accipiam eam. Nemo tollit eam à me, sed ego pono eam à me. Itaque intellige, quia prior hic homo in natiuitate de Maria uirgine assumptus est, & in passione permittente potestate eius traditus est, & post passionē denuo adsumptus ab ipso uel acceptus est, sicut scriptum est: Nam etsi crucifixus est ex infirmitate nostra, sed uiuit ex uirtute dei. Vides quia secundum infirmitatem nostram homo uere crucifixus est, & secundum uirtutem dei uiuit. Denique considera deum pro dispensatione hominis sui, quem adsumpsit, locutum fuisse: Soluite templū hoc, & in tribus diebus suscitabo illud. Nonne de templo corporis sui locutus est hæc, quod post triduum ipse suscitauit à mortuis? Nunquid homo qui orabat, ut calix ab illo transiret, contra se dicebat: Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo rursus assumendi eam? Vides quia ubi omnis potestas, nulla in deitate autoritas mortis est. Vbi autem infirmitas corporis est, ibi tristitia cordis est. Nunquid homo solitarius, Photine Heretice, sine deo aquas in uinum transtulit? aut confidentia sua mare pedibus ambulauit? Nunquid homo qui mortē timuisse uidetur, sine deo mortuos suscitasse inuenitur? Nunquid per potentiam hominis solitarij terra contremuit? aut rupes & saxa sese illidentia dissiluerunt? Nunquid homo sine deo uentis imperabat, & placidas æquoris undas compescebat? Nunquid homo solitarius à mortuis resurgere potuit? aut in medio discipulorum ianuam clausis stetit inter illos, & docuit eos de regno dei? Nunquid homo solitarius aut

super omnes coelos ascendere à semetipso sine deo ualuit: Hæc cuncta facta cum de-
 us causa adsumpti hominis sui sit operatus, ideo omnis potestas signorum & prodi-
 giorum deo est adscribenda, & omnis infirmas passionis homini est imputanda. Sanè
 hic secundum naturam dei, & non hominis dicta accipe, dicentis: Qui me uidet, uidet
 & patrem meum. Sed & alio loco idem ipse repetit: Nemo uidit patrem, nisi filius: Ne-
 mo scit filium, nisi pater. Siue hoc: Nemo uidit deum & uixit. Sed & Apostolus ad hæc
 testatur: Qui est imago dei inuisibilis. Quod ipse pater inuisibilis absoluit: Faciamus
 hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Vides unam esse inuisibilitatis diui-
 nae naturæ imaginem patris, & filij, imò et sancti spiritus, pure quam nemo uidit unquam
 hominum, nec uidere potest, sicut scriptum est: Deum nemo uidit unquam. Nam si ho-
 mo uere adsumptus, uisus, palpatus, flagellatus, pallio circumdatus, spinis coronatus,
 felle & aceto potatus, in ligno crucis clauis constipatus, lancea latere perforatus, san-
 guine & aqua madidatus, & usque adeo sepulturæ traditus uel humatus sit. Nonne
 hæc cuncta uere secundum naturam hominis sustinuit Marcionita? Denique de ip-
 sa natura hominis scriptum accipe & tu Paganis consimilis solicola Manichæe: nun-
 quid de natura dei dictum est: Videte manus meas et pedes meos, quoniam ego ipse
 sum, palpare & uidete, quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me uidetis haben-
 tem? Vtique causa hominis, & non deitatis post resurrectionem piscem & fauum edit.
 Nunquid ut deitas à Thoma uideretur, poscit ab eo: porrigere digitum tuum huc, &
 uide manus meas, & immitte manum tuam in latere meo, & noli esse incredulus, sed
 fidelis? Absit: Dum ipse de deitate sua prius dixerit: Nemo uidit filium nisi pater. Et:
 Qui me uidit, uidit & patrem meum. Nonne hic nulla phantasia facta est, ubi uni-
 uersa ueritas in hominis passione, uel resurrectione declarata est? Interrogabo & te
 Photine, qui Christum deum uerum abnegas, & hominem purum tantummodo con-
 fiteris. Nunquid causa hominis cautum inuenitur: In principio erat uerbum, & uerbum
 erat apud deum, & deus erat uerbum, hoc erat in principio apud deum: Omnia per
 ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil? Nunquid homo in hoc principio fuit, Ho-
 muntionita, & non deus dei filius ante omne omnino principium semper una cum pa-
 tre fuit? Sanè hunc hominem de Maria uirgine adsumpsit. Nunquid per hominem ui-
 sibilia & inuisibilia facta sunt? sicut magister gentium testatur: Omnia per ipsum facta
 sunt uisibilia & inuisibilia, tam ea quæ sunt in coelo, quàm ea quæ sunt in terra, siue thro-
 ni, siue uirtutes, siue potestates, siue dominationes? Accipe in hoc dicto & tu consimi-
 lis synagoga Satanæ, nomen falsum apostatice Iudæe, qui asseris patrem ad angelos
 locutum fuisse, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: Dum ima-
 go angelicæ facturæ sit spiritus uel ignis: quæ tamen à deo filio facta est, sicut scriptum
 est: Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Vel hoc: Qui facit ange-
 los suos spiritus, & ministros suos ignem flammantem. Nunquid angelus ut ipse factus
 est, alterum ministerio facere, aut imaginem suam ipse potuit? Absit. Planè deus dei fi-
 lius ad imaginem unitæ immortalitatis suæ, similitudinem æquitatis suæ fecit homi-
 nem, ut homo in qua iustitia factus fuerat, imaginis incorruptæ permaneret, & simi-
 litudinem uoluntatis per operationem spiritalem factoris imitando possideret, dum
 non sit factus talis homo proprie, qualis est pura creatoris imago diuinitatis: quia sa-
 nè interest ad imaginem & similitudinem referri: & multum distat, ut qualis uel quantus
 est factor, tantus dicatur esse qui factus à deo est. Vnde post transgressionem Adam
 imaginem immortalitatis, in qua factus fuerat, amisit: quia diabolo consensit, ut cautum
 est: quia deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione uiuorum. Siue hoc: qui destru-
 xit quidem mortem, illuminauit autem uitam & immortalitatem. Vel hoc: Absorpta
 est mors in uictoria, ubi est mors aculeus tuus? Aut hoc: Nouissimus inimicus destrui-
 tur mors. Sed & hoc: Quoniam deus omnes uult saluos fieri, & ad cognitionem uerita-
 tis peruenire. Necnon & hoc scriptum est: Et uidit deus omnia quæ fecit, & ecce bona
 ualde. Sed & in Euangelio positum est: In ipso quod factum est, uita est, & uita erat lux
 hominum. Itaque quod in Adam amisimus, per Christum dominum nostrum in baptis-
 mo suscepimus, ut scriptum est: Primus homo de terra terrenus, secundus homo de coe-
 lo celestis. Vides imaginem primi hominis de transgressionem factam esse mortalem siue
 terrenam

terrenam: & imaginē secundi hominis, de iustitia & ueritate factam esse immortalē
 uel cōlestē: Dum in Adam oēs moriunt, & in Christo omnes uiuificantur. Disce iam
 tu Ebion & Photine semper fuisse deum dei filiū cum patre, qui hominē & uniuersa
 instituit, qui se ante Abrahā in claritate euangelicę censurę fuisse testatur, dicēs: Ante *Ioan. 8*
 Abraham ego sum: Et nō deitas filij dei, quę una cū patre semper fuit: Nam hic homo
 filius Dauid, & filius Abrahę nuper sit genitus. Vtiq; hec cūcta superius dicta ipsa
 diuinitas filij dei est operata, anteq; hominē assumpserit, qui pro nostra salute denuo
 de spiritu scto ex Mariā uirgine natus est. Vnde deus uerus, & homo uerus est, sicut
 & filius dei, & filius hominis est, dum de deo deus, & secundū carnem idem ipse filius
 hominis. Itaq; sciat se omnis cōfusa sylua Hæreticorū, ubi tot genera draconū & fera-
 rum requiescunt, in hoc blasphemare, cum alij deum sine homine tantū prædicent, &
 alij hominē tantūmodo purū sine deo profiteantur. Dum causas dispensationis passim
 confundunt, infirmitatē humanam mortalis hominis diuinitati immortalī adscribāt,
 aut impassibilem deitatē ad naturam hominis passibilis proprie comparēt, in hoc mi-
 fer laborant, ut alij deum uerū, & alij hominē uerum filium dei abnegent. Respōdete
 mihi Manichæi, filij tenebrarū, in quos tot genera serpentium lubricos habent anfra-
 ctus, filium dei, id est, deum uerū, & hominē uerū de Mariā uirgine pro nostra salute
 non cōfitemini, ut scriptum est: Ecce uirgo in utero cōcipiet & pariet filium, & uoca- *Esa. 7*
 bis nomē eius Emmanuel: quod interpretatur, nobiscū deus. Si phantasma tibi uide-
 tur angelum Gabrielem Marię testificari, dicētem: Ne timeas Mariā, inuenisti enim *Luc. 1*
 gratiā ante deum: Ecce accipies in utero, & paries filiū, & uocabis nomē eius Iesum:
 Vel Euangelista ad hæc testāte: Et peperit filium primogenitū, & pannis eum inuol- *Luc. 2*
 uit, & posuit in præsepīo. Nunquid phantasia fuit, quod adorauerunt Magi ueniētes
 ab Oriente? Nunquid phantasia secundū legem octaua die manibus palpatur uel cir-
 cunciditur? Nunquid pro phantasia infantes occisi sunt? Nunquid phantasma Ioannes
 manibus attrectās baptizauit? Nunquid phantasia erat super quem uidit Ioānes spi-
 ritum sanctum in specie columbæ ueniētem, & manentē super eo? Nunquid phantasia
 pedes discipulorum manibus lauit? Nunquid phantasma uere manducauit & bibit?
 Nunquid phantasia lutū de sputo fecit, & liniuit oculos cæci, & uidit? Nunquid phan-
 tasia Lazarum foetentē quarto die suscitauit? Nunquid phantasia unicum matris uiui-
 ficauit? Nūquid phantasia in cruce pepēdit, cū tremefactis cardinibus mundi uidens
 Centurio cōfessionem dedit, dicens: Vere filius dei est hic? Nunquid phantasmam in *Matt. 27*
 sindone inuoluit Ioseph, & posuit in monumēto? Nunquid phantasma a mortuis post
 tres dies resurrexit, & in cœlis ascēdit, & sedit ad dexteram patris? Absit Manichæe,
 in quo diabolus uniuersa phantasmata erroris est operatus: præsertim cum hæc cūcta
 superius memorata, deus uerus in homine uero sit operatus. Ideoq; cognosce in hoc
 loco & tu Ariane, quem diabolus in agro dominico inter bonū triticum ausus est ad-
 eradicandum semē suū zizanię serere. Memento quemadmodū acceperis, & quo-
 modo audieris: Serua & age pœnitentiā. Sin uerò, ueniā ad te ut fur, & nescis qua hora
 ueniā ad te. Audis Hæretice, qui nomē tantū Christiani habes, & ore diaboli loque-
 ris, qui ignoras causa dispensationis hominis dictū fuisse: Qui me misit, maior me est.
 HÆR. Dic orthodoxe, si pro dispensatione hominis, ut asseris, positum est: Qui me
 misit, maior me est: Ergo quo tempore missus à patre est? Forte dicturus es: Absens
 ab illo. Tunc non fuisse recognoscitur. A T H. O satis confusa conscientię cæcitas,
 quæ prorsus serpētis ueneno est infecta. Vtiq; si absens à patre fuit, quomodo indiui- *Ioan. 1*
 sa natura est? & si diuisus est, quomodo unus in uno est? Et si absens fuit, cum in homi-
 ne fuit & est, cur à piscatore Ioāne nobis in sinu patris agens unus semper annūciatus
 est dicēs: Deū nemo uidit unquā, nisi unigenitus qui est in sinu patris, ipse enarrauit?
 Deniq; ad hæc ipsum audi loquentem: Verba quæ locutus sum, nō sunt mea, sed eius
 qui me misit. Sed & hæc: Opera quæ ego facio nō sunt mea, sed eius qui me misit pa- *Ioan. 4*
 tris, ipse operatur sua. Et: Si mihi non creditis, operibus credite, quia ego in patre, & *ibid. 10*
 pater in me. Ecce de loquēte pater loquitur, & de operāte pater uniter operatur, & de
 manēte patre in filio, manet filius in patre. Vides indiuisam esse naturā diuinitatis pa-
 tris, & filij, dum quod loquitur natura filij, uniter loquitur & patris, & quod operatur
 natura

natura filij, hæc ipsa uniter natura diuinitatis operatur & patris. Et cum maneat naturaliter filius in patre, idem inuicem manet pater in filio. Itaque cōsidera, quia quicquid ad deitatem refertur, unitatem indiscretam esse designat: quicquid causam hominis indicat, naturam infirmitatis ostendit, sicut ipse ait: Spiritus carnem & ossa nō habet, sicut me uidetis habentem. Nōne in hoc dicto hominem ostendit? Nam secundum

Luc. 24 deum sic persecutus est: Spiritus est qui uiuificat. Nam caro nihil prodest: Verba quæ ego locutus sum uobis, spiritus & uita sunt. Vides quia ubi auctoritatem refert, diuinitatem indiuisam esse ostendit, ubi ad hominem, naturam infirmitatis designat. Ac per hoc omnis potestas deo est adscribenda, & omnis infirmitas homini est imputanda.

HAER. Rogo, qui maior? qui adsumpsit, an qui adsumptus est? deus, an homo? hoc est, forma dei, an forma serui hominis? qui glorificat, aut qui glorificatus est? sicut ipse dicit: Nunc honorificatus est filius hominis, & deus honorificauit eum. Et sic persecutus est: Et deus protinus honorificauit eum in se. **ATH.** Considera iam in his dictis unam personam duplici uocabulo declaratam esse, dei & hominis, Apostolo dicente:

1. Tim. 2 Vnus enim deus, unus & mediator dei & hominum, homo Christus Iesus. Siue hoc: Mediator autem unius nō est, deus autē unus est. Vides autem mediatorem uel arbitrum unū esse deum, dei & hominū, hominem Christū Iesum. Sed ediuerso dicis mihi Hæretice: In una persona quid potest discerni? Ergo si non discernis, certus esto, quia & deitatem passam simul esse ostēdis. Et cur tu in uno homine causam animæ discernis,

Matt. 10 Hæretice? secundum dominicū dictum, eō quod nō debeat timeri homo, qui habeat potestatem occidere corpus, animam autem non possit occidere? Si tu in hac causa animam tantum discernis in una persona hominis, quæ ab homine non interimitur: quanto magis nos in una persona dei & hominis, causam immortalitatis, id est, deitatem ab hominis infirma natura discernimus? Denique deum ad hæc audi loquentem: Soluite tēplum hoc, & in tribus diebus fuscitabo illud. Nunquid deitas dissoluta est, Marcelline Hæretice, ut adseueras, siue sapientia, uel uirtus dei patris, & non homo? Utique homo uere passus est, qui tēplum dei factus est, qui ab ipso resuscitatus est, sicut

Matt. 26 scriptura diuina testatur: Cōfige clauis à timore tuo carnes meas. Vel hæc dicta accipe: Spiritus autē prōptus. Nōne de una persona hæc dixit, cuius tantū causa distinxit? Rogo, si ipse infirmitatem hominis, quam adsumpsit, deitati suæ immortalī non imputauit, tu tantā, & tam immensam deitatem, per quam omnia sunt facta, hominī passibili adscribis? Sicut soles proponere Apostolū dixisse: Omnia subiecta sunt ei, præter eū qui subiecit ei omnia. Nā cum subiecta illi fuerint omnia, & ipse subiectus erit ei, qui sibi subiecit omnia. Hoc euidenter ad deitatem diuinitatis filij dei nō pertinet dictum, dum per ipsum cūcta sint facta, & semper illi fuerint subdita, quia nemo sit qui facturæ suæ nō dominetur semper. Vnde hominī qui nuper natus est, sine dubio ante passionem filij nō fuerant subiecta, cum adhuc ipse homo mortis esset pro nobis debitor.

Matt. 28 Vnde post passionē uniuersa sunt ei subdita, sicut ipse homo de se significat, qui adhuc in cœlis non fuerat: Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Denique uel

Ioan. 5 hoc accipe: Et potestatem dedit ei ad iudicium faciendum, quoniam filius hominis est.

Luc. 18 Ideo huiusmodi omnes cōparationes pro infirmitate hominis sunt dictæ: Qui me misit, maior me est. Siue in hoc dicto, in quo solent argumētari: Quid me dicis bonū? nemo bonus, nisi solus deus: Cū alio in loco ipse dicat: An oculus tuus nequā est, quia ego bonus sum? Sicut & de persona sancti spiritus sic cautū inuenimus: Spiritus tuus bonus deducat me in uia recta. Disce unā esse bonitatem in natura patris, & filij, & sancti spiritus. Igitur uel nunc perpende, quia omnis infirmitas hominī est imputanda, & omnis potestas bonitatis signorū uel prodigiorū deitati indiscrete trinitatis est adscribenda. **HAER.** Ergo, si una natura patris, & filij indiscreta est, quia dicis unus in uno est, sicut scriptum est: Ego in patre, & pater in me: & causa dispensationis hominis dictum fuisse asseris, id est, Qui me misit, maior me est: quid iam de persona spiritus paracleti hoc loco dicturus es? minor non est, qui à filio missus est? Sicut ipse ait: Si non abiero: paracletus nō ueniet. Et: Si abiero, mittā eum ad uos, et docebit uos omnē ueritatem.

ATH. O inaudita adhuc penitus tam inquisita prescriptio. Itaque suggerente ipso de sancto spiritu, oportet nos unū pro multis pertinēs dare auctoritatis exemplum. Memento

mento reciprocā esse hanc naturā uirtutē mittentis & missi, dum hic qui nunc missus est, ipse iam pridem mississe mittentem inueniatur. Deniq; per sanctū Esaiam deum dei filium accipe testantē: Accedite ad me & audite hæc. Non ab initio in occulto locutus sum, cum fieret illic eram, & nunc dominus misit me, & spiritus eius. Disce tandem aliquando unitam esse hanc naturā diuinitatem mittentis & missi, dum qui nunc in Euangelio quamuis missurum se spiritum paracletū testatus sit, tamen se ipse ab eo iam prius missum per inclytum Esaiam professus est: dum hic qui mittitur, à mittente nunquam diuiditur, quia indiscreta natura est, dum inter mittentē & missum personæ ostenduntur, & nulla in diuinitate diuisio est. Præterea dū ubiq; præsens sit hæc unita plenitudo, & omnia impleat interius & exterius, à summitate cœlorū usq; ad profunditatem inferorū. HAER. Rogo si filius hominis est, ut de uetere scripturarū autoritate mihi indices. ATH. Quæso audi Psalmographum: Fiat manus tua super uirum dexterae tuæ, & super filium hominis, quem confirmasti tibi. Ecce filium dexterae, ecce filium hominis, sicut Apostolus dicit: Qui factus est ei ex semine Dauid secundū carnem. Nam secundum deitatem, sic ait: Qui prædeterminatus est filius dei in uirtute, secundum spiritū sanctificationis. Sicut & ipse Phariseos interrogat de diuinitate sua: Quid uobis uidetur de Christo: cuius filius est? Responderunt ei Iudæi: Dauid. Et ait illis: Quomodo ergo Dauid in spiritu uocat eum dominum dicens: Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum? Si ergo Dauid in spiritu uocat eum dominū, quomodo filius eius est? Et nemo poterat respondere illi uerbum. Disce ergo quia secundum carnem filius hominis est, hoc est, Dauid, & secundum diuinitatem idem ipse filius dei est in uirtute, & dominus ipse Dauid est. Quamobrem Unigenitum dum scriptura refert, secundum diuinitatem indicat, quia in deitate unigenitus à deo patre omnino fratres nō habet: & dum Primogenitum nominat, naturam hominis ostēdit, quod Apostolus declarat dicens: Ut sit ipse primogenitus inter multos fratres. Ac per hoc in deitate ubi dicit, impassibilem diuinitatem designat. Vbi autem causam hominis indicat, naturā passibilem esse demonstrat. Vides quia ubi secundum auctoritatem refert, diuinitatem indiuisam esse ostendit. Vbi secundum hominem, naturam infirmitatis declarat. Ideo omnis potestas deo est adscribenda, & omnis infirmitas passionis homini est imputanda.

Psal. 79.

Rom. 1.

1. Cor. 15.

D. ATHANASII ALEXANDRINI EPI-

SCOPI, DE SINGVLIS NOMINIBVS, ADVERSVS NOVELLAM

Hæresim cuiusdam Potentini Virbici,

LIB. IIII.

Hic iam de singulis nominibus atq; personis identidem referas mihi. ATH.

NON tibi sufficere debuerat unum pro multis expositum fidei dominicæ exemplum, dicentis: Euntes baptizate omnes gentes, in nomine patris, & filij, & sancti spiritus? De quo iam pridem in primo libello tam absolute digesseram, in quo totius sacramenti ueritatem in una deitate consistere declaraueram. Necnon & nomina propria in singulis personis inesse distinxeram. An ignoras, quia pater unus innatus est, & ipse sibi filius non est, & unus filius à deo uere natus est, qui pater non est, & unus hic spiritus sanctus, qui non ut hic pater genuit, & non sicut hic filius natus est, sed nec factura est? Sanè ut scriptura diuina testatur de unita ueritate est, ac per hoc nomina uera propria in personis sunt, & non uocabula uacua. HAERET. Ut hæc de auctoritate ostendas postulo. ATHAN. In claritate Euangelij scriptum est: Et baptizato Iesu, confestim ascendit de aqua, & ecce aperti sunt cœli, & uidit spiritum dei descendentem de cœlo sicut columbā uenientem in ipsum. Et ecce uox de cœlis dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo complacui. Non ne alter est in persona qui baptizatus est,

est, & alter qui sicut columba de cœlis descēdit, & alius adēquē cuius uox de cœlis au-
dita est: Alio in loco scriptum est: Omnis qui diligit patrem, diligit eum qui natus est
ex ipso. Nunquid ipse est pater in persona, qui & natus est? Absit: Vel hoc accipe testi-
monium: qui non confitetur filium, nec patrem habet: qui autē confitetur filium, & fi-
lium & patrem habet. Deniq; patris uocem de cœlis audi dicētem: Hic est filius meus
dilectissimus, in quo bene complacui, ipsum audite. Dum omnimodo alter sit, qui te-
stetur de cœlis, & alius adēquē in terris. Sicut filius ad patrem clamat: Pater, honori-
fica nomen tuum: Et uenit uox de cœlis: Et honorificaui, & iterū honorificabo. Nam
& alio in loco idem ipse repetit: Ego à patre exiui, & ueni. Vtique si ipse erat pater in
persona, qui & filius, sic debuerat intimasse: Ego à me exiui, & ueni. Dum procul du-
bio alter sit, qui exiuit, & alius sit de quo exierit. Sed ad hæc subiunxit de persona san-
cti spiritus: Cum uenerit aduocatus ille, quem ego mittā uobis à patre meo spiritum
ueritatis qui à patre meo procedit, ipse testificabitur de me. Ita ne nō alter est qui mit-
tit, & alius adēquē in persona à quo procedit, & alter est hic ipse qui uenit: Deniq; si
una esset persona, à quo tandē mitteretur: uel à quo procederet: Sicut Apostolus hæc
in salutatione ad Corinthios confirmat, dicens: Gratia domini nostri Iesu Christi, &
charitas dei, hoc est patris, & cōmunicatio sancti spiritus cū omnibus uobis. Non ne
aperte per singula nomina, sicut & superius cōtinetur, singulas personas inesse distin-
xit: Itaq; alter est pater in persona qui genuit, & alius filius est, qui unigenitus ab ipso,
& alius spiritus paracletus, qui de unita natura est. Sed dicis mihi Hæretice, quemad-
modum spiritus de unita natura consistit: Ecce filius de eo testatus est: A patre proce-
dit: & sic persecutus est, & de meo accepit. Quod testimonium pater cōprobauit, di-
cens: Spiritus à me procedit. O homo si spiritus hic paracletus, ut dicis, pater non est,
filius non est, factura non est, quid tibi esse uidetur? O uera cæcitas: Vtiq; si scriptura
tibi non sufficit, quæ sic de eo significat, me nō est iam super eo quod interrogas. Sanè
non deo dissimulare, eò quod non tibi debeam indicare quod sentio. Sed ut prius
scias quos laqueos euites, indicabo tibi. Hæc hæresis nouella extitit inaudita cuiusdā
VRBICI POTENTINI, qui hunc spiritum sanctum, patrem aut filium, aut certe fa-
cturam usurpat debere cōfiteri: Vt si quis certe ignarus, uel rudis in scripturis diuinis,
de his quæ per amaritudinem uersutiæ eius sunt in medium prolata commenta audie-
rit, & aliquid ex his blasphemè dictis elegerit, statim in hæresim incidat. Audi itaq;
quemadmodum absolui debeant tortuosa uincula iniquitatis eius. O Potentine, qui
aduersus scripturas diuinas, uel totum mundū tu solus à catholicis dissentis, dum Phi-
losophorū doctrinas sectaris, qui sic sentis: utiq; si spiritus sanctus, & hic paracletus,
ut dicis, pater esset, sine dubio iam non esset unus pater, sed duo patres: aut si spiritus
& hic paracletus, filius esset, sine dubio iam non unus filius esset, sed duo filij: uel si fa-
ctura esset spiritus paracletus, procul dubio non iam esset uerus deus, qui factus est,
quod absit: Ac per hoc eadē ipsa repeto, & per apertiores sermones hæc dicta de au-
toritate iuris indico. Igitur si alter pater erat & hic paracletus ut quid dictū Apostoli
inuenimus: Unus enim deus pater: Siue hoc dictum: Nobis tamen unus deus pater,
ex quo omnia, & nos in ipsum: Disce ergo, quia unus est innascibilis deus pater. Sed
& si alter filius esset hic spiritus consolator, cur unigenitus filius à Ioanne Euangelista
predicabatur, dicens: Deum nemo uidit unquam, nisi unigenitus filius, qui est in sinu
patris, ipse enarrauit: Siue hoc: Et unus dominus Iesus Christus per quem omnia, &
nos per ipsum. Vides quia unus est filius, qui est unigenitus deus. Sed & si creatura
erat spiritus sanctus, & deus uerus non erat: cur legimus ipsum dominum Christum
Nicodemo indicantem: Quod nascitur de spiritu, spiritus est: Et: Quia deus ipse spiri-
tus est. Vel saltem hoc exemplum accipe: Et nolite contristare spiritū sanctum dei in
quo signati estis in die redēptionis. Sed ad hæc dicta suscipe: Nisi quis renatus fuerit
ex aqua & spiritu sancto, nō intrabit in regnū cœlorum. Memēto, quia deus est spiri-
tus sanctus, qui cūcta operatur in signis & prodigijs, sicut uas electionis breuiter ab-
soluit: Hæc omnia operatur unus atq; idem spiritus, diuidens singulis prout uult. Qui
utiq; si creatura erat, quēadmodum hæc uniuersa mirabilia poterat operari: Vnde nō
pater est hic paracletus, Potentine, ne duos patres aduersus stylum regulę autoritatis
in con-

in confessione introducantur: & non filius est, ne duo filij cōtra sacras scripturas esse uideantur: & non factura est, ne non deus uerus sit. Sed ad postremū quid dicas, audi ipsam scripturam diuinā: Verus est deus, quia de ipsa uera deitate unita, incōparabiliq; consistit. H A E R. Rogo, si unita deitas est incomparabilis, nunquid sic & nomina personarum incōparabilia sunt? A T H. Proh dolor, si multi sunt patres, qui aliquando patres non fuerunt, nunquid aliquis ex his deo patri in sempiterna generatione pater digne comparabitur? Absit: Aut quia multi sunt filij, qui nuper nati sunt, & antea filij non fuerunt, nūquid aliquis ei ad sempiternā diuinitatē filius propriē adsimilabitur? Aut quia multi sunt spiritus in cōlo, & in terra, qui facti sunt, nunquid aliquis eorum in sempiterna diuinitate sancto spiritui adæquabitur? Absit, ne factura factori suo cōparetur, dum factura nuper cōeperit, factor autem eius semper ante omne omnino principium fuerit. Memento unum esse patrē, ex quo omnia, & unum esse filiū, per quē omnia, & unum esse sanctū spiritum, in quo omnia sicut scriptum est: Omnia ex ipso, & per ipsum, & in ipso. Considera ad hęc superius argumenta dicta, tres significationes per unitum nomen esse ostensas, id est, ex ipso, & per ipsum, & in ipso: dum alius sit ex alio, aut per aliud, quia ad singulas personas hoc pertinet dictum. Nam de unito nomine sic ait: Ex ipso, & per ipsum, & in ipso, quod idem ipsum est unū. Vnde quamuis hęc uocabula in proprias personas tacite sint dicta, tamē unū nomen in his clausē est reuelatū. Ergo quia ait: Ex ipso, ex deo patre uocitat, ut fierēt demonstrauit, & per ipsum, per deum filiū hęc ipsa facta indicauit, & in ipso, in deo sancto spiritu sanctificata pronunciauit. Vides quia ex quo, ex patre est dictum: & per quem, per filiū est factum: & in quo, in sancto spiritu est uniter consummatum. Itaq; quod ait, ex ipso, & per ipsum, & in ipso, quia identidem hęc ipsa est diuinitas patris, quæ & filij, sic & sancti spiritus, ideo cuncta ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt facta. Ipsi trinitati unitæ & inenarrabili honor & gloria in secula seculorum, Amen.

Ioan. I

Et quur nomina in personis tantum distinguantur, accipe: Nunquid pater qui inenarrabiliter genuit filiū, ipse filius potest dici? Nunquid pater hominē de Maria uirgine assumpsit? Nunquid pater natus, aut incarnatus, aut passus est? Absit à nobis, Sabelli hæretice, ne hanc blasphemiam admittamus. Dum hic uerus filius dei, uere incōparabiliter natus fuerit de patre, & pro nostra salute denuo dignatus fuerit adsumere hominem de Maria uirgine. Vnde iam deus uerus & homo uerus dicitur, imō & est, Ideo in hęc diuisa sunt nomina personarum, ne quem patrem dicis, hunc eundem & filiū confusē designes, aut ne filiū patrē esse pronuncies, uel certe hunc spiritū sanctum inæstimabilem, ne forte patrē aut filiū temere testeris, & nullā omnino firmitatem tenere inueniaris: dum per ipsa nomina personarum, ipsam unitatē passim confundas, ut ipsum sibi dicas in persona esse patrem, quem & filiū, quasi ipse se genuerit, aut ipse sibi pater sit, & ipse sibi filius sit, quod absit: dū nemo sibi metipsi pater sit, & nemo sibi metipsi filius sit, quem uere genuerit, dum pater filij sit, & filius patris sit quē uere genuit. Propter quod nomina in personis perfectē distinguuntur. H A E. Hęc dicta de autoritate mihi approbes quæso. A T H. Accipe filiū in claritate Euangelicæ censuræ testantē: Cum uenerit aduocatus ille spiritus ueritatis, qui à patre meo procedit, ipse testificabitur de me. Nōne quā breuiter nomina in singulis distinxit, dū hunc aduocatum spiritum paracletum à patre adnunciat discipulis suis esse uēturum, & de semetipso testimoniū in mundo esse laturum? H A E R. Quare nomina designantur? A T H. Proculdubio quia pater uere genuit, hoc propriū nomē est ei, & filius uere de eo natus est, hoc unicum nomē est ei, & spiritus principalis, qui de patre processit deitatis nomen est ei. Cum uerō nomina pluraliter in personis singulis percurrēdo distinguuntur, propria nomina ostenduntur. Cum secundū deitatem referūtur, unitum nomē in his indicatur. H A E R. Quid ergo designant personæ proprietatis indicium, quod est solus pater, & unigenitus filius, et unus hic spiritus sanctus, quemadmodum hic ostendis unitum nomen esse in proprijs personis? A T H. Audi quoniam quomodo substantiuus est in diuinitate deus pater, sic substantiuus est in eadem natura et substantia & deus filius, sic substantiuus est in eadē natura *ὁὐσίας* deus spiritus sanctus. Siue hoc tale dictum referas, quemadmodū deus est pater, sic deus est filius, sic deus

Ioan. 10

h H

est spiri-

est spiritus sanctus. Vides quia substantiarum diuinitatis nomē in his personis dum in-
 dicas, deitatis initium nomen demonstras. Itaque duplex est huius mysterij intellectus.
 Memento dum unitum nomen eorū in unita substantia consistat, & propria nomina
 in singulis personis distinguantur. Vel certe per hoc argumentum ueritatem intelli-
 ge: Ego & pater unum sumus. Vtique quia unitum nomen naturæ, plures naturæ non
 sint, & sumus, una persona nō sit. Itaque ubi deitas nomen indicat, unum designat. Vbi
 autem ad nomina personarum uenit, sumus ostēdit. Idcirco aliud est, unitum nomen
 deitatis ad communem auctoritatem trinitatis uniter referre, & aliud est singula nomi-
 na pluraliter per singulas personas distinguere: quia ubi natura *diuina* requiritur, uni-
 tum nomen reuelatur: Vbi autem ad nomina, proprietates eorūdem in singulis perso-
 nis inesse declaratur. Sicut & in hoc argumento: Vas electionis, breuiter absoluit. Ex
 2. Cor. 2 deo, coram deo, in Christo loquimur. Itane non per hæc tacita nomina, quamuis per-
 sonarum singulas significationes inesse declarauit, id est, ex deo quod est euidenter ex
 deo patre. Et quod persecutus est, coram deo, hoc est, teste deo, sanctum spiritum de-
 monstrauit, & in Christo loquimur quod ait: Vtique nos ex deo, coram deo, in filio dei
 testimonium prædicamus. Vides multifarie tibi dicta nomina singula in personis esse
 ostensa, quoniam nomina singula tantum in personis perfecte ostenduntur.

D. ATHANASII ALEXANDRINI EPI-

SCOPI, DE VNITA AC SEMPITERNA SVBSTANTIA
 TRINITATIS LIB. V. HAER.

VVR confessus es sempiternū cum patre esse filiū, quē natiuitas
 nullo modo passa est admittere in sempiternitatē: Qui si sempi-
 ternus unā cum patre erat, natus nō est: si autē natus est, sempiter-
 nus esse non potest, dum natiuitas posterior sit sempiternitatē.
 ATH. O inanis machina, de ligno, foeno & stramine, in arenis æ-
 dificata, cuius in proximo adest ruinæ incendiū. Hic ad tuū ma-
 lum argumentū, necesse est, ut contra te proferā ueræ sapientiæ in-
 terdictū. Quare non sit sempiternus filius, cuius natiuitas nullo
 modo excluditur à sempiternitatē? Sed imò hic q̄ ante omne omnino principiū iam
 natus fuerat, ipsius est una cū patre sempiternitas, dū sempiterno sempiternus genitus
 fuerit. Sed dicis mihi: Natiuitas posterior est à genitore suo: Reuera quasi prius con-
 ceptus de semine, aut coagulatus in uētre, & usq; ad postremū incrementum natiuitas
 eius accedens profecerit, & sic tandē aliquando natus fuerit: Absit, ne huic natiuitati
 aliquid cōparetur, sicut scriptum est: Generationem autem eius quis enarrabit? Nun-
 quid pater, qui uere genuit in passionem aliquam incidit, aut in ipsa natiuitate filij sui
 detrimentum sustinuit? Absit, dum hæc generatio omnino, ut superius dixi, non enar-
 retur. Deniq; de hoc si potes contra diuinā scripturam erra, dum ipsa modo dicat, ma-
 num, filium, & dexterā, & brachium: & modo uerbū de ore patris, & modo ex utero
 ante Luciferum genitū, & modo in patre esse, & modo quasi à patre exisse & uenisse,
 & modo in sinu patris esse, & modo apud patrem erat, & modo in patre est & erat, &
 modo pater in filio, & filius in patre est. Cōsidera si adhæc multifarie dicta aliqua nati-
 uitas generationi filij dei poterit cōparari, uel enarrari: dum hic qui ante secula incō-
 parabiliter natus iam fuerat, quomodo & nūc in sinu patris est: aut qui à patre exiuit
 quomodo semper in patre fuit & est: Aut qui ex utero genitus est, quomodo & de
 ore patris uerbū exiuit & uenit: Aut quomodo pater in filio est, & filius in patre est:
 Vides quia non enarratur hæc sola natiuitas. Ergo sempiternitatē hanc, quā antio-
 rem natiuitate filij fuisse asseritis, cui tandem adscribitis? Ait Hæreticus, patri tātum.
 Et cur præiudicas ei? Vtique si nuper genuit, sempiternus esse non potest. Elige tibi
 alterū de duobus, aut una est eorum sempiternitas, aut una posteritas. Postremo quid
 tantum filio imputas, quasi aliquando nō fuerit, cum hoc magis debeat patri depu-
 tari: quem tu patrem aliquando, secundū professionem tuam nō fuisse testaris. Vtique
 reuera

reuera si filium natiuitas impediuit ne sempiternus esset, quam tarde aut sero natum fuisse asseris, necesse est, ut & genitori natiuitas filij sui impedimentum attulerit, ne sempiternus sit, si nuper genuit. Non tibi uidetur, quia utrumque a sempiternitate impugnas? Cur ergo iam non est hec talis professio uestra, nouus pater, nouus & filius? incipit pater, incipit & filius? Et excluso patre & filio ab una sempiternitate, quaro a uobis: cui deo hanc sempiternitatem adscribatis? quia patrem dicitis tarde genuisse, & filium nuper natum fuisse. Ergo ambo a sempiternitate exclusi esse uidentur. Considera ergo non posse dici sempiternum patrem sine filio, dum magis sempiternus sit pater cum suo filio: quia non potest tantum hic pater dici sine suo filio. HAER. Quod sensisti, de sensu tuo attulisti, & nihil de autoritate sacrae scripturae mihi satis fecisti: Vnde uel unum tantummodo proferas pro multis pertinens ad hoc exemplum postulo, ut superiora dicta tua possint iure legitimo confirmari. ATH. Audi Psalmographum sanctum Dauid dixisse, imo filium dei per Dauid ad patris personam retulisse: Et ego semper tecum, tenuisti manum meam dexteram &c. Vel ipsum patrem per legislatorum Moysen audi dicentem, de sempiterno unito nomine trinitatis: Ego dominus deus, hoc est nomen meum memoriale sempiternum in generationes & generationes. Quod alio in loco idem ipse in filio suo dictum ostendit, id est: Nomen meum est in illo. Sed & ipse attestatus est: Ego ueni in nomine patris mei, & me non recepistis. Nam & Dauid ad hec clamat: Benedictus qui uenit in nomine domini. Denique de hoc ipso audi loquentem dominum supra corpus Lazari: Pater, sciebam quia semper me audis. Qui si semper in patre, aut cum patre non fuisset, quemadmodum eum semper audisset, si cum deo patre semper uniter non fuisset? Vnde quia semper apud patrem fuit, & nunquam sine eo fuit, semper eum pater audiuit. Vides unitum nomen esse sempiternum, quod in uirtute sapientiae uniter consistit, ut quod nomen patris est in natura, idem ipsum sit in natura nomen & filij. Vel Apostolum audi ad haec dicentem: Et sempiterna eius uirtus & diuinitas. Quae sempiternitas siue diuinitas filius eius est. Quod alio in loco ipse tam euidenter absoluit, Christum & dei uirtutem, & dei sapientiam. Nunquid nam pater fuit aliquando sine uirtute & sapientia sua, Haeretice, ut sine filio suo a uobis esse dicatur? Absit a nobis, dum ubique scriptura tibi apertissime declarat, semper fuisse patrem cum filio, filium cum patre. Cur non expertus es, sanctum Dauid eduxisse in pugna gladium Goliae, cuius nos usi ueritatis exemplo, placuit ut de uestro in uos gladio triumphemus, sicut ipse testatus est: Gladius eorum intret in cor ipsorum. Ignoras, quia quod derogas filio, hoc ipsum adimis & patri? Itaque dum in prima congressione ab una sempiternitate patris & filij exclusi fuissent, & compellerentur ab ipsa celsura ueritatis, uisum est illis ut in medium proferrent, quae prius occulte blasphemabant, dicentes: Erat pater aliquando sine filio. Si enim fuisset pater aliquando sine filio, nunquam prorsus presumens indicasset per Prophetam: Et ego semper tecum. Sed ad haec piscator Evangelista Ioannes dilectus a deo testatus est: In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Considera quia semper erat apud deum pater deus filius, per quem omne omnino principium factum est. Vnde iam oportuit nos paulisper ad stulta dicta stulte respondere, ut uel sic de sua stultitia reuicti atque confusi, erubescerent. Vtique si erat pater antequam generaret filium, sine dubio non erat pater, si non habebat filium. Sed ne uel hoc praesumant blasphemantes: Erat filius antequam nasceretur, qui si natus non fuerat, euidenter non erat filius. Stulte, quid ergo oportet dicere? Elige tibi unum de duobus: Si erat pater antequam generaret filium, aut erat pater qui iam uere genuerat filium: Vel si hoc significas: Erat filius antequam nasceretur, aut erat natus filius, qui iam uere natus fuerat de patre, sicut scriptum est: Qui erat, & qui est, & qui uenturus est. Ideo non intelligis Ariane, quia tota falsa introducis: ut dicas patrem qui non genuerat, & nomines filium, qui nec dum fuerat natus. Rogo si pater erat, ut asseueras, qui non genuerat, & filius erat, qui non erat natus a patre, quaro a te quid tunc fuerint? Ne forte dicas, ambo ingenerati, quod absit. Verum patrem sempiternum, uerus filius declarat sempiternus, qui de eo natus fuerat: & uerum filium sempiternum, uerus pater demonstrat sempiternus, qui eum genuerat, ac per hoc ut dixi, sicut uerus pater, qui de semetipso genuerat

Psal. 72

Exod. 3

Psal. 117

Rom. 1

Psal. 36

nuerat filium, unà cum eo erat semper ante omnia anterior, sic uerus filius, qui factus inenarrabiliter natus fuerat de patre, unà cum eo fuit semper ante omnia anterior. Hæc est, inquam, in his interior sempiternitas, quæ ante omne omnino principium fuit, & erat. Ideo nunquam pater sine filio, quia semper filius fuit cum patre, dum nullo modo potest pater hic dici sine filio. Super hanc tantam ueritatis probationem adhuc adiecit iniquitas eorum dicendo: Antequam generaret non erat pater, sed erat omnipotens deus. Prò nephias, hæc tam temere sic de deo patre sentire: ergo sine dubio, ut dicitis, si omnipotenti deo de recenti honor patris accessit, prius imperfectus fuisse detegitur. Et si omnipotenti, tanquam homini egenti per ordinem dignitas creuit, prius iam omnipotens non fuisse cognoscitur: quia cui honor accedit, dum usque ad summum gradum peruenerit, adhuc inferior ab eo esse uidebitur, & si peruenerit, melior incipit esse in nouissimo, quam fuerat in primo, dum de humilitate usque ad summum fastigij culmen accedat. Sed hæc, ut erubescas, secundum tua dicta referimus, dum magis omnipotens pater esse inuenitur, cui illa tanta censura omnipotentie sese prius submiserit, ut honorem nuper per hunc gradum paterni nominis adsumeret.

Porro longum est tam diu cæcas eorum in unum replicare caligines. Audiant itaque nostram ueram & immobilem uocem confessionis: Quem ignorando omnipotentem deum testati estis, nos ipsum patrem esse prædicamus, quia omnipotentem deum, qualis ipse est in natura, talem genuit filium, sicut in scripturis cautum inuenimus: Qui est, & qui fuit, & qui uenturus est omnipotens deus. Vides omnipotentem esse dei filium in natura, sicut & patrem. Ideo nihil nuper accessit, in unita diuinitate sempiternæ omnipotentie, patri & filio. Sanè nec omnipotenti deo sancto spiritui aliquid accessisse cognoscitur, quoniam de unita omnipotentie substantia est: quia hæc unita natura nec augmentum aliquod, nec detrimentum patitur. Disce ita quemadmodum debeat tuus error absolui: Vtique sempiternitas patris filius eius est, quia de ipso inenarrabiliter ante omne omnino principium natus est: & sempiternitas filij pater eius est, quia ipse eum ante cuncta secula incomparabiliter genuit: siue sempiternitas spiritus paracleti unita deitas eius est cum patre & filio, quæ facta non est, sicut filius testatus est de eo: A patre procedit, & de meo accipiet. Sed & pater hæc dicta comprobatur per Prophetam, dicens: Spiritus à me procedit. Et alio in loco: Effundam de spiritu meo super omnem carnem. Quod in Pentecoste in Apostolo factum fuisse, scripturæ diuinæ testantur. Nam sicut pater declarat filium suum in deitate sua, quoniam deus uerus est: ita & filius demonstrat patrem in substantia sua, quoniam deus uerus est: sic & spiritus sanctus reuelat patrem & filium, in unita natura sua æterna, quoniam deus uerus est. Hæc est, inquam, unita omnipotens sempiterna trinitas, cui de recenti in deitate nulla accessit dignitas. HÆR. Interrogo te, responde mihi: Non ergo mutabilis, uel

Psal. 101 conuertibilis hæc unita substantia trinitatis? ATHAN. Audi itaque, scriptum est: Ego sum deus, & non sum mutatus. Vel Prophetam ad hæc dicentem: Mutabis eos, & mutabuntur, tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. Intellige itaque nec incrementum, nec detrimentum ullum posse sustinere hanc immutabilem unitam plenitudinem substantiæ trinitatis. HÆR. Rogo, si unita est substantia diuinitatis patris, & filij, & sancti spiritus, de autoritate scripturarum mihi id indices. ATHAN.

Audi spiritum sanctum per Hieremiam Prophetam testantem, uel imò Hereticos *Hier. 9* per hæc autoritatis iura increpantem: Super montes accipite planctum, & super semitas deserti luctum, quia defecerunt, eò quod non sint homines, non audierunt uocem substantiæ. A uolatilibus cœli usque ad pecora. Et sic persecutus est: Quis homo sapiens & intelligit hæc? Hic, ut intelligi datur, mōtes & colles in superbia elatas potestates huius mundi esse. Et semitæ deserti, Iudæi sunt, qui semper errantes Christum deum uerum, de substantia patris ante cuncta secula natum, non cognouerunt: Volatilia autem cœli: Hæretici sunt, qui omni uento doctrinæ huc atque illuc, sicut aues circunferuntur, & unitam iussione uocem, substantiæ patris, & filij, & sancti spiritus esse non confitentur: Pecora adæque gentiles sunt, qui deum factorem suum non cognouerunt. Vere nemo ex his arbitrandus est sapiens, qui non intelligunt hanc unitam esse substantiam trinitatis. Vel ad hæc intellige Prophetam clamantem: Quis stabit in substantia

stantia domini, & uidebit uerbum eius: Planè quis hominū potuit stare in substantia domini & uidere uerbum, id est, filium eius: sicut ipse dicit: Et nemo uidit patrē nisi filius, et nemo scit filium, nisi pater. Vel tale dictū accipe: Qui me uidit, uidit & patrē meū. Nam de persona paracleti, idem ipse effatus est: Spiritus ubi uult adspirat, & uocem eius audis, & nescis unde ueniat, aut quò uadat, sic est omnis qui natus est ex aqua et spiritu sancto. Cōsidera unā esse inuisibilē substantiā trinitatis. Sed ad hęc adiecit: Si stetit in substantia mea, & audissent uerba mea, auertissem eos à studijs eorū pessimis. Vel in hoc substantia mea, dulcedo mea est: Necnō: Qui est splendor glorię, & imago substantię eius. Sed & hoc, quod secundū autoritatē iure optimo censetur, accipe: Splendor est enim lucis æternę, & speculū sine macula dei maiestatis, & imago bonitatis ipsius deus filius. Vides unā esse inuisibilis imaginē substantię glorię bonitatis. Deniq; Paulum Apostolum pro increpatione Hæreticorum audi hęc imaginem declarātem: Sed si opertum est Euāgelium nostrum, in his qui pereūt est opertum, in quibus deus seculi huius excecauit mētes infidelīū, ut non peruideant lumen Euāgelij inuisibilis. HAER. Sanè si & spiritus sancti imago inuisibilis dei patris & filij est, de autoritate mihi indica. ATH. Scio quia difficilis exitus est hic ignorantibus in absoluendo, sed nos oportet semper ad coruscantis Pauli eloquium intēto corde aspicere, dicētis: Nos omnes reuelata faciē gloriā domini specularantes in eandē imaginem reformamur à gloria in gloriam, sicut à domini spiritu. Cōsidera in unam imaginem quemadmodū unam glorianter designauit, id est gloriam domini, à gloria in gloriam, sicut à domini spiritu: Non ne ut est imago dei patris in gloriam, sic eadem ipsa talis imago est glorię filij, sicut sancti spiritus imago glorię eadē ipsa & tanta uel talis est? HAER. Declara mihi, si diuisa est hęc una, atq; eadē ipsa substantia patris, & filij, & spiritus sancti, an indiuisa, aut si extēsa est inuicem? ATH. O experientia hominis, qui seipsum nō intelligit. Vtiq; unā ubi indicasti unitatis plenitudinē, substantiā nomen indiuisum in eis esse mōstrasti: nomina adæquē tria. Et rursus in repetendo quod distinxisti, proprietatem earūdem singulis personis inesse demōstrasti, memento quia inenarrabilia sunt quę dicimus, quę omnino credēda sunt. Non tamen facultas data est, ut ad liquidū sint hęc à nobis discutiēda: quoniā ipsa sacrosancta trinitas scire se tantū uoluit, nō tamē permisit ut dei diuinitate sua proprie debeat defini: unde nō est diuina substantia diuisa, aut extēsa inuicē, uel protēsa in aliquo, uel excisa in partibus, sed nec mutationi alicuius rei cōparatur: quia liquor nō est in hac natura planē, sed nec defluxio quādā, quia nullus detrimentū, uel augmentum sustinet, præsertim cum inenarrabilis sit hęc plenitudo substantię indiuisę trinitatis, sicut ipse deus dei filius indicat: Ego in patre, & pater in me. Sed & spiritus sanctus in patre, & in filio inuicē, & in se consistens est. Sicut scriptum est: Quis enim scit hominū quę sint hominis, quę in ipso sunt, nisi spiritus qui in ipso est? Ita & quę in deo sunt nemo cognouit, nisi spiritus dei: Nos autem non spiritū huius mundi accepimus, sed spiritū qui ex deo est, ut sciamus quę à deo donata sunt nobis quę & loquimur. Scito proprię ueritatis argumentū indiscretū esse positū de homine & spiritu, qui in ipso est, & de deo & spiritu, qui de ipso est. Nā & hoc: Qui se iūgit meretrici unū corpus efficitur, & erūt, inquit, duo in carne una: qui autē se iungit dño, unus spiritus est. Vides indiscretū esse hanc plenitudinē diuinę trinitatis, sed & ubiq; præsens est ista natura trinitatis. Quę omnia implet interius & exterius, à summitate cœlorū usq; ad profundū infernōrū, sicut ipse dñs per Prophetā testatur: Ego sum dñs deus, qui impleo cœlum & terrā, & omnia quę in eis sunt. Vel hoc uniter in trinitate dictum accipe. Quò ibo à spiritu tuo, aut quò à faciē tua fugiā? Si ascēdero in cœlū, tu ibi es, & si descendero in infernū, tu ades illi: Si adsumpsero pennas meas ante lucē, & habitaue-ro in extremis maris: etenim inde manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Itaq; quia dixit: quò abibo à spū tuo, Psalmographus, spiritum principalē, qui à patre processit, declarauit: Faciē autē ipsius patris filiū demōstrauit manifeste. Quis potest ante unitā deitatē trinitatis in cœlo aut in inferno se occultare uel fugere? cui omnis orbis terrarū, uelut stillicidiū deputatū est, aut sicut spuma gracilis, aut ros quod an-relucanū de cœlo descendit, sicut scriptū est: Qui continet circuitū terrę, & eos qui

habitant in ea sicut locustæ. Necnon: Qui mensus est manu aquâ, & cœlum palmo, & uniuersam terrâ clausa manu. Et rursus: Cœlum mihi thronus est, terra autem scabellum pedum meorum. Considera incomprehensibilem esse unitæ diuinitatis uirtutem, ut cœlum, quod palmo continetur, idem & thronus eius sit: & terra, quæ pugillo concluditur, rursus scabellum pedum eius sit. Ac per hoc uniuersa implet, & omnia continet interius & exterius, ut ubiq; præsens est hæc indiscreta sempiterna trinitas, cui est inuisibilis plenitudo diuinitatis.

D. ATHANASII ALEXANDRINI EPI-

SCOPI, DE BEATITVDINE FILII DEI, ET DE PRAEScriptione sectæ pessimæ, ad Theophilum, LIB. VI.

HAERETICVS.

PROSCO à te, de unito deitatis nomine multifariè dictū ut identidem repetas, & sic de nominibus personarū in prosequendo distinguas. A T H. Disce prius in ambiguo esse positā hanc tuā secundā interrogationē: Nōne unitas nullo modo patit unionis personā in confessionē introduci: dum unitatis naturæ nomen in tribus his personis sit: & tres hæ personæ in nomina tantū distinctæ sint: Vnde nō potest unitas ostēdi in personis. Nec ut dixi, hæ personæ sine deitatis unitate: Nūquid potes deū tantū cōfiteri, si & in hoc ignores, cui propriā personā debeas assignare: Nūquid oportet hūc deū tantū indicare: Nisi & in hoc agnoscas unitā personā eius distinguere in filium qui natus sit Nūquid sic cōfute deū tantū cōuenit profiteri: nisi prius credatur, quis de unita natura sit, & in hoc persona eius distinguatur, qua nec pater, nec filius est hic spiritus sanctus. Quapropter duplex est huius mysterij intellectus, deus pater, deus & filius, deus & sanctus spūs. Vides unitatis indicium in tribus esse personis, et tres has personas nominibus tantū esse discretas: unde nec unitas potest ostēdi sine personis, nec hæ personæ sine unito nomine deitatis. Ecce iam habes positos ante oculos tuos thesauros lucis, & thesauros tenebrarū, ubi ubi placet, porrige manū tuā. Vnde necesse est nos iam terminū immobilē, secundū Euāgelicæ regulæ æquitatē, contra hostes figere, & per librantē sapientiā limitem iustitiæ ubiq; aduersus omnes hæreses peragrātes custodire, ut cœlitus hæc statuta ueritatis mox uiam lucis à tenebris diuidat. Hæc est, inquā uia lucis, cuius in cōfessione aperitur ostium salutis: Itaq; qui in hanc professionē ingrediūtur, beatitudinē eius adipiscūtur. Beatitudo ei, qui confitentur unū deum patrē, & filiū & sanctū spiritū. Beatitudo ei, qui cōfitentur solū deum patrē, & filiū, & spiritū sanctū. Beatitudo ei, qui cōfitentur unū omnipotentē deū patrem, & filium, & sanctum spiritum. Beatitudo ei, qui cōfitentur uerū deum patrem, & filium, & sanctū spiritum. Beatitudo ei, qui cōfitentur unū deū bonū patrē, & filiū, & spiritū sanctū sempiternū esse. Beatitudo ei, qui cōfitentur indiuisam esse substantiā patris, & filij, & sancti spiritus. Beatitudo ei, qui nihil addiderit, uel diminuerit unitæ naturæ patris, & filij, & sancti spiritus. Beatitudo ei, qui cōfitentur omnia bona facta fuisse à patre, et filio, & sancto spiritu. Beatitudo ei, qui cōfitentur unam æqualitatē in sempiterna plenitudine deitatis esse patris, & filij, & sancti spiritus. Beatitudo ei, qui secundum singula nomina trinitatis, id est, patris, & filij, & sancti spiritus proprias his tantū personas distinctas esse confitentur. Itaq; idem ipse refrico quia uehementer timeo, ne ali-quod offendiculū minus intelligētibus posuerim, adeo per apertiores sermones hæc ipsa dicta paucis exponere desidero uerbis. Ego ubi unū deum memini, ad unitam deitatē patris, & filij, & sancti spiritus declarauī. Item omnipotentē deum, ad omnipotentē substantiā trinitatis propalauī. Item solum deū, ad solius naturę superscriptę trinitatis indicauī. Identidē unum uerū deū, ad unam uerā naturā diuinitatis patris, & filij, & sancti spiritus hæc dicta retulī. Aut in quo summū deum, aut summitatē dei patris

patris, & filij, & sancti spiritus adsignauit. Siue unum bonū deum, ad unā bonitatem naturæ trinitatis demonstrauit, & unū deum ad unitam dominationē deitatis reuelauit. Seu in quo indiuisam trinitatē memoratus sum, ad unā substantiā plenitudinis eorū hæc præfatus sum. Et hæc omnia quæ superius singula indicaui, ad indiuisam deitatis sempiternitatē patris, & filij, et sancti spiritus manifestauit. Ac per hoc de unito nomine deitatis, multifariē quāuis sit dictum per singulas personas, quod retuleris in patre, hoc ipsum & cōfitearis necesse est unitè esse ut in filio, sic & in sancto spiritu.

ID CIRCO qui legis, contestor ego hodie tibi cœlum, & terrā, per hanc scripturæ meæ fidei catholicæ confessionē: Quod si non ex toto corde eam fueris profecutus, aut in fastidiū animi contēnendam ac detrectandā habere putaueris, eris tu ipse reus in die iudicij, cum huius scripturæ chirographū ante tribunal Christi in testimoniū tibi fuerit recitatū, aut si in maledictionis uia Hæreticorū, quod non opto, inuentus fueris examini sociatus. Quæ ergo ut à te caueātur, ideo inferius tibi recitabunt. Hæc est, inquā, fugienda atq; præcauēda uia tenebrarū, in qua tot genera serpentū lubricos habēt anfractus, aduersus quos oportuit nos scutū fidei per nomina uera personarū cōfidentes erigere, ut secundū ipsam autoritatē eos diuinitus iaculemur, unde tot & talia sunt ferramenta spiritualia, quot & uulnera ressecāda: ac per hoc nō fuit dissimulanda causa mortifera, quoniā non poterāt ea prius per fomēra blandiente medicina curari, ne intrinsecus in peius serperet cancer. Nam si uelint seueritatis prius ferramenta recipere, facile poterāt ad medelam salutis peruenire: Sed quoniā adhæsit in illis radix zizaniæ, germinās in felle amaritudinis, propterea diffidunt introire in uiam cōfessionis, quia hæc uia lucis scandalū est illis. Vnde oportet nos ostendere eis, quos edant uiaæ suæ fructus maledictionis omniū male credentiū, sicut scriptum est: Maledictus omnis, qui nō obaudierit uerba libri huius, ut faciat ea in corde suo. Maledictus, qui patris, & filij, & sancti spiritus unitā sempiternā substantiā esse non confitetur. Maledictus, qui secundū tres personas, tres diuersas substantias esse confitetur. Maledictus, qui tria principia in hac eorum unitate sempiterna deitatis esse cōfiteatur. Maledictus, qui solum uerū deum patrem, & unigenitū uerum filium, & unicū uerū deum spiritum sanctū non confitetur. Maledictus, qui unitū nomen secundum deitatē trinitatis esse non cōfiteatur. Maledictus, qui cōuertibilem diuinitatem filij dei, id est, uerbum dei, sic in carnem translatū uel mutatū profiteatur, ut hoc modo desuerit aut amiserit, quod iam pridem ante adsumptionē hominis fuerit, præsertim cum talis in homine præsentī tēpore fuerit, & sit, qualem se semper ante adsumptionem hominis unā cū patre fuisse cōsciū erit, fiat, fiat. Maledictus, qui indiuisam deitatem patris, & filij, & sancti spiritus nō confitetur. Maledictus, qui propter tria nomina personarū tres deos, aut tres substantias, aut tres omnipotētes confitetur. Maledictus, qui secundū singulas personas tria nomina tantū distincta patris, & filij, & sancti spiritus nō confitetur. Maledictus, qui unam personā confitetur. Maledictus, qui quem filiū dicit, hunc eūdem & patrem cōfuse designat. Maledictus, qui patrem natum, aut incarnatū, aut passum esse cōfiteatur. Maledictus, qui inenarrabiliter filiū uere genitū de substantiā patris esse non cōfiteatur. Maledictus, qui hanc natiuitatem factam, aut creatā, uel conditam esse confitetur. Maledictus, qui uerum filium dei ex uoluntate tantū dicit esse, & non potius de natiuitate. Maledictus, qui dicit, erat tempus quando non erat filius. Maledictus, qui hanc dei natiuitatē ex nullis extantibus phantasma esse cōfiteatur, quod Græci *ὁκ οὐτως* appellant. Maledictus, qui diuinitatem filij dei dicit initū habere de tēpore, ortum ex nihilo, nomen quasi adoptionis accessisse nuper ex altero. Maledictus, qui unū de uno, filium de patre uere natū non cōfiteatur. Maledictus, qui impassibiliter filium natū de patre nō confitetur. Maledictus, qui dicit, fuit aliquādo pater sine filio. Maledictus, qui non confitetur, ante omne omnino principiū, uel initū semper fuisse filiū cum patre. Maledictus, qui immortalē diuinitatē filij dei esse non cōfiteatur. Maledictus, qui de sempiterno filio dei dicit: nō erat antequā de Maria nascere. Maledictus, qui unitā deitatē patris, & filij, & sancti spūs, ex charitate cōcordiæ tantū esse profiteatur, & nō magis per hanc ipsam unitā diuinitatē. Maledictus, qui unitā deitatē in tres has personas esse nō cōfiteatur.

Maledictus, qui aduersus uigorē & censuram diuinæ scripturæ hunc uerū deum spiritū paracletū patrē, aut filiū, uel certe facturā usurpat debere confiteri. Maledictus, qui filiū dei, deum uerum, & hominem uerum de Maria uirgine nuper adsumpsisse pro nostra salute nō confitetur. Maledictus, qui filium dei hominem tantummodo solitarium, uel purum tantummodo confitetur. Maledictus, qui deum dei filium sempiternum de assumptione hominis nuper hoc principium habere adsignat. Maledictus, qui deitatem eius passam esse cōfitetur. Maledictus, qui incōparabilem deitatem trinitatis proprie ad hominis lineamenta esse confitetur, dum scriptum inueniamus, quia non sit illi similis quisquā deus in cœlo sursum, neq; in terra deorsum. Væ uobis, qui primā fidem baptismi cœlitus institutam irritam facitis, & instrumenta libertatis semel cōcessa per iterationem infirmatis. Væ uobis, qui lapsis pœnitentibus ueniam tribuēdam esse non creditis. Væ uobis, qui patris & filij, & sancti spiritus unam personam defenditis, & non tres, secundum ipsa nomina ueritatis. Væ uobis, qui filium dei de Maria uirgine nihil adsumpsisse creditis. Væ uobis, qui filium dei mediatorem dei & hominū non confitemini: Fiat, fiat. Væ uobis, qui falsos Prophetas, aut falsos Apostolos in autoritatē accipitis. Væ uobis, qui grauiā peccata dimittitis & aduersus autoritatē Apostolorū nuptias secūdas damnatis. Væ uobis, qui peccatū aut mortem dominū fecisse adscribitis. Væ uobis, qui hunc mundū à semetipso semper cœternū deo fuisse adscribitis, ut à deo factū esse negetis. Væ uobis, qui mundum ex aliqua subiacēti materia factum esse defenditis. Væ uobis, qui non per hunc factorem deum patrem, & filium, & sanctum spiritū cuncta quæ in cœlis sunt & in terra, id est, uisibilia & inuisibilia facta esse creditis. IDENTIDEM hic cōtra diuersa mortifera uenena draconū & aspidum est nostra cōgressio. Si quis confitetur angelum apostaticū in natura qua factus est, non à deo factum fuisse, sed à se esse, ut det illi sempiternū cum deo principiū, anathema illi. Si quis confitetur angelum apostaticum in mala natura à deo factū fuisse, & non dixerit eum à semetipso uoluntate sua malum concepisse, anathema illi. Si quis cōfitetur angelum Satanæ mundum fecisse, quod absit, & non iudicauerit omne peccatum per ipsum adinuentū fuisse, anathema illi. Si quis cōfitetur, quod deus animā hominis tantū fecerit, & satanas ei corpus plasmauerit, quod absit, anathema illi. Si quis cōfitetur animas hominum in reuolutionem rursus in mūdo, aut in hominibus, aut in pecudibus, aut in serpentibus reuerti, anathema illi. Si quis cōfitetur hominem in anima tantum in diem iudicij resurgere, & non cum corpore, quemadmodum deus illum fecit, anathema illi. Si quis confitetur filiū dei quasi phantasma, sic in homine uisum fuisse, anathema illi. Si quis confitetur uerum hominē, quem adsumpsit, nō uere manducasse, aut bibisse, aut lachrymatum fuisse, & sanguinem sudasse, & passum fuisse, & resurrexisse, & in cœlis ad dexterā patris cōsedisse, anathema illi. Si quis confitetur filiū dei, sicut aquā per fistulam, sic per corpus Mariæ transitū fecisse, ut nihil de ea adsumpsisse affirmet, anathema illi. Si quis cōfitetur animas hominū de propria substantiā dei esse, quod absit, ut nec factas eas à deo affirmet, et quod substantiā suā facere quis pōt, anathema illi. Si quis cōfiteat animas hominū semper cū deo fuisse, ut eternas eas adsignet, & nec factas, nec fieri eas posse dicat, dū scriptū sit: Qui fecit quod est à foris, fecit & id quod est intus, anathema illi. Si quis nouū & uetus testamentū blasphemat, anathema illi. Si quis sanctos Patriarchas, aut Prophetas, aut Apostolos, aut martyres blasphemat, anathema illi. Si quis solem aut lunam, uel huiusmodi facturā adorat, anathema illi. Si quis præter unū deum uerū, id est, patrē, & filium, & sanctū spiritum, alterū deum, dum nō sit omnino alter deus, adorandum crediderit, anathema illi. Si quis de inuisa immutabiliq; plenitudine sempiternæ diuinitatis dicit: mutabilis & conuertibilis est natura filij, ut hoc modo desierit esse, quod iam pridem fuerat, anathema illi. Dum dicitur mihi, quod multifariē à patrib. in cōspicabili materia uisus fuerit, ignoras in præfigurationē operis adsumpti hominis, siue futuri iudicij hæc cūcta in eo præostensa fuisse, & nō sanē inuisibilis pura deitas, sicut cautū est: hæc omnia in figura facta sunt nostri: sin uerō, respōde mihi, quia in angelo uisus est, nūquid diuinitas eius proprie angelica est: Aut quia in certamine colluctātis sicut homo palpatus, uel uisus est, nūquid

quid natura dei quasi natura hominis palpabilis aut uisibilis est? Aut quia in rubo ut ignis uisus est, nunquid substantia eius talis est? Aut quia frequenter in uarijs speciebus uisus est, nunquid sic & diuersas, permixtas, siue concretas naturas in semetipso continet? dum unita deitas indiscreta sit, inuisibilisq; eius maiestas. Itaq; intellige cum in angelo uisus est, nuncius patris praestentus est. Siue in homine, quia in Maria uirgine nuper natus est, uel in igne utiq; quia iudicium ex eo futurum est, dum scriptum sit, quia magni consilij angelus sit. Et in homine mediator Emanuel natus sit, & in igne, quasi confessor auri & argenti, ut cordium iustorum probator sit. Quanquam & in his speciebus adsumptis quomodo uoluit, uisus sit, tamen in deitate idem ipse inuisibilis est, qualis semper apud patrem fuit & est. Proculdubio haec cuncta tunc deus in figuram hominis operabatur, quia opus futuri in eo iam praestendebatur, quod ipse absoluit dicens: Si mihi non creditis, uel operibus credite, quia ego in patre & pater in me est. Nonne mirabilia deus praesens operabatur, & opera sua per hominem facta agnoscebantur?

D. ATHANASII ALEXANDRINI EPI-
SCOPI, DE PROFESSIONE REGVLAE CATHOLICAE CVM
inreptione Haeretica, ad Theophilum, LIB. VII.

PROPTER quod impensissime obsecro tuam sublimitatis gloriam, ut elonges a sensibus nostris haec eradicanda atq; comburenda semina zizaniae, & quantum distat oriens ab occasu, tantum recedat a cordibus nostris haec in superiori libro praescripta a nobis adulterina hereticorum confessio. Vnde puto hic iam nullam ignorantiam fuisse derelictam excusationem inter uiam lucis, & uiam tenebrarum. Ergo ubi ubi placet quisquis es proficiscere. Sane non sumus amuli in sacramento diuino celando, sed magis hortamur, ut in uia benedictionis uniter ingrediētes inueniamur. Vnde prius nobis maxima cura fuit docēdi de tam admirabili regaliq; decreto, in quo omnibus gentibus praemium uitae aeternae promittitur, dicēte domino: Euntes baptizate omnes gentes in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Vere ego in hoc satis admiror, & in stupore mentis diutius intentus collaudo tantam sacratissime trinitatis gloriam in duodecim penitus uerbis distinctionum breuiter fuisse expositam. Vere in hoc edicto unitum deitatis nomen patris & filij, & spiritus sancti ante praemissum est. Vere in hoc sacratissima trinitatis nomina in personis tantum distincta sunt. Vere nec lex, nec Prophetae tam absolute hoc arcanum mysterium reuelauerunt. Vere super omnem custodiendam diuinitus dispositionem hoc maxime custodiendum est. Vere super hoc non est quod addi, & ab hoc non est quod minui. Vere in hoc donum baptismi praecceptum addere uel minuere blasphemum est. HAER. Si haec sic se habent, ut de regula scripturarum mihi declares impensissime obsecro. ATH. Scito prius in hac scripture sententia argumentum fidei esse expositum, cum increpatione nocturni superseminantis zizaniam. O plena praestigij obsessa mens Hereticorum a diabolo: quur in nomine patris, & filij, & sancti spiritus baptizas, & unitam deitatem blasphemias? Cur nomina tantum patris, & filij, & spiritus confiteris, & unitatis nomen abnegas? Quur indicatur unitas, si in patre, & filio, & sancto spiritu non est una atq; eadem ipsa aequalis plenitudo diuinitatis? Quur ad nostrum intellectum pater significat de unigenito filio suo: ex utero ante luciferum genui te, si uos eum facturam esse testamini? Quur unus in uno est, si diuisa natura est? Quur ego & pater unum sumus, si non est in his una uirtus sapientiae & diuinitatis? Quur omnia mea tua sunt, & tua mea sunt, si non est in his una deitas, siue una operatio facturae? Quur uerum patrem blasphematis, cum filium eius uerum creaturae suae comparatis? Quur ipse clamat: Ego in patre, & pater in me, si diuersa uel excisa in his natura est? Quur qui me uidit, uidit & patrem meum, indicat, si non est in his una inuisibilis imago naturae ueritatis? Quur legitis: Seruate unitatem spiritus in uinculo pacis, si eum de ipsa unita deitate patris, et filij esse non accipitis? Quur legitis uas electionis dixisse: Omnes unum spiritum potauimus, si eum uos de unita uera natura discernitis? Cur hic aduocatus spiritus ueritatis a deo

patre

patre processit & uenit, si uos eū in alia substantia esse asseritis: Cur hoc unitū nomen diuinitatis celebrari, & honorificari inuenitur in gētib; si in ipso nomine trinitatis baptismum uniter non celebratur diuinitatis: Cur, Tres unū sunt, Ioannem Euangelistam dixisse legitis, si diuersas naturas in personis esse accipitis: Cur unum donū baptismi secundum stylum scripturæ esse dicitis, si discrepantes naturas in patre, & filio, & sancto spiritu esse præscribitis: Cur secundum traditionem baptismū celebratis, & in confessione unitū sempiternū nomē trinitatis blasphematis: Hypocritæ, quomodo accipitis: & spiritu qui nascetur, spiritus est, si & spiritus paracletus deus esse negatur: Hypocrite, quomodo in spiritu adorare oportet, si deus spiritus esse negatur: Hypocrite, quomodo suscipitis: Hæc omnia operatur unus atq; idem spiritus, diuidens unicuiq; sicut uult, si eū de unita deitatis operatione secernitis: Hypocrite, quomodo accipitis dictū fuisse: Idem spiritus, idē dominus, idem & deus, si eū uos uerum deum de uera unita natura in omnibus mirabilia operantē nō suscipitis: Hypocritæ, per quem subministratur sermo sapientiæ, siue uerbum scientiæ, siue fides, siue gratia sanitatum, seu operatio uirtutum, seu prophetia, seu separatio spirituum, nisi quoniā de unita plenitudine est: Hypocrite, discite unam esse operationē patris, & filij, & sancti spiritus, dum opera quæ operatur pater, ipsa opera uniter demonstrantur esse & filij, sic & sancti spiritus. Ita & filius quod operatur, hæc ipsa opera reparantur ad patrem, ad principalē spiritū, hæc ipsa opera uniter declarantur esse & patris, & filij. Vides unitam esse eorundē operationem in una natura deitatis: H A E R. Rogo, ut hæc dicta de autoritate adhuc scripturarū mihi edisseras. A T H. Quæso iam quoties tibi indicatum est: Ite, baptizate omnes gentes in nomine patris & filij, & sancti spiritus: Aut si hæc contradicenda existimas, eō quod in unum donū baptismi operationes nomine deitatis uniter in trinitate nō contineantur, cur tu hoc nomine deitatis sublato, patris, & filij, & sancti spiritus, baptizas dicēdo: Baptizo te in patre, & in filio, & sancto spiritu, & nō in uno nomine: Vt hoc modo artificiosè possis unitū nomē eorū tacite in deitate nō nominare, uel abnegare, sed & nomina in personis tantūmodo eorū uelis adsignare: Quia si sic erat celebrandū baptisma, obtinuerat Arianorū adseritio, qui sic sentiūt, ut ubi nomina in personis indicant, ibi simul in ipsis nominibus, & singulas uel diuersas substantias esse pronuntiēt, ut unitatē in concordia tantū charitatis esse adsignent, & nō potius in unita plenitudine diuinitatis. Et quid amplius ad hæc: ut unitatis dei patris nomen & filij, & sancti spiritus, quasi adoptiuum nuper accessisse profiteantur, ut hoc nomen uideatur esse ex nihilo, aut ex altero, uel de tēpore: quod absit. Nam uerū nomen deitatis ubi nomināt, ad unam tantūmodo personā patris hæc dicēdo adscribunt, ut uerā unitatē diuinitatis diuidāt, qui ubi nomina potius in personis deberent discernere, ibi simul cum ipsis nominibus & tres naturas diuersas distinguunt: quod absit a nobis, ne istā blasphemiam admittamus, cū unū nomē deitatis in trinitate uniter dictū accipiamus, per quod & remissa peccatorū baptismō operante in nos suscipimus, nomina uerō tantūmodo in personis perfecte distinguamus. Rogo, ubi uinculū fidei inuenitur apud eos, si substantiæ unitatis nomē in trinitate nō tenet: Rogo, quæ admodū singulis personis in singulas uel diuersas plenitudines esse adscribitis, dum unita natura sit in hac ipsa plenitudine diuine trinitatis: Rogo, quō tres unum sunt, si diuersa in utrisq; est natura diuinitatis: Rogo quæadmodū septiformē hunc spiritum sapientiæ, & intellectus, spiritū cōsilij, & uirtutis, spiritū scientiæ, & pietatis, spiritū timoris dñi cōsequi merentur: quæ de unita plenitudine diuinitatis consistere non cōfidentur: Rogo, nō legistis Apostolum Petrū clauēs regni cœlorum habentē, Ananiæ dixisse, Quare satanas impleuit cor tuū ad mētiendū spiritui sancto: Et sic persecutus est: Non es hominibus mētitus, sed deo, si uos eum deum uerum esse negatis: Rogo, si deus non erat, ut dicitis, hic paracletus spiritus, cur sibi tantam autoritatem præsumebat ad discipulos, dicens: Segregate mihi Paulum & Barnabam, quos elegi in opus ministerij, in quo adsumpsi eos: Vides quia deus est qui segregauit, & qui elegit in opus ministerij, in quo & assumpsit eos. Rogo, quemadmodum hæc unita plenitudo diuinæ trinitatis a uobis diuiditur, cum unus in uno, aut certe unus in utrisq; consistere inter se declarētur: Rogo, ubi una fides esse ostendit, si sempiterna trinitas apud eos

eos uniter esse non accipitur: Cur legitis, ex ipso, & per ipsum, & in ipso, si unitatis nomen in deitate trinitatis diuiditis, & unita & operationem eorum in factura esse negatis? Rogo, non legistis Apostolum dixisse: Ex deo, coram deo, in Christo loquimur, id est, ex deo patre, & coram deo sancto spiritu, in Christo filio dei testimoniū predicamus? Cur legitis historiographū Mosen indicasse, & dixit deus, & fecit deus, & bene dixit deus, si hoc unito nomine diuinitatis uniter operatū fuisse nō accipitis? **H A E R.** Itaque quemadmodū multifarie unitū nomen trinitatis mihi palam fecisti: si ergo & omnia uniter sic hi fecerūt, hæc dicta de autoritate iure confirmes postulo. **A T H.** Audi nunc unum de multis pertinens exēplum. Memento post hanc tantā satisfactionē hucusque erit finis sermo dicentis. Si tamē adhuc nihil te cōmouet de his quę superius secundum scripturā rectissimæ lineā ad ordinē tibi diligenter exposui, optime **T H E O P H I L E,** ut cognoscas horum uerborū, de quibus iam superius eruditus es, ueritatē: Ait Psalmographus, imō præsagus spiritus per Psalmographum: Verbo domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorū. Vtiq; uerbū filium declarauit, dominū autē patrem eius indicauit, & spiritum oris eius, spiritum principalem esse demonstrauit. Vides quā breuiter per singulas significationes in personis inesse distinxit, id est, uerbum & dominū, & spiritum, & unitam operationem in his esse ostendit. Nam si te adhuc ambiguitas tenet, eadem ipsa repeto. Vbi ait: uerbū domini, non sonum uocis in consubstantium esse accipias, quem si ualidus quis emisit, solet resonare echo: cuius tantū in phantasia auditus est resonantis, sed factum nullius. Sanē de hoc uerbo domini nostri patris, qui est salus nostra, sicut ubiq; diuinæ scripturę testatur, filius dei deus est substantiuus, per quem omnia facta sunt. Ergo quia dixit: Verbo domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorum, cognosce hoc uerbū substantiuum non aliūde, quā de patre proprie natum fuisse, sed & spiritu oris eius, eum spiritum dixit, qui de se ipsa unita substantia processit, sicut cautum inuenimus. Non ex alia natura, quam de ipsa, ac per hoc unita est patris, filij, ac sancti spiritus substantia, quam Græci dicunt *ὁμοούσιον*. Sed & unita est eiusdem trinitatis operatio in factura.

SVCCINCTA DIVINÆ SCRIPTURÆ

VETERIS AC NOVI INSTRUMENTI, SYNOPSIS, S. AC

MAGNI ATHANASII. VVOLFANGO

MVSCVLO INTERPRETE.

MNIS nostra, qui Christiani sumus, Scriptura, diuinitus inspirata est. Libros habet non infinitos sed finitos, ac certo canone comprehensos. Et ueteris quidem instrumenti sunt isti:

Genesis, Cuius initium est: In principio fecit deus cœlum & terram.

Exodus, Cuius initium est: Hæc sunt nomina filiorum Israel eorum

qui Ægyptum ingressi sunt.

Leuiticus, Cuius principium est: Et uocauit dominus Mosen, & loquutus est illi in tabernaculo testimonij.

Numeri, Cuius initium est: Et locutus est dominus ad Mosen in solitudine Sinai, in tabernaculo testimonij.

Deuteronomium, Cuius initium est: Isti sunt sermones, quos loquutus est Moses ad omnem Israel trans Iordanem, in solitudine ad occasum, prope mare rubrum.

Iesus filius Naue, Cuius initium est: Et factum est post mortem serui domini, dixit dominus ad Iesum filium Naue, famulum Mosi, dicens.

Iudices, Cuius initium est: Et factum est post mortem Iesu, & interrogarunt filij Israel in domino dicentes: Quis ascendet dux aduersus Chanaanæos?

Ruth, Cuius initium est: Et factū est, cū iudicaret iudices, facta est fames in terra.

Regum, primus & secundus, in unū computantur uolumen, & primi quidem initium est: Et homo erat ex Ramathaim Sippa, de monte Ephraim, & nomen illi Elcana, filius Ieremeel, filij Heli. Secundi uerò initium est: Et factum est post mortem Saulis, & Dauid percussio Amalech, reuersus est.

Regum

Regum tertius & quartus, & ipsi pro uno cōnumerantur uolumine. Et tertij quidem initium est: Et rex Dauid factus senior, ætate iam grandis erat. Et operuerūt eum uestibus, nec tamen calefiebat. Quarti uerò principium est, Et preuaricatus est Moab aduersus Israelē, post mortē Achab. Paralipomenō, prior & posterior, pro uno libro computantur. Et prioris quidem initium est, Adam, Seth, Enos, Cainā, Malaleel, Jared, Enoch, Mathusala, Lamech, Noe. Posterioris uerò, Et confirmatus est Salomō filius Dauidis, in regno suo. Et dñs deus ipsius cū ipso, & magnificauit eū ad sublime usq̃.

Atqui hoc est
35. caput po-
sterioris Pa-
ralipomenō.

Esdra. Prior & posterior, uno comprehenduntur uolumine. Et prioris quidem initium est: Et obtulit Iosias pascha in Hierusalē domino suo, quartadecima die mensis primi: posterioris uerò, Et in primo anno Cyri regis Persarum, ut adimpleretur sermo, qui ab ore Hieremiæ processerat, excitauit dominus spiritū Cyri regis Persarum, Psalterium Dauidicum, habens Psalmos cli, cuius initium est: Beatus uir qui non ambulauit in consilio impiorum.

Parabolæ Salomonis, quarum principium est: Parabolæ Salomonis filij Dauidis, qui regnauit in Israel, ad cognoscendam sapientiam & disciplinam.

Ecclesiastes eiusdem, Cuius initium est: Verba Ecclesiastæ filij Dauidis, regis Israel in Hierusalem. Vanitas uanitatum & omnia uanitas.

Canticum Canticorum, eiusdem, cuius principium est: Canticum Canticorum Salomonis. Osculetur me osculo oris sui. Quia meliora sunt ubera tua uino.

Iob. Cuius principium est: Homo quidam erat in regione Ausitide nomine Iob. Et erat homo ille uerax, inculpatus & pius.

Duodecim Prophetæ, Vno uolumine comprehensi. Sunt autē isti: Osee primus. Cuius initium est: Sermo domini, qui factus est ad Osee filium Beerī, in diebus Ozīæ & Ioatham & Acham, & Ezechīæ regum Iuda, & in diebus Ieroboam filij Ioas regis Israel. Principium sermonum domini in Osee.

Deinde Amos. Cuius principium est: Sermones Amos, qui facti sunt in Accarim, ex Thecua, quos uidit super Hierusalem, in diebus Ozīæ regis Iuda, & in diebus Ieroboam filij Ioas regis Israel, biennio ante terramotum.

Michæas. Cuius principium est: Et factus est sermo domini ad Michæam Morathitem, in diebus Ioatham & Acham & Ezechīæ regum Iuda, quem uidit super Samariam & Hierusalem.

Ioel. Cuius initium est: Sermo domini, qui factus est ad Ioelē filium Bathuel. Audite hæc omnia senes, & auribus percipite omnes habitatores terræ.

Abdias. Cuius principium est: Visio Abdīæ. Hæc dicit dominus deus ad Idumæam.

Ionas. Cuius initium est: Et factus est sermo domini ad Ionam filium Amathi, dicens: Surge & uade in Ninīuem ciuitatem illam magnam.

Naum. Cuius initium est: Assumptio Ninīue, liber uisionis Naum Halcesai.

Ambacum. Cuius initium est: Assumptio, quam uidit Ambacum Propheta.

Sophonias. Cuius initium est: Sermo domini qui factus est ad Sophoniam filium Chusi, filij Godoliæ, filij Amoriæ, filij Ezechīæ, in diebus Iosīæ filij Amos, regis Iuda.

Aggæus. Cuius initium est: In anno secundo Darij regis, mense sexto, die una mensis, factus est sermo domini, in manu Aggæi prophetæ, dicens.

Zacharias. Cuius initium est: In octauo mense, anno secundo Darij, factus est sermo domini ad Zachariam filium Barachig filij Addo prophetam, dicens.

Malachias. Cuius initium est: Assumptio sermonis domini ad Israhelē in manu angeli eius.

Hi sunt duodecim prophetæ uno uolumine comprehensi, sequuntur reliqui quatuor, quorum cuiq̃ proprium adnumeratur uolumen. Et sunt isti:

Esaías. Cuius initium est: Visio quam uidit Esaías filius Amos quam uidit aduersus Iudæam, & aduersus Hierusalem, in regno Ozīæ & Ioatham, & Acham, & Ezechīæ, qui regnarunt in Iudæa. Audi cœlum, & auribus percipe terra, quoniam dominus loquutus est.

Hieremias. Cuius initium est: Verbum dei, quod factum est ad Hieremiā filium Chelkiæ. Qui erat ex Sacerdotibus.

Ezechiel

Νῦμα.
Cum Hiero-
nymo uisum
est reddere as-
sumptionem.
Hebræis est,
onus. Pote-
rat reddi, ca-
ptura.

Ezechiel, cuius principium est: Et factum est in anno tricesimo, mense quarto, & ego eram in medio captiuitatis ad flumē Chobar, & aperti sunt cœli: & uidi uisiones Dei.

Daniel, cuius exordium est: Et erat uir habitans in Babylone, & nomen illi Ioakim, & accepit uxorem nomine Susannam filiam Chelkiæ, pulchrâ ualde, ac timētem dñm.

Sunt itaq; Canonici ueteris instrumenti libri uiginti duo, literis Ebraicis numero pares. Totidem enim apud Ebræos sunt literarū elementa. Præter istos autē sunt adhuc alij eiusdē ueteris instrumenti libri, nō canonici, qui catechumenis tantum leguntur.

Sapientia Solomonis, cuius exordium est: Diligite iustitiam, qui iudicatis terram.

Sapientia Iesu filij Sirach, cuius initium est: Omnis sapientia à Domino est, & cum ipso est in seculum.

Esther, cuius initium est: Anno secundo, regnante Artaxerxe Magno, una die mensis Nisan, somnium uidit Mardocheus filius Iairi filij Semei, filij Kisai, ex tribu Beniamin. Iudith, cuius principium est: Anno duodecimo regni Nabuchodonosor, qui in Assyria regnauit, in Niniue ciuitate magna, in diebus Arphaxad, qui Medis imperauit in Ecbaranis.

Tobit, cuius exordium est: Liber sermonum Tobit, filij Tobiel, filij Annaniel, filij Aduel, filij Gabael, ex semine Asiel de tribu Nephtalim, qui in captiuitate fuit, in diebus Ennemassari regis Assyriorum.

Isti sunt libri Veteris instrumenti non canonici. Quidam uerò ex ueteribus, apud Ebræos pro canonicis reputari dixerunt, librum Esther, & historiam Ruth, quâ cum historijs Iudicum uno libro comprehendit: Esther uerò ad aliud quoddam uolumen Canonicum pertinere: atq; ita numerum xxij. canonicorum librorum, apud illos compleri uolunt.

Et tot quidem sunt & eiusmodi cum in canone, tum extra canonem Veteris instrumenti libri.

Noui uerò, determinati & canonici sunt isti.

Secundū Matthæum: cuius initium est: Liber generationis Iesu Christi, filij Abraham.

Secundum Marcum: cuius initium est: Principium Euangelij Iesu Christi, filij Dei: sicut scriptum est in Esaia Propheta.

Secundum Lucam: cuius initium est: Quoniam multi conati sunt contexere narrationem de ijs rebus, quæ certissimæ sunt inter nos fidei.

Secundum Ioannem: cuius principium est: In principio erat uerbum, & uerbum erat apud Deum, & Deus erat uerbum.

Acta Apostolorum: quorum principium est: Primum quidem sermonem feci de omnibus o Theophile, quæ cœpit Iesus cum facere tum docere.

Catholicæ Epistolæ uariarum Apostolorum, omnes numero septem, uno comprehensæ uolumine.

Iacobi una: cuius principium est: Iacobus Dei ac domini nostri Iesu Christi seruus, duodecim tribubus, quæ sunt in dispersione, Salutem.

Petri duæ: & prioris quidem initium est: Petrus Apostolus Iesu Christi sparsim incolentibus Pontum, Galatiā, Cappadociam, &c. Posterioris uerò: Symeon Petrus & Apostolus Iesu Christi, his qui æquæ preciosam fidem nobiscum sortiti sunt, &c.

Ioannis tres, & primæ quidem initium est: Quod erat ab initio, quod audiuius, quod oculis nostris uidimus, &c. Secundæ uerò: Senior electæ Dominae, & filijs ipsius, quos ego diligo in ueritate. Tertiæ: Senior Gaio dilecto, quē ego diligo, &c.

Iudæ una: cuius initium est: Iudas Iesu Christi seruus, frater uerò Iacobi, dilectis in Deo patre, & Iesu Christo, seruatis, uocatis, &c.

Pauli Apostoli Epistolæ quatuordecim, in unum redactæ uolumen.

Prima ad Romanos: cuius principium est: Paulus seruus Iesu Christi, uocatus Apostolus, segregatus in Euangelium Dei.

Ad Corinthios duæ: prioris initium est: Paulus uocatus Apostolus Iesu Christi, per uoluntatem Dei. Posterioris principium est: Paulus Apostolus Iesu Christi, per uoluntatem dei, & Timotheus frater, Ecclesiæ Dei quæ est in Corintho.

Quarta ad Galatas: cuius principium est: Paulus Apostolus non ab hominibus, i l neq;

neq; per homines.

Quinta ad Ephesios: cuius initium est: Paulus Apostolus Iesu Christi per uoluntatem Dei, sanctis qui sunt Ephesi, & fidelibus in Christo Iesu.

Sexta ad Philipenses: cuius exordium est: Paulus & Timotheus serui Iesu Christi, omnibus sanctis qui sunt Philippis, cum episcopis & diaconis.

Septima ad Colossenses: cuius exordium est: Paulus Apostolus Iesu Christi, per uoluntatem Dei, & Timotheus frater, his qui sunt Colossis, sanctis ac fidelibus fratribus in Christo.

Octaua, prior ad Thessalon. cuius initium est: Paulus & Siluanus & Timotheus, Ecclesiae Thessalonicensium, in Deo patre, & domino Iesu Christo.

Nona, posterior ad Thessalon. cuius initium est: Paulus & Siluanus & Timotheus, Ecclesiae Thessalonicensium, &c.

Decima ad Hebraeos: cuius exordium est: Multifaria & multis modis, olim Deus loquutus patribus, per Prophetas, nouissime extremis diebus loquutus est nobis in filio.

Vndecima ad Timotheum prior: cuius initium est: Paulus Apostolus Iesu Christi, secundum praeceptum Dei seruatoris nostri, & Iesu Christi, qui est spes nostra: Timotheo germano filio in fide.

Duodecima ad Timotheum posterior: cuius principium est: Paulus Apostolus Iesu Christi, per uoluntatem Dei, iuxta promissionem uitae, eius quae est in Christo Iesu, Timotheo dilecto filio.

Tertiadecima ad Titum, cuius initium est: Paulus seruus Dei, Apostolus uero Iesu Christi, secundum fidem electorum Dei, & agnitionem ueritatis, eius quae est secundum pietatem, in spe uitae aeternae.

Quartadecima ad Philemonem: cuius exordium est: Paulus uinctus Iesu Christi, & Timotheus frater, Philemoni dilecto & cooperario nostro.

Est praeterea & Apocalypsis Ioannis Theologi, à Priscis sanctis, & spiritu Dei imbutis patribus, uelut quae illius sit, accepta & approbata: cuius principium est: Apocalypsis Iesu Christi quam dedit illi Deus, ut ostendat seruis suis quae oporteat fieri cito, & significauit per angelum suum, quem misit seruo suo Ioanni.

Hi sunt & tot Noui instrumenti libri, Canonici, & fidei nostrae ueluti primitiae quaedam, uel certe anchorae, & sustentacula, utpote, ab ipsis Apostolis Christi, qui & cum illo conuersati, & ab eo instructi sunt, conscripti & expositi. Quanquam post ea ad istorum normam & consonantiam, & alij innumerati sunt à magnis, sapientissimis, & diuino spiritu repletis patribus, temporum successu, ad praemissorum testimonium & illustrationem elaborati, de quibus nunc nobis non est sermo, cum sint admodum multi & infiniti, simulque omnes eiusdem normae à ueteribus dependentes, illosque & exponentes & declarantes. In istis itaque, sicut dictum est, comprehensi sunt omnes cum Veteris tum Noui instrumenti libri quos modice, quod ad numerum attinet, iam perstrinximus: deinceps uero diuissimi nobis resumendi sunt, & fusi, à quibus singuli conscripti sunt, & unde quisque habeat, quod sortitus est nomen, quidque in se contineat, summam & compendiosè, iuxta promissum ordinem, singulis ex nomine descriptis, exponendum est.

Liber primus, Genesis.

Liber hic generationis, Moysi est, qui ea quae in illo continentur ex iussu Domini loquutus est & scripsit: uocatur autem hoc nomine, propterea quod & uniuersorum, coeli pariter ac terrae hominumque, & omnium eorum quae uiuantur generationem, & ipsam paradisi consitionem complectitur. Exponit autem quomodo primo die facta sit lux: altero firmamentum, quod Deus coelum uocauit: tertio quomodo congregatae sunt aquae, uisaeque arida, & collectiones aquarum uocatae maria, arida uero terra, terraeque germinauerat herbam foeni, & omne lignum: quarto, quomodo processerit sol & luna, & uniuersus astrorum chorus: quinto, quomodo facta sit, uolucrum, piscium, & cetorum, quae in aquis agunt generatio: sexto, quomodo facta sint quadrupeda, & bestiae, & serpentes, & iumenta, homoque ad imaginem & similitudinem Dei formatus: septimo uero, quomodo Deus ab operibus suis requieuerit, dieique septimo benedixerit.

dixerit. Deinde & hoc libro commemoratur transgressio Adæ, illiusq; e paradiso eiection. Abelis per fratrem Cain facta cædes, translatio Enoch, fabricatio arcæ, diluvium temporibus Noe factum, structura turris, diuisio linguarum, dispersio nationum, & egressus Abrahæ ex Chaldæa. Continet autem hic liber, & Sodomorum subuersionem, & legem de circumcisione latam, & iusiurandum promissionis Dei Abrahæ factæ, & generationem Isaac, & Iacob, & qui ex illo sunt Patriarcharum, & quod Abraham uiixerit annos centum octoginta: Ismahel uerò ex Agar annos natus 137. mortuus sit: præterea quomodo Ioseph à fratribus sit uenditus in Ægyptum, calumniamq; à domina sua passus, & in carcerem coniectus, ac tandem totius Ægypti princeps constitutus. Isti subiungitur descensus Iacob in Ægyptum cum filiis suis ac domesticis, numero 75. & quomodo illic constitutus, benedictionemq; patriarchis filiis suis impartitus, mortuus sit annos natus 147. corpusq; illius translatus ac sepultum in Chanaan. Et quomodo Ioseph post famem Ægypti annos uiixerit 76. mortuusq; sit anno ætatis suæ 110. posteaquam de ossibus suis mandauerat, ut & ipsa in monumentum patrum transferrentur.

Et Ebræa & Græca habent 175.

Liber secundus, Exodus.

ET hunc Exodi librum, Moses, de quo iam meminimus conscripsit. Vocatur autem hoc nomine: propterea quod Exodum filiorum Israel ex Ægypto continet, e qua illi post promissionem Abrahæ factam anno quadringentesimo tricesimo, post incolatum uerò illius ducentesimo quintodecimo, (tot enim annos in illa exularunt) & post decem plagas Pharaoni illatas, egressi sunt. Nam decem hæc plagas contra illum Dominus induxit. Primam, qua fluminis undam mutauit in sanguinem. Alteram, qua ranas in tota Ægypto produxit. Tertiā qua cynifes. Quartam, qua muscam caninam. Quintam, qua mortem iumentorum. Sextam, qua ulcera turgentia et urentia hominibus & iumentis immisit. Septimam, qua grandinem & ignem flammantem deiecit. Octauam, qua locustam. Nonam, qua triduanas uniuerse Ægypto tenebras, dempta tellure filiorum Israel, intulit. Decimam, qua omnes Ægypti primogenitos ab homine, usq; ad iumenta occidit. Deinde commemoratur, quomodo egressum populum persequutus sit Pharaon, & Israel quidem sicco pede mare rubrum hac atq; illac diuisum transierit: Ægyptij uerò populum infectati cum Pharaone suo in ipso mari submersi sint. Comprehenditur & hoc libro, quomodo Iannes ac lambres Ægyptiorum magi principio quidem Mosi restiterint, tandem uerò pudesacti discesserint: præterea ponitur & paschatis sanctio, aquæ acerbitas in dulcedinem mutata, coturnicum data copia, e coelo suppeditatum māna, e petra redditus undæ liquor, quam & tentationis & iurgij petram Moses appellauit. Tunc & Sabbathi obseruantia initium sumpsit, & legislatio diuinitus in monte Sina per Mosē in duabus tabulis lapideis facta est. Et de tabernaculo deq; indumento, cum summi Pontificis, tum reliquorum sacerdotum parando in hoc libro imperatur, ubi artifices declarantur, per quos omnia fiant. Beseleel ex tribu Iuda, & Liab ex tribu Dan. Operum uerò sumptus sunt, auri talenta uiginti nouem, & sicli septingenti, argenti uerò talenta centum, aeris autem septuaginta, & sicli quingenti. Continet hic liber & transgressionem populi, qua uitulum sub monte conflauit, & quomodo Amalec per extensionem manuum Mosi percussus sit, cum reliquis placitis & iustificationibus Dei, præsertim decem præceptis geminæ tabulæ inscriptis, quorum primum est:

Decem plagæ Ægypti.

Ego sum dominus Deus tuus. Alterum, non facies tibi ipsi simulacrum, neq; ullam similitudinem. Tertium, non usurpabis nomen Domini Dei tui in uanum.

Decem præcepta.

Quartum, recordare diei Sabbathorum. Quintum, honora patrem tuum, ac matrem tuam. Sextum, non occides. Septimum, non mœchaberis. Octauū, non furaberis. Nonum, non dices contra proximum tuum falsum testimonium. Decimum, non concupisces uxorem proximi tui, neq; quicquam eorum quæ sunt proximi tui. Tabernaculum uerò anno secundo post egressum Ægypti neomenia primi mensis perfectum est & collocatum. Et in istis terminatur Exodi liber.

EThic liber Leuiticus à Mose conscriptus est. Id autem nominis ob eam causam accepit, quod peculiariter uniuersam Leuitici muneris dispositionem continet, & quo pacto ex tribu Leui ad Sacerdotium electi sint & uncti Aaron & filij illius, & quicquid discriminis est inter sacrificia & oblationes, & qualis sit uniuersus tabernaculi cultus, qualis item sit Leuitici ac Sacerdotalis muneris functio. Deinde & cuiusque sacrificij legem exponit, cum eius quod salutis gratia, tum quod pro delicto, siue spontaneo, seu inuoluntario sit offerendum, & quomodo singula diuidenda sint & offerenda. Comprehensa simul hoc uolumine est summi quoque Sacerdotis & aliorum unctio. Ad hæc, & dijudicatio & cognitio iudiciorum, quibus tam hominum quam indumentorum, adiumque & parietum lepra deprehendi possit, & qui sint repurgandorum ritus, præterea quæ sit lex ac distinctio connubiorum legitimorum, & quæ pro illegitimis sint habenda. Item quid discriminis sit, inter mundas & immundas bestias, uolucres, ac pisces quoque, uidelicet quod quibusdam ex istis uesci possint Ebraei, à quibusdam uero abstinere debeant. Declarat etiam hoc uolumen quis sit tubarum dies, in neomenia mensis septimi, & magni ieiunij præceptum ponit, quod eodem septimo mense, decima mensis custodiendum sit, quam Sabbatum Sabbatorum, & peccati remissionem uocat. Deinde & festum Tabernaculorum, decima quinta mensis eiusdem celebrandum ponit, & de festis, & quæ in illis offerenda sint præcipit, item de manumittendis Ebraeis, qui in seruitutem uenundati erant, de debitorum remissione, de quiete septimo quoque anno telluri permittenda. Ad hæc & de legalibus præceptis ac testimonijs admonet, simulque seruantibus illa bona pollicetur, transgredientibus uero grauissima mala minatur. Inter cibos uero mundos & immundos ad hunc modum discernit. In iumentis istiusmodi munda esse dicit: uidelicet, quæ ungulam diuidant, & geminas ungulas habeant, ac ruminationem regerant. Qualia sunt uitulus, ouis, capra, ceruus, caprea, oryx, bubalus, pygargus, tragelaphus, camelopardalis, & quæ alia sunt huiusmodi. Si uero cuiuspiam horum aliquid defuerit, pro immundo habendum decernit, ut sunt, camelus, lepus, & choerogryllus. Nam ista animantia ruminant quidem, ungulam uero non findunt, & sus quoque. Etenim & ipse quidem ungulas habet ac diuidit, sed non ruminat. De uolatilibus uero quæ edi uerat, hæc sunt: aquila, gryphes, aliaetus, uultur, miluus, & quæ istis sunt similia, & coruus, & quæ illi similia, & passer, & noctua, & larus, & quæ alia sunt huiusmodi, & accipiter, & quæ illi consimilia sunt, & nycticorax & cataractes, & ibis, & porphyrio, & pelicanus, & cygnus, & erodius, & charadrius, cum similibus alijs, & upupa, & uespertilio. De uolatilibus repentibus, quæ quatuor pedibus ingrediuntur, omnia dicit esse immunda. Quæ uero crura pedibus sublimiora habent, ita ut illis de telluris superficie saliant, qualia sunt, bruchus, attago, locusta, lacerta, & quæ his sunt similia, edenda dicit. In aquis uero, siue in mari, siue in fluminibus, ac torrentibus nata, munda habenda, quæcunque pennulas & squamas habent, utpote trigla, scarus, glaucus, cestreus, & quæ his sunt similia. Quæ uero alterutris istarum carent, immunda nec edenda esse dicit, uidelicet, sepia, quæ pennulas quidem habet, squamas uero non habet.

Ex illis autem quæ supra tellurem repunt, immunda esse definit ista, mustelam, crocodilum terrestrem, murem, chamaeleonta, felem, sauram, & talpam. De serpentibus & quæ illis similia sunt, superfluum erat admonere. Hoc nanque bestiarum genus manifestò dicit omnibus abominandum ac detestandum. Quanquam in Deuteronomio illorum meminit.

Eiusdem Mosis est, & hic Numerorum liber. Vocatur autem hoc nomine, propterea quod in se totius populi numerum complectitur, recensita iussu Domini, unaquaque ludæorum tribu. Numeratus est uero populus à uicesimo anno, & supra,

supra, quisque uir bello aptus, absque tribu Leui. Illa namque separatim numerata est. Et inuentus est numerus eorum qui recensiti sunt, sexcenta milia, tria millia quingenti, & quinquaginta. Qui uero populum numerauerunt, erant Moses & Aaron, & cum illis cuiusque tribus princeps. Et nomina principum erant ista, & hic illorum numerus.

De tribu Ruben, Elisur filius Sediur, quorum numerus erat quadraginta sex millia & quingenti. Ruben 46500

De tribu Symeon Salamiel, filius Surisadæ, quorum numerus erat quinquaginta nouem millia trecenti. Symeon 59300

De tribu Isachar Nathanael filius Sogar, quorum numerus erat quinquaginta quatuor millia quadringenti. Exemplar habet 74600

De tribu Zabulon, Eliab filius Xelon, quorum numerus erat quinquaginta septem millia quadringenti. Isachar 54400

De filiis Ioseph, de tribu Ephraim, Elisanna filius Emiud, quorum numerus erat quadraginta millia quingenti. Zabulon 57400

De filiis Manasse, Gamaliel, filius Phadasur, quorum numerus erat triginta duo millia ducenti. Ephraim 40500

De filiis Beniamin, Abida filius Gedeon, quorum numerus erat triginta quinque millia quadringenti. Manasse 32200

De filiis Dan, Achiezer filius Amisadæ, quorum numerus erat sexaginta duo millia quingenti. Beniamin 35400

De tribu Aser, Phageel filius Echran, quorum numerus erat quadraginta millia, mille quingenti. Dan 62500

De filiis Gad, Elisaph filius Raguel, quorum numerus erat quadraginta quinque millia sexcenti quinquaginta. Aser 41500

De filiis Nephthalim, Achire filius Aenan, quorum numerus erat quinquaginta tria millia quadringenti. Gad 45650

De tribu Iuda, Naason filius Aminadab, quorum numerus erat, septuaginta quatuor millia sexcenti. Nephthalim 53400

Iste est populi bellici numerus, sexcenta tria millia, quingenti quinquaginta.

Tribum uero Leui Moses & Aaron, secundum uocem Domini separatim soli recensuerunt, a mense uno & supra, & erat numerus illorum uiginti duo millia. Iuda 74600

Et masculos primogenitos, in omnibus alijs tribubus, solus Moses numerauit, & inuentus est illorum numerus, uiginti duo millia ducenti septuaginta tres. Hoc loco deputati sunt Deo Leuitæ. Totidem enim & illi erant, & iussi sunt & isti sanctificari per Moysen & per Aaronem, postea loco populi ad operandum opera Domini, & portandum uasa tabernaculi, seruiendumque ipsi Aaroni & filiis eius deputari. Comprehenditur autem hoc libro & dispositio, iuxta quam populus proficisci iubebatur, & tabernaculi structura, & præceptum de tubis quibus conuocabatur populus. Deinde & dedicatio altaris, & quomodo tabernaculum unxerit, ipsumque & quaecumque in illo erant sanctificauerit: denique quo ordine offerendum fuerit in dedicatione altaris, & quis terminus ministrandi Leuitis, quod ab anno uicesimo quinto principium illis ministrandi, quinquagesimo uero finis fuerit, sed ita ut postea tabernaculi tantum custodiâ gererent. Scriptum est, & de aqua deprehensionis & maledictionis, de lege uotatorum, quomodo uino abstinere, nec caput tondere debeant. Item, quomodo murmuranti propter carnis penuriam populo coturnices Deus, deinde & sitiienti iterumque murmuranti, aquam ex petra dederit, quam Moses aquam contradictionis uocauit. Misit & exploratores, ex unaquaque tribu unum, inter quos erant Iesus Naue & Chaleb Iephone. Hic & Synagoga Core contra Moysen insurrexit, uiuique tellure cum Dathan & Abiron absorpti sunt: & Maria soror Aaronis lepra percussa est: uirgaque Aaronis germinauit. Postea mortuus est Aaron in monte Hor, cui successit Eleazar filius eius. Hoc libro & historia Balaam & asinae ipsius humana uoce loquutæ describitur, & quomodo Rex quidam Moabitæ

Leui 22000

Primogeniti
omnium tri-
buum 22273

rum, Balac, confusus populus uerò ex consilio Balaam impuratus sit: Phinees autem mulierem Madianitem cum Zambre Israelita, è tribu Symeon propter scortationes confoderit, atq; ea ratione iram Dei sedarit. Ad hæc posteaquam contra Deum & Moſen loquutus eſſet populus, ſerpentum morſibus periit, contra quos tandem, ubi ad Deum clamaffent, ſerpentem æneum fieri iuſſit Deus ac ſuſpendi, quo uiſo uiuerent, qui à ſerpentibus eſſent percuſſi. Præcipit etiam hoc libro Deus Moſi & Eleazaro Sacerdoti, denuo recensere populum, à uigeſimo anno & ſuprà, cuius tum inuentus eſt numerus, ſexcenta millia, mille ſeptingenti triginta. Et Leuitæ quoq; iterum ſeparatim numerati ſunt, & inuentus eſt illorum numerus uiginti tria millia. Recenſiti ſunt autem in Araboth Moab, ad Iordanem contra Iericho. In iſtis autem nemo eorum erat, qui antea numerati fuerant. Mortui quippe erant, demptis Chaleb & Ieſu Naue. Complexus eſt hoc quoq; uolumine Moſes, profectiones & manſiones Iſraelis, quibus ex Ægypto profeſti ſubinde quieuerant. Et ſunt iſtæ: E Rameſſa Ægypti primo menſe poſt celebratum Paſcha, profeſti uenerunt in Sochoth. De Sochoth in Buthan, de Buthan in Beelſephon, contra Magdolon. De Beelſephon per mare tranſierunt. De mari in Marath, de Marath ad Elim, ubi erant palmæ. De Elim in deſertum † Sur. E deſerto Sur in Raphaca. De Raphaca in Elim. De Elim in Raphidim. De Raphidim in ſolitudinem Sina. De Sina ad ſepulchra concupiſcentiæ. De ſepulchris concupiſcentiæ in Aſiroth. De Aſiroth, in Rathama. De Rathama in Remmon Phares. De Remmon Phares in Lemona. De Lemona in Deſſan. De Deſſan in Macellath. De Macellath in Saphar. De Saphar in Charadath. De Caradath in Macloth. De Macloth in Cataath. De Cataath in Tarath. De Tarath in Matteca. De Matteca ad Selmona. De Selmone in Maſuroth. De Maſuroth in Banæa. De Banæa ad montem Gadgad. De monte Gadgad in Etabatha. De Etabatha in Sebrona. De Sebrona in Geſiongaber. De Geſiongaber in ſolitudinem Sin. E ſolitudine Sin in ſolitudinem Pharan, quæ eſt Cades. Ibi mortua eſt Miriam. E Cades ad montem Hor, prope Edom, quo conſcenſo Aaron iuſſu Domini mortuus eſt, anno egreſſionis filiorum Iſrael quadrageſimo, menſe quinto, prima menſis, cum uixiſſet annos centum uiginti tres. De monte Hor ad Selmona. De Selmone in Phino. De Phino in Soboth. De Soboth in Gæ, in Peran ad montana Moab. De Gæ in Dæbongad. A Dæbongad ad Gelmondeblathem. De Gelmondeblathem, ad montes Abarim è regione Abau. De montibus Abarim, ad Dyſmas Moab, inde ad Iordanem iuxta Iericho ubi caſtrametati ſunt. Manſiones iſtæ ſunt quadraginta tres. Hic uerò tandem trans Iordanem fuſis ac deuictis Gentibus, Moſes, ac Seon Rege Amorraeorum, & Og Rege Baſan, qui ex Gigantibus erat, eas regiones Rubenitis, Gaditis, & dimidiæ tribui Manaffe dari præcepit, diſpoſuitq; ut Leuitis filij Iſrael, de poſſeſſionis ſuæ ſortibus darent, ciuitates ad habitandum, & ciuitatum ſuburbia: deinde & ciuitates refugij tres, trans Iordanem, & tres in terra Canaan, quæ ad hoc poſitæ eſſent, ut ad eas fugeret, ſi quiſpiam hominem contra animi ſui ſententiam occidiſſet, ne præcipitanter ab occiſi cognato deprehenſus interimeretur, donec iudicio coram Eccleſia ſiſti poſſet. Iubentur hoc libro & ſimbrias in pallijs facere, & ſimbrijs adnectere uitras hyacinthinas, ut illis conſpectis mandatorum Dei admoneantur. Accipiunt & filia Salpaad ſortem patris ipſarum, & illarum occasione mandatum Domini datur, & lex ponitur, qua pro legitimis decernuntur cum conſobrinis inita coniugia. Moſes uerò terram promiſſionis uidit de monte Abirim, hoc eſt, Abau, audiuitq; à Deo, quod illam ingreſſurus non eſſet, propter exacerbationem ad aquam contradictionis factam. Mortuus eſt autem Aaron annorum centum uiginti trium, anno poſt exitum Ægypti quadrageſimo, menſe quinto. Qui ad conſiderandam terram miſſi ſunt quiſque de ſua tribu, iuxta mandatum Domini deſumpti ſunt. Horum nomina ſunt iſta: De tribu Ruben, Salamiel filius Zachur. De tribu Symeon, Saphut filius Suri. De tribu Iudah, Chaleb filius Iephone. De tribu Iſachar, Ilaal filius Ioseph. De tribu Ephraim, Nauſes filius Naue. De tribu Beniamin, Phaltim filius Raphu. De tribu Zabulon, Gudiel

Exemplar
habet orig.

Mors Aaronis.

Conſobrinorum
coniugia.

Exploratores.

Gudiel filius Sudî. De tribu Dan, Amies filius Gamæ. De tribu Afer, Sathur filius Michael. De tribu Nephthalim, Nabi filius Nabi. De tribu Gad, Gadduliel filius Machi: locus uerò unde missi sunt, est Pharan & Cades Barne. Tunc Naufe filium Naue Moses Iesum nominauit. Tempus autem quo missi sunt, erat ueris medium, in quo iam præmaturi botri erant, & dies quibus terram considerarunt, fuerunt quadraginta.

Liber v.

Deuteronomium.

ET hunc librum Moses conscripsit, & quæ in illo sunt, loquutus est. Vocatur autem hoc nomine, quod post acceptam in tabulis scriptam legem, ueluti secundam legem hosce libri præsentis sermones ex præcepto Domini, Moses Israël loquutus est. Nam posteaquam Moses quæ hoc libro continentur loquutus est, ad hunc modum in isto Deuteronomio cōscripta sunt. Isti sunt sermones fœderis, quos Dominus Mosi præcepit proponere filiis Israël in terra Moab, præter fœdus quod pepigit cum eis in Horeb. Quapropter & tabulæ quidem in Horeb datæ, & in medio arcæ collocatæ sunt: hunc uerò librum Sacerdotibus Moses, arcam portantibus, ad latera arcæ in testimonium ponere, & septimo quoque anno in die remissionis, quando & festum Tabernaculorum celebrabatur, legere iussit. Ista quidem una est ratio, ob quam hic liber Deuteronomium uocatus est, altera uerò est, quod in ipso quicquid prædictum erat, siue in Exodo, siue in Leuitico, siue in Numeris, omnia legitima, iustificationes & præcepta, repetit & declarat, & populum horum iterum admonet, ut ea custodiat. Resumit etiam exitum populi ex Ægypto, & cuncta illi præstita beneficia, signa quoque & portenta, ne Dei qui illa patrauerat obliuiscerentur. Decernit etiam benedictionem ijs qui legem custodiunt, maledictionem uerò ijs qui illam transgrediuntur, & benedictionem in monte Garizin promulgari mandat, per Symeon, Leui, Iudah, Isachar, Ioseph & Beniamin: maledictionem uerò in monte Gabal per Ruben, Gad, Afer, Zabulon, Dan, & Nephthalim. Ad recordationem uerò, & iugem exercitationem, prolixam Odam ex iussu Domini conscripsit, ut illam perdiscerent ac meditantes, in memoria Dei persisterent. Postquam uerò singulis tribubus benedixit, benedictionemque illarum literis mandauit, ac manus suas super Iesum Naue, ut sibi secundum mandatum Dei succederet, posuit, montem Abarim, qui est Abau, conscendit, inque illo iubente Domino moritur, annorum centum uiginti, cum necdum oculi ipsius caligassent, nec facies eius quicquam tabis esset. Nemo autem sepulchrum illius uidit, in hodiernum usque diem.

Liber vi.

Iesus Naue.

QUæ deinceps ad Esdram usque sequuntur uolumina, non prorsus ab illis sunt conscripta, quorum inscriptiones præferunt, & de quibus tractant. Feruntur autem à Prophetis, qui singulis temporibus uixerunt esse scripta. Distinguendum itaque est inter illorum inscriptiones. Præsens liber inscriptionem habet, Iesus Naue: propterea quod ipse Iesus Naue Mosi successor populi dux factus est, cuius isto uolumine historia & res gestæ continentur. Commemoratur hic, quomodo Iordanis fluminis pars superior ex ipso fonte defluens immota steterit, inferior uerò decurrens exinanita sit, ut populus sicco pede transierit, & quomodo in Gargalis omnes in solitudine natos cultus saxeis circumciderit, nomen loci illius Galgal uocauerit, & quod mox atque populus Iordane transmissus de terræ illius frugibus edisset, manna deinceps desierit, urbis Iericho moenia ultrò corruerint, Raab meretrix propter hospitio susceptos & occultatos exploratores seruata sit, sol in supremo cœli uertice iuxta Gabaon orante Iesu Naue integri diei spatio, donec ille hostes deuicisset, steterit. Postquam uerò Amoræos, & omnes illorum Reges expugnauit, omnemque eam terram nouè tribubus cum dimidia Manasse distribuit, & populum annos xxxvi. gubernauit, mortuus est annorum cx. Qui uerò terram populo diuiserant, erant Eleazarus sacerdos, et ipse Iesus Naue, ac de unaquaque tribu uir unus: de tribu Iudah, Chaleb: de tribu Symeon, Salamiel: de tribu Beniamin, Eldad: de tribu Dan, Bacheir: de tribu Manasse, Aniel:

se, Aniel: de tribu Ephraim, Camuel: de tribu Zabulon, Elisaphan: de tribu Issachar, Phitiel: de tribu Aser, Achior: de tribu Nephtalim, Phatael. Reges autem illius terræ, quos Moses & filij Israel trans Iordanem ab ortu solis, & ualle Arnon usque ad montem Hermon, omni terra Arrhaba ab Oriente subiugata percusserunt, hos fuisse dicit, Seon Regem Amorraeorum, qui in Eseban habitauit ac regnauit. Et Og Regem Basan, qui ex Gigantibus adhuc supererat, & in Astaroth habitauit, regnauitq; à monte Hermon, usque ad terminos Gergeseorum, & dimidium Galaad. Istis occisis dedit Moses ipsorum terram Rubenitis, Gaditis, ac dimidiæ tribui Manasse. Reges uerò Amorraeorum, quos Iesus Naue cum filiis Israel, postquam Iordanem transierant in planicie Libani, usque ad montem Chelca, donec ascendas Sceir, bello sustulit, quorum & terram reliquis tribubus, iuxta cuiusque sortem possidendam dedit, istos esse dicit: Chetæum, Amorraeum, Chananæum, Pherezaum, Euæum, Iebusæum, Regem Iericho, Regem Hai, quæ contermina est Bethel, Regem Ierusalem, Regem Chebron, Regem Ierimoth, Regem Lachis, Regem Elam, Regem Gazer, Regem Dabir, Regem Gize, Regem Aermath, Regem Aerath, Regem Arath, Regem Lobna, Regem Odollam, Regem Elat, Regem Ataphuth, Regem Opher, Regem Ophectesarothe, Regem Asom, Regem Somoon, Regem Mamroth, Regem Ziph, Regem Cades, Regem Zaac, Regem Manedoth, Regem locum montis Carmeli, Regem Eddor in Phenedaor, Regem Gid Galilææ, Regem Therfa.

Liber VII.

Iudices.

*alijs in Græco
est Ἰὺδς ἀνάθ,
filius Anath.*

Vocatur hic liber Iudicum, propterea quod post mortem Iesu Naue populum suum Deus à relictis Chananæorum Gentibus pressum per Iudices seruauit, quorum hoc uolumine singulorum facta & uitæ tempus continentur. Sunt autem isti. Primus Gothoniel: hic occidit Chusarsathaim Regem Syriæ fluuiorum, qui populum Israel adflixerat annos quadraginta. Post hunc Auod ambidexter. Hic Aeglon Regem Moabitarum gladio ancipiti palmæ longitudinem habente interemit, à quo fuerat pressus Israel, annos decem & octo: & ipse gubernauit Israel annos octoginta. Tertius Samegar, † filius Dinach, qui sexcentos de Philistiim uomere percussit, annumq; unum populum iudicauit. Quartus Barach, filius Abineem. Hic expugnauit Iabin & Sisaran, qui Israel annos uiginti adflixerant. Sisaram autem Iael, uxor Chather Cinæi clauo occidit. Iudicauit iste Israel annos quadraginta. Quintus Gedeon, qui & Ierobaal dictus est. Percussit iste Madianitas, & Oreb, & Zeb, & Zebee, & Salmana ipsorum principes, ac turrim Phanuel subuertit, principesq; illorum cum spinis trituruu ac contriuit, à quibus tribulatus fuerat Israel annos septem, iudicauit autem ipse Israel annos quadraginta.

Sextus Abimelech, filius Gedeonis ex concubina, qui fratres suos ex liberis natos, septuaginta uiros, super lapidem unum occidit. Fuga autem unus ex illis, Iotham elapsus est. Ipse uerò Abimelech etiam illis, qui cum ipso conspirauerant, factus est instar ignis in hamno. Postquam autem multos occidit, mortuus est & ipse, mola fragmine de muro per mulierem demisso prostratus. Regnauerat autem annos tres. Septimus Thola, filius Phua, patru Abimelech, qui regnauit annos uiginti tres. Octauus Iair Galaadites, qui iudicauit annos uiginti duo. Nonus Iephthe Galaadites. Iste percussit Ammonitas & Philistæos, qui Israel adflixerant annos decem & octo. Cum autem in bello esset, uotum fecerat, oblatu- rum se in sacrificium, quicquid post uictoriam domum reuertenti, primum occurreret, atque ita filiam in occursum progressam, impetrato primum ad lugendam uirginitatem bi mestri spacio, immolandam occidit. Iudicauit autem populum annos sex. Decimus Iabæsan Bethleemita, iudicauit annos septem. Undecimus Ailon Zabulonites annos decem. Duodecimus Labdon Pharatonites, annos octo. Tredecimus Samson, de stirpe Dan. Hic in mandibula asini interdum & uirga, aliquando etiam immixtis uulpibus, & nouissime per ruinam domus Philistæos percussit, à quibus

in quibus Israel afflictus fuerat annos quadraginta: iudicauit autem Israel annos uiginti. Fuerunt itaque iudices Israelis numero tredecim. Anni uero illorum fuerunt quadringenti & undecim.

Liber VIII.

Ruth.

ITa uocatur hic liber, propterea quod historiam de Ruth solam complectitur. Est autem Ruth genere Moabitida, castitate uero honesta. Relicta cognatione paternaque superstitione, ad pietatem ac uerum Dei cultum conuersa, Bethleem Iudae cum focu sua incontanter concessit, ubi & Booz ex tribu Iuda, matrimonio coniuncta est, ex qua postea Dauid originem hoc ordine sumpsit. Booz ex Ruth sustulit filium Obed, Obed uero genuit Iesse, Iesse Dauidem.

Liber IX.

Regum I. & II.

Regum nominantur isti, ob id, quod regum cum Iuda tum Israel facta & annos continent. Digesta sunt autem primo libro ista. Mors Eli Sacerdotis ac filiorum ipsius. Natiuitas Samuelis, & quomodo populus hactenus a Deo gubernatus, qui singulis temporibus liberatorem ipsis excitauerat, Regem sibi secundum morem Gentium a Samuele petierit, atque is Saullem illis de tribu Benjamin dederit, & ex illo deinceps & in Israel Reges esse coeperint. Continetur etiam hoc uolumine quomodo ubi mandatum Dei transgressus esset Saul, ablatum sit a stirpe ipsius regnum, & Dauid in ipsius locum unctus, atque in huius stirpem translatum regnum. Praeterea commemoratur, quemadmodum sit per Dauidem Goliath minutissimo occisus lapillo, Saul uero, postquam tripudiantes mulieres Dauidi decem millia, & ipsi mille dederant, inuidia percitus Dauidem persequutus, Dauid tamen seruatus, & Saul tandem bello arctatus consultis Pythonissis, interemptus occubuerit. Et in huius casu terminatur primus Regum liber.

In secundo uero libro, Sauli Dauid in regnum succedit. Memphisbosche autem filius Saulis initio pro conseruando sibi regno contendit, tandem uero uniuersae tribus Dauidi iunguntur. Cunctos hostes bello superat Dauid, Bersabee uxorem Uriae sibi sumit. Absalom patrem suum Dauidem persequutus paulo post in bello occiditur. Dauid numerato populo iram in se diuinam prouocat, quae postea placato Deo cessat. Et hic secundus Regum liber senio confecto Dauid finitur. Habuit autem sub se Dauid quosdam uiros fortes, magnos ac multos, quorum minores Centuriones, maiores uero Chiliarchas constituit. Habentur quorundam ipsorum nomina & res gestae. Sebochae Astotheus, qui Saph filium Rapha ex gigantibus nati percussit. Bleanam filius Ariorgi, Bethleemites. Hic percussit Goliath Chetaum, cuius haetae lignum instar liciatorij textentium erat. Erat autem & ipse filius Rapha. Jonathan filius Semesi, fratris Dauid. Iste percussit uirum quendam de Rhamedon, qui Israeli conuiciatus fuerat, & senos digitos in manibus ac totidem habebat in pedibus, & ipse filius Rapha, ex Gigantibus nati. Adinon Asonæus. Hic frameam suam aduersus octoginta milites, simul congregatos eduxit. Iesse Bada, filius Achamane. Et iste frameam suam contra triginta uno momento eduxit. Eleanan, filius Sose. Hic cum essent congregati Philistini, solus in eos irruit, atque ita quosuis obuios interemit, ut manus ipsius hastam tenens obrigesceret, & populus post ipsius tergum caesos spoliaret. Mara filius Afa Saruchæus. Iste irruentibus Philistaeis, ac partem agri lente refertam depopulari uolentibus, fugiente populo, solus obstitit, & Philistaeos persequutus agri partem seruauit. Eleazar filius Dodedharconi. Et iste tempore messis hordeaceae cum irrumperet Philistaei, & populus fugeret, solus restitit, & Philistaeos persequutus, hordeum defendit ac seruauit. Tres uero fortes ex triginta erant cum Dauid cum Philistaei Bethlehem obsidione cinxissent. Hi tres cum ex cisterna Bethlehem bibere cuperet Dauid, castra Philistinorum perruperunt, haustamque ex cisterna aquam Dauidi attulerunt. Admiratus Dauid ipsorum uirtutem, aquam quidem accepit, bibere uero noluit, sed libauit eam Domino dicens. Propitius sit mihi Dominus ne hoc faciam.

etiam. An sanguinem istorum hominum, qui cum animarum suarum periculo profecti sunt, bibam? Baneas filius Iodae, qui multa fortia facta designauit, & filios Ariel Moabitae percussit, & cum in diebus niuis ad cisternam descendisset, leonem percussit. Hic & fortem quendam uirum Aegyptium quinque cubitorum staturam habentem, & hastam instar scale nauticae gestantem percussit. Hasta enim primum illum spoliavit, deinde & occidit. Abisa frater Ioab, filius Saruiae sororis Dauidis. Princeps erat & iste inter tres, de quibus dictum est. Percussit autem tempore quodam triginta uiros lancea sua, & capreae instar cucurrit in montibus, & praeterea percussit & occidit lesbi qui Dauidem occidere moliebatur. Erat autem lesbi de genere Rapha & hasta ipsius trecenta aeris sicla ponderabat, & gladio accinctus erat. Itaque isti erant magni & potentes. Bellatores autem in uniuersum habuit Dauid myriades triginta quatuor, & ducentos.

Liber x.

Regum III. ac IIII.

IN tertio Regum continentur ista. Adonias, senio iam grauato Dauide patre, se ipsum extollit, & sine patris conscientia regem se creat. Quo cognito, Dauid mittit Nathan Prophetam, & Sadoch Sacerdotem, ac Baneam filium Iodae: praecipitque, ut Salomonem ungant in Regem, quod & faciunt adhuc uiuente Dauide. Adonias itaque confestim pessundatur. Salomon uero in septennio domum Domini, deinde & muros Ierusalem aedificauit. Erant autem illi septuaginta millia proselytorum, qui onera portabant, & octoginta millia latomorum. Qui uero operibus praerant numero erant ter mille & sexcenti. Alimoniam uero Salomonis singulis mensibus duo decim uiri administrabant. Impendebantur autem singulis diebus cori similaginis triginta, farinae triticeae cori sexaginta, uituli selecti decem, boues pascui uiginti, oues centum, exceptis ceruis & capreis, atque altilibus faginatibus. Gregem uero habuit, equarum quas foeturae gratia alebat, quadraginta millia, equorum uero currulium duodecim millia. Diuitiae illius erant multae. Singulis enim annis adferebantur illi auri talenta sexcenta sexaginta sex absque tributis quae pendebantur a subditis. Sed & regina Saba, cum ad ipsum uenisset, dedit ei auri talenta centum uiginti, lapides preciosos, & aromata infinita. Post mortem Salomonis in regnum succedit Roboam filius eius: sub quo scissum est regnum, ita ut decem tribus Samariam caput regni constituerint: duae uero reliquae in Ierusalem manserint, Iudah uidelicet & Benjamin. Complectitur itaque tertius hic liber res gestas & annos Regum istorum Salomonis, qui simul omnium tribuum Rex erat. Postquam autem diuisum est regnum, ut diximus, in Iudaea duarum tribuum principatum gesserunt Roboam, Abia, Asa, & Iosaphat: decem uero reliquarum in Samaria, Ieroboam, Nabath, Baasa, Elau, Zambre & Achab. Tractat & de Prophetis uidelicet istis: de Nathan, Gad, & Achia Selenita, qui contra altare Samariae clamauit. De Elia & Eliseo, & eo qui regi Achaab prophetauit. De filio Ader, & illius percussore, qui & Achaab reprehendit. De filiis Prophetarum seorsum anachoreticam uitam ducentibus. Habetur etiam hoc libro, quomodo prophetauerit Elias, & non pluerit annos tres, & corui illi propter uerbum Domini mane panes, uesperis carnes detulerint. Effecit etiam in Sarephtha Sidoniae per uerbum Domini, ut hydria farinae uiduae non defecerit & oleario uasculo nihil decesserit. Praeterea & filium eius mortuum orando uitae restituit, & Prophetas Baal occidi curauit, quorum numerus erat, quadringenti quinquaginta. Iordanem quoque pallio percussit, undaque illius utrinque diuisa, pedes fluium transiuit. Terminatur autem tertius hic liber morte Achaab Regis Israel, & morte Iosaphat Regis Iudah, desinens in principium regni Ochozia filij Achaab, & Ioram filij Iosaphat, Regis Iudah.

Τῆ μηλοτῆ.

Quartus Regum.

IN isto libro commemoratur, quomodo duo duces quinquagenarii regis Ochozia igne coelitus, per uerbum Eliae prophetae consumpti, & Elias tandem sublati sit, spiritusque illius in Eliseo requieuerit, ita ut in illo duplo fuerit. Deinde de Eliseo

Elifaeo quomodo Sunamitidis filium mortuum precando excitauerit, & Naaman Syrum a lepra mundauerit, uascula uxoris Prophetæ mortui in uerbo Domini oleo repleuerit, super corpus ipsius mortui cuiusdam cadauer coniectū, mox atq; Prophetæ ossa tetigerat reuixerit, cum pallio Eliæ Iordanem percussisset, diremptaq; hac atq; illac unda pedibus & ipse fluuium transiuerit. Continetur etiam isto uolumine, quomodo Senacherib & Rapsakes post multas blasphemias promulgati, deq; exercitū ipsorum una nocte occisa sint cetera octoginta quinque uirorum millia, & quomodo Iosias rex uniuersa simulacra sustulerit, lucos succiderit, & Pascha, sicut scriptum est, legaliter seruauerit. Habet hic liber regum quoq; gesta & annos, eorum qui in Iudah regnarunt, Ioram, Ochozias, Ioas, Amassias, Ozias, Ioatham, Achaz, Ezechias, Manasse, Amos, Iosias, Ioachaz, Eliakim, Ioakim, Mathanā & Sedekias: Eorum uero qui in Samaria, Ochozias, Ioram, Iehu, Ioachaz, Ioas, Ieroboam, Zacharias, Sellum, Manasem, Phakesias, Phakes, & Osee: & Prophetarum, Elias, Eliazai, Esaias & Ieremias. Præterea quomodo regnum Samariæ desierit, sub Osee filio Hela, qui Phakee filium Romelias occidit, regnum uero Ierosolymitanum sub Sedekia. Nam & ipse in Babylonem abductus, & ademptis oculis in pistrinum annos uigintis sex abiectus est. Ad hæc quomodo rex Babylonis regem Ioakim exaltauerit, thronumq; illius supra cunctos Babylonias reges extulerit, & cum eo ederit ac biberit omnibus diebus uitæ ipsius. Finitur itaq; liber iste, in seruitutem abducto iam populo, & tota urbe capta.

Epitome gestorum regum Iudah & Israel.

Resumenda sunt quæ his libris tractantur, & per epitomen exponenda omnium Regum cum Iudah, tum Samariæ nomina, & res gestæ, & cuiusq; anni. Et primum de regibus Ierusalem. Post interitum Saulis, qui annos regnauerat quadraginta, regnauit Dauid super uniuersum Israel, & ipse annos quadraginta, in Chetram septem: deinde super omnem Israel, & Iudah tringinta tres, & fecit quod rectum erat corde perfectio: sub hoc erant Prophetæ Samuel, Nathan, Gad. Salomon filius Dauid, & ipse super omnem populū regnauit annos quadraginta, & fecit quod malum erat: sub isto erant Prophetæ Nathan & Gad. Roboam filius Salomonis, regnauit annos decem & septem, & fecit quod malum erat: sub hoc scissum est regnum. Manserunt autem cum ipso in Ierusalem tribus dux, Iuda & Beniamin: in Samaria uero reliquæ decem. Habuit sub se Prophetas Achian Seloniten, & Samaeam, & Addo. Abias filius Roboam regnauit annos tres. Cor huius non erat perfectum, sicut Dauidis, sed ambulauit in peccatis patris ipsius: sub hoc uixit Addo propheta. Assa filius Abias regnauit annos quadraginta unum, & fecit quod rectum erat: ueruntamen adhuc manebant excelsa: sub isto Prophetæ erant Azarias, Adad filius Oded, & Anami. Iosaphat filius Assæ regnauit annos uiginti unum, & fecit quod rectum erat, attamen adhuc erant excelsa. Tandem uero culpam meruit, quod amicitiam iunxerat cum Ocholia rege Israel, & in structura nauium socius illi fuerat: sub hoc erant Prophetæ Elias, Elifaeus, Michæas, Hieu filius Anania, Oziel filius Zacharias, & Eliad Odias de Marisa. Ioram filius Iosaphat, regnauit annos octo, & fecit quod malum erat. Habuit enim uxorem filium Achaab: sub hoc erant Prophetæ Elias & Elifaeus. Ochozias filius Ioram, regnauit annum unum, & fecit quod malum erat. Post hunc regnauit mater ipsius Gotholia, annos septem. Ioas filius Ochozie regnauit annos quadraginta. Iste occidit Zachariam, & donec Iodæ uir prudens uiueret a quo instruebatur, fecit quod rectum erat. Hunc interfecerunt ipsius serui in domo Maeloth: sub isto prophetauit Azarias filius Iodæ. Amasias filius eius regnauit annos uiginti nouē, & fecit initio regni quod rectum erat, sed non sicut Dauid. Nam adhuc populus immolabat in excelsis, & lucos non excidit: sub hoc prophetarunt Prophetæ quidā, quorum tamen nomina scripta non sunt. Postquā uero eos qui in monte Seir habitabant percussit, in superbiam elatus, simulacra eorum quos percusserrat coluit, ob quā causam & in manus hostiū traditus, percussus est. Azarias, qui & Ozias, regnauit annos quinquaginta duos, & primū quod rectum erat fecit: sicut & pater ipsius, excelsa tamen non sustulit. Vbi uero rerū successu potiri coepit, elatus est animo, uoluitq; per seipsum immolare in templo, quod solis sacerdotibus licebat. Quapropter & lepra

lepra percussus est, postquam audisset, Non tuum est Ozia immolare Domino, sed Sacerdotū filiorum Aaron, qui ad hanc sanctificati sunt: sub hoc prophetauit Esaias.

Ioatham filius Azariae regnavit annos sedecim, & fecit quod rectum erat, quemadmodum pater eius: ueruntamen excelsa non est demolitus, & sub hoc erat Esaias.

Achas filius Ioatham regnavit annos sedecim, & fecit quod malum erat, & sub isto prophetauit Esaias: deinde & Oded. Ezechias filius eius, regnavit annos uiginti nouem, & fecit quod rectum erat, sicut Dauid perfectè. Iste demolitus est serpentem aeneum, quem suspenderat Moses: sub hoc quoque prophetauit Esaias. Isto regnante Senacherim & Rapsakes Assyrii Dominum blasphemarunt, qui quidem postea percussi sunt, tum autem una nocte cæsi sunt ab angelo de illorum exercitu millia cætum octoginta quinque. Ezechias uero cum ægrotaret, ut iam moriturus esset, ad prorogationem uitæ annos quindecim accepit. Manasses filius Ezechiae regnavit annos quinquaginta quinque, & malum fecit. Quæ namque Ezechias pater eius demolitus fuerat, ipse restituit: alter Ieroboam factus est Iudæ, ut huius gratia idem acciderit Ierusalem quod Samaria. Huius enim gratia reprehensus est, quod peccare fecerat Iudam: ob quam causam & in Babylonem captiuus abductus est. In captiuitate tamen constitutus, quemadmodum in Paralipomenis scriptum est, poenitentiam egit, atque ita emendatum Deus in Ierusalem reduxit, ubi & regnum recuperauit. Postquam uero poenitentiam egisset, & populum ut Deo seruiret docuisset, tandem mortuus est. In ciuitate tamen Dauid non est sepultus, sed in horto suo, horto Hoza. Amos filius Manasse regnavit annos duos, & fecit quod malum erat, sicut pater eius Manasses, & occiderunt illum serui ipsius, sepultusque est in horto Hoza, in quo sepultus est et pater ipsius.

Iosias filius Amos regnavit annos triginta unum. Hunc populus Regem creauit cum annos octo natus esset, & fecit quod rectum erat, ambulans in omni uia Davidis, nec declinans, neque ad dexteram, neque ad sinistram. Vniuersos quippe lucos succidit, & cuncta simulacra sustulit, cum annorum esset sedecim, legem uero Dei quasiuit, & cum neglectam inuenisset legi curauit, ac Pascha celebrandum præconis uoce promulgauit, celebrauitque: sicut scriptum est. Istum occidit Pharaon Nechao ad Euphratem, cum uelut amicus ad ipsum uenisset. Sub hoc fuerunt Prophetæ Ieremias, Sophonias, & Olda prophetiza, uxor Selle. Ioachaz filius Iosiae regnavit menses tres, & fecit quod malum erat. Transtulit hunc Pharaon Nechao: sub hoc quoque prophetauit Ieremias. Eliakim alter filius Iosiae, qui & Ioakim cognominatus est, regnavit annos undecim, & fecit quod malum erat. Ioakim qui & Iechonias filius Eliakim, regnavit menses tres, & fecit quod malum erat, translatusque est in Babylonem. Manthan filius Ioakim. Hunc Nabuchodonosor constituit regem, Sedekiamque mutato nomine uocauit: regnavit annos undecim, & fecit quod malum erat: sub isto quoque erat Ieremias. Ad hunc usque durauit regnum Iudæ, sub quo dissipatum est, sicut & regnum Samarie: urbs namque Ierusalem capta, & uniuersi in Babylonem captiui, ablatis quoque templi uasis, abducti sunt. Reges itaque in Ierusalem, a Dauide usque ad captiuitatem Babylonicam fuerunt uiginti unus: præter Gotholiam reginam, quæ & ipsa, sicut dictum est, post Ochozia filij mortem septem annos regnavit.

Reges Israel.

Consequenter & de regibus Israel, qui in Samaria regnarunt dicendum est, quo quisque uocatus sit nomine, quot annos regnauerit, & quomodo uixerit. Primus fuit Ieroboam, filius Nabath. Hic cum redisset ex Ægypto diuiso regno, regnavit in Samaria. Tam insigniter autem quod malum erat fecit, ut similis illi non fuerit. Veritus enim ne facta defectio subuerteretur, duos aureos uitulos fecit, populumque seduxit, dicens: Hi sunt dii tui, qui reduxerunt uos ex Ægypto. Instituit etiam populo dies festos ac Sacerdotes, atque ita peccare fecit, & aberrare Israelem. Ipsum enim omnes posterius reges imitati sunt. Regnavit autem annos uiginti duos: sub hoc erat Prophetæ Achia Selonita, & qui contra ipsum & altare ipsius clamauit. Nabath filius Ieroboam regnavit annos duos, & fecit quod erat malum. Nec amplius post illum de genere ipsius quisquam regnavit. Baasa, de alia stirpe, regnavit annos uiginti quatuor, & fecit quod malum erat, nec de huius stirpe, postea quisquam regnavit. Zambri

bre, alterius generis, regnavit annis duodecim, & quod malū erat fecit. Achab filius Zambre regnavit annos vigintiduos, & prae ceteris quod malū erat fecit. Sub hoc Prophetæ erāt, Eliās, Elifseus, Michæas, & qui regi Achaab de Syria & filio Ader prophetauit, & qui proprio iussu percussus ac uulneratus, Regemq; Achaab redarguit. Et præterea seorsum habitantes multi prophetarum filij. Ochozias filius Achaab, regnavit annos duos, & fecit quod malū erat. Sub hoc quoq; erant Eliās & Elifseus, quinquagenarios enim illius igne cœlitus in uerbo domini percussit Eliās. Ioaram alter filius Achaab, regnavit annos duodecim, & fecit quod malum erat. Post hunc nemo amplius de hac stirpe regnavit. Sub isto assumptus est in cœlum Eliās. Elifseus uerò perduravit usq; ad Ieroboā filium Ioas regem Israel. Erant autem sub istis etiam filij prophetarum. Iehu de alia stirpe, filius Manasse, regnavit annos viginti octo. Hic genus Achaab sustulit statuamq; illius contriuit & prophetas Baal per insidias occidit. Et hæcenus quidem fecit quod rectum erat, promissionemq; accepit, quod quatuor ipsius filij sessuri essent super thronum Israel, uerū tamen legem domini non seruauit toto corde. Neq; enim a peccatis Ieroboā abstinuit, propter uitulos aureos.

Ioachaz filius Iehu regnavit annos tredecim, fecitq; quod malum erat. Ierusalem expugnavit & templi aurum & uasa abstulit. Ieroboam filius Ioachaz regnavit annos quadraginta unū, & fecit quod malum erat. Zacharias filius Ieroboam regnavit menses sex, & operatus est malum. Hæcenus posteritas Iehu, in quartam generationē duravit. Sellum ex alia progenie, filius Iabīs, regnavit dies triginta, & quod malum erat operatus est. Manaem ex alio genere, filius Gadide, regnavit annos viginti & operatus est quod malum erat. Phakeias filius Manaem, regnavit annos decem, & fecit quod erat malum. Sub hoc prophetarunt Esaías & Osee. Phakee, de alia stirpe, filius Romeliæ, regnavit annos viginti. Hic occidit Phakeiam, & fecit quod malum erat. Sub hoc quoq; erant Esaías & Osee Prophetæ. Osee aliunde natus, filius Ela, regnavit annos novem. Iste occidit regem Phakee, & operatus est malum, uerū tamen non sicut qui ante ipsum regnarunt. Sub isto Osee finitū est regnum Samariæ. Tunc enim cessavit, ac perditā est Samaria, quam deinceps Assyrii inhabitant, ex quibus orti sunt hæretici Samaritæ, qui & Sadducæi uocantur. Summata itaq; eorum tempora, qui Ierosolymis à Davide usque ad Sedechiam regnauerunt annos constituunt quadringentos. Reges uniuersi fuerunt viginti unus, dempta Gotholia, & cuncti eiusdem stirpis, Davidis uidelicet, ita ut ab initio ad finem usq; filius à patre regnum hæreditariū acceperit. Ex his autem novem, quod rectū, duodecim uerò quod malum erat excepta Gotholia, operati sunt. Eorum uerò tempora qui in Samaria à Ieroboam usq; ad Osee regnarunt, anni sunt ducenti sexaginta: Reges autem uniuersi decem & octo, ex diuersis stirpibus. Horum octo regnum inuaserunt. Omnes uerò secundum peccatum Ieroboam quod malum erat fecerunt.

Liber undecimus, Paralipomenon Primus & Secundus.

Hoc nomine uocantur isti libri, propterea quod multa in libris Regum præterita, in ipsis continentur. Habetur autem in primo libro omnium tribuum genealogia ab Adam usq; ad Reges, secundum tribus, & populos, & gentes, & familias. In secundo uerò exponuntur gesta regum.

Supra quidem dictum est, quod qui regum facta & tempora conscripserunt, Prophetæ fuerint, qui singulis temporibus uixerunt. Vt autem singulariter quid quisque scripserit cognoscatur, ex Paralipomenis ista annotauimus: Davidis historias scripserunt Samuel, Nathan & Gad propheta. Salomonis Nathan & Achia propheta. Ieroboam, Sabæas & Adido propheta. Abiæ, Adido propheta. Asæ facta habentur in libro sermonum, de Regibus Iudah. Iosaphat, Iehu propheta, filius Aname, qui librum sermonum de Regibus Iudah scripsit. Quæ Ioas gessit, relata sunt in scripturam Regnorum. Quæ Amasias, in libro sunt Regū Iuda & Israel. Quæ Ozias, scripsit Esaías propheta. Quæ Ioathan, sunt in libro Regum Iuda & Israel. Quæ Achaz, in libro habentur Regum Iudah & Israel. Quæ Ezechias, scripsit Esaías propheta filius Amos. Quæ Manasse, relata sunt in sermonem Videntium. Quæ Iosias, in libro sunt Regum Iudah. Quæ Ioakim, in libro habentur Regum Iudah & Israel.

Liber XII. Esdra primus & secundus.

H duo libri ab eo ipso conscripti sunt, cuius & inscriptione preferunt. Esdras enim iste, Sacerdos et lector cum esset, redituum filiorum Israel ex Persia ad Ierusalem, exposuit, in primo libro tradit, quomodo cura reditus fuerit in manu Iesu filij Iosedek & Esdrae, & Zorobabel, & Neemiae, Eunuchi Indiae. Occasionem uero reditus hanc ponit. Tres milites Regem custodientes, quorum unus erat Zorobabel, circa quaestionem quandam contendebant, facta promissione, ut qui uinceret, a Rege quicquid uellet peteret. Cum primus dixisset, fortius esse uinum, Alter fortiores esse Regem, Zorobabel contendit fortiores esse mulieres, ueritatem super omnia excellere. Haec quia dixerat Zorobabel, uictor euasit. Cum aut iussus esset petere quod uellet, petijt, ut Israelis captiuitas solueretur, & Ierusalem reedificaretur. Atque ita ut petijt factum est. Dimissa est captiuitas. Etenim & tempus irae dei, sexaginta uidelicet anni, tunc adimpletum erat. Qui uero Ierosolymam e captiuitate ascenderunt, de tribubus Iuda & Beniamin, cum Leuitis, in uniuersum numero fuerunt quadraginta duo millia, trecenti, & sexaginta. Serui uero illorum & ancillae, septem millia, trecenti, triginta quatuor. Cantores duceti quadraginta quinque. Cameli quadringenti triginta quinque. Asini ducenta millia, septingenti uiginti. Aedificatores autem erant Zorobabel & Iesus filius Iosedek, & Neemias. Esdras uero cum esset dexter in cognitione legis, legem proferebat & legebat, disponebatque cuncta ad templum pertinentia, & Leuitas quoque ipsa ex lege designabat. Preterea & alienigenas uxores abijci curauit ab illis qui eastempore captiuitatis duxerant. Abiecerunt enim illas omnes, & mundati sunt, & pascha sicut scriptum est, & ieiunium legitime seruauerunt. Secunda uero narratione eadem quidem de reditu e Babylone, praeter problemata, plura uero de Neemia eunucho exponit, quomodo & ipse templi reedificationem a Rege petiuerit. Et quomodo Esdras quidem lectoris functus sit officio, Iesus uero & Banas & Sabias populum erudierint, Esdras scientiam domini legendo explicuerit, populus per lectionem illius quae facienda erant intellexerit, & pascha celebrauerit. Seruauerunt etiam ieiunium mense septimo, & festum tabernaculorum, sicuti in lege scriptum est. Non fecerant, inquit, ad hunc modum a diebus Iesu filij Naue. Esdras uero cum uidisset mulieres petulantes Ebraeis coniugio iunctas, lugens ac plorans, persuasit omnibus denunciari, ut seruarent legem dei, & eiecit mulieres illas, tanquam illegitimo coniugio iunctas, & adiurauit uniuersos, ut seruarent legem. Atque ita sanctificati & mundati exhilarati sunt, & abiit quisque in domum suam. Narratur autem & hoc de Esdra quod cum libri 5. per incuriam populi ac diuturnam captiuitatem periissent, ipse illos, cum uir esset honesti studiosus, industrius & lector, apud se omnes custodiuerit, & tandem protulerit, omnibusque tradiderit, atque ita seruauerit.

Liber XIII. Psalterium Dauidis.

T Ametsi hic Psalmorum liber solius habeat Dauidis inscriptionem, multorum tamen aliorum quoque in illo sunt Psalmi, utpote Asaph, Idithum, filiorum Chore, Aggaei, Zachariae, & Aeman Israelitae. Sunt etiam nonnulli, qui communiter ab omnibus simul sunt dicti, quotquot uidelicet halleluiaha habent. Itaque Esdras omnes hosce Psalmos a quibuscunque dictos uno complexus est libro, qui quidem, quasi communes sint Psalmi omnium quos continet, Psalmorum liber uocatur, soli uero Dauidi inscribitur, propterea quod ille primus spiritum psallendi a deo accepit, primusque Psalmos composuit & scripsit, & praedictos Psalmistas ipse ex sacerdotibus selegit ac instituit, stationem quoque locorum illis, & ordinem melodiarum, ac tempus psallendi matutinum & uespertinum determinauit, & ita ordinauit, ut alij aperto, alij clauso tabernaculo, alij a dextris, alij a sinistris starent, atque ita quidem deo psallerent, laudemque ac hymnum uoce canerent, quidam uero confessionem ac laudem praeuderent, illi in musicis instrumentis, citharis, nablis ac cymbalis, isti in tubis sublimiter sonarent. Sacerdotes igitur qui arcam dei sub Dauide portabant, erant numero mille & duo, nempe, ex filiis Caath, Vriel princeps & fratres eius centum & decem. Ex filiis Merari Ase princeps & fratres eius 250. Ex filiis Gedeon Ioel princeps & fratres eius 150. Ex filiis Elisaphat, Samaas princeps & fratres eius 200. Ex filiis Hebron, Enir princeps

princeps & fratres eius 80. Ex filiis Eziel, Aminadam princeps & fratres eius 112. Psal mistæ uerò selecti ex ipsis, erant, de quibus supra dictum est. Hi ad hunc modum instituti erant. Asaph & Ætham filij Core cymbalis æneis personabant, ut ab omnibus audirentur. Zacharias uerò & Oziel, Samiramothis, Eloni, Eliab, Masæas, Banæas, filij Idithum, in nablis & psalterio. Mathæas & Enphanæas, & Macania, & Abededô, & Eil & Ozias filius Æmau, in Cinniris & citharis. Masse uerò & Aggeus & Zacharias & Banne, & Eliezer, sacerdotes, tubis clangebant. Et reliquos psalmos quos isti quoque spiritu sancto moti conscripserant, Esdras Dauidis psalmis coniunxit, & ex omnibus ita coadunatis hunc psalmorum librum, ut dictum est, constituit. Est autem inter psalmos dilucida ad hunc modum ponenda distinctio. Sunt enim propriè Dauidis, quotquot istam habent inscriptionem, Psalmus Dauidis. Videlicet isti: 25. 26. 27. 36. 115. Qui uerò ab alijs compositi, Dauidi inscribuntur, sunt quotquot inscriptionem hanc, Dauidi, similiter habent, qui quidem sunt isti, 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 37. 39. 40. 41. 49. 50. 51. 52. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 62. 63. 64. 67. 68. 69. 70. 81. 90. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 100. 102. 103. 107. 108. 109. 137. 138. 139. 140. 142. 143. 144. Eorum uerò qui hanc inscriptionem, Dauidi, habent, alij inscribuntur. In finem psalmus Dauidi, alij tantum psalmus Dauidi. Quorum inscriptio est, in finem psalmus Dauidi sunt isti, 4. 5. 6. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 18. 19. 20. 21. 29. 40. 50. 64. 67. 108. 132. 139. Qui inscribuntur, Dauidi, absque illa particula, in finem, hi sunt, 3. 7. 14. 22. 23. 24. 28. 37. 42. 62. 93. 38. 107. 140. 142. Rursus eorum qui inscribuntur, in finem psalmus Dauidi, hæc est subdivisio. Alij inscriptionem habent psalmus Cantici, utpote, 4. 64. Alij tantum, psalmus, uidelicet, 5. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 18. 19. 20. 21. 30. 39. 40. 50. 63. 108. 138. 139. Qui uerò inscriptus est, in hymnis psalmus, est, 6. Sunt & alij, qui inscriptionem quidem habent, in finem Dauidi, psalmi tamen titulum non habent, sed differentem, & sunt isti, 13. 35. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 68. 69. Horum qui differentem habent inscriptionem, alius inscribitur, uerba Cantici, ut 13. alij Dauidi tantum, ut 35. 68. 69. alij intellectus, ut 51. 52. alij in hymnis intellectus, ut 53. 54. Nonnulli, tituli inscriptionem habent, ut 55. 56. 57. 58. 59. Est qui, in hymnis inscribitur, ut 60. Eorum uerò qui, psalmus Dauidi absque particula, in finem inscribuntur, est Canticum psalmi, 107. tantum. At qui nec in finem, nec psalmus, sed simpliciter Dauidi inscribuntur, sunt 15. 16. 31. 32. 70. 81. 90. 92. 94. 95. 96. 100. 102. 103. 136. 141. 143. 144. & ex his iterum alius canticum habet, ut 95. alius, tituli inscriptionem, ut 15. alij orationem, ut 16. 82. alij intellectum, ut 31. 100. 141. hic filiorum Aminadam, ut 70. illi laudem cantici, ut 90. 92. 94. iste laudationem, ut 144. Rursus, qui neque Dauidis, neque Dauidi inscribuntur, sed alijs assignantur sunt isti, 38. 41. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 86. 87. 91. 99. 104. 105. 106. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 134. 135. 145. 146. 147. 148. 149. 150. Et horum quidam inscribuntur Asaph, quidam filiis Core Asaph & Ætham, quidam filiis Idithum, alij Aggæi & Zacharie, alij, halleluiah. Asaph sunt isti, 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. Ex quibus alij inscriptionem habentes, in finem psalmus Asaph, sunt hi: 74. 75. 76. 79. 80. alij tantum psalmus Asaph, ut 72. 78. 81. alius in hymnis, ut 75. alij canticum psalmi Asaph ut 79. 82. quidam intellectus inscriptionem habent, ut 73. 77. quidam torcularium, ut 80. ille commutandorum, ut 79. hic psalmus cantici, ut 74. Qui per halleluiah inscribuntur, sunt isti, 104. 105. 106. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 131. 135. 145. 146. 147. 148. 149. 150. Ex his Aggæi sunt & Zachariæ 145. 147. 148. Qui filiis Core inscribuntur, sunt 41. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 83. 84. 86. 87. Et ex his alij inscriptionem habent, in finem filiis Core, ut sunt 41. 43. 44. 48. 83. 84. alij, in finem pro filiis Core, ut 45. 46. quidam, psalmus cantici filiis Core, ut 47. 86. 87. & 88. Intellectus Ætham Israelitæ. Sunt qui inscribuntur, in finem Idithum Canticum, ut 38. 61. Qui uerò graduum sunt, omnes sunt cantica, ut 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. Ex his Salomoni inscriptus est, 126. Dauidi uerò, 130. 131. 132. Itaque ista est diuisio inscriptionum quæ psalmis quibusdam præmittuntur. Omnium uerò communes in hoc libro psalmi tantum sunt, 4. 5. 6. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 18. 19. 20. 21. 29. 30. 39. 40. 50. 60. 61. 63. 64. 65. 66. 67. 72. 78. 81. 108. 138. 139. psalmus canticum, 4. 64. psalmi cantici 29. 47. 67. 86. 87. Canticum tantum 38. 76. 95. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. Canticum psalmi 65. 82. 107. Verba cantici 17. Laus cantici 90. 92. 94. Laus 144. In hymnis 60. 75. In hymnis intellectus 53. 54. In hymnis psalmus 6. 66. Intellectus 31. 51. 52. 73. 77. 88. 100. 141.

Ad inscriptionem tituli, 15. 55. 56. 57. 58. 59. Oratio, 16. 85. 89. 101. Oratio Moli hominibus Dei, 89. Ad Salomonē, 71. Sine nomine, 9. 65. 91. 99. 101. Halleluiā, 104. 105. 106. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 134. 135. 145. 146. 147. 148. 149. 150. Davidi simpliciter, 32. 34. 35. 96. 102. 103. 136. 137. A Davide uerò & reliquis omnibus dicti, & inscripti, in finem sunt isti: 4. 5. 6. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 18. 19. 20. 21. 22. 30. 35. 38. 39. 40. 41. 43. 44. 45. 46. 48. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 74. 75. 76. 79. 80. 83. 84. 108. 138. 139. Qui Davidis tantū sunt pprii, hi sunt: 25. 26. 27. 36. & 151. Post uniuersam hanc diuisionē: deinceps necessariū est separatim etiā quorundam psalmorū inscriptiones cognoscere. Primus quidē & secundus inscriptione carēt. Tertius uerò inscriptus est, quādo à facie Absalom filij sui aufugit, 142. quādo filius ipsum persequutus est. Quintus super hereditate. Sextus & undecimus super octaua. Septimus super sermonibus Chusi filij Iemini. Octauus: 80. & 83. super torcularibus. Nonus super absconditis filij 45. super absconditis 15. Ad tituli inscriptionē 16. & 85. Oratio 17. quādo eripuit eum Dominus ē manu omnium inimicorū ipsius 21. pro susceptione matutina, 23. In prima Sabbathorū 26. anteq̃ ungatur 28. In consummatione tabernaculi 29. In dedicatione domus 30. Pro ecstasi 31. Intellectus 33. Quando mutauit faciē suam ante Abimelech 35. Seruo domini Davidi 37. Ad rememorationē diei Sabbathi 44. Pro cōmutandis, ad intellectū filijs Core. Canticū super dilecto 68. pro cōmutandis 77. pro cōmutandis testimoniū super Assyrio 50. Cū uenisset ad eum Nathan Propheta, postq̃ esset ad Bersabee ingressus, 51. Cum uenisset Doeg Idumeus ad Saulē, nūciaissetq̃ illi ac dixisset: Venit David ad domū Abimelech 52. Super Maeleth 53. Cū uenissent ad Saulem Ziphai, illiq̃ dixisset, an nō est absconditus apud nos David? 55. Cū tenuissent eū Philistaei in Geth 56. Cū ante faciē Saulis in speluncā fugisset 58. Cū misisset Saul qui domum eius obseruaret, ut occideret eū 59. Cū incēdisset Mesopotamiā Syriā, & Syriā Sobal, et reuersus Ioab percussisset in ualle Salinarū duodecim millia, 62. Cum esset in solitudine Idumae 65. Resurrectionis 69. Ad rememorationē, quod seruauit dominus 70. filiorū Adā, priorum captiuorū 61. In Salomonē 65. Ad Assyriū 87. Super Maeleth ad respondendū 91. Pro die Sabbathi 23. In prima Sabbathi 92. In diem ante Sabbathū 93. In quarta Sabbathi 95. Cū domus aedificaret post captiuitatē 96. Quando restituta est ei terra 99. Ad confessionē 101. Precatio pauperi cū in angustiis esset, & orationē suā ante dominū effunderet 141. Precatio, cū esset in spelūca 143. Contra Goliath 151. psalmus hic peculiariter Davidi, & extra numerū reliquorum inscriptus est, cū singulari certamine Goliath strauisset. De diapsalmate quoq̃ tractandū est, in quibus psalmis illud et quoties in uno quoq̃ inueniatur. In 2. psalmo semel, in 3. bis, in 4. bis, in 7. semel, in 9. canticū diapsalmatis, in 23. semel, in 31. bis, in 33. semel, in 38. bis, in 43. semel, in 45. bis, in 46. semel, in 47. semel, in 48. bis, in 50. bis, in 53. semel, in 54. bis, in 56. bis, in 58. bis, in 59. semel, in 60. semel, in 61. bis, in 65. ter, in 66. bis, in 67. quater, in 74. semel, in 75. bis, in 76. ter, in 80. semel, in 81. semel, in 82. semel, in 83. semel, in 84. semel, in 86. bis, in 88. quinquies, in 93. semel, in 139. ter, in 142. semel. Summatim uerò quotquot per halleluiā inscribuntur, & qui graduum sunt diapsalma non habent.

Liber XIII.

Prouerbia Salomonis.

Salomon filius Davidis, cum regnum patris sui accepisset, à Deo petijt, ut sapientiam acciperet magis quā diuitias, & hostium ultionem. Hanc cum esset adeptus, prae omnibus mortalibus, qui ante & post ipsum fuerunt, sapiens, ac propter ea quae faciebat ac dicebat, admirabilis factus, tria millia parabolarum, & quinque millia carminum proloquutus est, disputauitq̃ de omnibus, tam de ijs quae ex terra proueniunt, quā de omnis generis animantibus. Scripsit libros, Canonicos tres, Prouerbia uidelicet, Ecclesiasten, & Canticum canticorum, & alterum praeter istos, non Canonicū, sicut ante dictum est, qui Sapientia Salomonis dicitur. Praesentem autem librum Prouerbia inscripsit, propterea quod uerba Sapientium prouerbia sunt, uelut aenigmata, quae quidē aliud ex superficie, aliud uerò per allegoriam indicant. Horum autem species sunt prouerbia. Ad hunc etenim modum discipuli Domini in Euangelio secundum Ioannem loquuntur, quando domino, cum antea multa obscuro sensu loquutus esset, tandē dicunt, ecce nunc liberē loqueris, & prouerbiū prorsus nullū dicis, ut intelligas prouerbia non aperto, sed obscuro sensu dici. Quoniam igitur tales plerunq̃

plerumque sunt quæ in hoc libro sunt sententiæ, ideo titulū illi, prouerbia fecit. Est autē inde dicta parœmia, quod præter uias, tales sententiæ conscribi solitæ sint, ad correctionem & doctrinam eorum qui itinera cōficiēbant: præter uias autem scribebantur: propterea quod non omnes ueritatis sermones capiebant, ut uel si qui in itinere erant, & affixas uidebant, quæ scripta essent exquirere, atque ita erudirentur homines. Parœmiam itaque ad hunc modum nonnulli definiunt, ut sit dictum parodium, ab uno aliquo ad multa transumptū. In hoc igitur libro scientia est sapientiæ & disciplinæ, intellectus sermonum prudentiæ, strophæ uerborum iustitiæ. Verus intellectus ad dirigendum iudicia, & pollicitatio cognoscendarum, ex istis parabolarū, dictorum Sapientium ænigmatum, & obscurorum sermonum. Et sunt scientiæ sapientiam ac disciplinā tradentes. Nam & Græci sapientiā pollicentur, & heretici habere se disciplinā arbitrātur. Quapropter iste uerā sapientiā ac disciplinā docet, ne specie ac similitudine sapientiæ quisquā in sophismata Græcorū & hereticorū incidat. Græci namque & putantes & dicentes se sapientes esse, stulti facti sunt, heretici uerō eruditos esse se rati, auersi sunt, & peccāt proprio iudicio cōdemnati. Sapiēs uerō si diuina eloquia audierit, sapiētior erit. Etenim qui legitima Dei audierit & custodierit, & in disciplina Dñi negligēs non fuerit, nec ab ea defecerit, filius sapiēs euadet, & eruditus factus cognitionē Dei cōfestim accipiet. Hac enim Sapiētes instituuntur: sermonum uerō prudentū intellectus, doctrina est de solo & uero Deo. Græcorū namque alij corpus esse dixerūt Deum, alij simulacris etiā ipsum assimilarūt. Heretici uerō & ipsi in uerū Dei cognitione desipuerūt. Propterea Salomon de uera cognitione Dei differit: Quod quidē exponi in illo nequit: id gloria Dei abscondit. De prouidentia uerō illius loquitur, cū dicit: In omni loco oculi Domini cōtemplantur bonos & malos. Et iterum: Diues & pauper alter alteri occurrerūt, utrosque uerō fecit Dominus. Et: Conueniunt foenerator ac debitor, utrosque speculatur Dominus. &: Sunt enim in cōspectu oculorū Dei uiuē uiri, & omnes circuitus eius speculatur. Iudicium quoque eius cōmemorat, dicens: Sacrificia impiorū, abominationes sunt Domini: preces uerō rectorum acceptæ sunt apud eum: & iterum, Domos cōuiciatorū dissipat Dominus, firmat autem terminum uiduæ. Opificium uerō illius nō simpliciter, sed ob id quod per uerbum, ac sapientiā suam cuncta facit: uerū Deum explanat ac designat, quod pater sit filij. Dicit igitur: Sapientia sua Deus fundauit terram. Et iterum: Dominus fecit regiones etiā inhabitabiles, & uertices habitabiles sub cœlo: quādo preparabat cœlum, unā cum ipso eram: quando segregabat thronū suum supra uentos, quando firmabat ea quæ supra nubes sunt, eram cū eo cuncta cōponens. Ego eram in qua lætabatur, singulis diebus in cōspectu illius deliciabar. Strophæ quoque uerborū insunt isti libro. Nam si quis ea mente uerset, reuerabit ac inueniet latentem in ipsis sensum. Qualia sunt cum dicit: Ab æstu seruatus est filius intelligēs, at uētus dissipās in messe est filius immorigerus. Et iterū: Sollicitē cura quæ in agro sunt uiridia, & herbam demete, ac foenum montanū collige, ut oues habeas ad uestitū. Et rursus: Si cōuiuia federis in mensa magnatū, solerter cōsidera quæ tibi proponūtur. Et alia cōsimilia. Veræ iustitiæ dictus est intellectus. Quoniā differenter quidam iustitiæ uocabulum accipiunt, alijs dicētibz iustitiā esse, si reddat quis quod custodiendū accepit, alijs uerō, si malū reddatur pro malo, & bonū pro bono: usu autē uenit, ut huiusmodi definitiones exactæ ac iustę non sint, (non enim dicendū est, quo ille me usus est modo, eodē utar ego & ipso, poenas de illo sumā, pro iniuria qua me affecit) ob eam rationem Salomon quæ uera sit iustitia docet: eam uidelicet ueram esse iustitiā: si unicuique quod suū est reddatur. Cum primis honora, inquit, Dominū de iustis tuis laboribus, & primitias illi da, de tuis iustitiæ fructibus. Deinde honora Regem, & parentibus cōpetens repende officiū, omnibus uerō quod æquū est. Et hic unus est iustitiæ typus. Alter uerō est, ut animū suum quisque iustificet, æquabilitatē custodiēdo, ita ut nusquam in cōtrariā inæquabilitatē declines, sed rationi obtēperes, ne malo cōsilio quo iuuentutis doctrina repudiatur, capiaris, sed cū consilio omnia facias, & cogitationes tuæ sint iudicia, ita ut seipsum quisque iudicet, & cōcupiscentiā in omnibz habeat bonā. Vniuersa quippe iustorū cōcupiscentia bona est, & cōcupiscentia iusti accepta est. Cō

ταμις οὐκ
ἐστὶν μὲν

tra animositatē uerò, Ne sis amicus, inquit, uiro animoso & amico iracūdo ne cohabitēs. Omnē enim irā suā emittit insipiens: sapiēs uerò illā pro parte condit ac supprimit. Qui seipsum ad hūc modū cōponit, & singulas cuiusq; animæ partis actiones sanas & innocuas custodit, is demū uerā agnitus est iustitiā. Iudicia uerò dirigere principaliter quidē est, iuste secundū legē Dei iudicare, ut cum dicit: Aperi os tuū uerbo Dei, & sanē de omnib. iudica. Pauperē uerò & imbecillē iudicio defende. Qui nāq; iustū dicit eū qui impius est, execrabilis est populus, & odibilis inter gentes. Personā enim cuiusquā in iudicio reuereri, bonū nō est. Hoc quidē ex professō dicendum est: deinde quod in seipsum quoq; iudiciū hoc dirigit, quo alios quis iudicat, & seipsum probat, dū se, si irā motū in se senserit abūdere, reprehendit, & si abūdere intellexerit, cōcupiscentiā cohibet, si uerò rationis uis obdormierit, excitat, dicens: quousq; piger dormis? Hoc nāq; pacto iudiciū dirigere discet, si seipsum iuste moderatus, & suppositus reprehensor factus fuerit, nec audiet ab alijs: Qui aliū doces, teipsum nō doces: qui doces, nō mœchaberis, mœcharis. Quemadmodū enim qui iter facit, & uiam suam qua ambulat rite dirigit, ad destinatū finē peruenit, ita & qui iudicia dirigit, iustus censebitur & sapiēs. Dicuntur autē parabolæ sermones, qui uelut imagines sunt eorū quę dicuntur. Ex ipsis nāq; propter similitudinē, quod dicitur, intelligitur. Sic enim Dñs dixit, ut in Marco est: Cui assimilabo regnum Dei, aut cui parabolæ cōparabo illud? Itaq; parabolæ sunt quę secundū similitudinē dicuntur. Cū enim dixisset: Simile est regnū Dei, tādē intulit: propterea per parabolas illis loquor. Sūt igit huiusmodi dicta parabolæ, utpote: Sicut defluxus niuis in calore æstiuo tēpore messis iucundus est, ita nūcius fidelis ihs qui miserūt eū. Et iterū: Sicut uēti, nebula, & pluuia, ita qui gloriantur in dono mēdaci. Et si quā istis sunt similia. Dicta uerò Sapientū sunt sermones, nullā sophismatū fallaciā habētes, neq; per probabilitatis speciem seducētes, sed exactē uerī, nec secundū dialecticā protalin dicti, sed tāquā qui ab ipsis sint cogniti, & uelut ipsorū sententię prolati. Quales sunt, exhilaratō corde floret facies, in mœroribus uerò existēte, deiecta est ac tristis. Et: Cor rectū querit sensum, os uerò indisciplinatum mala cognosceat. Et: Odiū excitat uictoria, omnes uerò eos qui cōtentiosi nō sunt, cōtegit amicitia. Et: Qui causam agendā cōtēnit, cōtēnetur ab ipsa: qui uerò mādātū ueret, ille sanus est. Aliorū hominū sermones, plerūq; amphiboli sunt: Sapientū uerò quales quales sint, uerī sunt, & omni ex parte absoluti, ita ut contradici illis nequeat, & alijs homines rerū cognitionē ex fine sumūt: utpote, quod peruersus sit qui cuiquā facit iniuriā, & malus qui mœcha ē. Hoc uerò cuius manifestū est. At Sapientes ipsa rerū principia prædicūt, & ueluti symbola motuū qui in anima sunt prænūciāt, ut quisquis malorū principia cognouerit, sibi caueat. Qualia sunt de quibus suprà dictū est: Odiū excitat uictoria, oēs uerò nō cōtentiosos obtegit charitas. Cōtentiosus em̄ ex odio malitiæ huius principiiū habet. Et nemo cōtentiosum amore prosequendū duxerit. Rursus ē cōtrario qui cōtētiōsus nō est dilectionis indiciiū habet. Nec cōtētiōsum dixerit quisquā eū qui diligit. Sicut illud: In cōcupiscētijs est qui ocīatur, & iracūdus quod agit, absq; cōsilio agit. Significauit enim ocīosi animā omnis generis cōcupiscētijs esse immerisā, & iracūdū nullū rectū habere cōsiliū ostēdit. Et omnino isti amplius manifestū faciūt, quod actionis principiiū sint hominis mores & ingenium. Vnde & cōmendat eos qui dicūt, quod cōtētiōnē præcedat odiū, fugā uerò cōtētiōis dilectio. Et quod ocīū mala uoluptas, iracūdū uerò præcedat temeritas, quodq; cōtēpti principiiū sit & causa, quod legē ipse contēnit, & quod sanitatē præcedat timor Dei. Itē quod animæ perditionis principiiū sit os incautū & temerariū, timorēq; præcedat linguæ temeritas. Vbi ad hūc modum singulas dictiōes referaris, inuenies ob id esse dictas & scriptas, ut auditis & cognitis malorum bonorūq; principijs quę praua sunt fugiamus, quę bona faciamus. Ænigmata uerò & obscuri sermones, ita quidē caute sunt positi, ut mœrore afficiant, si quis in illos incidat: propterea quod nihil manifesti habēt, & ne suspiciōnē quidē aliquā sensus præbēt, ubi uerò diligēter inquisiti fuerint, sensum quē habēt indicāt. Quales sunt Sanguisugæ tres sunt filię dilectiōis dilectæ. Et hę tres, & quarta nō dicūt, satis est. Infernus, & amor mulieris, & terra quę nō saturat aqua, & aqua, & ignis, nūquā dicūt, satis est. Et iterū: Tria sunt, quę

cognita

cognitu mihi sunt impossibilia, & quartū nō cognosco, uia aquilæ uolātis, & uia serpentis supra petrā, & uia naui in mari euntis, & uia uiri in adolescentia: & quæcūq; eiusmodi sunt enigmata. Nam licet aliorum cogitationem moueant, alia tamē significant, & obscura quidem sunt, absconditum uerō sensum habent.

Liber xv.

Ecclesiastes.

EThunc librum scripsit Salomon: sicut supra dictū est. Dicitur autem Ecclesiastes, quoniam ita hunc nominauit autor ipse qui scripsit: in principio ipsius dicens: Verba Ecclesiastę filij Dauidis Regis Israel in Ierusalē: Vanitas uanitatum dixit Ecclesiastes. Varijs uerō nominibus uocatus est Salomon: Sapiēs, propterea quod Sapiētiae particeps factus est. Prudens, eo quod ueritatis in ipso fuit prudentia. Doctus, qm̄ uerā à Dño doctrinā habuit. Ecclesiastes uerō uocatus est, quia ad populū ipse cōcionatus est, & quæ spiritus sunt, loquutus. Videtur autē in hoc libro de naturali theoria philosophari. Qm̄ enim Ægyptij de illa suas iam habebāt imaginatiōes, & Græci hisce de rebus fabulaturi erant, ob eam ipse causam impulsu spiritus sancti eos qui de istis inquirere conabant cōpescit, dicens: Nō poterit homo inuenire opus quod sub sole factū est: quantūuis quærēdo fatigetur, nō inueniet. Deijcit etiā Ægyptiorū religionē circa diuinationē ex hominis natiuitate, dicens: Qui obseruat uentū nō feret, & qui adspicit ad nubes nō metet, in quibus agnosci non potest, quæ sit uia spūs. Sicut ossa in uentre uterū gestātis, ita nō cognoscet opera Dei, qui facit uniuersa. Deinde & de singulorū theoria tractās, consentit, quod de talibus uanē quæratur, & quod eiusmodi nihil pariant aliud q̄ laborē. Nō enim ob illorū cognitionem, sed propter uitā, quæ opere ipso talia exercet pro sapiēte quis cōmendatur, & iusto. Dicit namq;: Etenim quæcūq; scire se dixerit sapiēs, ea nō poterit inuenire. Quoniā totū hoc tradidi cordi meo, & totū hoc uidit anima mea, quod iusti & sapientes, & opera eorū sunt in manu Dei. Recte igitur taliū rerum inquisitionē prætergressus, & in cōtemplanda mortalīū politia cōstitutus, cū multos & uarios uideret hominū casus, cōstituit, quod prouidentia administrantur omnia, dicens cursus non est uelociū, nec bellum prudentū, nec sapientū panis, nec prudentū opulentia, nec cognoscentiū gratia: quoniam tempus & occasio simul omnibus istis occurrunt. Nam ubiq; regnū habēt, etiam in agro iam culto. Neq; enim quisquā in istis consiliū sui dominus est. Quis em̄ homo ille est, qui possit opera sua retrō habito adaptare consilio? Et quod nihil potestatis amplius in hac uita habeat homo, q̄ faciendi bonū & malum, & preparandi opera sua ad exitum. Nam & qui edīt ac bibit, hoc habet ex dono Dei. Vnde siue quæratur, quomodo facta sint quæ uidentur, siue pecunia possideatur, siue in luxu & abundantia quis delicietur: omnia ista uanitas sunt uanitatū, & nihil amplius quā uanitas consiliū & inanis uoluntatis conatus. Per id uerō quod ista uanitatē esse dicit, futurorum bonorū eternitatē significat. Quapropter & uniuersa transcendens hortatur, ut æternorum memoriā seruemus, & sciamus futurū aliquando, ut mūdus hic præsens finiatur, cum dicit: In die qua cōmouebuntur custodes domus, & nutabunt uiri potentes, & molentes ociabuntur, & cum quæ finem mundi subsequūtur exponit, dicens: Quoniam cuncta quæ sunt ducet Deus in iudiciū, ^{ὅτι πάντες ἄνθρωποι} in omni errato, siue bonum, siue malum. Per ista ostēdit, quod illud: Vanitas uanitatum, non ad hoc dixerit, ^{παντός.} ut creaturam criminaretur, sed ut æterna contemplatus, temporariorum desiderium admoneret esse uanitatē. Et ubi iudiciū futurū esse docet, innuit fore resurrectionem mortuorum, & actorum retributionē. Deinde cum dicit, quando ociabuntur molentes, iterum nō ostendit uanam esse ipsam creaturam, sed illam magis instruere quouis ad pietatē. Siquidem ipsius ordo ac dispositio, de factore ipso ac creatore prædictio est, in qua sunt & Prophetæ, & Euangelistæ, & Doctores tanquam molentes unicuiq; alimoniam, per doctrinā, uidelicet pietatis scientiam, qui molentes tandem in consummatione seculi ociabuntur. Tum enim non docebunt amplius, instar molentium, sed quisq; secundum acta iudicabitur.

Liber xvi.

Canticum Canticorum.

EThunc librum Salomon conscripsit, sicut antea declaratū est. Totus autē illi ad finem usq; mysticē cū allegoria anigmatica cōscriptus est. Sensus enim dogma

k K . 4 tum

πρὸς τοὺς φθαρτοὺς

tū illius nō est manifestus, sed in arcano absconditus. Quapropter cōuenit, ut qui intelligentes sunt in toto hoc libro allegoricē uersentur, ne propter imperitorū inscientiam, quæ dicuntur cōtemptui exponantur. Ob eam autē causam Canticum Canticorum uocatur, quod hoc canticū alia subsequitur, post ipsum uerō nullum aliud expectandum est. Aliud autē dico nō Bibliōn, sed quod ē Biblio assignari possit. Quod dico tale est: Omnis diuina scriptura de uerbi Dei descēsu ad nos, & de aduentu illius in carne prophetiam habet. Hæc enim uoluntas Dei est: & primariū erat Prophetis, ac uniuersæ diuinæ scripturæ, hanc rem annūciare. Obiter uerō diuinæ isti narrationi sermones etiā attexunt de Babylone gentiū, de Damasco, de Moab, & alijs. Et per singulas scripturas peccantes increpant, & peccatis occupatos adhortantur ad poenitentiam cōminantes futurū ignis iudiciū. Aliæ quidem scripturæ de Christi aduentu prædicāt, utpote Moses, cum dicit: Prophetā excitabit uobis dominus Deus noster, ex fratribus nostris, sicut me: & Esaias: Ecce Virgo in utero habebit, & pariet filium, Et Micheas: In postremis diebus illustris erit mons Domini: & alius aliter secūdū spiritus sancti gratiā, hac de re prædicat. His autē uniuersis prophetiis expectabatur adhuc prænūciatus Dominus. Quapropter & multi illū prænūciabant, nec cessarūt prophetātes donec uenisset. Et hæc omnia cantica quædā sunt. Canticū uerō Canticorum nō habet prophetiā, neq; præcedentem aliquā significationē de Christo: sed quem alij prænūciarunt uenturū, hunc iam uelutī præsentem & carne iam indutum ostendit. Propterea & tanquā in nuptijs uerbi & carnis, epithalamium Canticū hoc canticorū canit. Et alia quidē scripturæ de Seruatore dicunt, & interea & alia quædā cōiungūt: hic uerō liber cōiugium tantū uerbi & carnis canit. Quamobrē etiam alijs quidem scripturis, propterea quod & alia quædā in illis significatur, indignatiōis & iræ sermones ac formidabiles minæ insunt: præsens uerō liber, quoniā nihil aliud quā uerbi aduentū significat, iucunditatis tantū, gaudijs ac lætitijs sermones habet. Spōso siquidē præsentē omnes lætari cōuenit, nec cuiquam lugendū est: sicut & ipse Dominus dixit: Etenim ipse præsens cōstitutus infirmitates nostras portauit, & molestias uertit in gaudiū: Quemadmodū igitur post Seruatoris dispensationem, nullum amplius Prophetā expectamus, ita post illa quæ in hoc canticorū cātico significata sunt, non est aliud canticū quod recentius aliquid significet expectandū: Etenim quæ in hoc cātico significantur, eadē & in Prophetis & alijs scripturis per interualla dicta deprehendunt. Rursus quemadmodū Agnū Dei Ioannes ostendit, atq; ad Ioannem usq; Lex est & Prophetæ: ita quæ in cātico canticorū annotantur, finis sunt omnium eorū quæ in uniuersa scriptura signantur. Quid enim aliud post Christi aduentū expectandū est, quā iudiciū & retributiō? Propterea Cataphrygæ Prophetas post Dominū introducentes fallunt, atq; ob eam causam tanquā hæretici condemnati sunt. Canticum igitur est canticorū: propterea quod nullum aliud, post ea quæ hic canuntur expectandum est. Et sicut in lege sancta, erant & post sancta, Sancta sanctorum, post sancta uerō sanctorum, nullus alius interior locus habebatur, ita post cantica, canticum est canticorum: post canticum uerō canticorum, non est interior aliqua & recentior expectanda annunciatio. Semel enim uerbum factum est caro, opusq; cōsummauit. Est autem totus hic liber plenus dialogorum ueteris populi ad Verbum, & summarim humani generis ad Verbum, & ecclesiæ ex Gentibus ad idem, & rursus uerbi ad eandem, & ad genus humanum. Deinde Gentium ad Ierusalem, & Ierusalem de Ecclesia ex Gentibus, & de seipsa dialogus. Postea & ministrantium angelorum ad homines uocatos prædicatio. Sunt itaq; ueteris populi precātis Dominum, ut descenderet, & carnī coniungeretur, ista: Osculetur me osculis oris sui: Quoniam meliora sunt ubera tua uino. Et iterum excitat iisdem, dicens: Noua & uetera seruaui tibi dilecte mi. In genere uerō omnium uox est ad uerbum, ut carnem nostram assumeret. Quis dabit te mihi frater mi, sugentem ubera matris meæ? Inueniam te foris, osculabor te, nec contemnent me. Apprehendam te, ducam te in domū matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ. Precati sunt enim, ut carnem assumeret nō aliunde, sed ex ea ipsa matre, ex qua nati sumus, licet non eo modo quo nos ex uiro & muliere. Carnem enim sibi tanquā creator ex sola Virgine assumpsit: atramen ex homine. Homo

Homo enim fuit genitrix dei Maria. Verbi uero, ex Virgine iam carnem assumptis, ad precantes se sunt ista: Ingressus sum in hortum meum soror mea sponsa, uindemiaui myrrham meam cum aromatibus meis, comedi panem meum cum melle meo, bibi uinum meum cum lacte meo. In proprium enim hortum, creaturam uidelicet, ingressus carnem sibi ex uirgine assumpsit, & homo factus est. Mortale quidem corpus erat, uerum cum fragrantia sacrosanctissimi uerbi coniunctum. Et licet lactis cibum corpori suo admiserit, tamen & uinum illi perfectionis suae impertijt. Etenim quemadmodum lac comedit, ita & diuinitatis opera in ipso perfecit. Deinde Verbum carnem indutum ueterem populum, ut cui primum oracula Dei concredita fuerant, ad se uocat cum dicit: Surge, ueni, amica mea, formosa mea, columba mea, quoniam ecce hyems transiit, imber abiit ac profectus est sibi, flores comparuerunt in terra, tempus sectionis aduenit, uox turturis audita est in terra nostra, ficus protulit grossos suos, uineae nostrae florentes dant odorem suum. Vbi enim primum populum nactus est, umbram illum quam in lege est ad tempus docuit, & tanquam scientem de uoce turturis admonuit. Postquam autem Hierusalem ad se uocauit, aduocat deinceps & eos qui sunt ex Gentibus, (unus est enim & iudeorum & gentium dominus) cum dicit: Venit de Libano sponsa. De Libano uenit ac profecta est, ab initio fidei. De uertice Sanir & Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum. Hanc enim ab idololatria moribusque ferinis ad fidem uocat. Illa igitur ex Gentibus uocata & iam compuncta, Verbo ad hunc modum loquitur: Indica mihi, quem diligit anima mea, ubi pascas, ubi quiescas in meridie, ne fiam tanquam oberrans inter greges sodalium tuorum. Etenim per experientiam edocta quam facilis sit in multis mutatio & inconstantia, pro confirmatione & corroboracione deinceps precatur, ne iterum accidat quod antea perpessa fuerat. Consolatur itaque illam uerbum ac docet, cum dicit: Si ignoras te ipsum o pulchra inter mulieres, egredere ac subsequere uestigia gregum, & pascue hircos tuos iuxta tabernacula pastorum. Nemo siquidem deum cognoscere potest, nisi primum cognoscat seipsum. Nam pietas erga deum sensus est principium. Sensus uero est, non externus ille, sed intellectus animae, cum fide coniunctus. Hierusalem, ubi Gentium uocationem cum exacta fide coniunctam uidit, stupefacta dixit: Quid uidetis in Sunamitide, quam ingredi sicut chori castrorum? Non enim ex una gente, sed ex omnibus uenerunt, propria castra relinquentes, & gladios suos confringentes, ac deinceps quam pacis sunt sapientes. Ecclesia uero ex Gentibus, intelligens querimonias Hierusalem seipsam defendit, quod haud frustra uocata sit, cum dicit: Nigra sum & formosa filia Hierusalem sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis. Nolite me considerare, quod denigrata sum, quoniam obtutus est me sol, filij matris meae pugnaverunt contra me, posuerunt me custodem in uineis, uineam meam non custodiui. Nigra sum, inquit, at sub ipso sole sum, licet enim preputiata sim, idolis tamen renunciaui, & e domo matris meae egressa sum, sicut & Abraham. Eadem namque praedita sum fide. Et ob eam causam uos oro, ducite me in cellam uinariam, ordinate in me charitatem, seruate me in unguentis, stipate me pomis, quoniam dilectione uulnerata sum. Nolite preputium attedere, sed in charitate me, o lex & prophetae, suscipite. Et si ueritate putida sum, tu me tamen instrue, & fragrantia tua confirma. Etenim dilectione uulnerata sum. Propterea adiuro uos filia Hierusalem, in uirtutibus ac potentijs agri, si excitaueritis & euigilare feceritis dilectam donec ipsa uelit. Adiuro uos o patres, non aduersus potentias, non enim id licet, sed in potentijs paradisi, ut in illam inspicientes, sicut Adam, ita & me suscipiatis. Nam & ibi non erat circumcisio. Nunc Adae conditio ac fides renouantur. Verbum uero Gentium fide conspecta & probata dicit: Pulchra es amica mea, quam suauis, & quam formosa sicut Hierusalem, stupenda, sicut castrorum acies ordinatur. Oportet enim eos qui ex Gentibus sunt non esse dispares Hierosolymae ut fiat unus populus. Hoc autem fit, quando simul & legem honoramus, & in Christum credimus. Est enim unus deus, & legis, & Euangeliorum. Et qui Hierusalem assimilatus non fuerit, non efficitur uerbi amicus. Hierusalem fidem filiorum uidens, & uerbi philanthropiam, dicit: Descendi in hortum nucum, ut uiderem germina torrentis, num floruerint mala punica. Ibi dabo tibi ubera mea. Non cognouit anima mea, imposuit me curribus Aminadab. In hortum enim nucum, hoc est, in scripturas ueni, quae instar nucum sunt, foris durae, intus spirituales. Vidi quod iungenda sum, uelut in

πρὸς τὴν πόλιν.

curru

curru, Gentium uocationi. Coniugatis igitur utrisque populis in orbem terrarum emissæ est prædicatio. Et huius ministri sunt angeli dicentes, egredimini & uidete Salomonem in corona, qua coronauit ipsum mater eius, in die desponsationis eius, & in die lætitiæ cordis eius. Qui namque ex malitia sua egreditur, immutabilem uerbi & carnis unitatem uidebit. Quando enim uerbi nobiscum per carnis adunationem facta est desponsatio, tunc & de morte uictoriam tulit, quapropter & omnia lætitia adimpleuit. Huiusmodi sunt quæ dialogi in hoc Cantico Canticorum habent ex quibus poterit quis occasione sumpta, in ipsa libelli lectione quæ secundum sensum coniungenda sunt, similia similibus adaptare.

Liber xvii. Iob.

Iob inscriptus est hic liber, quoniam historiam illius complectitur, quid perpeffus sit, tentatus à diabolo & quomodo uicerit, ac pie illatas plagas tolerauerit, rursus omnia duplicata receperit, illustriorque quam fuerat antea factus, iterum decem liberos adeptus sit. Passus est autem cum annorum septuaginta natus esset, ita ut omnes ipsius anni fuerint 240. Post acceptas enim plagas annos adhuc uixit 170. Vixit autem Iob ante tempora Moysis. Erat enim quintus ab Abraham ex posteris Esau. Venerunt ad eum consolandi gratia, propter plagam quam ferebat, tres amici eius, Eliphas Themanorum rex, Baldad Sanchæorum Tyrannus, & Sophar rex Minæorum, loquuti sunt illi contentiosius & sine cōmiseratione insultantes afflictio, id quod & in peccatum illis est imputatum, Iob uero deum pro illis precatus est, & condonatum est eis peccatum. Sunt autem dialogi Iob quos cum amicis habuit, nouem. Eliphas uero ad Iob tres, Sophar duo, & Baldad tres. Et Elius quoque filius Barachiel filij Buziti, semel illi loquutus est. Tandem uero dominus illum per turbine uenti ac nubes appellauit. Et Iob domino secundo cum illo loquutus respondit.

Liber xviii. Duodecim prophetæ. Osee, primus.

Etiam ante hunc fuerunt prophetæ. Nam sub Dauide fuerunt Samuel, Nathan, & Gad. Sub Roboam, Abia, Asa, Achias Silonites, Samæas, Addo, Azarias, & Anemi. Sub Iosaphat & Achab, Eliás & Elizæus, & qui prophetauit Regi Achab de Syria, & qui seipsum uulnerari fecit & Regem Achab corripuit & Ihu filius Ame & Oziel & Eliada. Verum nulla habentur istorum scripta, nisi tantum quæ in Regnorum historiis & libris Paralipomenon dixisse leguntur. Inter eos uero, qui prophetas conscripserunt, quorum scripta circumferuntur, primi fuerunt Osee & Iesaias. Sub iisdem enim Regibus, cum Iudæ, Ozia, Ioatham, Ahas, & Ezechia Regis Iudæ, tum Ieroboam filij Ioas regis Israelis prophetarunt, factum est autem uerbum domini ad Osee, & prophetauit contra Ieroboam & Israelem, contra domum regis, & de interitu Samariæ, corripuitque eos & conclusit sub incredulitate, significans Ecclesiam ex Gentibus, ex qua mulierem meretricem accepit, acceptam resipiscere fecit, & ad se subduxit. Prophetauit etiam de Seruatoris aduentu.

Amos, Secundus.

Et hic eodem tempore, quod ad prophetandi principium attinet, cum Osee & Iesaias uixit: fuit enim sub Ozia rege Iudæ & in diebus Ieroboam filij Ioas regis Israel, biennio ante terræmotum. Vidit autem quædam & prophetauit contra Ierusalem & Samariam & contra Gentes, Damascum, Gazam, Ascalon, Azotum, Accaron, Tyrum, Idumæam, Thœmam, filios Ammon & Moab. Arguit omnes & sub incredulitate conclusit. Prophetauit etiam contra Amasiam sacerdotem Bethel, è quo regi Ieroboam deferebatur, quasi contra ipsum & contra Samariam, & contra populum prophetaret. Propterea namque non cessabat prophetando sed cōfidenter oracula dei denunciabat. Prophetauit etiam de Seruatoris aduentu.

Michæas, Tertius.

Iste tertius quidem ex prædictis fuit. Nam post Oseam prophetauit. Verum eodem cum illis tempore uixit. Nam & ipse sub Ioatham et Ahas & Ezechia prophetare cœpit: factum est autem ad eum uerbum domini, & prophetauit contra Ierusalem & Samariam, & contra prophetas populi seductores, & contra Achab. Prænunciavit etiam aduentum Seruatoris dicens: In posterioribus diebus illustris erit mons domini.

Iohel

Alias secundus post prædictos.

Ioel filius Batuel. Quartus.

AD hunc quoque factum est uerbum Domini, & prophetauit senioribus & omnibus habitatoribus terrae, de captiuitate terrae & eorum qui in illa erant. Prophetauit etiam de gratia spiritus sancti, & ea quae per Seruatorem in omnes est effusa. Praedicauit & de ieiunio & poenitentia, deque Seruatoris aduentu, & signis, quae sub eo futura erant.

Abdias. Quintus.

Visionē iste annunciat contra Idumaeā & finē eius, & contra Gentes, quae Israelī inultabant. Praedicat enim futurum, ut domus Esau à posteris Iacob expugnetur.

Jonas. Sextus.

AD hunc factum est uerbum domini, ut abiret in Ninīuē, ibique praedicaret quod post triduū subuertenda esset Ninīue. Ille uero praedicationē hanc fugiēs, nauē cōscendit, ex qua postea cum urgeret tempestas eiecitus, & à cete marino deuoratus est. Post tres autē dies eiecit cete Ionam uiuentem, atque ita secundo factum est ad eum uerbum domini. Quo facto abiit & praedicauit in Ninīue. Illi audita hac praedicatione, poenitentiam egerūt, & amouit ab illis dominus iram suā. Aduentus domini signum ipse in eo quod pertulit factus est, deuoratus à cete, & post triduum saluus redditus.

Naum, filius Elcefaei. Septimus.

ONus de perditione Ninīue, librū uisionis prophetauit iste, & praedicat quidem de festo, uerū simul de Seruatore praenunciat. Reliqua omnia contra Ninīuen sunt, & finem ipsius & inimicorum Israelis minantur.

Ambacum. Octauus.

ONus & hic uidit & prophetauit, de captiuitate quidē Hierosolymae precatus est, ac interim de aduentu Seruatoris praenunciauit. Inuehitur autē et prophetauit contra contemptores. Deinde immixta est precatio prophetae, Odam adiunctam habens, in qua tria sunt diapsalmata, canēte propheta de aduentu Seruatoris & uictoria mortis.

Sophonias filius Chusi. Nonus.

Hic propheta & Ieremias contemporanei fuerunt. Nam uterque sub Iosia rege Iudaeae prophetarunt. Factū est autē ad eum uerbum domini, & prophetauit in Hierusalē & uniuersa Iudaea, praedixitque diē, in quo demolienda essent omnia idola, & nemora, futurusque esset fletus multus ac plāctus, prophetauit autē & de Seruatore, & de resurrectione eius, quam nostri gratia fecit. Deinde & contra Gazam & Ascalon, & Azoton, & Accaron, & contra Moab & Ammon, & Damascum & Ninīuem, & Aethiopas.

Aggaeus. Decimus.

Post captiuitatē solutā prophetauit hic propheta in regressu Hierosolymis. Sub Dario rege Persarū, anno regni illius secundo, mense sexto, factū est in manu eius uerbum domini, & prophetauit Zorobabeli, Iesu, & Iosedek ac populo de aedificanda Hierosolyma. Prophetauit etiam de transgressu domesticorū, & uocatione Gentium.

Zacharias filius Addo. Undecimus.

ET iste in secundo anno Darij prophetauit. At in mēse octauo factum est ad eum uerbum domini, & loquutus est illi angelus domini, & prophetauit contra patres & Hierusalem. Multas autē ac uarias uisiones uidit, & de Seruatore multis locis prophetauit, significauitque, quod super asino & pullo subiugali uenturus esset.

Malachias. Duodecimus.

Hic quoque post captiuitatem sub Dario fuit. Onus autem uerbi domini in manu angeli eius, & prophetauit contra Israelē. Opprobrat autem Israelī transgressionēs eius, & accusat illum neglectarum decimarum, & omissae communicationis cum pauperibus. Prophetauit etiā de die iudicii, & illustratione Seruatoris, Heliamque ante aduentum Seruatoris mittendum praenunciat.

Liber XIX. Esaias filius Amos.

Hic & Osee, sicut supra diximus eodem tempore uixerunt. Nam & iste sub Osea, & Ioathan, & Ahas, & Ezechia regibus Iudaeae fuit. Accepta autē uisione prophetauit contra Iudaeam & Hierusalem. Et factū est ad eum uerbum domini. Et plurima pars prophetiae eius Euangelium est de aduentu uerbi dei in carnem, & de passionibus quas

quas nostri gratia suscepit. Prophetavit etiam contra gentes, uidelicet Babylonem, Philistaeos & Damascum. Visionem uidit contra Aegyptum, contra Idumaeam, contra phalangeas Sion, contra Tyrum, & contra quadrupedia in solitudine. Exponit & exodum Senacherim, & arrogantiam Rapsaci, & utriusque casum ac perditionem. Praeterea & de morbo Ezechiae narrat quomodo ille moriturus ad deum orauerit, & additionem annorum quindecim uitae suae acceperit. Prophetavit etiam de Eunuchis & gentibus, & in calce, de die iudicii.

Liber xx.

Hieremias.

Hic & Sophonias, quemadmodum supra diximus, contemporanei fuerunt. Perdurauit autem Hieremias usque ad tempus Ioakim, & undecimum annum Sedechiae regis Iuda, captiuitatemque populi. Verbum uero dei factum est ad eum, ubi sermo domini ad ipsum factus est. Est autem saepenumero ad eum factus. Et reprehendit iniustitias Hierusalem in multis. Prophetavit in Hierusalem, de futura siccitate, & contra gentes Aeilem, & de aduentu regis Babilonis ad excidendum terram Aegypti, & aduersus Babylonem. Est etiam in hoc libro uerbum, quod dominus Hieremiae mandauit ut diceret Sarae filio Nerij, & Idumae, & filiis Ammon, & Chedar reginae Orientis quam percussit Nabuchodonosor rex Babylonis & Damasco, & Moab, & aduersus Hierusalem & Iudam, & domum Achab & de filiis Adab, & Iudaeis habitantibus in terra Aegypti, & sedentibus in Magdolo, & in Taphnis, & in terra Pathura, & ad Baruch cum sermones istos in librum ex ore Hieremiae conscriberet. Continet etiam hic liber circa calcem, quomodo Iudaei insidias struxerint prophetae, & in lacum coeni abiicerint, Abdemelech uero Aethiops illum eduxerit. Baruch hunc librum scripsit, qui postea sermones istos ex ore Hieremiae scriptos, ijs qui in Babylone captiui erant legi, & consolandi gratia spem, quod liberandi essent a deo, annunciauit. Lamentationes uocauit hunc librum propterea quod istis sermonibus de Hierusalem lamentatus est Hieremias, quando capta est, & populus in captiuitatem abductus. Est & Epistola Hieremiae, sic dicta, quod captiuis hanc Hieremias scripsit, ut contra idola cautos redderet, ne conspectis illis ad cultum ipsorum cum idololatriis abducerentur.

Liber xxi.

Ezechiel filius Buzi Sacerdos.

Hic post Hieremia in captiuitate fuit, & quinto anno captiuitatis Ioakim prophetae coepit. Est autem sermo domini factus ad eum, & super eum fuit manus domini, & uisionem ab initio animantis quatuor facierum, admirabilem super modum stupendam & interpretatu difficilem uidit. Prophetauit contra prophetas Israelis, & de ligno uinae, & narrauit de aquila, & contestatus est Hierusalem de iniquitatibus & peccatis ipsius, & de parabola quam in ore habebant, nempe, patres comederunt uiam immaturam, & dentes filiorum ostupuerunt. Et filiis Ammon, Et de Oola & Oliba, & lamentationem contra Sur, & contra Sidona, & de die domini. Et Pharaoni regi Aegypti, & lamentationem contra Pharaonem & Aegyptum, & aduersus montem Seir, & de ossibus eorum qui ad uitam redituri sint. Et contra God ac terram Magog. Item principi Tyri. Et lamentationem contra ipsum & filios populi eius. Et contra pastores Israelis. Postremo aedificationem templi & Ierusalem describit ac prophetat.

Liber xxii.

Daniel.

Et iste in captiuitate fuit usque ad Cyrum regem Persarum. Causam Susannae ipse iudicauit, & Seniores, tanquam Sycophantas, condemnauit. Deinde somnia regis patefecit & interpretatus est. Visiones quoque consummationis uidit, de regnis duas, & de aduentu Seruatoris, & cessatione Hierusalem, aduentumque Antichristi duas. Narrat etiam de martyrio Sedrach, Misach & Abdenago, de quo illorum hymno, & quod ipsi quidem seruati in igne, succensores uero fornacis a flamma consumpti sint, & regem facti poenituerit. Ad haec, quomodo ipse bis sit in lacum Leonum abiectus, primum propterea quod cum Babylonij regem Darium adorarent, ipse solus deum adorasset. Secundum, quod sub Cyro rege, Bel destruxerat, & Draconem interemerat, & quomodo ipse seruatus a Leonibus, & e lacu subductus, insidiatores uero ipsius in eundem lacum leonum deiectioni, & confestim ab ipsis deuorati sint. Isti sunt libri canonici ueteris testamenti, numero uiginti duo, ad numerum literarum Hebraearum computati.

Totidem

Totidem namq; apud eos sunt literarum elementa, sicut diximus. Nunc & de alijs ueteris testamenti libris dicendum est qui etsi in Canone non sunt, leguntur tamen sicut supra declaratum est.

Liber Hester.

Sic uocatur hic liber, propterea quod historiã de Hester complectitur, quomodo sper illam deus uniuersam Iudæorum gentē iam iam periturã seruauerit, & Aman, qui excidium illius insidiosē machinabatur, percussit. Gesta sunt autē ista in Suis. Artaxerxes rex abiecta uxore sua aliã in regno suo, quæ omnium esset honestissima & formosissima, quã in uxore acciperet, quæsiuit. Et inuēta est Hester natione Iudæa. Illi cognatus erat nomine Mardocheus, & ipse in captiuitate, quæ sub Sedechia erat, in eodem cum illa loco constitutus. Rex autem quēdam ex aula sua, nomine Aman, in sublime euexerat, iusseratq; illū ab omnibus adorari. Hic cum à Mardocheo, propter deum quem ille colebat, nō adoraretur, indigne tulit, & cum cognouisset quod Iudæus esset, regi Artaxerxi persuasit, ut edicto iuberet uniuersos in regno suo Iudæos uno die mensis duodecimi penitus ac funditus perdi. Hoc comperto Mardocheus luctum induit & ieiunauit, atque ante Hester prouolutus ut ipsa opem ferret precatus est. Hester itaq; præmissis ieiunio & precationibus ad Deum, regali se mundo ornauit, & inuocata etiam (erat autem illicitum inuocatis accedere regem) extra temporis opportunitatem ad regem ingressa est, sperans precationum opportunitatis loco futuram. Cum insolentiam facti admiratus esset rex, illa in terram præ metu prostrata est. At regis commotionem Deus in suauem affectum & mansuetudinem immutauit, ita ut e solio surgens coniugem prostratam erigeret & metū ponere hortaretur, imo optionem daret petendū quicquid uellet. Illa, ut rex cum Aman ad conuiuium suum uenire dignaretur, non semel, sed secundò quoq; petijt. Aman præ gaudio effusus ac gestiens, quod dignus haberetur à regina uocari ad conuiuium, adhuc amplius aduersus Mardocheum erigebatur, curabatq; lignum sublime collocari, uolens in eo sequente die suspendere Mardocheum. Rex uerò bona quadam prudentia motus noctem illam duxit insomnem, & cum dormire nequiret, iussit sibi commentarios actorum suorum legi, cumq; legerentur, uentum est ad eum locum in quo conscriptum erat beneficium regi à Mardocheo factum. Duos enim Eunuchos regi insidiantes prodiderat & conuicerat coram rege. Hic rex approbās Mardochei erga se animum quærebat quo'nam digno illum honore pro hoc beneficio afficeret. Cum autem mane ad eum ingrederetur Aman, quērit ab illo rex, quo'nam & quali honore dignus sit is, qui regem beneficio afficeret. Ad hoc Aman, cum se arbitraretur eum esse, de quo rex querebat, dignum esse dixit: qui alter rex uocetur. Rex igitur Mardocheum isto honore celebrari, & Aman ante illius faciem præcedere iussit. Hester uerò opportunitatem nacta, pro Iudæis orauit. Aman cum regem mœrore affectum & ira commotum propter indignum contra Iudæos facinus uidisset, illo absente reginæ supplicauit, ad genua illius procumbens & adblandiens. Rex cum regressus uideret Aman genua reginæ contingere, suspicatus, quod id turpitudinis gratia faceret, iussit eum in ligno quod Mardocheo parauerat, suspendi, & edicto statuit, ut Iudæi omnes securitate fruerentur, hostes uerò eorum ab ipsis interimerentur. Numerus autem eorum qui occisi sunt, fuit 65000. factiq; sunt illis festi dies quartusdecimus, & quintusdecimus mensis duodecimi, qui uocatur Ader. Dicitur autem illa dies ipsorum lingua Phruse. Quapropter & Iudæi in illa Aman incendunt, & festum diem agunt salutis ipsorum memorialem.

Liber Iudith.

Hoc nomine uocatur iste liber, ob eam causam quod historiã de Iudith continet, quomodo per illam deus filios & populum Israel ab Holopherne impugnatos & obseffos saluauerit, Holophernem uerò percussit. Est autem historia talis: Nabuchodonosor Assyriorum rex, cum bellum gereret aduersus Arphaxad regem Medorum passim ab omnibus gentibus, ad Ægyptum usque auxilia petierat. Cum uerò nemo auxilium misisset, sed omnes contradixissent, posteaquam uictoriam esset assequutus, & Arphaxad bello superasset, bellum intulit illis, qui nihil auxiliij miserant,

misitq; Holophernem aduersum eos cum magno exercitu. Hic alias quidem gentes omnes bello cepit, & idola ipsarum confregit, Israelitæ uerò sese communiebant, nec obediebant Holopherni, neque minis illius perterrebantur. Scripsit autem sacerdos Ioakim ciuib; Betuliæ, ut uiam Holopherni obstruerent. Per ipsorum enim territorium ducturus erat exercitus. Illi quod iussi erant, uiam Holopherni obstruxerunt. Holophernes igitur aciem belli aduersus eos direxit. Achior uerò princeps Ammonitarum consilium dederat Holopherni, ne Genti Hebræorum bellum inferret, propterea quod à Deo protegerentur. Ille indignatus misit eum ad Bethulianos, interitum illi comminatus, si quando Hebræos uinceret. Achior itaque in Bethulia refocillabatur, Holophernes uerò ciuitatem obsidebat, & iam aquas illius occupauerat. Hic Iudith, cum siti iam periclitaretur populus, & principes ciuitatē tradituri essent, depositis uiduitatis uestibus, (maritum enim mortuum lugebat, & continuo ieiunabat) seipsam instar sponsæ ornauit & multis adhortata primores ciuitatis, ne ciuitatem licuti iam statuerant post quinque dies hosti traderent, ad Holophernem egressa est, et tertia post exitum die sua illum sapientia decepit & clam ignorantibus hoc illius militibus capite truncauit. Quo facto fugerunt Assyrii, Israelitæ uerò undequaq; concurrentes in fugam datos trucidarunt, atque ita liberati hostiumq; spolijs diremptis, Iudith uictrici, quæcunque Holophernis fuerant, tradiderunt. Ipsa uerò Iudith Hierosolymam profecta omnia obtulit Domino, indeq; domum reuerfa, pietatis exercitium retinuit, & ad mortem usq; in uiduitate perdurauit. Nemo enim illi nuptias persuadere potuit. Mortua est autem, postquam in uiduitate honestè uiduisset, ætatis anno centesimo quinto.

Liber Tobia.

TObiæ uocatur hic liber propterea quod historiam illius habet. Erat autem hic de tribu Nephtalim, in captiuitate constitutus, in ciuitate Niniue, misericors & timens Dei. Etenim cum in captiuitate esset, communem panem cum Gentibus non comedit, sed seipsum custodiuit. Erat autem annonæ præfectus apud regem Enemessarum, & deposuit apud Gamaelum in Media decem talenta argenti. Isti Tobia studium erat sepeliendi mortuos ex Iudæis. Huius gratia delatus ad regem Achirelem fuga sibi consuluit. Regressus è fuga, cum mortuos aliquot sepelisset, extra septa obdormiuit, & cum pro more suo apertos haberet inter dormiendum oculos, albuginem illis contraxit, & ab eo tempore uisum amisit. Erat autem in Ecbatanis filia Raguelis cognati ipsius, nomine Sara. Hanc dæmon Asmodæus non permittebat, ut nuptijs potiretur. Occiderat enim iam septem adolescentes, qui illam sponsam acceperant. Propter hanc causam cum uehementer contristata precibus se dedisset, misit illi Deus auxiliatorem Raphaelem archangelum. Tobias igitur cum filio suo Tobias mandasset, ne sibi aliunde uxorem quàm è tribu & cognatione sua sumeret, decem illi talentorum chirographum dedit, præcepitq; ut abiret, & peteret ea. Filius autem cum nec uiam nosset, nec hominem ad quem erat proficiscendum, egressus est, ut uia sibi ducem quæreret, & dei providentia incidit in Raphaelem qui hominis instar foris stabat, precioq; illum conduxit, eo quod se uia huius gnarum esse diceret. Comitatus itaque illum est Angelus in specie hominis, qui Azarias diceretur. Cum autem ad Tigridis usque fluentia peruenissent, uolebat Tobias in illa lauandi gratia descendere, & mox piscis quidem grandis insultum in illum faciebat. Angelus uerò iussit illi, ut piscem hunc apprehenderet & in frustra secaret, eq; illo epar, cor & bilem desumeret & seruaret. Rogante postea puero, in quem illa usum profutura indicaret, respondit, epar & cor incensa, dæmonia fugant, bilis uerò oculorum albuginem repurgat. Huius itaque consilio & cooperatione Tobias isto suffitu dæmonium fugauit, & in superiore Ægypti parte per Angelum ligauit, atque ita Saram filiam Raguelis in uxorem accepit. Cum autem apud uxorem hereret, Azariam tanquam hominem, in Mediam misit, et cum per illum decem talenta recepisset ad patrem unà cum illo & uxore sua reuersus est. Reuersus uerò, oculos patris felle piscis obliniit, quo facto, deciderunt ab illis squamæ & mox uisum recepit senex. Is cum cæcus fieret annorum erat 58. cum uerò uisum reciperet 66. Tum demum angelus seipsum manifestauit,

manifestauit, quod non homo esset, sed angelus, à deo missus, ut ipsis & Saræ opem adferret. Vbi uerò senex factus esset Tobias, filio suo mandauit, ut in Mediam abiret, propterea quod futurum esset, ut Niniue secundum uerbum Ionæ prophetæ subuerteretur. Et uiribus destitutus mortuus est annorum 158. filius uerò eius in Mediam migravit, ubi tandem sepultus socero ac socru, & de Niniuæ subuersione percepta fama, mortuus est annorum 107.

Liber Sapientiae Salomonis.

Sapientia Salomonis uocatur hic liber. Nam & hunc à Salomone scriptum esse dicunt. Continet autem & doctrinam iustitiæ, & instructionem cum deprauatorum tum integrorum uirorum, ad hæc & prophetiam de Christo. Docet etiam quomodo multo opus sit labore & desiderio ad comparandam sapientiam. Habetur quoque hic de nonnullis naturæ partibus disputatio. Item contra imagines, & illarum sculptores, contra eos qui spem in illis ponunt, & eas adorant ac colunt. Præterea & hymnus adiuncta confessione ac prædicatione mirabilium operationum, quæ Israelitis, coram ipsorum inimicis à Deo impensæ sunt. Igitur ipsa quidem libri huius cōplexio hunc in modum habet, recapitulatio uerò in istis est. In procemijs adhortatio iusti est ad pietatem & cultum Dei, & reprehensio impij blasphemi. Ne æmuleris, inquit, Antichristos, qui sunt ipsa mors. Vnde factum sit quod impij Dominum gloriæ crucifixerunt, nempe ex eo quod præsens seculum elegerunt: unde & Apostolos persequuti sunt & occiderunt. Quod futuri sint quidam qui legem domini contemnant, quidam uerò alij, qui illi sint obtemperaturi. Et quod Deus ne multitudinē quidem eorum qui impie agunt, sit parsurus. Etenim unius iusti, Christo credentis, cura est deo, etiam si in adolescentia moriatur. Illa quippe senectus preciosa est, non ea quæ multi temporis est. Et si impius mortem eius qui Christo credit, contemnit, à Christo tamen tales eliguntur, impij uerò ignominiosæ ruinae tradentur, & grandi condemnatione prosternentur, qui seruos Christi persequuntur, uidentes in iudicio gloriam Christi & suorum, se uerò ad supplicium rapi. Quod diuitiæ nobis cum arrogātia contingāt. Quæ sit ira Dei super eos qui impie in Christum delinquant. Adhortatio etiam ponitur ad principes Israelis, ut Christo credant, imò denunciatio principibus Catholice ecclesiæ, quomodo regere debeant post illius abscissum. Quæ sit sapientia: Nempe filius Dei. Et quomodo uerbum sit caro factum, in quo nobis habitauerit. Quoniam & ego, inquit, eadem uobiscum passus sum, homo existens, & iussu Dei discipline subditus. De Christo sapientia dei. Quod omnium, inquit, ex illa cognitionem habeam. In manu enim illius & nos sumus & sermones nostri. Quæ sit sapientia, & quomodo illa ad homines uenerit. Cum enim unica sit, omnia potest, & cum in seipsa maneat, omnia tamen innouat. Quoniam, inquit, ab adolescentia sapientiam adamaui, omnia bona ex illa accepi, carnalia & spiritalia. Cognita enim magnitudine sapientiae, postulauit à domino, ut daretur mihi spiritus sanctus, qui me per illam illuminaret, & missus est ut mihi collaboraret. Cogitationes namque mortalium ignauæ sunt. De operibus sapientiae, quomodo primum hominem custodiuerit, è quantis malis Deus credentes sibi seruet, & quanta illis bona præstet, ut uidere est in Noe, Abraham, Loth, Iacob, Ioseph, Israelitis, quos è manu Ægyptiorum per Moysen liberauit, & aqua è dura petra excussa potauit. Quomodo in septem gentes uespas dimiserit, & lenitate usus etiam illis postea poenitentiae locum dederit, per ista populum instruens, ut benignus esset & humanus, contra elementorum, ranarum, uermiculorum, murium, locustarum, uespas, serpentum, imaginum ex auro, argento, lapidibus, aut ligno fabricatarum, adoratores. Quod per lignum salus sit credentibus. De sculptoribus uel pictoribus imaginum: de quibus omnibus idololatriæ malis. De impia religione, & quaecumque illi insunt mala. De figulo, & fictilibus imaginibus. De omni generis imaginibus, quæ à Gentibus coluntur, inimicissimarum bestiarum, serpentum, catorum & similiarum. Quod pro ranis deus coturnices Israeli miserit. Quod contra morsum serpentum, per æneum serpentem curatus sit populus, inimici uerò ipsorum, per locustas & mures occisi. Quod populum angelico cibo aluerit solidum alimentum pro quacumque uoluptate habente, & ad quemcunque gustum apposito. Quod grandinem cum igne ad corrumpe-

germina in Ægyptios miserit. Quod palpabiles tenebras in Ægyptios demiserit, & quæ illis inerant mala, sanctis uero suis, lucem in Ægypto, & columnam ignis in solitudine. Et quod propter occisos Israelitarum infantes Ægyptiorum primogenitos mors & submersio sustulerit, proque morte primogenitorum, salus Israel per sanguinem agni concessa sit. Et pro morte iustorum in solitudine, Aaron dominum precibus & incenso placauit, pro morte uero Ægyptiorum in mari rubro fuerit ira Dei absque misericordia, & iter populi insolens. Quod propter inhumanitatem erga aduenas mala ista passi sint Ægyptii, quemadmodum & Sodomitæ. Quod elementa diuino Dei iudicio subsint ad illius imperium pro arbitrio parata, sicut corda citharæ in citharis ludenti. In his comprehenditur omnis facultas sapientiæ Salomonis quam panareton uocant.

Liber Sapientiæ Iesu Syrach.

Hic Iesus filius quidem fuit Syrach, habuit autem nepotem eiusdem nominis Iesum, qui posterioribus temporibus uiuit, post captiuitatē, & reuocationem, & post prophetas omnes. Auus huius Iesus: quemadmodum & ipse testatur, uir fuit industrius & prudentissimus, & non solum superiorum ante se sapientum apophthegmata collegit, sed & propria quedam de suo adiecit, multa sapientiā & prudentiā referta. Cum igitur hunc librum superior Iesus ē uiuis discedēs post se reliquisset, Syrach filius eius acceptum, Iesu filio suo reliquit. Is postea scripta ista in unum eumque per omnia continuum ordinem digesta, sub suo patris & aui nomine Sapientiā uocauit, ut ipso Sapientiā nomine auditorem alliceret, & ad curam libri huius amanter suscipiendam, hoc amplius permoueret. Continet autem hic liber sermones prudentiæ, anigmata & parabolas, ad hæc & pias quasdam ueterum historias, de uiris Deo acceptis & simul illorum preces & hymnum. Præterea de beneficijs quibus populum suū deus dignatus est, & de malis quibus hostes ipsorum abunde puniuit. Hic itaque Iesus cum esset Salomonis sectator, haud minus illo in illustranda sapientiā & pietatis disciplina strenuum se gessit, uerē multiscius & existens & dictus. Hanc quidem complexionem, ut ita dicam, habet iste liber, recapitulatio uero ad hunc modum cognoscenda est: In proœmio de omnis generis sapientiā domini disserit, deinde de timore domini, de ira, de metu, deque animo imperterrito, de scientiā sapientiæ, de cultu ac reuerentiā dei, de eo quod oportet absque hypocrisi accedere ad Deum. De tētionibus, & patientiā, de timidiā & animo deiecto, de dilectione domini, de honorandis parentibus. De mansuetudine & æquabilitate animi submissi. De proterua & temeraria libidine de his rebus quærendi, quæ præceptæ non sunt. De præfracto ac duro, deque superbo. De intelligente & indocto. De misericordiis & pupillorum tutoribus, ad amicum obtemperantem & æquabilem. De exaltatione filiorum sapientiæ. De contumaciā reproborum. De pudore tam noxiō quam utili. De eo quod uerba non debeant operibus præponi, nec quisquam debeat sua sponte docendi officium usurpare. Quod nemo debeat desyderio pecuniarum uinciri, nec putare, quod impune delinquat, etiam si non statim poenas damus. Est enim Deus lenis ac tolerans: & curandum nobis, ut placetur, non ut in concupiscentiā cordis progrediamur. Quod non debeamus quouis uento circumferri. De nugacitate & arrogantia. De uoluptuariorum opinionibus, qui nec credunt nec fidem perfidi merentur. De disciplinā Domini, quod in illa ab adolescentiā ad senectutem usque persistendum sit. De auditu inutili. Quod amicus prodii non debeat, neque declinari à muliere sapiente. De domesticis, de possessionibus, de libris, de uxoribus. Quod nemini malum facere debeamus, nec dominatum ambire, neque contemnere si peccemus. Quod non debemus mentiri fratri, neque nugari coram senioribus, nec iterare sermonem. De gloria parentum. De reuerentiā ac metu dei. De honorandis sacerdotibus, & de curandis malis adfectis. Quod cuiusque rei finem prius oporteat prospicere, quam actionem ordiri, quod cuiusque sermonis aut negocii postremi euentus prospiciendi sint. Quod uetustorum sapientum dissertationes contemnendæ non sint. Vnde oriatur scortatio. Veterem amicum non esse deserendum, eō quod similis sit uino nouo nouus amicus. De artifice sapiente, doctore secreto, & rege indocto. Quod morbum diuturnum ex-

petat medicus. De posteris honorandis, quibusdam uerò perfidis. De famulo sapiente, & principe opulento. Quod modica cum sit inter uolucres apicula, fructus tamen illius primas obtineat inter dulcia. Quod absq; iudicio & re nondum explorata non sit querulandum. Quod non oporteat esse curiosum, sed iustum, eo quod Deus est, qui dicat. Quod nihil ex humanis bonis ita constans putari debeat, quod non possit ab uno accersi ad aliū. Quod non sit germane cum quouis homine agendum, sed cum pijs tantum & iustis. Quod mali cauendi sint. Quod nihil sit habendū commercij cum superbis, propter iniquitatem quæ ex illorum conuersatione est. Quod præ multis colendus sit proximus, & quod unumquodq; animal diligat sibi simile. Quemadmodum enim nulla communio est lupo cum agno, neq; hyænæ serpenti pax est cum cane, ita neque peccatori cum pio. De parcis, qui nihil largiuntur alijs. Et quod nihil habeat contrarij tam in diuitijs quàm paupertate iustum & pium esse. Beatum reputari eum qui ad mortem usque sapienter ac prudenter uiuat, non qui diues sit in hoc mundo. De libera potestate. Quod de apostasia non sit ratio exigenda à domino, eo quod omnia tibi sint apposita. Quod melius sit carere liberis quàm liberos habere malos. Quod nihil deum lateat. De impetu & iudicio Dei. Et quod non putandum sit iniquos posse à Deo abscondi, aut quod iudicium eius effugiant. De creatis, & fictione hominis qua honoratus est à Deo. De latrone legis. De elemosyna & pœnitentia. De æquabilitate in responsis seruanda. Non esse uituperandum bonum opus, neque domum aliquam in casu tristi. Quod qui principatum concupiscit petulans sit, & in omnibus rebus animo paratiore audacior. Non esse diffluendum luxu, & à quibus abstinendum sit. De custodia mysteriorum. De stulto, de sapientia quæ per parabolas traditur. De uita, de principio, de sapientibus & stultis. De filia audaciæ. De negligentia stulti, de mente dura, & in quibus dissoluatur amicitia. Non esse peccatoribus inconsideratè loquendum. Non esse postulandum iuramentum. De custodia animæ & corporis. De homine scortatore. De muliere mala & adultera. Prophetia de Christo qui est sapientia Dei & filius fluuijs comparatus. De additione disciplinæ. De foelicitate numero duario comprehensa. De inferenda plaga & ultione. De mercatorum delicto. De ijs qui rem secretam reuelant. De homine animoso. De uiro loquaci: de foenore à proximo sumpto, & quod usura non accipienda, sed mutuo dandum sit egeno. De fideiussione proximi. De uita. Quod liberi ad fallaciam non sint instruendi. De sanitate corporis, de cibo, & anima. De doctrina honorū, quæ filio, uxori, fratri & amico præstantia & principalia haberi debeant. De seruo facinoroso. De insomnijs stultorum. De seductione & multa experientia. De timentibus dominū. De sacrificijs & oblationibus cum extra iustitiam tum in iustitia factis. De sacrificijs ex avaritia. Cōremnendas esse delicias & diuitias. De heluonibus, & inuidis, & insatiabilibus & inordinate uiuentibus. Non esse inebriandum uino, sed quod satis sit bibendum. De exaltato homine moderato. De eloquentia seniorū, & loquentia adolescentuli. De suscipienda disciplina legis, & de iudicijs & iustificationibus. Credendum esse legi. De testamento dei secundum generationem. Et quod hominibus naturæ constitutio eadem sit, uoluntatis uerò diuersa: unde benedictionis quidam participes, maledictioni uerò nonnulli subiecti sint. De populo electo. Et quod bono contrarium sit malum, & pio peccator. Quibus sit communicandum. Qualis sit ducenda uxor. Quales habendi amici. Quibus utendum consiliarijs. Quos doctores assignet. Cuiq; sciendum esse quid conducatur. De honorandis medicis. Quomodo lugendum sit super mortuo. De scriba & agricola sapiente. De uigilijs architecti siue ærarij siue figuli. De custodienda hominis anima. Et de sapientia permanente, & quantum illa assequatur. De præscientia Dei, & conditione mundi. Quod creatura pijs in benedictionē, iniquis uerò in maledictionem uertatur. Quod occupatio magna cuius homini sit creata, & iugum graue impositum filijs Adæ. Quod quicquid ex terra est, ad terram reuertatur, & quicquid ex aqua, ad mare defluat. De collatione bonorum, & quæ carnalia bona minoris sint momenti. Quæ bona maiora sint & spiritalia. De repetitione uitæ. De morte homini diuiti acerba. De morte pauperis honesti. De non timenda

morte. Quod non sit cum probro uiuendum, sed ratio habenda nominis boni. De disciplina pacis. Quorum gratia sit erubescendū, & de quibus non sit. Quod nunquam sit ponenda cura filiae uirginis. Quod sedendum non sit in medio mulierum, propter scortationē. De opificio domini. De sole, quod admirabilis sit & opus Domini. De luna & astris. De arcu, niuib. fulguribus, nebula, grandine, terramotibus, tonitru, pluia, pruina, caligine, de rore aestuali, de abyſſo terrae. De magnifica creatione domini. De beneficijs eius. Epilogus de Enoch & Noe. Epilogus de Abraham & Isaac, & illorū tentationibus. Epilogus de Iacob & Moſe, & quē ille mirabilia perpetravit. Epilogus de Aarone & ipsius ministerio & sacerdotio. Epilogus de Dathā, Abiron & Chore. De primitijs primogenitorum, quae ad Aaronem pertinebāt. Epilogus de Phinees filio Eleazari, quod tertio loco celebris poſt Aaronem fuerit. Quod Dauid dominus testamentum regni diſpoſuerit. Quod Ieſus Naue ſucceſſor Moſis inter prophetas fuerit. Quomodo in diebus Moſis Ieſus Naue et Chaleb filius Iephone fecerint miſericordiam & ex duodecim ſeruati ſint. De Samuele, qui poſt Ieſum inter prophetas iudicauit populum. De Nathan Propheta. En comiſion in Dauidē regem. Quomodo Salomon ſapiens quidem fuerit, tandem uerō mulierum adamator euāſerit, aſt finita ira dei per poenitentiā miſericordiam adeptus ſit. De Ieroboam & Roboam ſchiſmatis in populo autoribus. De propheta Elia, cuius ignis mala conſumpſit. De Elizaō propheta & diſcipulo Elia, cuius etiā ſpiritu repletus eſt. De captiuitate regum Iudah. Quā animo ſubmiſſo fuerit Ezechias, & amicus Iſaia, & occiſor Rampſakes. Quomodo liberauerit dominus Iſraelem per manū Iſaia, percuffis caſtris Aſſyriorum. Quomodo Ioſias rex fuerit amicus Ieremiae. De propheta Ezechiele quod in captiuitate Babylonica fuerit. De oſſibus duodecim prophetarum. Quomodo Zorobabel & Ieſus filius Iofedeck domū domini aedificauerit. Quomodo Neemiaſ muros Hieroſolymae collapſos erexerit. De Enoch, qui inter inclytos connumeratur. Quod Ioseph cum inclytis fuerit, & populum confortauerit. Quod Sem & Seth celebres inter mortales fuerint. Quod Simon filius Oniae celeberrimus in ſummo ſacerdotio fuerit. Quod in omnibus iſtis laudandus ſit Deus magnificus. Contra Samaritanos qui Iudaismum, & contra Iudaeos qui Chriſtum reprobaturi erant. De Epilogo totius libri. De oratione Ieſu filij Syrach nepotis Ieſu.

LIBRI NOVI TESTAMENTI.

Primus: Euangelium ſecundum Matthaeum.

HOc nomine uocatur hic liber, propterea quod ipſe Matthaeus diſcipulus Domini Euangelium hoc conſcripſit. Narrat autem ab initio generationē Seruatoris ſecundū carnem, ex ſemine Dauidis. Quapropter & ab illo genealogiā ad Chriſtum uſq; quadraginta duabus generationibus deducit. Cōtinet etiā baptiſma Ioannis, & tentationes quibus in mōte Chriſtus à diabolo tentatus eſt, & ſigna & prodigia magna à Seruatore facta, diſcipulorū electionem, myſterij traditionē, quomodo tandē traditus ſit Pilato, crucifixus corpore, corpus ipſius poſitū in monumento, milites uestes eius diuiſerint, ipſe uerō tertia die reſurrexerit, diſcipulisq; praeeperit, ut docerēt omnes Gentes, & baptizarēt eos, pollicitus illis, quod eſſe uelit apud eos cunctis diebus, uſq; ad conſummationē ſeculi. Signa uerō, quae à Chriſto facta Matthaeus narrat, ſunt iſta: Leproſus mundatus eſt. Puer Centurionis etiā abſens, iubente tantū Chriſto, curatus eſt. Socrus Petri febricitās ſanata eſt. Veſpere facta allati ſūt ad eum dæmoniāci, & male habentes, & ſpiritus eiecit uerbo, alios quoq; ad eū modum curauit. Cæterū Chriſti generatio deſcribitur. Bonū nūcium ab angelo accepit Ioseph, magi adorāt, deſcendit Chriſtus in Aegyptū. Infantes occidit Herodes & moritur. Chriſtus ex Aegypto reuerſus habitat Nazareth. Venit Ioānes baptizās. Auerſatur Sadducaeos & Phariſaeos. Baptizatur Chriſtus, & tētatur à Satana, poſtea cum traditus eſſet Ioānes, uenit Capernaū. Vocat eos qui cū Petro & Iacobo erant. Curat multos, ſedet in mōte, & loquitur de felicitate ac ſubdit dicēs: Vos eſtis ſal terrae: & uos eſtis lux mūdī, hortatur eos de uitae cōuerſatione. Exaggerat praeepta legis, ubi & de

& de dextero oculo dicit, & de studio inanis glorię, & de amore pecunię, quodq; po-
 nenda sit alimonię sollicitudo. Nō esse nobis iudicandū proximū. Margaritas nō es-
 se proijciēdas ante porcos. Exhortatio ad orandū. Eadem de re parabola. De uia an-
 gusta, de pseudoprophetis, de custodientibus pręcepta. Vbi & parabola domus su-
 pra petram ædificatę adiecta est. Descēdit de mōte & curat leprosum, & puerū Cen-
 turionis, ac socrū Petri, cum multis alijs. Scriba prohibetur ne sequatur, & discipulus
 ad sequendum adigitur. Tempestatem maris sedat. Dæmones inuadunt porcos. Ve-
 nit Iesus in suam ciuitatem. Curat paralyticū. Vocat Matthæum. Accusant eum Pha-
 risæi, quod cum publicanis manducat, & discipuli Ioānis, quod discipuli eius non ie-
 iunant. Accedit ad eum princeps Synagogę propter filiolum, & ipse puellam mor-
 tuam excitat. Interea sanatur hæmorrhoula. Curantur duo cæci, & mutus dæmonia-
 cus. Vicos circuit Iesus. Mittit discipulos prædicatū, & de multis ad eos differit. Mit-
 tit ad eum Ioannes duos ex discipulis suis, quē & laudat. Expostulat cum turbis de
 Ioanne. Exprobrat ciuitatibus. Confitetur patri. Vocat ad se oneratos. Iter facit per
 fata. Curat eū qui manum aridam habet. Iudæi de occidendo eo cōsultant. Seceden-
 tem sequitur turba, & curatur. Similiter & dæmoniacus cæcus & mutus, ubi Iudæi di-
 cunt: In Beelzebub eiicit dæmonia. Deinde signum petunt, ipse uerō signū Ionę de-
 dit. Prædicat illis quod à Niniuitis sint cōdemnandi. Tunc dicit: Quando spiritus im-
 mundus egressus est, requiem quærit. Deinde mater querit illi loqui. Nauim ingres-
 sus parabolā dicit de semināte, & causam, propter quam in parabolis loquatur. Para-
 bolam seminātis exponit, & addit alias, de thesauro, de margarita, de agro, de sinapi,
 de fermēto. Parabolā de agro exponit in domo, & addit aliā de sarena. Beatos pro-
 nūciat discipulos, conferens eos uiro patrifamiliās. Venit in patriam, quādo & offen-
 dūtur Iudæi quibus dicit, prophetā nō esse sine honore, nisi in patria sua. Auditis quę
 cum Ioanne ab Herode gesta fuerant, secedit in desertum locum ubi & 5000. homi-
 num pascit. Discipulos præmittit nauigio. Reuertitur in mōtem orandi gratia. Aduē-
 nit ad discipulos noctu nauigātes. Petrum ad se sumit, super aquas ingredientē. Ve-
 nit Genesareth. Curantur multi. Accusant eum Pharisei propter neglectum purga-
 tionum. Cōpescit eos, & docet turbas de ratione ciborum. Enucleationem dictorum
 petit Petrus, & Christus ea manifestius exponit. Venit Tyrum unde & mulier Cha-
 nanæa ad eum accedit. Inde ad montē, iuxta mare. Curat hic multos, cibant 4000. uiro-
 rum. Venit Magdala. Quærunt signum Iudæi. Ipse uerō relictis illis transfretauit. Pa-
 nes discipuli per obliuionem non sumpserant. Loquitur illis de fermento Phariseo-
 rum. Egreditur Cæsariam. Interrogat discipulos de seipso. Cōfitetur eum Petrus. De
 passione sua prædicat, & Petrum increpat, iubetq; crucem tollere, si quisquam uelit se
 sequi. Loquitur & de secundo suo aduentu. Ascendit in montem, ubi & transfigura-
 tur. Vbi descenderat, discipuli interrogant & discunt de Heliah. Adducitur illi lu-
 naticus & curatur. Exprobrat discipulis. In Galilæa illis de passiōe sua loquitur. Ac-
 cedunt ad eum in Capernaum, qui didrachma accipiebant. Percontantur discipuli,
 quis ipsorum sit maior futurus. Tunc aduocato ad se paruulo dicit: Quicumq; offen-
 derit unum ex paruulis istis, &c. Et, si oculus tuus, & manus tua offensaculo tibi fue-
 rint. Et, ne contemnis unum ex paruulis istis. Subiungitur parabola centum ouiu-
 um, & illud: Si peccauerit in te frater tuus, corripe eum. Item: Si duo ex uobis consen-
 serint: quodcūq; petierint accipiet. Petrus post ista dicit: Quoties peccabit in me fra-
 ter meus. Succedit parabola eius qui decē millia talentorū debebat. Venit in Iudæā.
 Curat multos. Exponit causam diuortiū. Loquit de generibus Eunuchorū. Benedicit
 paruulis. Accedit ad eū diues quidā. Interrogat discipuli, quis saluari possit. Tunc di-
 cit illis: Sedebitis super sedes duodecim. Et qui reliquerit domum, & quę sequuntur.
 Subdit parabola opariorū. Ascendit Hierosolymā, & loquit discipulis de morte sua.
 Vxor Zebedæ petit primatū filijs suis. Zelo mouetur Apostoli, & erudiuntur. Curā-
 tur duo cæci ē Iericho, subiungitur historia de asina. Ingreditur tēplū, eiicit uēdentes,
 curat accedētes egrotos. Pueri hymnū cōcīnūt. Egredit Bethaniā, et cū regrederetur
 Hierosolymā arefacit ficū, dicitq; discipulis: Et si monti isti dixeritis, proijcere in ma-
 re, fiet, & quicquid credētes petieritis accipietis. Interrogant eū sacerdotes dicentes:

In qua potestate ista facis, & ipse uicissim eos interrogat de baptismo Ioannis. Dicit illis parabolā de duobus filijs, deinde de uinea, & malis operarijs, de nuptijs, & reprobis uocatis. Tunc accedunt ad eum Iudaei ut illaqueent eum in sermone, & de numismate sciscitantur. Quæstionē Sadducæi mouet de muliere septem fratribus nupta, & legisperitus de primo legis mādato. Vicissim eos interrogat, de Christo quid sentiāt. Hos ubi compescuit, loquitur turbis de scribis & pharisæis, deplorans eos. Post ista relicto tēplo ascendit montē oliuarum, atq; ibi de rebus futuris ad discipulos differit. Deinde parabolam subiicit de seruo supra domum cōstituto, deq; decem uirginibus & quinque talentis, & de hœdis ac ouibus. Cōgregantur principes sacerdotū & scribe, consultantes, quomodo caperent eum. Ipse uerō Bethaniā uenit in aedes Simonis, ubi ad eum accedit quæ alabastrum habebat. Paciscitur Iudas cum Iudæis. Mittuntur discipuli ad parandum pascha. Corripit Iudam Christus. Tradit mysteriū, ubi & dicit, Non bibam amplius ex hac uite. Egreditur in montem oliuarum. Prædicat offendiculum passuros discipulos. Relinquit à tergo discipulos in Gethsemane & orat tertio, post orationem dicit: Eamus hinc. Venit Iudas cum turba. Petrus amputat auriculam seruuli. Ducunt Iesum ad Caipham. Iudicant eum & condemnant: & irrident. Petrus negat. Ducunt eum ad Pilatū. Strangulatur Iudas. Iudicatur Christus. Pilato consulit uxor eius, ut abstineat à Iesu: post ista crucifigitur. Stant mulieres quæ cū Maria erant, spectantes à longe quæ fiunt. Corpus domini accipit Ioseph. Petunt addi custodiam Iudæi. Mulieres quæ cum Maria erant in crepusculo ueniunt ad sepulchrum, & fit terra motus, audiuntq; ab angelo quod resurrexerit. Mittuntur à Christo ad discipulos. Audiunt Iudæi de terræ motu & resurrectione, dantq; pecuniam custodibus ut mentiantur. Veniunt discipuli ad Iesum in Galilæa. Hic tradit illis baptismum.

Liber II. Euangelium secundum Marcum.

Ioannes baptizat Iudæos. Christus uenit à Nazareth. Baptizatur, & abit in desertum, ut tentetur, postea uerō, tradito Ioanne uenit in Galilæā, & uocat eos qui cum Petro erant & Iacobo. Ingreditur Capernaum, docet, & curat ibi dæmoniacum, post hunc etiā socrum Petri, & multos alios uesperis sanat. Egreditur in solitudinē. Circuit Galilæam. Curat leprosum. Venit Capernaum. Sanat paralyticū, docet turbā, uocat Leui filium Alphæi, manducat cum publicanis. Accusant eum hoc nomine pharisæi. Quærūt de ieiunio discipuli Ioānis: Ipse uerō discipulos tuetur. Trāsit per sara. Curat eum qui manum habebat aridam. Secedit ad mare. Sequitur eum multitudo magna. Confitentur dæmones. Aduocat ad se duodecim discipulos, ut mittat eos prædicatum. Tunc Iudæi dicūt, In Beelzebub eiicit dæmonia. Venit ad eum mater eius. Ingreditur nauim, parabolā dicit de seminante, item de agro & de sinapi. Tēpestare iactantur discipuli in mari. Increpat mare Christus. Curat dæmoniacus. Porci in terra Gergesensium in mare præcipientes dantur. Trāsfretat, & lairus pro filia orat. Sanatur hæmorrhousa, uenit in patriā, offendunt super ipso. Hic dicit, Non est propheta absq; honore nisi in patria sua. Mittit discipulos binos ac binos, multa q; illis mādāt. Subiicitur historia eorū quæ ab Herode acta sunt cum Ioāne. Redeūt ad Christū discipuli. Pascit turbas. Aduenit ad discipulos tēpestare iactatos, ueniunt in Genezareth et curat multos. Disputant de manibus illotis. Venit Tyrum. Sanat filiā Syrophœnissæ, item surdum & impeditæ linguæ. Pascit turbā. Signū petūt Iudæi, at ille nullū dat. Loquitur discipulis de fermēto pharisæorū, & increpat eos. Curat cæcū Bethsaidæ. Interrogat discipulos de seipso. Petrus cōfitetur, & increpat Iesum passionis gratia. Hic dicit Christus, Si quis uult uenire post me, &c. Trāsmutatur in mōte. Loquitur de Elia. Adducitur ad eum Lunaticus & curatur. Prædicat discipulis mortē ac resurrectionē suā, & increpat eos, propterea quod de primatu in uia disputauerāt. Hic dicit, Qui nō est mecū cōtra me est. De eo qui dæmonia eiiciebat in ipsius nomine. Post hæc dicit: Qui offenderit unū ex paruulis istis, & illud: uermis eorū nō morietur, neq; ignis extinguetur. Differit de diuortio. Paruulis benedicit, diues quispiā interrogat, qd faciat ut uiuat. Huic respondet. Ascēdit Hierosolyma, deq; passione sua prædicat, filij Zebedei sedere petūt à dextris eius, differit de animi humilitate, uisum recipit Bartimæus. Subiicit de pullo alini. Ingreditur templum & uesperis exit in Bethaniā. Accedit ad ficum. Eiicit e templo uendentes

uendentes. Vesperī egrēditur ciuitatem. Admiratus Petrus arefactam esse ficum. Adhortatur discipulos Iesus, ut credant. Iubet, ut peccata proximo remittantur. Regreditur in ciuitatē. Interrogat eū Iudei, in qua potestate hæc faciat. Ipse uicissim eos interrogat de baptismo Ioannis. Parabolam dicit de uinea & de malis agricolis: postea de cēsu, de septē fratrib. Quēstionē mouet scriba de primo legis mādato, ac responsionē Christi cognitā probat. Christus contrā interrogat de seipso. Post ista disputat contra pharisæos & de duobus obulis uiduę. Egressus ē tēplo subuersionē illius prædicat. Discipuli de tēpore subuersionis interrogāt. Prædicat illis multa. Venit Bethaniā ad Simonē leprosum. Hic effundit unguentū. Paciscit Iudas cū Iudæis. Mittuntur discipuli ad instruendū pascha. Arguit Iudā. Tradit mysteria. Egreditur ad montē oliuarū. Discipulis prædicat, quod offensaculum passuri essent, & Petro, quod negaturus se esset. Precatur ad patrē, deinde capitur. Petrus abscindit auriculam serui. Adolescēs nudus aufugit. Ducitur Iesus ad Caiphā. Statuunt aduersus eū testes. Cōfiterur se esse filiū dei. Negat Petrus. Ducitur ad Pilatū Iesus. Crucifigitur. Erat ibi Mariā Iacobi minoris, & Magdalena & Salome. Ioseph accipit corpus Iesu. Venerunt mulieres ad sepulchrum post sabbatū, aromata auferētes. Vident angelū in monumēto, et perterritę. Post resurrectionē Christus apparuit Marię: e qua septē dēmonia eiecerat. Hęc dixit ad discipulos quę uiderat. Illi uerō nō credunt. Postea apparuit duobus in uia, deinde & undecim discipulis, quibus etiā incredulitatē exprobrauit. Et misit eos prædicatū & baptizatum, & potestatem dedit faciendorum signorum. Post ista assumptus est.

Liber III. Euangelium secundum Lucam.

Historiam generationis Ioannis scribit, deinde & Christi. Quædam etiā de Simone. Anna cōfiterur dño. Iesus in tēplo manet, in scijs parētibus. Ioannes baptizat. Baptizatur & Christus, cū annorū esset 30. Recensentur ipsius maiores. Ducitur in solitudinē. Venit Nazareth, legit in synagoga. Dicit ad Iudæos de uidua ad quā diuertit Eliās, & de Neeman leproso, & uolunt eum præcipitē dare. Venit Capernaū. Curat dēmonio laborantē, & socrum Petri, aliosq; multos. Egreditur in solitudinem, uenit in terram Genesareth, ascendit nauim Petri, ubi & rete scissum est. Perterrefactus est Simon. Curat leprosum, deinde paralyticū. Vocat Leui apud quem & manducat. Accusatur à pharisæis ob eam causam, & quod discipuli ipsius non ieiunabant. Ambulat in sabbato secundo primo per fata. Altero sabbato curat eum qui manū habebat aridā. Elegit duodecim. De fœlicitate pronūciat. Deplorat diuites & ridentes. Adhortatur ad dilectionē. De nō ulciscendo proximū. De benignitate. Non esse nobis iudicandū. De impertiēdo. Parabolam dicit de arbore, & de sermones suos custodiēte, quod is similis sit domui fundatę supra petrā. Venit Capernaū. Accedit ad eum Centurio orans pro seruo suo. Excitatur filius uiduę. Mittit ad eum Ioānes discipulos suos. Accusat turbam Iesus de Ioanne. Comparat eam generationē pueris inter se acclamantibus. Ingreditur domū pharisæi. Ecce mulier peccatrix accedit ad eū habens alabastrum. Reprehendit hoc factum pharisæus. Parabolā ad eum dicit Iesus de duobus debitoribus. Deinde circuit per ciuitates & uicos. Sequuntur eum mulieres quas curauerat. Parabolam dicit de seminante. Venit ad eum mater eius. Nauigāt cum eo discipuli. Oritur tēpesta. Veniūt in terrā Gadiranorum. Legio malorum spirituum irruit in porcos. Iairus orat pro filia. Sanatur hæmorrhousa. Excitat mortuā puellam. Emittit duodecim discipulos. Audit de eo Herodes. Secedit in solitudinem Iesus. Paciscit turbas. Interrogat discipulos dicens: Quē me esse dicūt homines? Petrus cōfitei. Mandat illis silentium. Passionem ac resurrectionē suam prædicat. Monet, ut seipsum abneget, si quis post se uenire uelit. Transfiguratur. Descendit de monte. Curat lunaticum. Dicit se passurum. Quærunt discipuli, quis inter eos maior sit. Iesus uerō docet eos, deinde dicit: Qui non est contra uos pro uobis est quod de eo dicit, qui in nomine suo dæmonia eiiciebat, & se non sequebatur. Samaritani non receperunt eū, uolentem in ciuitatē ipsorum ingredi. Discipuli uolūt ignem cœlitūs deposcere super eos. Iesus uerō corripuit eos. Quidā illum sequi uolēs, prohibetur. Alius uerō admonitus ut sequatur, tergiuersatur. Tunc dicit: Nemo mittit manū suā ad aratrū, & post tergū respectat. Designat 70. discipulos, & emittit eos binos ac binos, hortatus ne quicquā secum

secum deferrent. Exprobrat ciuitatibus. Subsequutus dicit: Qui uos audit me audit. Item, uidit Satanā decidentem sicut fulgur. Dat discipulis potestatem cōtra Satanam & admonet ne huius nomine gauderent. Deinde confitetur patri, & dicit discipulis: Beati oculi uidentes quæ uos uidetis. Multi enim prophetae desiderarunt uidere quæ uos uidetis. Tentat eū legisperitus. Parabolā dicit de eo qui descenderat in Hiericho. Martha accusat sororē suam. Orare docet discipulos, & parabolā addit de eo qui ab amico in lecto iam existēte panes petat. Curat mutum daemōniacū. Hic dicunt, In Beelzebul curat. Ipse uerò respondet, spiritus immundus ubi egressus est perābulat loca inaquosa. Mulier quædā dicit, beatus uēter, &c. Futura minatur, ut ista generatio condemnetur à Niniuitis & dicit: Nemo lucernam accēsā sub modio ponit. Ingressus ad pharisæum prandendi gratia. Ille uerò eum accusat, quod lotus non esset. Ad hunc dicit, uos mundatis quod extra poculum est, &c. & deplorat eos, similiter & legisperitos, deinde dicit: Nihil est occultum, &c. Item: Ne timeatis eos qui corpus occidūt, & illud, Nunquid quinque passeruli, &c. &, Quicumque blasphemus fuerit in spiritum, &c. Accedit ad eum quispiā, petens ut frater iubeatur partē sibi dare de hereditate. Deinde, qui putabatur diues. De illius apothecis frumētarijs. Hortatur ne solliciti simus de alimonia. De misericordia dicit, & de hero seruis suis ministrāte, de seruo fideli, de eo qui uoluntatē domini sui nouit quidem sed non facit. Dicit se uenisse, ut ignem in terram mittat. Et de illis, qui faciem cœli probare sciebāt. Et illud: cum uadis cum aduersario tuo ad iudicem. Deinde de Galileis à Pilato occisis, et de illis, qui prolapsu turris adobruti fuerant. Parabolam dicit de ficu sterili. Mulierē à dæmonio incuruatā curat in sabbatho. Factū hoc accusant iudei: Ipse uerò cōpescit eos. Parabolas dicit de sinapi, et de fermento. Interrogatur an pauci sint qui saluentur. Hortatur ad ingrediendum per angustā portā, & subdit, uenient ab Oriente & ab Occidente, & recumbent, &c. Dicunt ei, exi, nam Herodes uult te occidere. Respondet: Ite ac dicite uulpi isti, &c. Ad Ierusalem dicit, Quoties uolui congregare filios tuos, &c. Curat hydropicum in domo pharisæi. Differit de primo accubitu in mensis, et qui uocandi sint ad conuiuia. Deinde parabolam dicit de cœna & inuitatis ad eam uenire detrectantibus. Hortatur ut relictis domesticis omnibus se sequamur. Parabolā addit de eo, qui turrim edificat, & de eo qui bellum instituit. Salem dicit esse bonū. Murmurant pharisæi quod publicanos suscipit. Parabolā ad eos dicit, de oue perditā, & de drachma, deq; filio p̄digo, de œconomo eiecto, de auaritia, de superbia, & quod adimpleri oporteat quæcunq; in lege sunt. De dimittente uxore suā. De Lazaro ac diuite. Quod remittēda sint proximo quæ in nos deliquit. Et quis, inquit, seruum habet arantē, an ex agro reuerso nō præcipiat, &c. Deinde de decem leprosis. De aduentu suo prædicit. Quod semper sit orandū. Parabolam dicit de uidua & de iudice iniquo. Deinde, Num, inquit, fidem inueniet in terra filius hominis, cum uenerit? Parabolā ponit de pharisæo & publicano. Aduocat ad se paruulos. Accedit ad eum diues quispiam rogans quid faciat, ut uitam æternā possideat. De passione sua prædicit discipulis, ipsi uerò non intelligebant. Cæcus curatur prope Hiericho. De Zachæo. Parabolam dicit de eo, qui sibip̄li uolebat acquirere regnum. De pullo asinē. Urbis captiuitatē prædicit. Videntes eijcit e templō. Dicunt illi, in qua potestate hæc facis. Quæstionem illis mouet de baptismo Ioannis. Subditur parabola de uinea, & reprobis agricolis. Quæstio mouetur de censu, & de muliere quæ septem fratribus nupta fuit. Deinde interrogat eos quid de Christo sentiant, quomodo dicāt eum esse filium Dauidis. Differit de eo quod certabant pro primis cathedris. Vidua æra minuta duo mittit in gazophylaciū. De subuersione templi prædicit, & de malis futuris. Iudas paciscitur cū iudeis. Discipulos mittit ad parandum pascha. Corripitur Iudas post institutum mysteriū. Contēdunt inter se discipuli & de primatu. Ad Simonem dicit, ecce Satanas petiuit, ut cribret uos, prædicitq; illi negationem futuram, & iuxta mandat discipulis, ut tollant secum in posterū crumenam. Capitur postea. Negat eū Petrus. Percutitur à iudeis. Interrogatur num ipse sit Christus, ad quod & respondet. Ducitur ad Pilatū & ab hoc mittitur ad Herodē, illinc rursus ad Pilatū. Traditur ad crucē, sequitur turba, ad mulieres cōsequentes de malis futuris differit. Crucifigitur. Corpus eius Ioseph sepelit. Deferūt mulieres aromata ad sepul-

sepulchrum, sed neminem inueniunt. Intelligunt à duobus angelis, quòd resurrexerit. Nunciant hoc discipulis. Illi non credunt. Petrus ad monumētum currit, & ut mulieres dixerunt, inuenit. Apparet Christus duobus existentibus in itinere. Illi reuersi ad discipulos audiunt dominum apparuisse Simoni. Mox stat in medio eorum. Stupesciunt discipuli, ostendit eis cicatrices, & comedit coram eis. Eductis autem illis in Bethaniā, in cœlos assumptus est.

Liber II. Euangelium secundum Ioannem.

Diuinitatem Christo adscribit. Narrat de Baptista & de Christo, illiusq; incarnatione. Ad se missis respondet Baptista. Postero die iterum testatur de Christo. Adhærent huic qui cum Andrea erant. Petrum ducit Andreas ad Christum. Postero die egressus in Galilæam uocat Philippum. Testimoniū huic dat Iesus. Nuptie fiūt in Chana. Post has uenit Capernaū. Ascendit Ierosolyma in festo paschatis, eijcit ē templo uendentes columbas. Multi credunt in eum. Loquitur Nicodemo. Venit in Iudæam. Baptizant ipsius discipuli. Nunciātū est hoc Ioāni. Audito Iesus, notū factum esse pharisæis, descendit in Galilæam per Samariam. Succedunt ea quæ cum muliere Samaritana facta sunt. Credunt in eum Samaritani. Venit Iesus in Chana. Accedit ad eum Regius quidam, filij gratia. Redit Ierosolyma. Sanat eum sabbato qui annos 38. paralyticus fuerat. Querunt eum Iudæi ad occidendū. Dicit eis, quod à deo missus sit. Transfretat mare Tiberiadis. Erat autē Pascha. Pascit turbas. Volunt eū creare Regē. Secedit in montem. Discipuli nauigant Capernaū. Huc & Iesus uenit, & turbæ. Dissert illis de mysterijs. Illi uerò non ferentes quæ dicebantur, retrò cedunt. Dicit duodecim Apostolis, An & uos uultis abire? Petrus respondet uerba uitæ æternæ habes, ad quem abibimus? Cum esset festum Tabernaculorū hortatur eum fratres, ut ascendat in templum. Ipse uerò tandem ascendit, & quærunt eum Iudæi, atq; indignantur quod in sabbato cecum curauerat. Differit de paracleto, & alij credunt, alij nō credunt. Reprehenduntur ministri à principibus Sacerdotū quod non cepissent eū. Disputat cum eis Nicodemus, illi uerò cōpescunt eum. Iesus rursus disputat cum eis: ipsi cōtrā uerba eius subuertere conantur. Subijcitur de muliere super adulterio accusata. Iterū ad eos loquitur dicens: Ego uado, quò uos uenire nequitis. Ipsi uerò putāt, quod seipsum uelit interficere. De modo mortis suæ prædicat, & multi in eum credunt. Ad hos dicit, Si manseritis in sermone meo, ueritas liberabit uos, & alia multa. Dicunt ad eum Iudæi: Samaritanus es, & dæmonium habes. Vicissim ille multa ad eos differit, inter quæ & hoc dicit: Antequā Abraham fieret, ego sum. Tunc eum lapidibus obruere uolebant, ipse uerò digressus ab illis, curat cæcū luto. Post ista disputat de ouibus & pastore per ianuā in ouile ingrediēte. Schisma oritur inter Iudæos. In festo dedicationis ambulat Iesus in porticu Salomonis, interrogat eum Iudæi, an ipse sit Christus. Vbi uerò hunc se esse dicit, tollunt lapides, ut iaciāt in eum. Rogat huius facinoris causam. Veniunt ad capiendū eum: Sed nō possunt. Abit in eū locū ubi baptizauerat Ioannes. Mittunt ad eum, quæ cum Martha erāt, propter Lazarū. Volentē ire in Iudæā, prohibēt discipuli. Venit Bethaniā. Excitat Lazarū. Iterum de occidendo illo cōsultāt Iudæi. Caiphas prophetat. Secedit Iesus in solitudinē Ephraim, Iudæi inter se discepāt, num uenturus sit ad diem festū. Ante sex dies paschæ uenit in Bethaniā. Hic cœnantē unxit Maria, quā rē indigne feri Iudas. Hūc cōpescit Iesus. Veniūt ad eū in Bethaniā Iudæi. Occurūt illi turbæ cum ramis palmarū, cū peteret Ierosolyma, & sederet super asello. Greci petūt uidere eū. Parabolā dicit de grano frumētī, & de illis qui mortē metuunt. Subdit, Pater glorifica filiū tuū. Et uox facta est de cœlo. Turba putat tonitruum insonuisse. De modo mortis suæ prædicat. Adhortatur ad fidē. Illi uerò non credūt, ut sermo, inquit, Esaiæ impleret. Lauat discipulos, arguit Iudā. Ille accepta buccella, noctu egreditur. Ad discipulos post abitū illius differit. Præcipit illis dilectionē. Petro futurā negationē prædicat. Philippus petit uidere patrem. Prædicat eis de paracleto. Et de multis alijs loquitur. Accusat Iudæos. Discipulis prædicat futurā tribulationē, deinde iterū iucūda & rursus tristia. Orat ad patrē. Venit in hortū & capitur. Petrus amputat auriculā serui. Ducūt Iesum ad Annā. Discipulus aliq; Petrū introducit in aulā. Ministri Iesum percutit. Dicit ad hūc, si male locutus sum, &c. Mittūt eū ad Caiphā. Petrus negat. Ducitur Iesus ad Pilatū. Crucifigūt. Titulū ei imponūt. Stant iuxta crucē mater, & soror

cap. 2. 1. - 10. 5.
cap. 3.
cap. 4.
cap. 5. 2. - 10. 5.
cap. 6. 1. - 10. 5.
cap. 7. 1. - 10. 5.
cap. 8. 1. - 10. 5.
cap. 9. 1. - 10. 5.
cap. 10. 1. - 10. 5.
cap. 11. 1. - 10. 5.
cap. 12. 1. - 10. 5.
cap. 13. 1. - 10. 5.

& soror matris eius Maria Cleopha, & Maria Magdalene. Matrem cōmendat Ioāni. Corpus eius sepelit Ioseph. Nicodemus adfert aloes & myrrhæ libras centum. Venit Maria Magdalene uidet sepulchrum uacuum. Vocat Petrum & Ioānem. Hi abeunt uisum, & iterū secedunt. Maria uidit angelos, & postea Iesum ipsum, qui ei & loquitur. Postea aduenit ad discipulos cum fores essent clausæ, & dat illis spiritum sanctum. Deinde loquitur Thomæ qui non crediderat. Rursus apparet discipulis ad mare Tiberiadis, ubi & multitudinem piscium ceperunt, & comedit cum eis. Petro mandat, ut oves suas pascat, prædicatq; illi mortem qua moriturus erat, ac iubet ut se sequatur.

Liber v. Acta Apostolorum.

Hoc nomine uocatur hic liber, propterea quod simul cum alijs etiam Apostolorum acta continet. Qui uerò illa exponit, Lucas est Euangelista qui & librum hunc conscripsit. Est enim unā cum Apostolis peregrinatus, & maxime cum Paulo & quæ exacte cognouit, literis mandauit. Narrat autem hoc libro quomodo angelorum mysterio dominus assumptus sit: Effusionem spiritus sancti in die Pentecostes super Apostolos, & omnes eos qui tum presentes erant, factam: cōstitutionem Matthiæ in locum Iudæ proditoris, & designationem septem Diaconorum, ac Pauli electionem & quæcunq; ille passus est, & quomodo tandem Romam cum illo profectus sit. Duodecim autē Apostolorum nomina, sunt ista: Primus Simon, qui uocatur Petrus. Deinde Iacobus filius Zebedæi, & Ioannes frater eius, Andreas frater Petri, Philippus, Thomas, Bartholomæus, Matthæus, Iacobus filius Alphæi, Simon zelotes, Iuda Iacobi, qui & Thaddæus dicitur, & Iudas Iscariotes, qui prodidit dominum. Sed in huius locum, postquam dominum prodiderat ac perierat, constitutus est ab Apostolis Matthiæ & connumeratus cum undecim reliquis, duodecimus deinde uocatus est: & Paulus instrumentum electum, missusq; & ipse cum Barnaba, ad prædicandum Euangelium domini gentibus circunquaq;. Postea constituti sunt & septem diaconi ab Apostolis, quorum hæc sunt nomina: Stephanus, Philippus, Prochorus, Nicanor, Timon, Parmenas & Nicolaus. Horum itaque Apostolorum & diaconorum acta exponit Lucas, & quæ ab illis edita sunt signa, quæ ista sunt: Petrus & Ioannes claudum ex natiuitate, in porta Speciosa sedentem, in nomine domini curarunt. Petrus Ananiam & Saphiram uxorem eius coarguit, quod suffurati fuerant de precio agri, & promissionem erga deum factam defraudarāt, ob quam causam & euestigio mortui sunt. Petrus Dorcada, uita defunctā in Ioppe precibus suis ē mortuis excitauit. Petrus uas plenum omnis generis animantibus, coelitus demissum uidit. Umbra Petri, ægrotos quos contingebat, sanauit. Petrus cum in carcere ligatus seruaretur, per angelum, inscijs militibus, liberatus est. Et Herodes uermiū esca factus expirauit. Stephanus prodigia fecit & signa. Philippus eunuchum, Esaiæ prophetiam legentem, accessit, & baptizauit. Idem Philippus multos malos spiritus in Samaria eiecit, & claudi ab illo ac paralytici curati sunt. Paulus cum appropriaret Damasco, uisionem uidit, & mox Euangelij præco factus est. Paulus cum esset Lystris Ænæam ex utero claudum, in nomine domini curauit. Paulus per uisionem in Macedoniam uocatus est. Paulus mulierem habentem spiritum Pythonicum purgauit. Paulus & Silas Philippis in custodiam coniecti, & pedes eorum ligno constricti sunt. In medio autem noctis terræ motus factus est, & soluta sunt eorum uincula à corpore. Pauli sumpta sunt sudaria, quæ ægrotis ac demoniacis imposita curationē attulerunt. Paulus in Troade constitutus Eutychum ē fenestra prolapsum ac mortuum, excitauit dicens: anima eius in ipso est. Paulus in Cypro Magum Elyman compescuit qui & cæcus effectus est. Paulus cum Romam nauigaret, tēpestas iactatus est ipse & quotquot cum illo in naui erant, noctes ac dies quatuordecim. Et cum uniuersi mortem expectarent, adstitit Paulo dominus dicens: propter te largitus sum istis quos tecum habes, ut uiuant, atque ita seruati sunt. Paulum cum ē naui egressus esset, uipera mormordit, putatumq; est ab omnibus, quod moriturus esset, cum uerò illæsus permaneret, arbitrari sunt eum esse deum quendam. Patrem Publij in Insula dysenteria laborantem impositis manibus sanitati restituit Paulus, & simul alios multos in eadem insula ægrotos curauit.

Liber sextus continens Epistolas Catholicas septem:

Quarum prima est Iacobi.

AB autoribus suis, & ipsa nomina sortitae sunt. Hanc enim Iacobus ad dispersas duodecim tribus in Christum credentes scripsit. Scripsit autem eam more & genere docendi, docens eas de tentationum discrimine, quae nam a Deo, quae uero ex proprio cuiusque mortalium corde sint. Et quod non uerbis tantum, sed & ipso opere ostendenda sit fides, quodque non auditores legis, sed factores iustificentur. Praecipit etiam de diuitibus, ne illi pauperibus in ecclesiis praeferrantur, sed magis increpentur tanquam superbi. Tandem, ubi afflictos consolatus, & ad tolerantiam usque ad iudicis aduentum seruandum adhortatus est, deque patientia ex iis quae Iob acciderunt admonuit, praecipit ut seniores uocentur ad aegrotos, studeaturque, quomodo errantes ad ueritatem conuertantur, eo quod merces huius apud dominum sit remissio peccatorum, atque ita terminat Epistolam.

Secunda Petri Apostoli.

ET ista ab eo denominata est, a quo est scripta. Petrus enim docendi gratia Epistolam hanc Iudaeis ad Christianismum conuersis, in dispersione constitutis scripsit. Postquam enim ex Iudaeis multi crediderunt, confirmat eos. Et primum quidem exponit ac declarat, quod fides in Christum a prophetis praenunciata, & per eosdem significata sit redemptio quae est per sanguinem eius, & quod ipsis ac Gentibus omnia sint per Euangelium annunciata, in quae angeli quoque prospicere desiderant. Deinde postquam consuluit, ut digne conuerterentur eo, qui ipsos uocauit, admonet ut regem honorent, & mulieribus simul ac uiris denunciat, ut unamini sint. Et ubi ad mores honestos adhortatus est, significat illis, quod & inferis innotuerit a domino praedicatio salutis, & resurrectionis, ut & ii, qui antea mortui sunt, resurgant & iudicentur quidem in corpore, gratia uero resurrectionis persistant. Et quod finis omnium appropiauerit, omnesque parati esse debeant ad dandam Iudici rationem. His dictis finit Epistolam.

Tertia & ipsa Petri.

PARI modo & ista, ab eodem conscripta, eiusdem nomen praefert. Nam idem Petrus & hanc ad eos scripsit, qui iam crediderant. Est autem haec Epistola, refectio priorum. Cum enim cognouisset cito futuram corporis sui resolutionem, diligenter hoc egit, ut omnes admonerentur eorum de quibus antea per Euangelij doctrinam erant instructi. Et primum quidem de fide differit, & ostendit, quod a Prophetis illa sit annunciata, & quod prophetiae de Salvatore, non sint humanae, sed a Deo praenunciatae. Deinde denunciat illis, ne seductores attendant, illorum perditionem futuram praedicans, quemadmodum & de angelis transgressoribus poena sumpta est. Significat autem hac Epistola futuros dies, quibus illusores passim circuituri sint, conaturique ut aliquos seducant, dicentes, quod inaniter a nobis praedicatur aduentus Seruatoris futurus, eo quod is cum semper praedicatur, nondum tum uenerit. Ab his igitur abstinere praecipit docens, ne morae gratia animum despondeamus, propterea quod nihil tarditatis uniuersum tempus gignat apud dominum, uno die instar mille annorum existente, & mille annis instar unius diei. Affirmat simul & declarat, cito futurum domini diem praecipitque omnibus, ut ad illius aduentum parati sint in bonis operibus, & amplectantur quae ab Apostolo Paulo scripta sunt, nec aures accommodent his qui ea calumniantur, quando quidem idem & uniuersas diuinas scripturas calumnietur. Postquam igitur quosuis admonuit ac docuit, ut ista futura sciant hortatur, ne quisquam a fidei scopo aberret, atque ita finit Epistolam.

Quarta Ioannis.

HOC nomine uocatur & ista, propterea quod a Ioanne Euangelista scripta est, ut commune faceret eos, qui iam in dominum crediderant. Et primum quidem perinde atque in Euangelio, ita & in hac Epistola de uerbi diuinitate differit, ostendens illud in deo semper esse, ac docens, patrem esse lucem, ut uerbum ita cognoscamus ex patre esse, tanquam fulgorem ex luce. Differens autem de diuinitate uerbi, exponit fidei nostrae mysterium non esse rem nouitiam, sed esse sempiternum ab initio, nunc uero manifestatum in domino, qui uita est sempiterna & uerus deus. Causam etiam, ob quam

m M uerbum

uerbum ad nos uenerit & apparuerit, ponit. Hanc uidelicet, ut opera diaboli dissolueret ac nos à morte liberaret, efficeretq; ut patrem agnosceremus, & filium Dominum nostrum Iesum Christum. Scribit igitur ad quauis aetatem, ad pueros, ad adolescentes, ad senes, quod deus innotuerit, diabolica uero operatio deinceps deleta morte deuicta sit. Quod reliquum est per totam epistolam, dilectionem docet, uolens, ut nos inuicem alius alium diligamus, propterea quod & Christus dilexit nos. Differit itaq; de differentia timoris & dilectionis, filiorum dei & filiorum diaboli, de peccato mortali, & non mortali, de differentia spirituum, discernitq; quis nam spiritus ex deo, quis uero seductionis sit, & quando cognoscatur filij dei, quando uero diaboli. Item cuius peccati gratia orandum sit pro his qui deliquerunt, & pro quo non sit. Et quod uocatione indignus sit, nec Christi esse dici possit qui proximum non diligit. Vnitatem etiam filij cum patre ostendit, & quod qui filium negat, nec patrem habeat: decernit quoq; in hac epistola, quod sit proprium Antichristi, nempe hoc, si dicat Iesum non esse Christum, ita ut quasi ille non sit, seipsum mentiendo dicat esse Christum. Hortatur autem per totam epistolam domino credentes, ne animo sint abiecto, si odio habeantur in hoc mundo, sed magis gaudeant, ob id quod odium mundi huius declaret credentes migrasse ex hoc mundo, & post hac conuersari in caelis. Et in calce epistolae iterum admonet, filium dei esse uitam aeternam ac uerum deum, & ut illi seruiamus, nosq; ipsos à simulacris custodiamus.

Quinta, Et ipsa Ioannis.

HAnc senior factus Dominae scribit & liberis eius. Est autem argumentum epistolae tale: Cum uideret liberos huius recte in fide conuersari, multos autem seductores circuire qui dicerent, aduentum Christi in carne non esse factum, epistolam hanc scribit, & principio quidem laudat, quod liberi eius bene conuersarentur, deinde docet, fidei nostrae mysterium non esse recens. Hortatur iterum ad dilectionem, & ut maneant in doctrina, quae ipsis erat tradita. Deinceps docet eos, Antichristum esse, qui Christum in carne non uenisse dicat. Denunciat autem illis, ne eos qui huiusmodi sunt in domum suam quisquam recipiat neq; salutem illis dicat, atq; ita terminat epistolam.

Sexta, Et haec Ioannis est.

Ista quoq; Ioannis est, ut & inscriptio habet. Missa est autem ad Gaium. Et primum quidem laudat eum propter testimonium hospitalitatis, quod habebat ab omnibus, hortaturq; eum ut in proposito persistat ac fratres recipiat ac deducat. Accusat autem Diotrephen, quod is non solum nihil praebebat pauperibus, sed etiam alios prohibebat, ac multa nugabatur. Tales alienos esse dicit à ueritate, neq; cognoscere deum. Demetrium uero laudat, optimum illi testimonium impendens.

Septima, Iudae.

HAnc Iudas epistolam quemadmodum & inscripta est, illis scripsit qui iam crediterrant. Est autem argumentum eius tale: Cum quidam subingressi docerent, adiphoron esse peccatum, etiam eorum, qui dominum negant, necesse habuit, ut scriberet & cautos redderet fratres. Et initio quidem hortatur eos ut certent atq; in tradita sibi fide maneant. Deinde abiicit tales, tanquam seductores, & denunciat ne prorsus ullam cum ipsis communionem haberent, scientes, non esse satis, uocatos esse, nisi etiam digne ambuletur ista uocatione eò quod & priorem populum dominus ex Aegypto eductum, cum in fide uideret non persistere, perdiderit, & angelis ordinem suum non custodientibus non pepercerit. Hac ratione secedendum esse à talibus. Et Michaelē namq; Archangelum non sustinuisse blasphemiam diaboli. Docet itaq; perditionem istorum sicut Sodomitarum futuram. Post hec adhortatus ad bonos mores, & fidei stabilitatem à domino apprecatus, claudit epistolam.

Liber septimus, quatuordecim habens epistolas Pauli: quarum prima est, Ad Romanos.

PAuli uocantur epistolae, propterea quod eas ille scripsit. Et per has cum eos quos uiderat ac docuerat admonet & corrigit, tum quos non uiderat instruere conatur ac docere, quemadmodum scire possunt, qui in eas incidunt. Hanc autem Romanis à Corintho scripsit, cum eos nondum quidem uidisset, audisset uero de illorum fide, cuperetq; uidere eos. Et initio quidem laudat eorum fidem, quam uidebat passim annunciari. Deinde significat saepenumero propositum sibi fuisse ueniendi ad eos, propter desiderium quo erga

erga eos affectus erat, haecenus uero non licuisse. Caterum docendi modo Epistolam cōtexit, de uocatione Gentium, & quod circuncisio temporaria fuerit, iam uero cessauerit, quod per Christum solum sit delictū Adā, quod umbra legis transferat. Vocationem itaq; Gentium consequenter recto ordine factam esse ad hunc modum probat. Ostendit uniuersis hominibus insitam esse legem, & quosuis citra doctrinam (legis) naturali iudicio ex ipsa rerum cōditione deum cognoscere posse. Quapropter & meritō Gentes priore loco accusat, quod cum ipsis cognitionem sui deus ex operibus mundi patefecerit, et simul sempiternam potentiam suam, quę uerbum ipsius est, in quo & per quod omnia fecit, ostenderit, ipsi non cognouerunt ex creaturis deum esse talium opificem, sed magis operibus illius diuinitatem adscribentes creaturas potius adorarunt quam creatorē. Accusat autem & Iudaeos, ut qui legem non seruauerint, imo per transgressionē legis deum magis dehonestarint. Atq; ita utramq; partē tam Iudaeos quam Gentes arguit, & sub iniquitate transgressionis concludit, ut ostendat omnes pares esse factos inter se, ex æquo reos, & redemptionis egētes. Deinde, meritō & Gentium factam esse uocationem ex eo declarat, quod gratia & redemptio equaliter contingere & Iudaeis & Gentibus, uocatione uero Gentium facta, necessariō cessasse circuncisionem & legis umbram. Nam Abraham, inquit, non in circuncisione, sed ante circuncisionem iustificatus, nominatus est Abraham, quoniam futurum erat, ut fieret pater multarum Gentium, secundum fidem quę erat in praputio. Circuncisionem autem postquam iustificatus erat, accepit in carne, ut signum esset posteris ex ipso secundum carnem nascituris, quod desitura esset circuncisio, quando Gentes fierent filij Abrahę, inciperentq; uiuere secundum fidem Abrahę, in qua ille cum adhuc esset in praputio, iustificatus est. Etenim horum gratia, cum antea dictus esset Abram, uocatus est Abraham. Erat autem necessariū ut uenientibus rebus pręsignatis, desineret signum. Quapropter si qui cogunt Gentes circuncidi, idē tollant & nomen Abraham, & uocent eum Abram. Si uero Abraham uocatus est à deo, nō oportet Gentes circuncidi, imo ne Iudaei quidem secundum carnem amplius circuncidendi sunt, ut firmum sit nomen Abrahę, uoceturq; pater multarum Gentium, ferendum enim posthac non est, ut quisquam circuncidatur, cum sufficiat fides Abrahę, nec opus sit ulla legis umbra. Non enim iustificatur quisquā ex talibus, sed ex fide, quemadmodum & Abraham. Postquam ista ad hunc modum probauit, iterum ostendit, quod nec Israel nec gentibus alia possit ratione redemptio & gratia obtingere, nisi primum illud & uetustum peccatum, quod per Adam in omnes mortales peruenit, soluatur: deleri autem per alium non posse, nisi per filium dei, per quem & ab initio maledictio facta sit. Neq; enim possibile erat, ut alius delictum hoc solueret. Deinde scribit, quod nullo alio pacto factū sit, quam ut corpore assumpto filius dei fieret homo: ut corpus hoc inquam, quod isdem nobiscum passionibus obnoxium esset, pro omnibus offerret, & omnes à morte liberaret. Et quemadmodū per unum hominem peccatum in mundum ingressum est, ita & per unum hominem ad omnes mortales gratia perueniret. Deinceps uero tanquam bonus oeconomus Iudaeos consolatur, quod legis transgressores futuri non sint si in Christum credant, his uero qui ex Gentibus crediderant edicit, ne contra Israel emulentur, sed cognoscant se ueluti ramos radici, ita Iudaeis esse insertos. His absolutis sermones hortatorios ad docendum bonos mores subtexit, atq; ita Epistolam finit.

Altera: Prior ad Corinthios.

HAnc ad Corinthios scripsit Apostolus, ex Epheso Asię, postq; eos iam uiderat & docuerat, ut per illam eos admoneret. Ocasio autem Epistolę hęc est. Corinthij per contentionem scissi sententijs inter se dissidebant, & pręterea erant inter eos sectę, quarum uitio fiebat, ut in emendatum negligenter eum qui nouercam suam in uxorem sibi sumpserat. Alij uolebant uxores suas continentię prętextu relinquere. Quidam apud simulacra edebant, quasi ad iaphora essent idolothyta. Erant qui reliquos uilificarent, eos uero qui linguis loquebatur suspicerent: postremò & in mysterio resurrectionis quidam seducti erant, ita ut dicerent, futurū non esse, ut hęc nostra caro resurgat. Cum hęc omnia in Corintho mouerentur, scribunt de plebe quidam

m M 2 Aposto-

Apostolo, qui & ad omnia rescribit. Et primum quidem testimoniū illis dat prudentiæ & scientiæ, non autem laudat eos sectas facientes, sed consulit, ut uirtutem putens non in sermone esse, sed in opere & potentia. Deinde postquā increpuit eum qui nouercā uxoris loco sumpserat, adhortatusq; est, ne iudicaria lite inter se contenderent, deinceps ad ea respondet de quibus illi scripserant. De nuptijs docet, infractum esse debere coniugium, & precum gratia ad tempus ab illo uacari posse. Quoniam uerò arridebat illis continentia, de uirginitate scribit, quod necessaria nō sit, sed cuiusq; per suasioni permittenda. Subdit de escis simulacrorum, ne abutātur scientia, sed conuersentur in dilectione: prohibet igitur symposia quæ in templis simulacrorum fiebant, ne pusilli offendantur. Post ista de donis spiritalibus scribit, ne charismatum gratia discrimen inter se statuunt, ne ue præferant eum qui charisma aliquod habet, ei qui alio donatus est. Nam omnia eiusdem esse spiritus dicit. Caterum & de resurrectione docet, quod caro resurrectura sit, mortua quidem in corruptione, excitanda uerò incorrupta, secundum gratiam Christi. Resurrectionem uerò ex eo astruit quod Christus excitatus est. In calce quæ ad morum exhortationem faciunt scribit, & de collatione ad subsidium sanctorum facienda præcipit, atq; ita absoluit Epistolam.

Tertia, posterior ad Corinthios.

AD eosdem & hanc scripsit e Macedonia. Est autem illius argumentū tale. Priore accepta Epistola Corinthij compuncti super peccato eius qui nouercam suam duxerat, contristatiq; fuerant eius gratia, quod tale peccatum suscipere deq; aestimauerant: Deinde seducti fuerant ab illis qui sectis occasionem dederant, ita ut literę legis seruandę studerent & gratiam Christi non ita magnificandam iudicarent, atque eos qui in faciem sese iactabant, plus æquo attenderent. De collecta uerò in usus sanctorum facienda erant qui recte sentirent. Ad ista igitur rescribit Apostolus, & primum quidem laudat eos, quod eiecissent eum qui deliquerat, deinde petentibus ipsis annuit, & resipiscentem recipi iubet. Docet etiam hac Epistola de lege, discriminās illius literam, & ostendens non esse literam legis solam accipiendam, sed in litera sensum eruendum, eo quod non uerba tantum sit lex, sed in uerbis latitet sensus spiritus. Deinde, quod ueniente Christo noua creatura facta sit, nec oporteat in uetustate uiuere, sed in omnibus, uelut in noua creatura, renouari, & desinere posthac circumcisionem. Laudat eos etiam ministerij gratia, & adhortatur, ut ea in re crescāt. Post ista, reprehendit eos qui in faciem gloriabantur, ac recenset quæcunq; passus erat propter dominum, & uisiones quas uiderat exponit, & quomodo in Paradisum ac tertium cælum raptus sit. Tandem postquam illis denūciauit ne peccent, sed si qui peccarint resipiscant, cum gratiarum actione terminat Epistolam.

Quarta, ad Galatas.

Hanc misit e Roma, cum iam uidisset Galatas ac docuisset. Est autem istud Epistolę argumentum. Galatę postquam recte essent instituti ab Apostolo, & syncere in Christum credidissent, in Apostoli absentia seducti fuerāt a quibusdam, ita ut circumciderentur. Hoc cum didicisset Apostolus, scribit ad eos, & in initio quidem testimonium illis dat fidei quam habuerāt, & synceri erga Christum animi, mox uerò ob id reprehendit, quod stultē egissent ac mutati essent. Consequenter disputat de lege, & de fide Abrahę, ac ostendit cum ex lege tum ex uxoribus Abrahę, allegoricē usurpatis, ad tempus usq; datam esse legis umbram & circumcisionem, aduentu uerò Christi hæc esse abrogata. Hęc ubi ostendit, denūciat illis ne posthac amplius seductori- bus aurem præberent, sed magis fidei quæ in Christo est adhererent, cognoscerentq; per gratiam quæ in Christo est, abolitam esse carnis circumcisionem. Postremò adhortatus per doctrinam ad bonos mores, finit Epistolam.

Quinta, ad Ephesios.

Misit & istam e Roma, cum nondum eos uidisset, audisset autem de illis. Occasio autem Epistolę hæc est: Ephesij cum credidissent in dominum nostrum Iesum Christum genuinā habebāt in ipsum fidē, & in omnes sanctos dilectionē, cupiebātq; a Paulo cōfirmari. Hoc ubi cognouisset, scribit ad eos hanc epistolā uelut instruēdi gratia. Et principio ostēdit fidei nostrę mysteriū nō esse recens, sed ab initio & ante facta mundi

mundi fundamēta esse istam beneuolentiā Dei, qua Christum pro nobis pati, nosq; saluari uoluit. Deinde differit deuocatione Gentiu, ut ostenderet eos recte credidisse, declaratq; nos non per hominē aliquem, sed per Christum esse uocatos, qui filius dei est, ut etiam ex eo discerēt, hominis se cultores non esse factos, ubi in Christū crediderunt, sed ueros cultores dei. Significat se quoq; huius gratia amandatum esse, ut prädicaret Euangelium, & quod curam ipsorū habeat. Post ista, adhortatorios sermones uiris ac mulieribus, patribus & liberis, dominis ac seruis in hac Epistola ponit, & circa finem uniuersos contra diabolū, & dæmones eius instructos reddit, dicens, aduersum illos nobis esse luctam. Et ubi tanquā bonus athletarum præceptor, omnes contra diabolicas operationes doctrinæ uerbis inunxit, Epistolam claudit.

Sexta ad Philippenses.

HAnc quoq; ē Roma misit, cū illos semel uidisset ac docuisset. Argumentum Epistolæ, hoc est: Cum Philippenses subsidij ministerium Paulo misissent, & nō nulli circuirent, qui simplicium aures prætextu umbræ legis & circūcisionis corrumpebant ac dicebant, sine illa fieri nō posse, ut quisquā iustificaretur, Apostolus, re cognita, Philippensibus scribit: Et primum quidem laudat eorum fidem, & significat, quod memoriā ipsorū habeat. Deinde exponit, quomodo Romę doctrinę suę rationem reddiderit. Et quomodo nōnulli molestiā intulerint uinculis ipsius, & inuidiam ipsi excitantes. Postea adhortatur eos, ut inuicē se alius alium diligant, exposita seruatoris benignitate, quod cum deus esset, homo nostrī gratia factus est. Cæterū de circūcisione ac ueteri lege disputans, abolitam esse deinceps circūcisionē ostendit, de seipso sumpto paradigmate, cū dicit: Hæc omnia propter Christum damnum esse iudico. Quapropter eos quoq; qui circūcisionem adhuc docebant, ac Philippenses seducere uolebant, reprehendit, inimicosq; Christi esse dicit. Laudat autem Philippenses propter cōmunicationis, quam sibi impenderant, beneficentiam, & ubi ad bonos mores adhortatus est, terminat Epistolam.

Septima ad Colossenses.

Istam quoq; misit ē Roma, cum Colossenses nondum uidisset quidem, audisset autem de illis. Argumentum autem Epistolæ hoc est: Colossenses quidam Gentilibus sophismatis cum fide Christi pugnantibus, & traditione ciborum, iuxta legem, & circūcisione, seducere tentabant. Hoc ubi didicit Apostolus, hanc illis Epistolam instruendi modo scripsit. Et principiō gratias agens Deo, significat eos ē tenebris ad ueritatis lucem ingressos. Et quod Christus, in quem crediderant, imago Dei sit, & uerbum, per quod omnia facta sunt, & quod decuerit eum qui rerum est opifex, primogenitum fieri creaturæ, & primogenitum ex mortuis, ut utraq; coniungeret, & omnia uiuificaret. Adhortatur etiam eos, ut in fide persistāt, significans eis se Paulum esse ministrum Euangelij, in quo instructi iam erant. Deinde de lege, & de cibis, in lege ueritis disputat, de diebus etiam & annis exponit, & deinceps uetera omnia circūcisionem quoq; abolita esse declarat. Consulit etiam, ne imponi sibi sinant a sophistis, qui in hoc erant, ut eos subducerent. Tandem adiectis adhortationibus pro parentibus, liberis, uiris, mulieribus, seruis & dominis, & quæ bonos mores concernunt, Epistolam finit. Denunciat etiam illis, ut posteaquam apud ipsos lecta est Epistola, efficiant ut & in ecclesia Laodicensi legatur, & ut ipsi uicissim eam legant, quæ Laodicensi scripta est.

Octaua ad Thessalonicenses prima.

HAnc misit ex Athenis, cum eos iam antea uidisset & cū ipsis conuersatus esset. Argumentum uerō Epistolæ, hoc est: Cum multas afflictiones in Berrhoea perpeffus esset Apostolus, in Philippis quoq; Macedonia & in Corintho, sciretq; quæ passus fuerat in Thessalonica, ueritus ne Thessalonicenses, auditis quæ passus erat in prædictis ciuitatibus, tentarentur a Tentatore & offenderētur, præsertim cum intellexisset eos mortuorum gratia dolere, misit ad eos Timotheum cum hac Epistola. Et primū confirmat eos in fide, ne propter afflictiones cōcutiantur. Commonefacit enim eos, quomodo & in prima institutione didicerit, ferendas esse tribulationes, & quod insolens non sit, quod ipsis accidat, a more Iudæorum, qui etiam Christum oc-

ciderunt. Esse enim propriū Christianorū adfligi in hac uita. Hortatus autē eos multis, ut ita conuersarentur sicuti ab ipso acceperant, de mortuis etiam scribit, cōsolans eos ac docens ne moleste ferant. Mortem enim non esse perditionem, sed uitam resurrectionis. Deinde & de temporibus eos instruit, ut diem domini occultū esse scientes, semper parati sint, nec quenquā attēdant de illo nunciantem: futurū enim aduentū illius ita inopinū, ut qui residui inuenientur in eo die, non sint praeuenturi eos, qui ē mortuis excitabūtur, eō quod simul ac subito omnium sit futura mutatio. Deniq; ubi admonuit eos, ut meliores in uitae moribus euadant, hortatur etiam, ut semper in spe gaudeant, & precationi insistant, ac gratias agant Domino. Tandem adiurat eos, ut Epistolam hanc fratribus omnibus legant, atq; ita illam finit.

Nona. Posterior ad Thessalonicenses.

HAnc ē Roma misit. Argumentū eius tale est: In Thessalonica quidam ociosi & inordinate uiuētes circuibant, ac fratres seducebant, quasi iam tum dies domini praeforibus esset. Seducebāt autem audientes, eo praetextu quasi hoc ab Apostolo id manifestante & ab ipso spiritu sancto audissent. Hoc ubi cognouit Apostolus, hanc ad eos Epistolam scripsit: Et primum quidem crescentem eorum fidem laudat, & gloriatur in ipsis, quod afflictiones fortiter tolerabāt propter Christū, cōsolatur eos etiam, quod futura sit a deo ultio eorum a quibus immeritō adfligebātur, deinde uerō & de aduentu Seruatoris eos instruit, ne cuiquā credant, ne ue turbētur, siue per spiritū, siue tanquā ipse quicquā ea de re scripserit, nec ullo modo putēt eum iam praeforibus esse, aut futurum, priusquā defectio ueniat, & post hanc Antichristus, filius ille perditionis, cuius aduentū in signis ac prodigijs mendacibus secundū operationē Satanā futurum esse significat. Post ista adhortatus eos, ut fortiter persistant, & traditiones quas a se didicerant seruent, denunciat illis ne quam cum ijs qui inordinate uiebant cōmunionem habeant, sed magis repudient eos. Ostendit enim huiusmodi curiosos esse & erroneos. Prorsus autem praecipit eis, ut si quis sermonibus immorigerus sit, hunc ē synagoga eiiciant. Ceterū pacem illis imprecatus finit Epistolam, salutatione propria manu subscripta id quod cuiusq; Epistolae suae signum esse indicat.

Decima. Ad Ebraeos.

HAnc misit ex Italia. Argumentum eius tale est: Quoniam Iudaei legi & umbris illius incumbēbāt, ob eam causam Paulus Apostolus, doctor Gentium factus & ad Gentes amandatus, ut Euangelium illis praedicaret, cū omnibus Gentibus scripsisset, iam deinceps omnibus etiam Hebraeis, qui ex circumcisione crediderant: Epistolam hanc declarationibus & probationibus instructā, de Christi aduentu & de legis umbra, quod illa desierit, scribit, et principiō declarat prophetas ob id esse missos ut de Seruatore prænunciarent, & ut post illos ipse Seruator ueniret. Seruos esse prophetas, & nuncios aduentus ipsius. Ipsum uerō Christum filium esse dei, per quem omnia facta sint. Et quod hunc filium incarnari hominemq; fieri oportuerit, ut per corporis ipsius oblationem mortem aboleret. Neq; enim per sanguinem uituli aut hirci, sed per sanguinem Christi constare mortalibus salutem. Ostendit etiam quod lex neminem perfectum reddiderit, sed umbram habuerit futurorum honorū, & quod populus requiē per illam non inuenerit, sed cōmunis nobis omnibus relicta sit quietis dies. Item, quod sacerdotale illud summi sacerdotis munus ab Aarone ad Christum translatum sit, cuius typus fuerit Melchizedeck, non ē Leui ortus. Et quod patres fide sint, non ex operibus legis iustificati. Tandem ubi & istos ad morum institutionem adhortatus est ac tolerantiam eorum propter Christum laudauit suasitq; ut seniores honore afficiant, absoluit Epistolam.

Vndecima. Ad Timotheum prior.

Istam misit ē Macedonia, cuius hoc est argumentū. Ephesi quidam Iudaismo infecti alienā conabantur inuehere doctrinā, & simpliciores praetextu legis seducere. Hoc cū intellexisset Apostolus, admonuit Timotheū, ut illic haereret, quō eos corrigeret. Scribit autem illi Epistolam hanc: Et primū cōmonefacit eū fidei, quā sciebat, in Christū, & docet de lege, ut cohibeat eos, qui praeter rectā doctrinā loquebantur, illosq; increpet. Nam & ipse Apostolus Hymenaeū & Alexandrū, naufragium circa fidem

fidem passos, Satanæ iam tradiderat, ut discerent non blasphemare. Vbi de istis admonuit, canones illi Ecclesiasticos deinceps præscribit, de oratione, quomodo & ubi & pro quibus sit orandū. Quod mulieres in ecclesiis tacere debeant & magis discere quàm docere. De constituendis Episcopis, senioribus & diaconis. Quomodo se gerere & quales esse debeant qui constituuntur. De uiduis in ecclesia, qua ille ætate eligi, & quales esse debeant, ac quomodo illarum cura habenda sit. Iuniores ad modestiam instituendas esse, ut nubant potius, nec turpiter uiuant. Diuitibus denūciandum esse, ne superbiant, ne uel spem collocent in diuitias suas. Postquā de istis præcepit, hortatur eum, ut hæc doceat. Et ut aquam amplius non bibat, sed sibi ipsi & doctrinæ attēdat, quod sciat fore tēpora, quibus nonnulli à fide defecturi sint. Vbi etiam escas mundas esse docuit, ac præcepit ut contentiosas & prophanas quæstiones auerfetur, in quibus quidam sibi ipsis placentes fidem transgressi iam erant, finit epistolam.

Duodecima. Ad Timotheum posterior.

HAnc ad Timotheum misit à Roma. Argumentū eius tale est: Cum uellet Apostolus, postquā desertus erat ab his qui profectiois socij fuerant, ad se uenire Timotheum, hanc illi epistolam misit. Et initio significat se memorem esse, cum pietatis ipsius, tum fidei maiorum ac parentis ipsius. Deinde, quod, qui ex Asia sequuti fuerant, e quorū numero erant Phygellus & Hermogenes, auersati se sint, in catenis constitutum uidētes. Onosiphoron uerò laudat, quod is, cum Romam uenisset, apud se manserit. Præcepit autem, ut stultas quæstiones auerfetur, ob id quod pugnas gignant. Nam hoc pacto Hymenæum & Philetum deflexos, transgressos esse ueritatem, dicentes, resurrectionem iam esse factam, & nonnullos subuertisse. Hoc itaque amplius illum hortatur, ut sibi ipsi attendat & doctrinæ, sciatque futuros posterioribus temporibus homines, uoluptatum magis quàm dei amantes, & ut ista præuidens, populum credentem cōmuniat ne quis ex illo seducatur. Postquā autem ad morū institutionem & doctrinæ seueritatem multis illum adhortatus est, tempusque resolutionis suæ iam imminere, ut pro Christo immoletur, significauit, præcipit ei ut ad se citò ueniat, adferens secum penulam suam & libros. Hortatur etiam, ut Alexandrum ærarium caueat, ut qui se multis malis affecerit atque ita claudit epistolam.

Tertiadecima. Ad Titum.

HAnc misit à Nicopolis: nam ibi hybernauit: est autem epistolæ argumentū tale: In Creta reliquerat Titum, ut clericos oppidatim cōstitueret. Cum autem illic multi legis prætextu populū credentem seducere conarentur, id ubi cognouit Apostolus, epistolam hanc Titō scripsit: Et principio gratijs actis deo propter ipsius pietatem, indicat fidem in Christū non esse recentis inuenti: sed à seculo præparatā & à deo promissam. Deinde de constituendis clericis docet, quomodo illi conuersari & quales esse debeant. Præcipit etiā illi ut increpet eos qui sanæ fidei cōtradicebāt, maxime eos qui erāt ex circūcisione, sciatque Cretenses esse ociosos, & opus habere increpatione. Et postquā docuit omnis generis escas esse mūdas mūdis, & quales esse debeant anus, quarū est officiū castigare adolescentulas, admonet, quomodo serui dñis suis subijci debeant. Denique ubi admonuit, quod gratia Seruatoris nō ex operib. nos iustificauerit, sed ex diuina benignitate, denūciauitque, ut legales pugnas, itaque temerarias & impudētes, auerfēt, significat illi ut quāprimū ad ipsum miserit Arteman, ad se ueniat. Præcipit etiā, ut auditores suos bonis operib. præesse doceat, atque ita terminat Epistolam.

Decimaquarta. Ad Philemonem.

HAnc misit à Roma. Argumentum eius hoc est: Onesimus seruus Philemonis auferat & ad Paulū uenerat, atque ab illo in fide instructus iam, & usui illius ministrando commodus erat. De hoc itaque scribit Philemoni, illique commendat Onesimum, ut sincere erga eum afficiatur, nec amplius eum habeat ut seruū, sed ut fratrem. Hortatur illum etiam, ut hospitium sibi paret, ut ubi uenerit, manendi locū inueniat: & sic finit Epistolam.

Liber octauus. Apocalypsis Ioannis.

HOc nomine uocatur hic liber, propterea quod hanc reuelationē ipse Ioannes Euāgelista & Theologus in Pathmo insula dicta, dominico die uidit, iussusque

conscripsit, ut ad septem Ecclesias mitteret, uidelicet istas: Ephesum, Smyrnā, Pergamon, Thyatirā, Sardensem, Philadelphiam, & Laodiceam. Quā uerò in hac uisione uidit, multa sunt ac differētia. Circa finem perditionē etiam Antichristi cū diabolo uidit. Iubetur aut primū scribere singulis praeclatarum Ecclesiarum angelis secundum cuiusq; actiones. Multas itaq; & admirabiles uisiones uidit, utpote, septem candelabra aurea, & in medio illorum similem filio hominis, & interpretationē accepit, candelabra illa esse septem Ecclesias, & eum qui in medio erat esse dominū. Deinde ianuam uidit apertam in cōlo & dominum in throno sedentem, & uiginti quatuor seniores, sedentes super thronos & adorantes dominum. Vidit etiam septem sigilla aperiri, & unoquoq; aperto uisio quaedam apparebat. Vidit item septem angelos habētes septē tubas, & unoquoq; illorum clangente fiebat signū, septimo uerò clangente audiuit dicentes: Regnum mundi, domini factum est. Et arcam testamenti uidit in cōlo. Deinde mulierem parturientē uidit, & draconem ignitum, qui illam persequabatur. Mulier quidē seruata est in solitudine, draco uerò abiectus in ignem. Post ista bestiam uidit habentē cornua decem, & capita septem & diadema eius blasphemā plenum erat. Nomen uerò eius non patefecit, sed numerum nominis eius, nempe sexcēti sexaginta sex. Et uirgines audiuit canentes, & agnum sequentes. Vidit etiam angelum per medium cōli uolantem, & post hunc alterum, post alterū tertium quoq; deinde & nubem candidam uidit, & insidentem illi similem filio hominis, in capite coronam auream habentem, & in manu sua falcem acutam. Deniq; septem angelos uidit, habentes plagas septem nouissimas, & phialas aureas plenas de ira dei. Post hāc ablati sunt spiritu in solitudinem, & uidit mulierem sedentem super bestiam coccinā, habentem capita septem & indicatum est ei ex hac futurum esse Antichristum. Vidit etiam cōlum apertum, & equum album, ac insidentem illi, & nomen eius, Verbum dei. Deinde uidit bestiam ac reges terrae bellum facere uolentes cum eo qui sedebat super equū album. Et apprehensa est bestia & cum ipso pseudopropheta qui est Antichristus, & uidit eos abiici in stagnum ignis. Post ista uidit angelum descendantem de cōlo, & abiiciētē Satanam cum his qui characterem ipsius habebant, in abyssum, & claudentem superne, ne posthac amplius seducat Gentes, donec consumpti sint mille anni. Martyres deinde uidit, cum gloria in Christo regnantes, & quod Satanas post mille annos soluendus sit & abiiciendus in stagnum ignis, cum Antichristo, in secula seculorum. Post hāc uidit cōlum nouū, terram nouam ac Ierusalem nouam, & fluuiū aquae uiuae, ac seruos dei cōtemplantes faciem eius, & habentes nomen eius in frontibus suis. Cum hāc uidisset Ioannes, prociuit uolens adorare angelum, qui sibi hāc omnia ostenderat, at angelus prohibuit illius conatum dicens: Non me, sed deum adora: ego enim conseruus tuus sum. Postquam autem ista uidit, audiuit ab ipso domino nostro Iesu, quod existens sit, & idem ipse sit uerbum dei, quod posterioribus temporibus propter nos caro factū est. Homo inquam perfectus factus est, & filius hominis uocatus est.

Sunt & alij quidam libri, uarij, praeclatos utriusq; cū ueteris tum noui instrumenti, quorum alijs contradicitur, alij Apocryphi uocantur.

DE ijs qui ex ueteri instrumento sunt quibus cōtradicitur iam antea diximus, ut sunt, Sapientia Salomonis, Sapientia Iesu Syrach, Esther, Iudith, & Tobias. Istis etiam connumerantur Machabaeorum libri quatuor, Ptolemaici, Psalmi & Cantica Salomonis, Susannae historia. Hi ex ueteri testamento sunt quibus contradicitur.

Apocryphi ex ueteri instrumentō sunt isti: Enoch, Patriarchae, Oratio Ioseph, Testamentum Moysis, Assumptio Moysis, Abraham, Eldad & Modad, Eliae prophetae, Sophoniae prophetae, Zachariae patris Ioannis, Baruch, Ambacum, Ezechiel & Daniel falso inscripti.

Noui instrumenti, quibus contradicitur, sunt hi: Circuitus Petri, Circuitus Ioannis, Circuitus Thomae, Euangelium Thomae, Doctrina Apostolorum, Clemēti. Ex his ueriora quaedā & spiritus dei instinctū resipientia transumpta & ut legantur selecta sunt. Hi omnes cognitionis gratia expositi sunt, peruerse uerò scripti, nothi ac reprobi. Et nullus

nullus istorum, maxime Apocryphorum, approbatus aut utilis est, praesertim noui instrumenti, sed omnes ab illis qui supra digesti & à uetustis Sapientibus ac patribus approbati sunt, diuersi quiddam habent, digni qui abscondantur magis quam qui legantur: etiam alij, & qui inter illos Euangelia quoque uocantur, extra quatuor illa quae tradita nobis sunt. Nam quatuor nobis Euangeliorum libros sacri sanctae & Catholicae ecclesiae canones sanxerunt. Primum, secundum Matthaeum, Alterum secundum Marcum, Tertium secundum Lucam, Quartum secundum Ioannem, iuxta prophetiam uisionis quam Ezechiel propheta de quatuor Cherubim uidit. Quatuor enim Cherubim propheta ille uidit, unum similem homini, id est, Euangelium secundum Matthaeum: Alterum similem uitulo, quo significabatur Euangelium secundum Marcum: Tertium similem leoni, id est, Euangelium secundum Lucam: Quartum similem aquilae, imaginem habentis Euangelij secundum Ioannem. Praeter ista, non est ullum aliud Euangelium.

Euangelium secundum Matthaeum, ab ipso Mattheo Ebraica dialecto conscriptum est, & editum Ierosolymis, & interpretante Iacobo fratre domini, secundum carnem, expositum, qui & primus à sanctis Apostolis Ierosolymorum episcopus constitutus est. Euangelium secundum Marcum, Romae quidem ab Apostolo Petro praedicatum est, editum uero à Marco beato Apostolo, & ab ipso Alexandria postea & in Aegypto, & in Pentapoli, & in Libya praedicatum. Euangelium secundum Lucam, praedicatum quidem est ab Apostolo Paulo, conscriptum uero & editum à Luca beato Apostolo ac medico. Quemadmodum & Apostolorum Acta praedicauit Apostolus Petrus, idem uero Lucas literis mandauit. Euangelium uero secundum Ioannem, & praedicatum est ab Ioanne Apostolo & dilecto cum exul esset in Pathmo insula, & postea ab eodem Ephesi editum, per Gaium dilectum Apostolorum hospitem, de quo & Paulus Romanis scribens dicit: Salutat uos Gaius hospes meus & tota Ecclesia.

De uersionibus Bibliorum S. scripturae, quae illae & quot sint, ex Ebraeo in Graecum factae, & qui fuerint interpretes, ac quando S. scripturam interpretati sint.

Prima uersio est, 72. interpretum. Hi cum Ebraei essent, elegerunt ex unaquaque tribu 76. uiros & diuinam scripturam sub Ptolemaeo Philadelpho Rege, ducentis triginta annis ante incarnationem domini nostri Iesu Christi, interpretati sunt.

Alter est Aquilae qui cum Sinopae Ponti ortus, & Graecus esset, Ierosolymis baptizatus est. Postea uero reprobato Christianismo, Iudaeis sese coniunxit, & diuinam scripturam peruersa ratione, sub Adriano Rege, trecentis triginta post 70. uersionem annis interpretatus est.

Tertia est Symmachi. Hic cum Samaritanus esset, nec populo suo acceptus propter ambitionis morbum haberetur, ad Iudaeos sese recepit, ac secundo circumcissus est. Et ut Samaritanos subuerteret, uertit & ipse diuinas literas, sub Seuero Rege annis post uersionem Aquilae quinquaginta sex.

Quarta Theodotionis Ephesij est. Hic cum primum haeresi Marcionis Pontici fauisset, postea affectatoribus haereseos illius succensens, & ipse sacram scripturam, sub Commodore Rege, eo ipso tempore quo Symmachus, ad subuersionem praedictae haereseos, interpretatus est.

Quinta interpretatio cum abscondita fuisset, Pithis inuenta est, & sub Antonio Rege Caracalla dicto, in Iericho, à quodam ex illis qui Ierosolymis pietati uacauerant conflata.

Sexta & ipsa Pithis inuenta est, antea sub Alexandro Mameae filio Nicopoli Septentrionali à quodam Origenis familiari composita.

Septima & postrema sancti Luciani magni religiosi & martyris est, qui et ipse, cum in praedictas uersiones, & Ebraicos libros incidisset, & diligenter quae uel ueritati deerant uel superflua aderant inspexisset, ac suis quaeque locis correxisset, uersionem hanc Christianis fratribus edidit, quae sane post ipsius certamen & martyrium, quod sub Diocletiano & Maximiano Tyrannis sustinuit, libro uidelicet propria ipsius manu scripto comprehensa, Nicomediae sub Constantino Rege magno, apud Iudaeos in pariete armarii calce circumlito, quo custodiae gratia posita fuerat, inuenta est.

De his

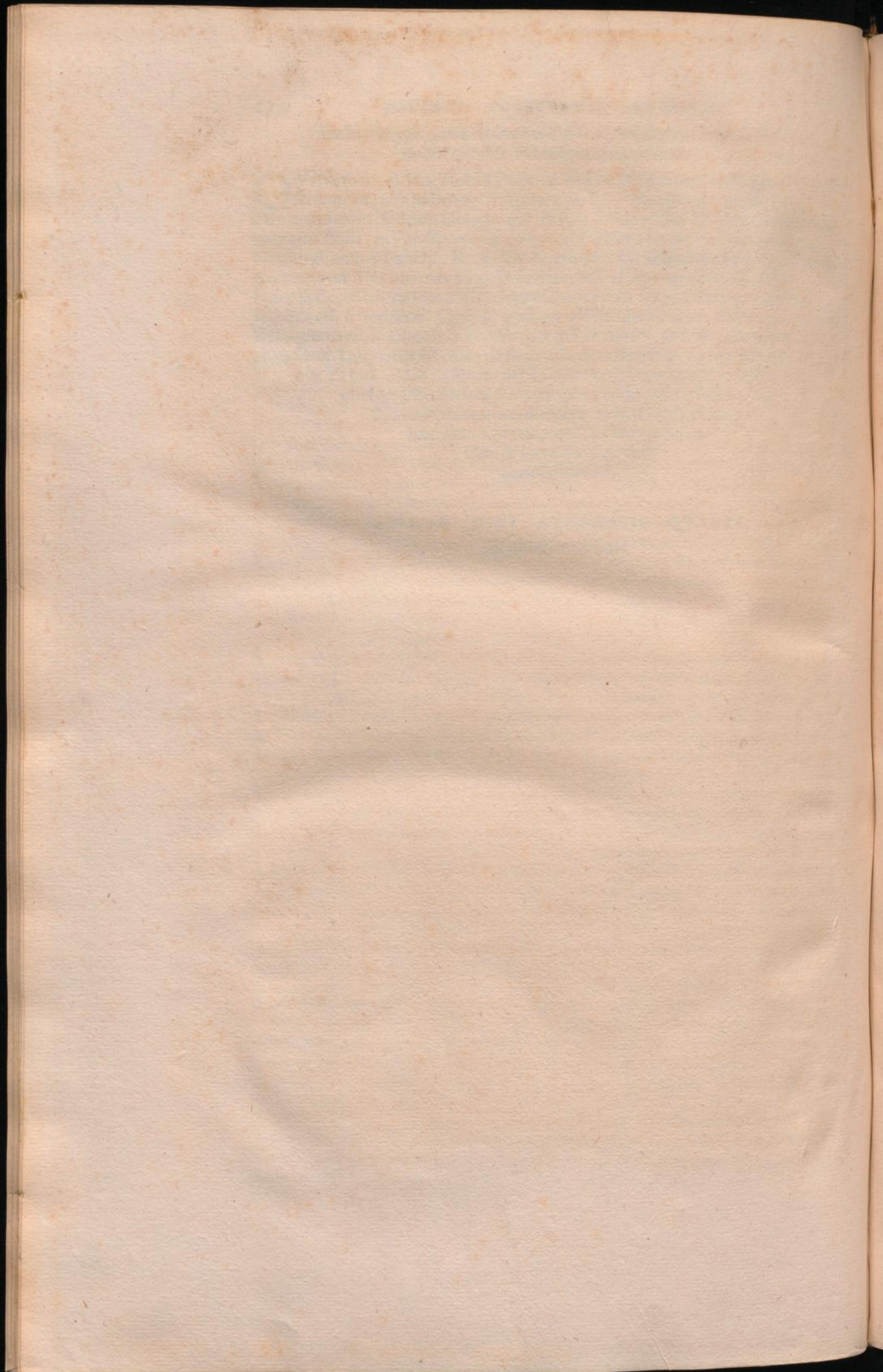
De his scriptis quæ in sacrorum Bibliorum scriptura commemorantur quidem, sed nusquam inveniuntur.

Qui Nathan, Addo, Achia Silonita, Semei, & Iehu in libro Regum, libri esse scribuntur, non habentur. Prophetæ uerò, qui quæ prophetarunt, scriptis quidem mandarunt, sed non inveniuntur, hi sunt: Psalmorum Davidis trium millium numerus fuisse, in Paralipomenis scribitur, è quibus tamen centum quinquaginta tantum ab amicis Ezechia Regis selecti, reliqui uerò absconditi sunt. Quinque millia paræmiarum à Salomone edita esse scriptura in Paralipomenis tradit, nunc uerò non sunt nisi Ecclesiastica illæ, & Canticum Canticorum. Ex pluribus quæ mysticæ sunt, selectas esse scriptum est. Quin & quinque millia Canticorum Salomonis fuerunt. Et loquutus est de arboribus à cedro quæ in Libano est, ad hyssopum usque quæ è muro nascitur. Loquutus est etiam de iumentis, de uolucris, de reptilibus & de piscibus. Et hæc tamen nusquam in Ebraicis literis reperiuntur. Iosephus prophetam Ezechielem duos prophetiæ libros scripsisse narrat.

Nos uerò iam unum duntaxat inueniri scimus. Itaque hæc omnia per impiorum Iudæorum amentiam & incuriam interisse manifestum est.

OPERVUM DIVI ATHANASII QVARTI

& ultimi tomi finis.

INDEX RERVM AC VERBORVM IN OMNES SANCTI ATHANASII

NASII LIBROS, IVXTA ORDINEM

Alphabeti digestus.

p. principium m. medium f. fine

Aron ubi mortuus 59 f	Agrippina metropolis superioris Gallie 444 p	Anima vires quantæ 31. m
Aaronis sacerdotij & Christi collatio 171. f	Agon Arianus 388. p	Animam ex mēte originē trahere 373. f
Abraham non nisi magnum proximis innouisse 59. p	Alcmena à Ioue uitiata 9. m	Animā immortalem esse, argumēta 23. f
Abraham quomodo iustificatus 119. f	Alexander Episcopus Constantinopolitanus contra Eusebium & Arium quem egerit 118. p	Antiochia à Ioue uitiata 9. m
Abraham quomodo mortuus 59. f	Alexander Cōstantinopolitanus Episcopus Ariū à cōmunionē repulit 434. p. m	Antequam erat, Arianorum uocem, male ex sacris ad Christum torqueri, testimonia 129. f
Abrahamus Christum adorauit 147. f	Alexander Episcopus Thessalonicensis 387. m	Antinous Adriani Imperatoris amasius pro Deo cultus 7. m
Acacius Cæsariensis in concilio Sardicēsi damnatus 400. f	Alexander Episcopus martyr 121. p	Antonius pater, eremita 441. m
Acacij impietas 110. p. 481. f	Alexandri successor Athanasius 381. p. m	Anubis quis 16. p
Achab rex malus et prauaricator 312. f	Alexandri de resurrectione error, unde obortus 158. m	Anuum bibacitas 605. f
Achar propter furtum lapidatus 112. m	Alexandri oratio ad Deum, ne Arius in communionem intraret 434. m	Apiariorum inuentor quis 13. f
Achilla martyr 121. p	Alexandri synaxin in Ecclesia nondum dedicata celebrasse 309 f 311 f	Apis Aegyptiorum Deus 17. m (7. f)
Acyrus episcopus in exiliū actus 322. m	Alexandrinæ Ecclesiæ fides 484. m	Apollo Theſei edicto pro Deo habitus 13. m
Adam ante lapsum qualis 2. m. f	Alexandrinæ Ecclesiæ de perpeſſa perſecutione Epistola 473. p	Apollonius monachorum pater 517. f
Adam cur ē paradiso eiectus 598. f	Aliquando erat (Arianorum uocē) male ex sacris ad Christum torqueri, testimonia 129. f	Apollinarius ab Athanasio de humana natura suscepta refutatus 529. m
Adam magisterio Dei instructus 356. p	Amianthū indicū igni resistere 53 f. 65. f	Apostolos à tribus personis Deitatis misos esse, testimonia 611. m
Adam plus ne habeat in eo, quod ipse à Deo, nos autem propagatione creati sumus 358. f	Ammon, aries, Deus apud Lybes 17. f	Apostoli ad quid Spiritum sanctum acceperint 635. p
Adam secundum Hebræam linguam quid significet 2. m	Amor Deus 7. p. m	Appianus orthodoxus, Ciliciæ præsul 111. p
Adam secundus cur immutabilis esse debuerit 156. m	Amphion Episcopus Nicomediæ 382. m	Apponi quid propriè 272. m
Adam ubi sepultus 580. p	Ancyra urbs Galatiæ 398. p	Aqua, Aegyptiorum Deus 17. f
Adhuc, quid notet in sacris 643. p	Angelus magni consilij patris qui natus sit 232. p	Aqua utrum colenda 19. m. f
Adorari Deum in iustis 605. f	Angelus potuerit ne mori pro hominibus 44. p	Arbitriū hominis ante lapsū quale 37. m
Adorari, solius Dei esse 183. m. f	Angeli quid sint 626. p	Aries Deus apud Lybes 17. f
Adriani impietas 7. m	Angeli creatores mundi secundum aliquos 180. p	Arius quā orthodoxus 442. m. 443. f
Adrianopolitani episcopi & presbyteri capitibus truncati 443. m	Angeli hominij 299. p	Arius quomodo mortuus 118. p. 433. f. 434. p. m
Aduentus alter Christi qualis futurus 72. f	Angeli quem locum in potestatib. supercoelestibus obtineant 626. m	Arij articuli, propter quos damnatus est 113. p
Aduentus Christi uirtutes quantæ 71. f	Angelorum clamorem, sanctus, &c. quam sinistrè Ariani interpretetur 293. m. f	Arij blasphemie ex Thaleia desumptæ 483. m
Aegyptiaca oracula 67. p (72. p)	Angelorum officium 232. p	Arij de uerbo Dei in sua Thaleia scripta 363. f
Aegyptij Magiæ ualde studiosi 67. m. f	Angelos Christo congeneres pronunciati à Valentiano 160. m. cōditores item mundi. ibid.	Arij doctrine opposita Athanasij cōfessio 126. m. f
Aegyptij maxime superstitiosi, dijs tamē carentes 17. f	Angel. Dei faciē uidere nō posse 293. m	Arij dolosa coram Constantino responsio, eiusq. subsecuta mors 118. p
Aegyptiorū in mactandis hominibus crudelitas 18. p. m	Angel. legis promulgatores esse 344. m	Arij hæresis pessima omnium, in Concilio Nicæno iudicata 125. f
Aegyptiorum superstitio per quem sublata 59 f. 60. m	Angelos suū ordinē non seruasse 299. p	Arij in Christum conuicta 124. p. m
Aesculapius cur in Deorum numerum relatus 68. f	Anima, uia cognoscendi Dei 22. p	Arij nouas uoces peregrinas esse & alienas à sacra scriptura 128. p
Aeterna plura creata esse 243. p	Anima, musicorumq. instrumentorum collatio 594. f	Arij sectatores 73. f
Aethiopes supra modum superstitiosi & effrenati 69. f	Anima operationes corpore quiescente 23. p. 24. p	Arij Thaleia 119. p. 123. m
Actius impius in Concilio Nicæno refutatus 467. m (142. m)		Arij Thaleia qualis liber 122. m
Actus quas significationes habeat 467. m		Ariani à Iulio pontifice Romano arrogantie accusati 390. m
Agere quorum sit 56. p		Ariani à suis in Synodo Sardica condemnati
Agricolæ & uitis collatio 343. f		

I N D E X

nati	377.m.378.m	norum contra Catholicos conspiratio	Asterij Sophistae argumenta	225.p
Ariani cur in synodo Sardicensi compa-		388.p.389.m	Asterij Sophistae impietas	186.f
rere noluerint	404.m	Arianorum pernicacia	Asterij scripta	193.p.m
Ariani Ethnicis magis impij	462.p	Arianorum praeses Eusebius	Asterij de creatione mendacium	358.p
Ariani in Concilio Sardicensi non ausi		Arianorum princeps quidam Agon	Asterij de potestate Christi libellus	486.p
sunt apparere	404.m	Arianorum quaestiones de uoluntate &	Athanasius Aquileiae exul	409.m
Ariani in Concilio Sardicensi damnati.		generatione Dei ad uxores	Athanasius ab Ischyra de combustione sa-	
443.m		268.m	crorum librorum accusatus	405.m
Ariani in quot & quibus Concilijs con-		Arianorum religionem cum Ethnicorum	Athanasius Alexandrinis a Constantio	
iuncti	377.m	superstitione conuenire	cum iureiurando restitutus	445.m
Ariani logodadali nouorum uocabulo-		234.f	Athanasius accusatus criminis laesae ma-	
rum	368.p	Arianorum sectam neq; ex sacris literis,	iestatis	303.m.f
Ariani Manicheorum copijs contra or-		neq; rationib. confirmari posse	Athanasius accusatus coram Constantio,	
thodoxos usi	323.m	339.m	quod de interficiendo Constante Im-	
Ariani quando coeperint	120.m.121.m	Arianorum solennes conuentus	peratore cum Magnentio Tyranno e-	
Ariani quomodo ex suis dictis conuincā-		109.m	gerit	305.f.306.p
tur, Deum aliquando irrationalem et		Arianorum sordida & obscura uerba	Athanasius accusatus de Synaxi habita-	
insipientem fuisse	363.m	113.p	in ecclesia nondum dedicata	309.p
Ariani tam infames, ut occultim & sub		Arianorum dogmata	Athanasius de Arsenio occiso accusatus,	
alio nomine eorum doctrina esset uen-		Arianorum Tyrannis	isq; postea uiuus inuentus	383.m
ditanda	112.p.f	108.f	Athanasius de ordinarijs linteis accusa-	
Arianorum argumenta, quibus probant,		Arianos falso aliorum nomina suis actis	tus	414
corpus Christi eiusde cum uerbo sub-		& literis subscripsisse	Athanasius accusatus, quod non obtempe-	
stantie esse	78.p.m	388.f	rauerit mandatis Imperatoris	312.p
Arianorum astus in docendo	121.f	Arianos potissimum in Deitatem Christi	Athanasius de nauibus plenis frumento	
Arianorum damnatio in Concilio Ari-		peccare	detentis, accusatus	383.f. item de di-
mino	479.m.481.p	Ariana heresis causa omnium malorum	uitijs	384.p
Arianorum de Christi affectionibus ar-		Athanasij	Athanasius homicidij accusatus	379.p
gumenta	241.m.f. & inde	Ariane hereseos articuli	Athanasius ab Imperatore Constantio in	
Arianorum de filio & Spiritu sancto er-		74.m	Episcopali sede confirmatus	314.p
ror	233.f.234.p	Ariane hereseos refutatio	Athanasius adorandae legis interpres a	
Arianorum dogmata quomodo refutan-		75. & inde	Constantino nominatus	432.p
da	114.m	Ariane hereseos antesignani omnes	Athanasius Constantij madato apud Bar-	
Arianorum episcopi, potius Katafropi.		402.p	baros perquiri iussus	317.p
438.p		Ariane hereseos proteruita	Athanasius cum literis Alexandriam re-	
Ariani episcopi quomodo electi	438.p	465.m.f	missus	410.m
Arianorum fraus de homicidio quomo-		Arianicae sectae principes omnes deposti	Athanasius cum suis in Concilio Sardi-	
do manifestata	418.m	406.f.407.p	censi innocens iudicatus	400.m
Arianorum & Iudeorum in questioni-		Arianicum nomen quam infestum	Athanasius de retento frumento excusa-	
bis impijs consensus	242.p.m	108.f	tus	388.f
Arianorum & Sabellianorum equali-		Ariomanite unde	Athanasius honorifice ab Imperatore uo-	
tas	351.m	381.p	catus	445.p.m
Arianorum inconstantia	353.m	Ariomanitarum & Meletianorum con-	Athanasius in Synodo Alexandrino in-	
Arianorum heresis refutata a Ioanne A-		tra Christianos orthodoxos conspira-	nocens iudicatus	423.m
postolo	240.p	tio	Athanasius in solitudine uersatus pro-	
Arianorum impia de Christo uerba	365.m	120.p.m	pter persecutiones	315.p
Arianorum impie quaestiones	138.f. &	Ariminum Italiae urbs	Athanasius in tribus magnis Concilijs in-	
inde		474.f	nocens iudicatus	377.f.378.p
Arianorum insania, hydrae quam occidit		Aristeus	Athanasius iussu Imperatoris Constantij	
Hercules, similis	262.m	13.f	sacrarum literarum tabulas conscri-	
Arianorum in loquendo calliditas	264.m	Aristeus orthodoxus Graeciae Episcopus	psit	304.f
Arianorum in Concilio Niceno dissen-		111.p	Athanasius octoginta Episcoporum tes-	
sus	355.p	Arsenius Arianorum calumnias Athana-	timonio defensus	401.m
Arianorum in Concilio Niceno uasfrices		sio patefecit	Athanasius prius Alexandri, Episcopi	
366.f.367.p		387.m	Alexandrini, diaconus	381.p
Arianorum iudicium de Ecclesiasticis re-		Arsenij ad Athanasium literae	Athanasius quando primum ab Arianis	
bus coram Ethnicis habitum	386.m	419.f	odio haberi coeperit	381.p
Arianorum in Sardicensi synodo fraus		Artium inuentores	Athanasius quare ab Imperatore in exi-	
404.p		13.m.f	lium eiectus	384.p
Arianorum, Melitianorum & Eusebia-		Aristex & conditor differunt	Athanasius quibus de causis in Synodo	
		36.m	Romana	
		Arundo serpentibus lethalis		
		650.f		
		Asclepe literae ab Arianis adulteratae		
		404.f		
		Asinus & pullus Christi mystice expli-		
		catus		
		574.f.577.m		
		Asinum cum pullo soluere qui nam sint		
		digni		
		574.f		
		Asinicipites dii		
		7.p		
		Aspera urbs Seleucia dicta		
		475.p		
		Asterius aduocatus Arianae sectae		
		143.p		
		Asterius comes		
		307.f		
		Asterius dux Armeniae		
		313.m		
		Asterius quidam Orthodoxus Episcopus		
		442.m. in exilium missus		
		443.f		
		Asterius Sophista		
		142.m		
		Asterij aduocati Arianorum de uolunta-		
		te Dei scripta		
		263.m.f		

IN ATHANASIVM.

Romana innocēs iudicatus, & in com-
munionem susceptus fuerit 394.m
Athanasius quomodo in Episcopum ele-
ctus 381.m
Athanasius restitutus quomodo exce-
ptus 446.m
Athanasius tribus literis ab Imperatori-
bus in patriam reuocatus 408.m.f.
409.p
Athanasius ubi nam coram Imperatore
Constantio suā causam egerit 305.m
Athanasius Nazarbonensis hereticus
485.p
Athanasius quidā Capitonis filius 402.f
Athanasij affectis omnibus suae Ecclesiae,
& antiqua immunitas restituta à Con-
stantio 410.f. 411.f. (m)
Athanasij de homicidio defensio 380.p.
Athanasij de uerbo contra Arium confes-
sio 126.m.f
Athanasij fama grauius ab Imperatore
lesa 318.p.f
Athanasij in literis Cōstātini laus 416.p.
Athanasij literae adulteratae 404.f
Athanasij omnium malorum causa Aria-
na heresis 433.f
Athanasij presbyteri 447.m
Athanasij persecutiones quantae 333.m
Athanasio falsa crimina obiecta fuisse, ad-
uersarij testantur 303.m
Athanasio successor datus, Gregorius
Cappadox 334.m
Athanasium quadringentis annis à nati-
uitate Christi uiuissē 492.p
Athanasium in Niceno Concilio liberē
contra Arianos disputasse 381.p
Auaritiae uituperatio 602.m
Augusta mater Constantij Arianae sectae
propugnatrix 438.m
Aurium usus 5.f
Auxentius hereticus 110.p
Auxentius Mediolanensis Arii sectator
73.f
Azotorum poena, quod arcam tetigis-
sent 461.f

B

Bacchus Iouis filius 9.m
Boeotica oracula 67.p
Baptismatis ordo 196.m.f
Baptisterijs ab impijs flammā iniectae
335.p.m
Baptizandi cur in nomine patris & filij
et Spiritus sancti baptizentur 195.m.f
Baptizati malē utrum uerē baptisma ha-
beant 197.m
Barbarorum immanitas 70.p
Barbarorū immanitas, crucis Christi prae-
dicatione deposita 69.m
Bardio Comes in aula Cōstātini 445.m
Baruch quomodo iustificatus 119.f

Basiliani unde 122.f
Basilides hereticus 84.f
Basilides hereticus angelos mundi condi-
tores asseruit 180.p
Basilius quidam hereticus 110.p
Basilius Ancyrae Episcopus depositus
406.f
Basilius ex Ancyra qua in parte fidei er-
rarit 503.p
Basilius Meletius orthodoxus Episcopus
111.p
Beatus Alexander uir orthodoxus 111.p
Beatus, homo quando sit 599.f
Bella cur serantur à demonibus 70.m.f
Bestiae cur irrationales dicantur 22.m
Bestias Deum benedicere 602.f. 603.f
Biblicorum librorum argumenta 581.p
Blacij Ariani mors 441.p
Bona cur esse dicantur 3.f. 38.m
Britannio rex à Constantio interfectus
469.m

C

Cabirorum oracula 67.p
Ceci quomodo à Christo curati.
245.m
Caesarea urbs Cappadociae 305.m
Calicis usus 385.p.m
Caluarie locus Adami sepultura 580.p
Calumnie descriptio 308.f
Calumniatores ad aures principum non
admittendos, testimonia 312.f
Candelabra & cerei in Ecclesia Alexan-
drina 335.f
Canicipites dii 7.p
Capito quidam orthodoxus Siciliae Epi-
scopus 111.p
Capua Metropolis Campaniae 24.m
Caro in sacris quid denotet 444.m
Carpocras hereticus 160.m
Carterius Episcopus in exilium actus
322.m
Castor Iouis filius 9.m
Cataphryges heretici 122.f
Catechumenis praesentibus oblatio nulla
habita 428.f
Catholicus Tyrannus, nomine Faustinus
462.p
Cecilianus quidam, orthodoxus Aphri-
cae Episcopus 111.p
Cecropius quidam, hereticus 110.p
Ceres agriculturae inuentrix 13.m
Ceres à quo Dea effecta 8.p
Chaldaei Magiae ualde studiosi 67.m.
69.p.f
Chamaeleontis in mutandis coloribus na-
tura 353.m
Charitatis laus 605.p.m
Cherubini quē locum obtineant 626.m
Cherubinos proximos Deo faciem eius
intueri non posse 293.m

Christus Episcopus Niceae 382.m
Christus, uide plura in Verbum, Ratio.
Christus, à Mose, & Abrahamo adora-
tus 147.f
Christus à quo primum filius Dei nunci-
patus fuerit 258.m
Christus cur agnoscendus fuerit ab homi-
nibus 42.m
Christus cur carnem assumpserit 103.m
Christus cur homo factus 37.f
Christus cur non in abdito aliquo loco
mortuus fuerit 50.m
Christus cur non in alia praestantiore po-
tius forma uenerit 64.p.m
Christus cur non potius extra corpus,
quàm intra corpus restaurarit genus
humanum 65.m.f
Christus cur non sumpserit uindictam de
suis interfectores 262.p
Christus cur nuncius & interpres patris
dicatur 32.m.f
Christus cur post triduum resurrexerit.
52.m
Christus cur postularit ab hominibus
641.f
Christus cur potius crucis mortem quàm
aliam quandam sustinuerit 49.m.
51.p.m. cur item mortem, sicuti mor-
bum, à se non repulerit. ibid. f. &
inde
Christus cur splendor patris 369.m
Christus cur uenerit, testimonia 204.
& 205
Christus & homines quatenus filij Dei
dicantur 237.p
Christus quando exaltatus 147.m
Christus fuerit ne ante natiuitatem suam
dictus filius Dei, an ne uerbum tantū,
disputatio 281.m.f
Christus homo factus, utrum mutatus
154.m
Christus incarnatus qualis 170.f
Christus in corpore humano existens, u-
trum in suam essentiam aliquid de cor-
pore admittat 64.f
Christus merus homo secundum Samosa-
tensem 91.m
Christus moriens cur integra seruari mē-
bra 51.m.f
Christus possederit ne thronum patris
sui, disputatio 637.f
Christus possit ne dici Magus 68.p
Christus qualis Deus, secundum Arium
124.f
Christus qualis homo factus 96.m
Christus qua ratione oleo inunctus fuerit
153.m
Christus qua ratione uir, &c. appelletur
342.p
Christus quando regere coeperit 59.p
Nn 2 Christus

I N D E X

- Christus quo tempore noctis surrexerit à mortuis 605.p
 Christus quare splendor, imago, &c. patris dicatur 361.p
 Christus quatenus cibum, &c. sumpserit. 46.f. 49.f
 Christus quatenus crucifixus 83.m
 Christus quatenus cõturbatus & lachrymatus 259.p. 302.p
 Christus quatenus missus 97.p.m
 Christus qualis potentia Dei secundum Arium 124.m.f
 Christus quæ ut Deus, quæ item ut homo locutus sit 90.m.f
 Christus quibus deitatem suam declaravit 47.p.m. 50.f
 Christus quibus nam rebus amorem suum erga nos declaravit 46.p
 Christus quomodo æternus filius 131.p
 Christus quomodo à patre conditus fuerit, secundum Arianos 184.m
 Christus quomodo corpus humanum gesserit 36.p
 Christus quomodo creatus, factus, &c. dicatur 167.f. 168.f. 169.p
 Christus quomodo et quatenus mortuus 48.p.f. & inde
 Christus quomodo execratio dicatur 77.f
 Christus quomodo genitus 80.m
 Christus quomodo horam diei nouissimi ignoret 251.m
 Christus quomodo imago & similitudo patris 367.m
 Christus quomodo in patre esse dicatur 224.f
 Christus quomodo intra & extra omnia subsistat 46.p
 Christus quomodo morbos curavit 245.m
 Christus quomodo naturam humanam suscepit 529.m
 Christus quomodo potentia, sapientia, ratio, &c. dicatur 34.m
 Christus quomodo primus, primogenitus, &c. dicatur 209.m.f. 210. 211. 229.f
 Christus quomodo seipsum filium Dei esse conuincat 278.p. (m)
 Christus quomodo uisibilis factus 289.
 Christus si potentia & sapientia patris, quomodo tantas perpeffus sit affectiones: Arianorum argumentum 241.m.f. & inde
 Christus sit ne aliud quiddam quam uerbum, disputatio 277.p
 Christus sit ne ex uoluntate & arbitrio à patre genitus, disputatio 262.m. & inde
 Christus sit ne filius Dei ex prerogatiua, secundum Arianos, disputatio 357. & inde
 Christus sit ne mutabilis, ut Ariani sentiant 145.p
 Christus utrum nutu tantum restaurare debuerit genus humanum, ut in principio creationis factum fuerat. 65.p
 Christus utrum per se extiterit, & agglutinatus sit patri 270.f
 Christus utrum seorsim quatenus uerbum patris est, aut quatenus carnem habuit, aut quatenus utrumque simul est, adorandus sit 102.m. 103.f
 Christus utrum uere carnem assumpserit, disputatio 101.f. & inde, ad fol. 105
 Christi aduentus in quibus Psalmis prædictus fuerit 581.f
 quodq; filius, sit patris uerbum 582.p
 quodq; passurus fuerit 582.m
 mortisq; conditio expressa. ibid.f
 & quod propter nos passurus fuerit. ibid.f
 & quod in celos ascensurus fuerit, atque ad dextram patris sessurus. 583.p
 Christi aduentus ad certum tempus prædictus 61.m
 Christi aduentus uirtutes quantæ 71.f. 72.p
 Christi aduentum bona ratione procuratum fuisse, argumenta 42.p.m
 Christi argumentatio, qua sese Deum esse demonstrat 93.p.m
 Christi caro quomodo comedatur 692.f
 Christi caro, & uerbum coniuncta, efficiant ne filium Dei, disputatio 280.f
 Christi caro utrum ignominiosa fuerit uerbo 103.p
 Christi carnem uere mortuam fuisse, argumenta 78.p
 Christi chlamys coccinea, corona spinosa, & calamus, quid designarint 560.p.m.f
 Christi corpus consubstantiale cum uerbi Diuinitate, secundum Arianos 74.m
 Christi corpus non ex Maria, sed ex sua ipsius natura fictum esse, secundum Arianos 74.m. &c.
 eiusdem essentie ætatis corpus Christi, quod ex Maria assumpsit, cum eo, quod ex substantia Sapientie conflatum sit, secundum hereticos 74.f
 Christi corpus quale, secundum Synodum Nicenam 75.m. 77.m
 Christi corpus quale 40.m
 Christi corpus quale resurrexit 79.p
 Christi corpus, quod in cruce pependit, non humanum corpus, sed ipsam Dei sapientiam fuisse, secundum Arianos 74.m
 Christi corpus sit ne pars uerbi 99.m
 Christi corpus utrum consubstantiale cum Verbi deitate sit, disputatio 57.m.f
 Christi crux locata in Adami sepulchro 580.p
 Christi diuinitas utrum senserit martyrium 76.m
 Christi diuinitas & humanitas probe in sacris discernenda 301.f
 Christi diuinitas quatenus passa dici possit 77.p
 Christi generatio ex patre, sit ne humano more intelligenda 360.p
 Christi generationis explicatio 635.m
 Christi humanitatis tractatio 35.m
 Christi humilitas quid 258.p
 Christi incarnationis consideratio 527.p. 541.f
 Christi in dispensatione mundi officium 30. 31. 32
 Christi natiuitas cur à stella denunciata 60.m
 Christi nomen dum filius Dei appellatur, merum esse secundum hereticos 273.m
 Christi omnes res gestas à prophetis prædictas fuisse 624.p
 Christi opera & miracula qualia sint 68.p.m
 Christi passionibus cur ipsius Domini esse dicantur 245.m
 Christi taciturnitas coram Pilato quantum uirum habuerit 649.m
 Christi uaria nomina 34.m.f. & 364.m
 Christi uerum corpus resurrexisse, testimonia 77.m
 Christi uoluntas 597.f
 Christo qua ratione multa humana attribuantur 116.f
 Christum ab æterno fuisse, testimonia 283.f
 Christum adoratum à patriarchis, testimonia 149.p.m
 Christum æternum esse patris filium, Dionysij argumenta 346.p.m
 Christum æternum esse Dei filium, argumenta 128.f
 Christum alium esse secundum Valentinum 266.p
 Christum coepisse, Eusebius author 273.m
 Christum conuertibilem esse, Eusebius author

IN ATHANASIVM.

thor	146.f	liberos procreare debere, Arianorum	Concilij Marcotici de Athanasij innocen-
Christum creatū esse, Arianorum ex sa-		argumentum	tia scripta
cris testimonia	157.m.f.166.p	Christum solum hominem Samosatensis	Concilium Nicenum Arianos damnauit
Christum creatum esse, Eusebius author		error	73.f.74.p
136.f		Christum resurrexisse, demonstrationes	Concilium Nicenum quare congrega-
Christum creaturam esse, quomodo pro-		55.p. & inde	tum fuerit
bet Asterius	225.p	Christum uerum & eternum Dei filium	Concilium Nicenum quibus de causis ce-
Christum Deum esse testimonia	608.m.	argumenta	lebratum fuerit
& 609		Christum uerum esse	366.p.476.f
Christum, Dominum & filium Dei ef-		Christum uoluntate à patre factum esse,	Concilij Niceni acta
se, ex sacris testimonia	57.m. &	quid denotat	354.f. & inde
inde.		Christum ut alium uulgarem hominem,	Concilij Niceni auctoritas
Christum Dominum fuisse nominatum		sapientia & gratia profecisse, Samo-	110.f
ante natiuitatem suam, testimonia		satenensis error	Concilij Niceni Episcopi
174.p		de Christo & uerbo, uarie opiniones,	354.f
Christum è terra & coelo constare, Aria-		277.p. & inde	Concilij Niceni fidei expositio
norum opinio	259.f	de Christo filio Dei plurima ex ueteri	80.p
Christum eorū quæ interrogabat, igna-		testamento, testimonia	Concilij Niceni plenitudo
rum nunquam fuisse	248.m.f	Christianus qualis esse de beat	519.f
Christum ex patre esse & consubstantia-		Christiani unde dicti	Concilij Niceni quanta apud ueteres aus-
lem esse, cur synodus Nicæna pronun-		Christiani à iudeis & gentilibus, quomo-	toritas
ciarit	367.f	do differant	86.f.87.p.88.m
Christum filium Dei alium esse, quā il-		Christianorum proprium esse uerberari	Concilio Nicæno Athanasium cum laude
lum, qui ex Maria natus sit, secundum		454.p	interfuisse
hereticos	74.f	Cilices Mesopotamianos in festo pascha-	381.p
Christum filium Dei uerbo, etate mino-		tis errasse	Concilium Romanum conuocatum
rem: Arianorum argumenta	282.p	Circumcisio cur octauo die præcepta.	390.p
Christum fortiorem dijs gentilibus, argu-		296.f	Concilij Romani acta
menta	69.p	item quid denotat.	441.f
Christum fratrem, non filium Dei esse,		ibid.	Concilium Sardicense ex quibus terris
contra Orthodoxos argumentari A-		item, cur in genitalibus fieri mandata.	conuocatum fuerit
rianos	130.m	ibid.f	400.f
Christum immutabilem esse, testimonia		Clemens, Maxentij legatus	Concilium Sardicense conuocatum ab Im-
148.f		Cælum uox ambigua	peratoribus Constantio & Constante
Christum intelligi in uoce Faciamus ho-		Cæli significatio in Psalmis	399.f
minem	34.p	Cælestia, qua ratione assequamur	Concilium Sardicense quare conuocatum
Christum nec patris nec suam substantiam		73.m	442.p
plane cognitam habere, secundum A-		Cogitationes Dei sine uoluntate nihil pos-	Concilium Sardicense sub Constantio
rianos	114.p	se, secundum hereticum Ptolemæum	305.p
Christum neque Deum solum, neque ho-		263.p	Concilium Sardicum
minem solum fuisse, argumenta		Colluthus, imaginarius Episcopus.	377.m
99.m		425.p	Concilij Sardicensis episcopi, presbyteri
Christum non esse ueram potentiam pa-		Colythus	& diaconi omnes
tris, secundum Arianos	113.f	Commentaria, præsectorum custodiæ	407.408
Christum nō factum esse ex non entibus,		317.p	in uniuersam trecenti quadragintaqua-
argumenta	131.m.f	Concilij Aegyptiaci de Athanasij inno-	tuor
Christum non fuisse, priusquam homo		centia, epistola	408.m
factus esset, Samosatensis error		378.f	Concilij Sardicensis decreta
139.p		se	401.p
Christum non tantū mera nomina obti-		militibusq; cinctos fuisse	Concilij Sardinensis falsæ tabellæ
nere, nomina sapientiæ, rationis, &c.		384.m	85.p
argumenta	363.f	Concilij Arimini ad Constantium episto-	Concilium Sardinense
Christum non uerum Deum esse, secun-		la	110.p
dum Arianos	113.p.m	479.m	Concilij Seleuciæ habiti ordo, Episcopi,
Christum omnia dispensare, testimonia		Concilij Arimini habiti, gesta	ceteraq; gesta
33.m		474.f	481.m.474.f
Christum præponi in sacris literis patri,		Concilium Eusebianorum Hierosolymis	Concilia qualia esse deceat
testimonia	615.f	coactum	451.f.
Christum, si sit filius Dei alios quoque		487.f	459.f
		Concilium Hierosolymitanum in grati-	Condere & gignere quid differant
		am Athanasij, ut deduceretur, conuo-	81.f
		catum	Conditor & artifex differunt
		412.p	36.m
		Concilij Hierosolymitani epistola.	Constans frater Constantini
	427.m		304.m
			Constans frater Constantij à Magnentio
			legato Imperatoris occisus
			306.m
			Constantis religio
			456.p
			pietas
			480.p
			fides.
			ibidem
			Constantius Ariane hæreseos propugna-
			tor
			440.p
			Constantius Caesar, Achab, nouusq; Bal-
			thasar nominatus
			457.p
			Constantius Consul frater Imperatoris
			Constantini
			425.m
			Constantius impiè ab Arianis æternus ap-
			pellatus
			476.p
			Constatius in Ariana impietate mortuus
			497.p

- Constantij contra Athanasium epistola 317.p
 Constantij humanitas & pietas 108.f
 Constantij in religione inconstantia 448.f
 Constantij in suis cognatis occidendis & incarcerandis, tyrannis 466.f
 Constantij auus, Maximianus 455.p
 Constantij lenitas 467.p
 Constantij literæ quibus Athanasius Alexandrinis restituitur 410.m.f
 Constantij literæ quibus reuocat Athanasium 408.409
 Constantij mater Augusta 438.m
 Constantij matertera Eutropiū 306.m
 Constantij pater Constantinus 319.f
 Constantij tyrannis in Orthodoxos. 443.m.444.p
 Constantij uictoria in deuictis & occisis tribus regibus 469.m
 Constantium Antichristū esse, argumenta 469.p
 Constantinus Arij de fide examinador 434.p
 Constantinus Constantij pater 319.f
 Constantini ad Athanasium Epistola 414.m.415.p
 Constantini cura in deducendo Athanasio ad templum 118.f
 Constantini Imperatoris filij tres 439.f
 Constantini in largiendo fructum pietatis 388.f
 Constantini in propaganda religione studium 431.m
 Constantini lenitas 379.f
 Constantinopolis, Constantini patria. 431.p
 Consubstantialitas cur in synodo Nicæna expressa 367.m
 Consubstantialitas in Nicæno Concilio confirmata 355.p
 Consubstantialitas quomodo intelligenda 370.p
 Consubstantialitatis contra Meletium & Samosatensem consideratio 628.m
 Consubstantialitatis uocabulum ante Nicænum concilium in usu fuisse 370.f
 Consubstantialitatis uocabulum, utrum scandalizare possit 498.p.502.m
 Consubstantialitatis uocabulum tanquā Ethnicum ab Arianis repudiatum 629.m
 Consubstantialitatis uox à quibusdam in dubio habita quomodo confirmari possit 502.f.503.p
 Continentiæ laus 606.m
 Cor Dei quid 284.m
 Corax Syracusius 13.f
 Corporis Christi, & nostri collatio 344.p
 Corpus & sanguinem Christi spiritalem esse in Sacramento cibum 693.p
 Corporum humanorum natura, unde constituta 360.m
 Crapula uituperatio 602.m
 Creare, uox ambigua 198.f
 Creare & gignere sæpe alterū pro altero poni 167.m
 Creari, de Christo quomodo dicatur 362.m
 Creari, hominum proprium 302.p
 Curandi facultas utrum usu acquisita 186.f.187.f
 Curatio Dei quomodo fiat 360.p
 Creationis fuerit ne alius præter Christum mediator 358.m
 Creatio hominum ex Adamo, & Adam à Deo, differant ne inter se 358.f
 Creationis ordo 178.f.179.p.598.f.597.p
 Creationem & generationem differre. 372.m
 Creatura hominis duplex 296.m
 Creaturæ quomodo adiungantur Domino 272.m
 Creatura quomodo dicatur ex Deo esse 366.m
 Creaturarum distinctio secundum Arianos 357.f
 Creaturarum proprium mutari 640.m
 Creaturas quasdam Dei patris uiolentam manum ferre non potuisse, easque à filio conditas, secundum Arianos 358.p
 Create res cur imbecilles 30.p
 Create res utrum post lapsum suffecerint ad docendum patrem 44.m.f
 Create nihil habere immutabile natura 299.p
 Createa quatenus longè à Deo consistant 239.p
 Creatum & genitum quid differant 160.p
 Creator quare homines creatos non sinat interire 39.m.f
 Creatorum omnium concordia quanta 25.f.26. & inde 30.31
 Creatorem alium præter patrem Christi non esse, argumenta 36.f.37
 Creatores naturæ sint ne plures uno 27.f.28.p.m
 Cretenſium in mactandis liberis crudelitatis 18.m
 Crispinus Episcopus Patauij 304.f
 Crocodilus pro Deo adoratus 17.p
 Crux cur instituta 54.m
 Crucis Christi ex sacris testimonia 58.m
 Crucis Christi uis & efficacia 1.m.56.p.67.m.69.m.71.p
 Crucis Christi quare non pudere debeat Christianos 646.m.649.p
 Crucis infantia 51.f
 Cyriacus quid proprie 372.m
 Cura rerum mundanarum quam noxia 597.f.m
 Cusa urbs Cappadociæ 439.p
 Cymatius Episcopus in exilium actus 322.m
 Cyriacus quidam, orthodoxus Mysiæ Episcopus 111.p
- D
- D**æmones crucis signo propelli 1.f
 Dæmones cur bella serant inter mortales 70.m
 Dæmones in Deorum numerum relati 42.f
 Dæmones morte Christi terri 69.m
 nomine item profugari 69.m
 Dæmones quando contemni ceperint 66.f
 Dæmones quomodo homines in suum cultum adduxerint 72.m.f
 Dæmones quomodo pelluntur 596.p
 Dæmones ui ieiunij eiici 599.m
 Demonum de Christo confessiones 56.f
 Demoniorum ludibria 67.m
 Demonibus homines immolati 42.f
 Danae à Ioue uitiata 9.m
 Daniele Christum ministrari uidisse 147.f
 Daniele ieiunio uenustiorum factum 599.p
 Datianus Comes in aula Constantij 445.m
 David diu à parentibus occultatus 59.p
 David quomodo regnum obtinuerit 59.p
 David quomodo iustificatus 119.f
 David ubi mortuus 59.f
 Deliberare, naturæ rationalis esse 265.p
 Delphica oracula, plena imposturis 67.p
 Deus conditor non artifex mundi 36.m
 Deus cur non semper operatus sit 141.m
 Deus cur non soluerit maledictionem suam

Sine aduentu Christi	213.f.214.p	in sacris significari	643.f	Dialecticus inuentor quis	13.f
Deus Dominus uirtutum, quam signifi-		Dei maiestas quanta sit	293.m	Diana à quo dea effecta	8.p
cationem habeat	375.p	Dei manus	284.p	Diana à loue uirata	9.m
Deus habeat ne accidentia	146.m	Dei mens & uerbum	350.m	Diana Iouis filia	9.m
Deus habeat ne utrum, disputatio.		Dei ministri	185.f	Diana uenaticæ artis inuentrix	13.m
284.m		Dei proprium esse, ex factis cognosci.		Dianæ homines apud Scythas mactati.	
Deus, intelligendus ne sit Pater, tan-		56.m		18.p	
quam in substantia, aut in accidente.		Dei potentiam esse	367.p	Diasdepas episcopus in exilium actus.	
368.f		Deo similem esse	367.p	322.m	
Deus in horoscopis quesitus	45.p	Deum aliquando irrationalem fuisse, quo		Dies Dominica secundæ creaturæ initium.	
Deus, in sacra scriptura, quomodo intelli-		modo Ariani ex suis argumentis con-		296.p.m	
gendum	368.f	uincantur	363.m	Diem Dominicam cur uenerentur Chri-	
Deus, nomen Trinitatis	630.f	Deum contrahi & expandi, Græcorum		stiani	296.p.m
Deus olim in sola Iudæa cognitus.		opinio	275.f	Dies qui Sabbata non sunt, cur Sabbata	
162.p		Deum ignorasse, quæ eum interrogas-		in sacris appellantur	295.f
Deus omnipotens, quam significationem		se legimus, Manichæorum error.		Dilatari quid	276.p
habeat	375.p	256.f		Dilatatum quid.	ibid.
Deus pater utrum ingenuus dicendus sit.		Deum patrem per Christi aduentum co-		Dilectionis indicia in Ecclesiastico	
375.f.376.p		gnosendum fuisse uaticinia	58.f	rum literis apparere debere	390.
Deus per opera quomodo cognoscatur.		Deum postulare ab hominibus, testimo-		m.f	
25.p. & inde		nia	621.p	Dilectus, uox, quid proprie in sacris de-	
Deus qui uia cognoscatur	21.f.22.p.	Deum unum esse bonum, non alium item		notet	283.p.286.p
& inde	43.p	mali conditorem, testimonia et argu-		Diogenes Constantij notarius	313.m
Deus quæ ratione uisibilis haberi coæptus		menta	4.f.5. & inde	Dionysius Deus habitus	7.m
6.m		Deum tacendo non potuisse creare, se-		Dionysius Deus ebrietatis	68.f
Deus quid non sit	436.m	cundum hæreticos	274.m.f. &	Dionysius, id est, uinum, Deus Indorum.	
Deus quo nam modo omnia impleat.		inde		17.f	
94.m		in Deo esse	367.p	Dionysius Episcopus Alexandrinus Ro-	
Deus respondeat ne per simulachra.		Dij Gentiles meretricatu placati	18.	mæ accusatus	345.m
14.f		m.f		Dionysius Episcopus Italiæ in exilium	
Deus sit ne rationis particeps	29.f	Dij poetarum quando contemni coæpe-		eiectus	315.f.322.f
Deus utrum diuidi possit	20.m.f	rint	66.f	Dionysius Flauius Comes	426.f
Deus utrū ex materia fabricatus sit mun-		Deorum gentiliū inuenta	13.m	Dionysius Leide Episcopus	304.f
dum	180.p	Deorum gentiliū uaria genera	6.f.	Dionysius Romanus præsul	345.m
Deus utrum per opera cognoscatur, an		7.p		Disputationes superstitiosæ, quàm noxiæ	
non	64.m.f	Deorum mater uirili sexu abdicato culta.		98.p.m	
quomodo	66.m	18.m.f		Doctoris officium	64.m
Dei bonitas quomodo ostendatur.		Dij gentilibus cur tam uariæ formæ at-		Doctoris, cui fides curæ est, officium.	
624.p		tributæ	14.p.m	112.p	
Dei cor, & uterus quid	284.m	Dij gentilibus homines immolati	18.	Doec Idumæi insidiæ contra sacerdotes.	
Dei & hominum essentia & actionum		p.m		312.f	
differentia	360.p.m	Deos tres non esse in trinitate, testimonia		Dodonæi oracula	67.p
Dei forma qualis	15.f.16.p. & inde	609.f		Dominatum tribus personis trinitati in	
95.m		Deitatis nihil capax esse	94.p	sacris tribui, testimonia	607.f.608.
Dei forma, & imago quæ nam sit	227.	Deitatis principium unum	269.m	609	
p.m		Deitatis tres personas esse, testimonia.		Dracontius ad Episcopatum uocatus su-	
Deus unus qua ratione dicatur, cur &		608.609		git	515.p
pater Deus, & Christus Deus in sa-		Deitatis tres personas sedere in throno			
cris dicatur	228.m.f.229. &	excelfo, testimonia	611.f		
inde		Deitatem in Christo secundum Arianos			
Dei generationem non esse confren-		circumcisam fuisse	74.m		
dam cum hominum generationibus		Deuteronomij liber quibus psalmis de-			
140.m		cantetur	581.m		
Dei incorporalitas quomodo intelligen-		Deuteronomij uerba sacratissima, & ad			
da	94.f.95.p.m	debellandos hostes accommoda.			
& inde		595.f			
Dei ira quomodo in sacris exprimitur.		Diaboli in decipiendis hominibus astu-			
643.f.644.p		tia	106.m.f		
Dei longanimitatem per uocem, adhuc,		Diabolum è coelo cecidisse	299.m		

E

E brietatis deus Dionysius 68.f
 Ecclesia nondum dedicata syna-
 xis ne in ea haberi possit 309.
 f.311.m.f
 Ecclesiæ cum Athanasio magnus per om-
 nes terras consensus 447.f
 Ecclesiæ cur non sint deferendæ ab Epi-
 scopis 315.m
 Ecclesiæ quàm refertæ tempore Atha-
 nasij

INDEX

nasij	309 m	Euangelium quid sit	626. p	Eusebianorum in fide inconstantia	
Ecclesiasticis constitutionibus imperium		Euangelium quomodo tradendum		488. m. f	490. 493 p. 495.
Romanum sese miscere non debere.		450. p		& inde	
450. f		Eudoxius hereticus	110. p	Eusebianorum inter sese dissensus.	501. m
Edere & gignere sortum, quid differant.		Eudoxius Concilij Seleuciani author		Eusebianorum plena fides	490. f. 491.
284. f		475. p		492. & inde	
Eleemosynarum laus	598. f	Eunuchos à Concilij repellendos		Eusebianorum Synodus biennij habita.	493. 494
Elementa qua ratione pro numinibus cul		452. f		Eusebianorum uocabula in Niceno con	355. p
ta	6. f	Eunuchorum Constantij, magna licentia		cilio sublata	
Elementa utrum colenda	19. m. f	452. m		Eusebianæ rabiei contra Athanasium cum	
&	20. p	Euphrata Agrippinæ Episcopus	444. m f	Iudeorum contra Paulum collatio.	428 m
Eloquentiæ Græcorum & pauperrimi		quantum contumeliarum ab Euse		Eupfichius, orthodoxus Cappadociæ Epi	111. p
sermonis Christi collatio	69. m	bianis propter meretricem per		scopus	
Eloquentiæ in sacris studiosi, uerborum		peffus	444. f	Eustathius quidam orthodoxus	111 p
exorcistæ nuncupati	596. p	Eusebius hereticus quando mortuus	399 f	Eustathius in exilium actus	322. m
Eloquentiam in rebus ecclesiasticis dile		Eusebius hereticus author, Christi genes		Eustathius in concilio Sardinienfi reie	110 p
ctioni postponendam	391. p	rationem humano more intelligendâ		ctus	
Eloquentiam in sacris respui	595. p. m	esse	360 p	Eustathius Episcopus Antiochiæ contu	
Encenia in templis ante dedicationem		Eusebius hereticus author, Christum coe	273. m	melie in matrē Imperatoris falso accu	438 p
quoq; habita esse	311. m f	pisse		satus	447. f
Enceniorum festum decreto Imperatoris	309 p. m	Eusebius hereticus author doctrinæ il		Eustolium Leontij meretrix	447. f
haberi solitum	309 p. m	lius, ut filius pro re creata haberetur	136. f	Eustorgius, orthodoxus Italiæ Episco	111. p
Epicureorum de creatione mundi opi	36. m	Eusebius Arianus ex Casaria Palestines	355 p	pus	
Epictetus, Corinthiorum Episcopus	73. m	Eusebij contra Orthodoxos furor.	120. m f	Europe à Ioue uitiata	9. m
Episcopus quomodo creandus	334. f	Eusebij de immolatione idolorum accu		Eutropium matertera Constantij impera	60. m
Episcopi cuiusdam sub Constantio præ		satus	383. p	toris	
ter ordinem Ecclesiæ electio	469 f	Eusebius Episcopus Italiæ in exilium eie		Eutropius Adrianopoli Episcopus in exi	322. m. 438. m
Episcopo non esse deferendam Ecclesiam	315. m	ctus	315. f. 322	lium eiectus	
Episcopi Ariani ab Imperatore cōtra uo		Eusebius præses & socius Arianorum.	334. m	Eutychius subdiaconus in metallū morti	462. f
luntatem populi electi	437. m	Eusebius princeps coniurationis contra		ferum condemnatus	462. f
Episcopi Arianorum quales	334. f	Athanasium	381. p	Ex Deo esse	366. m
Episcopi ab Arianis creati hi, qui plus		Eusebius uexator Athanasij acerbissimus	305. m	Ex Deo esse ambigui esse, Ariani ex Ge	485. f
offerrent pecuniæ	316. m	Eusebij & Meletij conspiratio	414. p	orgio primum hauserunt	
Episcopi quales eligi consueverint apud		Eusebij in Episcopatibus capiendis im		Exilium pro poena capitali à Constanti	379. f. 384. p
ueteres	396. m	prudencia	381. f	no irrogatum	
Episcopi multi in exilium eiecti, quod		Eusebij resipiscencia in Nicæno Concilio.		Ex quo, quomodo intelligendum est.	615. f
contra Athanasium subscribere nol	315. f	355. p		Ezechielis mors	59. f
lent		Eusebiani heretici	110. p	Exodi liber quibus psalmis decantetur.	581. m
Episcoporum peccata ubi nam agenda	397. p	Eusebiani, falsi accusatores Athanasij			
Episcopos seculari magistratu Athanasij		apud Constantium Imperatorem.	304. f		
tempore caruisse	441. m	Eusebiani in Concilio Sardicensi damna			
Episcopi uxorū mariti tempore Atha		ti	400. p. m		
nasij	518. m	Eusebiani Concilium Romæ indictum fu			
Errores sint ne uasfric defendendi.	117. m	gientes	440. m f		
Esaias quo mortis genere perierit	51. m.	Eusebianorum contra Orthodoxos libe			
59. f		ra insana	444. p. m		
Esdra sacerdos & scriba legis	311. m	Eusebianorum cum meretrice facinus.	444. f		
Esdra libri, quibus cantati psalmis		Esdra librorum argumentum	581. f		
581. f		Eusebianorum in captandis Episcopati			
Ethnicorum flagitia designata in Chri		bis imprudentia	457. m		
stianorum Ecclesia	335. per totum				
Ethnicorum impietas in Religionē Chris	1. m				
stianam					
Eua quomodo decepta	106. m. f				

F

FAcere, ad res creatas in sacris referri
 206. p. m
 Facere & gignere quid inter se differant
 208. p. m
 Factus, uox quomodo intelligenda est.
 160. p
 Faustinus Catholicus, persecutor.
 462. p
 Februarius, Mecher dictus
 473. m
 Felicissimus dux Aegypti
 307. f
 Fidei uirtus
 119. f
 Fidei in Christum breuis ex sacris confirmatio
 301. m. f
 Fidei

Fidei secundum Nicænum Concilium expositio	80.p	G	Aius Arij sectator	73.f	Corpeus, mensis September	481.m
Fidem cur primum exigat Christus		G	Gallus rex à Constantio interfec- tus	469.m	Greci, philosophia ualde studiosi	67.m
641.f			Gedeon quomodo iustificatus	119.f	Græcorum immanitas	70.p
de Fide ad Iouinianum	512.m		Gehennæ cruciatus æternos non esse, se- cundum Origenem	624.f	H	
Fidelis, uocabulum ambiguum in sacris.			Georgius hereticus	110.p	H	
169.f			Georgius ab Alexandro reiectus	383.p	H	
Fidelis quid Hebræis	172.p		Georgius Alexandria Episcopus deposi- tus	406.f	H	
Fidelem hominem quid declaret	111.m		Gregorius Cappadox, Athanasij succes- sor	334.m	H	
Filius, uocabulum, quas significationes in sacris habeat	357.p		præmia persecutoribus dedit	335.f	H	
Filius Dei sit ne accidens	146.m		Georgius ex Laodicea in Concilio Sardi- censi damnatus	400.f	H	
Filius quomodo patri similis	628.f		depositus	402.f	H	
Filio ignominiosum non esse, postulare à patre	623.p		Georgius Laodicensis Athanasij persecu- tor	321.m	H	
Filio obirectare, esse Spiritui sancto ob- treectare	624.m. 625. et inde		Gregorius quibus modis Episcopatu Ale- xandria obtinuerit	396.m	H	
Filiū à Spiritu sancto uerbum Dei ap- pellatum esse, testimonia	622.f		Georgij ad Alexandrum Episcopum, et Arianos Epistola	488.f	H	
Filiū eiusdem substantiæ, et potentiæ cum patre esse, testimonia	620.m		Georgij communio in Sardicensi conci- lio damnata	402.f	H	
Filiū esse Deum et Dominum, testimo- nia	617.f		Georgij impietas	441.f	H	
Filiū esse Dominum Sabaoth, testimo- nia	620.m		Georgij successoris Athanasij, in urbe Alexandria uita et mores	335. 336.	H	
Filiū habere nomen patris sui, testimo- nia	620.f		et inde		H	
Filiū ministrum in trinitate non esse, te- stimonia	691.p		ἐν τῇ αὐτῇ καὶ τοῖς ὁμοῖς ab Asterio Ariano= rum aduocato confusa	263.f	H	
Filiū nominatum esse magnum Deum, testimonia	618.p		Generationem et creationem differre	372.m	H	
Filiū Patri parem, testimonia	619.p.f		Geneseos liber quibus psalmis decante- tur	581.m	H	
Filij sint ne uoluntatis, an nature.	268.m		Genitum et creatum quid differant	160.p	H	
Florentius Comes in aula Constantij	445.m		Geniture uocabulum in deitatis mentio, ne si fugiatur, multos oboriri errores	271.p	H	
Fortū ex utero prodire quid	285.p		Genitum uocatio in psalmis prædicta.	583.m	H	
Fortū gignere, et ædere quid differant.	284.f		Gentilium in Christum incredulitas quo- modo argui possit	57.p.m. et inde.	H	
Fortunatianus Aquileie Episcopus.	304.f		58. 59. 63.p		H	
Fratres fratribus ob nature affinitatem sibi inuicem specula esse	307.m		Germinius causam dedit Concilij Seleu- ciani	475.p	H	
Frumentius Episcopus, abductus	316.f		Germijn suorumque fides	478.m	H	
Frumentius Episcopus Auxumeos in exilium mitti iussus à Constantio.	318.m		Gignere et condere, quid differant	81.f	H	
Fugæ consideratio	319.m		Gignere et creare, sepe alterum pro al- tero poni	167.m	H	
et inde per totam Apologiam.			Gignere et facere quid differant	208.p.m	H	
Fugæ ex sacris exempla	325.p		Gignere foetū, et ædere foetū, quid diffe- rant	284.f	H	
Fugam in persecutionibus à Christo con- cessam	319.m		Gigni proprie de liberis dici	361.f	H	
Fugientes quomodo se aliquando obtule- rint in mortem, et quare hoc factum.	327.f. 328. et inde. 330.f		et 362.p		H	
Fures olim lapidati	112.m		Gladius Barbaris pro scipione	70.p	H	

I N D E X

Homo potuerit ne mundum de patre do cere 44.m	I Iacob ubi mortuus 59.f	fitus 423.m
Homo potuerit ne redimere humanum genus 44.p	Iacobus cur Israel nominatus 235.p	Ischyrae ad Athanasium Epistola 416.f
Homo post lapsum in peccatis quomodo progressus 3.m	Iacobus quidam Mesopotamiae pre= sul 111.p	Ischyrae de calumnijs in Athanasium con fessio 395.p
Homo qualis conditus 2.p.m.37.m.f	Idiotis de summarijs dogmatibus scripta edi, malū & periculosum esse 435.p	Ischyrae Ecclesia 425.p. 426.p
Homo qua ratioe lapsus sit 2.f.3.p.38.p	Idola. uide plura in Imago	Ischyrae noua ecclesia extructa 430.m
Homo unde appelletur filius Dei 281.m	Idola gentilium deos non esse argumenta 9.p. testimonia 10.f	Ischyram calumnias suas confitentem in Ecclesiam receptum non esse 423.f
Homo utrum mortuus fuisset, si non la= psus esset 38.m	Idola omnium rerum 6.f	Isis dea habita 7.m.8.p
Hominis materia 360.p	Idola quando abiecta 66.f	isla 631
Homini mentē rationalem esse, argumen ta 22.p.m	Idola quando effingi coeperint 2.p	is & 631.m
Hominis tota substantia 631.f	Idola quomodo efficta 5.f. & inde	Iudaismus contrarius gentilitati 88.m
Hominem compositum & nō simplicem esse, neq; ex similaribus partibus, sed ex incorporali mente, & corpore ani mali, testimonia 626.m.f. & inde	Idola uetita esse, testimonia 32.f	Iudaei de Christo quomodo conuincantur 175.m
Hominem secundum sui ipsius originatione nem, mortalem esse 38.m	Ieiunij effectus 599.p	Iudaei & Christiani & gentiles quomos do differant 88.f
Homines cur Dij & filij Dei dicantur. 240.f. 241.p	Ieiunij laus 598.f. 599.p.m. & inde	Iudaei qualem suum Christum futurū exi= stiment 175.m.f
Homines demonibus immolati 42.f	Ieiunij plura genera 599.m	Iudeorum contra Christum insidia Psal mis praedictae 582.m
Hominum & Dei essentiae & actionum differentia 360.p.m	Iesabel calumniatrix Nabathae 312.f	Iudeorum de Christo opinio 342.m
Homines hominij 299.p	Iesus quid proprie notet 289.p	Iudeorum de Christi aduentu error unde obortus 158.m.f
Hominum post lapsum impietas 38.f	Iesu Naue liber quibus psalmis decante= tur 581.m	Iudeorum & Arianorum consensus. 353.f
Homines, quare homines Dei appellati. 362.f	Iesu Naue hostes quomodo uicerit 595.f	Iudeorum & Arianorum in questioni= bus de Christo consensus 242.p.m
Homines quomodo imago Dei 230.f	Iesus filius Iosedech sacerdos 311.m	Iudeorum & Eihnicorum flagitia desi= gnata in Christianorum Ecclesia 335.
231.p. 367.m	Ignis Amianthum dissoluere non potest. 53.f. 65.f	per totum
Homines simulachris immolati 17.f. & inde	Ignorare hominum proprium 302.f	Iudeorum in Christum incredulitas, ex sacris quomodo argui possit 57.p.
Homicidae in metallum letale damnati. 462.f	Imago. uide plura in Idolum.	m. & inde
Homicidas per Christum cōuersos 69.m	Imago Dei quomodo in Christo, & quo modo in hominibus 230.f. 231.p	Iudeorum reges quandiu ungendi fue= rint 62.p
Hora duodecima bene obseruanda. 603.p	Imagines quomodo pro Dijs coli coepe= rint 8.p.m	Iudeos filios tenebrarum appellari, testi monia 621.m
Hora noctis 12. quid sacris uirginibus di cendum 605.p. matutina. ibid.	Imagines tollendas esse, testimonia 32.f	Iudeos nouo testamento obtreare. 282.p
Hora Canonica uirginum sacrarum. 601.m	Imitatio quae nam optima 238.p	Iudicum libri quid doceant 581.p
Horus Deus 7.m.8.m	Immodestia ciuium quale signum 27.m	Iudicum liber quibus decantatus psalmis 581.m
Hosius Abrahamicus senex 456.f	Impietati qua conditione resistendum. 88.f	Iulius quidam Romanus pontifex 111.p
Hosius Concilij Sardicensis patronus. 442.f	Indi Magiae ualde studiosi 67.m. 69.p.f	Iulius Romanus Pontifex tempore Atha= nasij 378.m
Hosius confessor 110.f	Increatum bijugum quiddam habere, co= gitationem & uoluntatem secundum haereticum Ptolemaeum 263.p	Iulij pontificis Romani Epistola 390.m
Hosius tandem cum Vrsacio cōmunicat, sed non subscribit contra Athanasium 457.p	Ingenitum ambiguum 374.p	Iupiter Ammon ueruecino capite 7.p
Hosius toto anno detentus pro exilio. 457.p	Ingeniti significata 142.m	Iupiter plastices inuentor 13.m
Hosij autoritas 454.m. 456.f	Ingeniti uocem alienam à scripturis 144.m.f	Iupiter Rex Cretae, pro Deo habitus. 7.m
Hosij seuera ad Constantium Epistola. 455. 456	Ingeniti uoce Arianos suae haeresi prae= textum facere 143.m.f. 144.p	Iupiter Thesei edicto pro Deo habitus. 7.f
Humilitatis laus 598.m	Ioannes inter uerè sanctos refertur. 245.f	Iouis uita, & acta 9.p. & inde
Hymeneus qua in re peccarit 119.f	Ioannes Meletianorum princeps 388.p	Iouis pater crudiuorus 8.m
Hymeneus, tempore neglecto, quid absur di statuerit 158.m	Ioas quando ad regnum euectus 59.p	Ioui homines immolati 18.m
	Iobi uxor quomodo decepta à Satana 106.m	Iuno à quo Dea effecta 8.p
	Iona propheta cum Christo comparatio nis explicatio 239.m	Iuno uestium inuentrix 13.m
	Iosias quando regere coeperit 59.p	Iunoni homines mactati 18.p
	Isaac ubi mortuus 59.f	Iuramentorum consideratio 641.m
	Ischyrae qualis presbyter 385.m	& 642.p
	Ischyrae à quonam ordinatus 425.p	
	Ischyrae in Alexandrina Synodo depo= situs	Iuramentum

Duramentū quid 642.p. & cur fiat. ibid.	Liberius Romanus præsul toto biennio	Manichæorum in Deum cauillationes.
Iurare Deus quomodo dicatur 642.m.f	exul 433.p	196 f. 197.p
Iuramenta pro pecunia uix unquam faciēda 641.m	Liberij captiui ad Constantium oratio. 453.p	Manichæos ueteri testamento obtreclare 282.p
Iusiurandū Athanasij pro crimine lese maiestatis 304.p	Liberij Romani ad Athanasium epistola. 82.p	Manophantus Ephesus in Concilio Sardicensi damnatus 400.f
Iurisiuradi apud Christianos usus 306.f	Libertatem à Trinitate esse 607.p	Manus Dei 284.p
L	Lingua cogitationum interpretatrix. 64.p	Manuum usus 3.f
Aborum iusti & peccatoris collatio 604	Literarum inuētores 13.f	Marcellus Angirus Galatiæ Episcopus. 403.f
Lachrymarum uirtutes 603.m	Liuius Episcopus in catenis mortuus. 322.m	Marcellus Episcopus Athanasij socius. 392.m
Lachrymas ueras qui fundant 603.m.f	Lōgianus orthodoxus Episcopus 111.p	Marcellus Episcopus in exilium pulsus. 322.m
Leda à Ioue uitata 9.m	Lucifer Sardinie Episcopus in exiliū eiectus 315.f. 322.f	Marcelli in cōfitenda orthodoxa fide corā synodo Romana cōstantia 197.m
Latiorum in mactandis hominibus superstitio 18.m	Lucillus Episcopus Veronæ 304.f	Marcelli literæ adulterate 404.f
Latro conuersus scarabæus secundū prophetam 566.m	Lucius Adrianopoleos Episcopus diris modis uexatus 443.f	Marcelli de Christi humanitate error. 98.f. 492.p
Laus personarum qualis 13.p	Lupus orthodoxus Cilicie præsul 111.p	Marcion eiectus 122.f
Lazarus quomodo à mortuis excitatus. 245.m	Lycia oracula 67.p	Marcion hereticus angelos mundū condidisse asseruit 18.p
Lazaro excitando, cur Christus interrogauit de loco sepulture 249.p	Lycurgus legum inuentor 13.f	Marcionem legem abnegat 107.m
Leo ut numen cultus 17.p	M	Marcionis error 92.m
Leontius Antiochenus Athanasij persecutor 321.m	Macarius de mystico poculo fracto accusatus 384.f	Marcionis de Trinitate heresis 371.f
Leontius castrator sui ipsius 447.f	Macedonius Arianus ualde suspectus in Concilijs 395.p	Marcionistæ unde dicti 102.p. 122.f
Leontius castratus in Episcopum electus. 444.f	Magia apud quos potissimum floruerit. 67.m. 96.p	Marcionistarū in Trinitate error 233.f
Leontius in gratiam iuuenicule seipsum castrandum dedit 332.m	Magia quando negligi cœperit 66.f	Mareotes ager Alexandrie 430.p
Leontius orthodoxus Cappadociæ Episcopus 111.p	Magice artis professores quondam 42.f	Maria ad quid uirtutem altissimi accepit 635.p.m
Leontius spado hereticus 110.p	Magistratus ciuiles iura non habere in Ecclesiasticas constitutiones 450.f	Maria inuocata 639.p
de Leuita iniuriam in uxore passo, historia 333.p	Magnentij Tyranni interitus 306. per totum	Mariæ encomium 639.p
Leui in lumbis proau 139.f	Magnentius rex à Constantio interfectus 469.m	Mariæ partus prædictus 7.p
Lex à Dan usq; ad Bersabeam promulgata 162.p	Maia à Ioue uitata 9.m	Marius Arianus ualde suspectus in Synodis 395.p
Lex ab hereticis abnegata 107.m	Maledictio cur non fuerit soluta sine aduentu Christi 213.f. 214.p	Martis cum Venere adulterium 9.f
Lex cur data 43.p.m	Malitia hominum quā nocua 6.p	Marti homines mactati 18.p
Legem à Spiritu sancto pari modo datā in pentecoste, ac quā dabatur in monte Sina, testimonia 623.p	Malitia hominum quando cœperit 2.p	Martyres Alexandrie factos esse, ciuitatis testimonium 477.m
Legem per angelos promulgatam esse. 344.m	Malitia sit ne substantia 4.m	Martyrium fortitudo & constantia unde. 261.m
Legislationem à tribus personis trinitatis factam esse, testimonia 607.f	Mala cur non esse dicantur 3.f. 38.m	Martyrius Arianus disputator in Concilio Romano 391.f
Legum inuētores 13.f	Malum Deus ne creauit 4.m.f	Matrimonium Episcoporum, tempore Athanasij floruit 518.m
Liberi sint ne uoluntatis an nature. 268.m	Manes Arianus 331.f	Matrimonium uituperatum à Miluio. 569.m
Liberius quidā Romanus Pontifex 111.p	Manichæi heretici 84.f	Maximianus auus Constantij 455.p
Liberius dona Imperatoris consecrata à spadone eiicit 452.p.m	Manichæi unde dicti 102.p. 122.f	Maximiani Tyrannis 464.f
Liberius Episcopus Romæ in exiliū eiectus 315.f. 322.f	Manichæi copijs cum Arianis iunctis contra orthodoxos pugnarunt 323.m	Maximinus pius Episcopus 110.f
Liberius minis mortis adactus, ut subscriberet Ario 454.p	Manichæi legem abnegant 107.m	Maximinus Treuirorū Episcopus 304.f
Liberius Romanus Episcopus donis & minis ad Arianam heresim allectus. 451.m	Manichæorum de duob. dijs insania 115.f	Maximus Episcopus, Maxenij ad Constantiniam, legatus 307.p
	Manichæorum de resurrectione error. 77.p.m	Maximus præfectus Aegypti 313.m
	Manichæorum error, de Dei patris ignorantia, eorum quæ interrogauit 256.f	Mecher, mensis Februarius 473.m
	Manichæorum error, quod testamenta duo, uetus & nouum à se inuicē diuidendo censerent 282.p	Medici officium 64.m. 341.f
	Manichæorum inimisericordia 463.f	Mediolanum metropolis Italiae 450.m
		Meletius Basilius orthodoxus Episcopus 111.p
		Melitus, uide Meletius

I N D E X

Orthodoxi

IN ATHANASIVM.

Orthodoxi episcopi 110.f
oſia 631.m
oſia, quomodo ex *oſia* conſletur 631.m
oſia uocabulum ab Eusebianis damna-
tum 495.p.f
Oſius Hispaniarum episcopus in exilium
eiectus 315.f. 322.f
Oſtentatorum natura 64.m
Oſyris 7.m. 8.m
P
Aedarota orthodoxus Heracleæ e-
piscopus 111.p
Págus in quem miſſi ſunt diſcipuli
ſolutum aſinum, myſtice explicatus.
575.p.m
Pallas à quo dea effecta 8.p
Palladius palatii Conſtantij magiſter.
307.f. 313.m
Panem & uinum in ſacramento Euchari-
ſtie, ſpirituale eſſe animæ cibũ 693.p
Pannon Arii ſectator 73.f
Paradiſus figuratè à Moſe dictus 2.f
Paradiſi habitationem quomodo adipi-
ſcamur 598.f
Paralipomenon libri quid doceat 581.p
Paſchatis celebrandi controuerſia in Ni-
cena ſynodo dirempta 476.f
Paſſionis Chriſti conſideratio 579.p
cauſa eius. ibid.m
Paſſionis Chriſti utrum pudere debeat
Chriſtianum 646.m
& quæ eius cauſa. ibidem
Paſſiones Chriſtianorum partem marty-
riſeſſe 402.m
Paſtor, liber Eccleſiaſticus 355.f
Paſtoris teſtimonium 522.m
Paſtoris teſtimonium de creatione 365.f
Patrè non diutaxat Deum, ſed & filium,
argumenta 96.f
Patrè q̄s optime docere potuerit 44.m
ex Patre eſſe, quid proprie ſignificet.
283.p
Patriarcharum conſenſus 355.f
Patrophilus Arianus concilij Seleuciani
author 175.p
Patrophilus ualde impius 110.p
Paulinus episcopus Galliarum in exilium
eiectus 315.f. 322.f
Paulus Cõſtantinopolitanus episcopus in
uarias terras deportatus, ab Eusebia-
nis tandè ſtrangulatus 322.f. 439.p
Paulus Samofatenſis hereticus 84.f
Pauli in prædicando industria 516.f
Pauli mors 328.f
Pauperum commiſerationem pro re ho-
ſtili haberi à Manichæis 463.f
Peccata episcoporum ubi & ſub quibus
iudiciis tractanda 397.p
Peccata innaturalia 39.p
Peccata in Trinitatem quanta 293.f

Peccata remittantur ne in futuro ſeculo
624.f. 625. & inde
Pelafgi unde diſciplinam ſuæ religionis
hauserint 17.p
Pétapole ſuperioris Libyæ ciuitas 341.m
Pentateuchos, libri Moſis 581.p
Per quem, quomodo intelligendũ 615.f
Peregrini quomodo excipiendi 605.f
Perſecutionis Arianicæ uaria in ſynodo
Sardiceniſi teſtimonia 404.m.f
Perſecutionum principes tempore Atha-
naſij 496.f
Perſecutiones: facta ab Arianis 120.m.f.
121.p irruptio facta à Synano in
Eccleſiam Athanaſij 314.f. Episco-
pi multi in exilium eiecti, quod contra
Athanaſium ſubſcribere nolent 315.f
316.p Episcopi in Aegypto & Li-
bya prope nonaginta pulſi, eccleſiæq;
Arianis date 316.p irruptio mili-
tum in eccleſiam in die Dominico pa-
ſchæ 316.p uirgines nudatæ, cor-
poraq; occiſorũ canib. obiecta 316.m
Episcopi in longinquas terras depor-
tati 319.m uirgines ſacræ denuda-
tæ, & ab heremitarijs ſuis ſuſpenſe
320.p Episcopi in exilium acti, &
in catenis mortui 322.m unus ſtran-
gulatus. ibid. Eccleſia Alexandrina
militibus circumdata 323.p uirgines
in carceres detrufæ 323.p uirgines
rogis admotæ, uirg; uirgis palmarũ
ad necem uſq; caſi 323.m Episcopi
multi ex Aegypto & Aphrica in exi-
lium pulſi 323.f irruptio in Eccle-
ſiam facta ut caperetur Athanaſius.
331.m Ethnici & Iudæi ab apoſtata
Philagrio cũ gladijs & ſuſtibus in ec-
cleſiam miſſi 335.p baptiſterijs flam-
mæ iniectæ. ibid. uirgines & ma-
trone ſlagris caſe, & deinde carceri-
bus incluſæ 336.p.m hi qui domi o-
rarent, ad præſides delati 337.p gla-
dij uirginibus intentati, multi ſlagella-
ti, pedesq; ſuſtigationibus mutilati.
387.p Ethnici cum uirginibus in ec-
cleſia libidinati. ibid. Eccleſia in-
cenſa, hominesq; multa indigna paſſi
396.f Episcopi ſlagris conſciſi, pu-
blicisq; miniſterijs macipati, etc. 397.
f Episcopi & præſbyteri falſo accuſa-
ti, & in exilium eiecti 438.p.m Epi-
ſcopus Cõſtantinopolitanus in uarias
terras deportatus, tandem ſtrangu-
latus eſt 439.p homines agreſtes &
militares in templum Quirini irrum-
pentes, magnâ ſtragè fecerunt 440.m
Episc. ſlagellati, indeq; mortui 441.p
Episcopi uincti, aliquot occiſi, multi
in exilium miſſi 443. orthodoxos

capitali pœna plecti ab Imperatore
Conſtancio mandatum 444.p mi-
næ, terrores, accuſatiões, exilia 449.
per totum. gladius à Conſtantino in
Episcopos iniectus 450.f perſecu-
tores Romæ à Cõſtancio miſſi 452.m
Diaconus Liberij episcopi Romani
ſlagellatus 453.f contra Athanaſium
Alexandrini iuuenes à Conſtancio in-
citati 458.p irruptio truculenta ſa-
cta in Alexandrinâ eccleſiam 461.p
eccleſiæ ſubſellia, thronus, menſa, &c.
combusta. ibid.m Arianorũ uxores
in pias matronas debacchatæ 462.f.
in metallum letale, Phaeno appellatũ,
damnati orthodoxi 462.f ad necẽ
quatuor uiri ſlagellati 463.p ij qui
eleemoſynas contribuerent, uerberati
ab Eusebianis 463.m Orthodoxi
ſub Maximiano expulſi, & ab Ethni-
cis occultati, qui poſtea ob id in carce-
res coniecti 464.f Episcoporum in
exilium eiectorum magnus numerus.
468.p.m Episcopi in lapidinas
damnati 468.m uirgines palmarũ
uirgis ad mortem caſe. ibid. Syria
næ irruptionis media nocte in eccle-
ſiam factæ, deſcriptio 473.f
Perſeus Iouis filius 9.m
Perſona quid 631.f. 632.p
Perſonarum neglectus in ſacris quid mali
pariat 158.m.f
Petrus martyr, Melitij eiector 122.f
Petrus martyr ab Arianis necatus 121.p
Petri apoſtoli mors 328.f
Petri ſocrus quomodo à Chriſto curata.
245.m
Petrũ peccatũ lachrymis deleuiſſe 603.m
Phaeno metallum mortiferum 426.f
Phidias ſtatuarius excellens 25.m
Philagrius Apoſtata 440.m
Philagrius Apoſtata, Aegypti præfectus.
335.p. 386.m
Philippus ſtrangulator episcopi Conſtan-
tinopolitani, quã pœnã luerit 439.m
Philogonius orthodoxus 111.p
Philosophia Græcorum quomodo peni-
tus interierit 67.m
Phœnicum in maſtandis liberis crudeli-
tas 18.m
Phœniſſarum mulierũ impudicitia 18.m
Phrygũ hereticorũ cauillationes 196.f.
197.p
Phrygum hereticorum de prophetarum
ſcientia conuitium 254.f
Piſces pro dijs habiti 17.p
Piſtus calumniator Athanaſij 423.f
Piſtus orthodoxus Græciæ episc. 111.p
Plato Diane adorator 8.m
Platonis de creatione mudi opinio 36.m
Oo Plotinus

INDEX

Plotinus hereticus 88.m
 Poculum mysticum impium reddere ho-
 minem studio id frangentem 385.p.m
 ποικίλα ὕδα γένεσθαι ab Astorio confusa.
 263.f
 Pœnitentia à Nouato heretico reiecta.
 624.f
 Pœnitentie proprietates 39.f
 Poetæ deos ne suos fictos pro ueris colue-
 rint 11.f. 12. & inde
 Poetæ falsorum deorum præcones 11.f
 Poetas nolentes suorum deorum uitia ex-
 posuisse 13.p.m
 Poeseos inuentor quis 13.f
 Polemius comes Constantij 445.m
 Pollux Iouis filius 9.m
 Pontifex Romanus, tempore Athanasij,
 Iulius 378.m
 Potamon crudeliter ab Arianis tractatus
 441.p
 eiusq; matertera sepeliri uetita. ibid.m
 Potentiam duplicem in Patre esse secun-
 dum Arianos 113.f
 Potentie coelestes 367.p
 Potestatum supercoelestium quæ nam ope-
 ra, earumq; ordo 626.p
 Præceptoris probi officium 341.f
 Præputium character Aegyptiaci habi-
 tus 297.m
 Preces. uide Oratio.
 Preces nostras Deo ignotas non esse, an-
 tequam petamus, testimonia 618.f
 Presbyteri à Colytho ordinati, in laicorum
 ordinem redacti 385.m.f
 Presbyteri Catholici ab Arianorum iudi-
 cio de Athanasio repulsi 397.p
 Principum multitudo quam noxia 27.f
 Prophete ad quid regum & magistratum
 nomina suis prophetijs adiunxerint.
 476.p
 Prophete cur missi 43.p.m
 Prophetarum consensus 294.p
 Prophetarum libri quibus decantati psal-
 mis 581.f
 Prophetarum libri quid doceant 581.p
 Prophetarum uaticinia sint ne causa futu-
 rorum, aut uice uersa 644.f. 655.
 & inde
 Prophetas ignaros fuisse eorum, quæ age-
 rent, Phrygas heretici asseriebant 254.f
 Prophetas in unum collatos, omnes Chri-
 sti res gestas prædixisse 624.p
 πρὸς 632.m
 Proserpina dea 8.p
 Protasius Mediolani præsul 304.f
 Protogonas orthodoxus, Daciae Episco-
 pus 111.p
 Prouerbiorum sensum, non uerba, respi-
 cienda esse 197.f
 Prouidentia ab Epicureis negata 36.m

Prouidentia diuina omnia condita esse, ar-
 gumenta 36.m
 Prouidentie diuinae testimonia 33.m
 Prudentes Deus quos uocet 598.m
 Prudentes mundi 598.p
 Psalmi quomodo canendi 595.p.m
 Psalmorum cantu Saulis insania à Dau-
 de suppressa 594.m
 Psalmorum laus 581.p
 Psalmorum liber quid doceat 581.p
 Psalmos ob amicitiam numerorum con-
 scriptos, falsa opinio 593.f
 Psalmorum omnium argumenta, uide fol.
 581.usq; ad fol. 593.
 Psalterium cur numeris conscriptum 593.m
 Psalterium quid contineat 595.p
 Psalterium quomodo legendum 594.m.f
 Ptolemæus Valentini heretici discipulus.
 263.p
 Pythiorum oraculorum magna admira-
 tio 67.p

Questiones Arianorum 138.f
 & inde
 Questiones superstitiosæ quàm
 noxiæ 98.p.m
 Questiones superstitiosæ de Deo, repus-
 diandæ 192.p
 Qualitates cadant ne in Deum 270.p.m
 Quantitates quarum rerum propriæ sint.
 258.p
 Quemadmodum, quid denotet 238.m.f.
 239.p
 Quintianus Gaze Episcopus depositus.
 406.f

Ratio, uide plura in Verbum.
 Ratio cur data homini 38.m
 Ratio Dei & Verbum idem esse 6.p
 Ratio hominis qualis 37.m
 Ratio humana nascatur ne per passionem.
 360.f
 Ratio uox ambigua, explicata 29.m
 Rationis, id est, filij officium 30.m.f
 Ratio sit ne in Deo 29.f
 quæ item sit 30.p
 Rationem in Deo creaturam esse non pos-
 se 271.f
 Ratione Dei duplici posita, quæ sequan-
 tur errores 271.m
 Reges Israelitarum, quomodo reges fæ-
 cti 153.p
 Reges qua ratione pro dijs haberi coepti.
 7.m
 Regum libri quid doceant 581.p
 Regum libri quibus decantati psalmi.
 581.f
 Religio cur minus humana institutione
 indigeat 1.p
 Religionis ueræ signum apud Christianos

nos, uirginitas perpetua puellarum,
 319.f
 Religionis ueritas unde elucescat 1.p
 Resurrectionis corporum apud philoso-
 phos mentio nulla 69.f
 Resurrectionis gratia, Verbum carnem
 factum 78.m
 Resurrectionis in corpore humano de-
 monstrationes 55.p
 Resurrectionem negasse Hymenæum 158.m
 Resurrectionem non esse imaginariam, ut
 uoluit Manichæus 77.m
 Resurrectionis nostræ pignus à Christo
 datum 50.p
 Reum quid deceat 354.f
 Rheia dea obscenitatis 18.f
 Rhetorices inuentor quis 13.f
 Roma sedes Apostolica 451.m
 Romani imperatores pro dijs habiti 7.m
 Ruffinus Albinus consul 425.m

Sabbatum quid propriè 296.p
 Sabbatum Iudeis cur indictum 294.f
 Sabbatum quid innuat 295.m
 & cur datum. ibid. & 296.p
 Sabbati Iudeorum & Christianorum ra-
 tio 294.m
 Sabbato circumcisionem fieri quoq; 295.f
 Sabbato uellentibus discipulis spicas, cur
 Pharisei ita maledixerint 321.f
 Sabellius hereticus 82.m. 84.f.
 88.m
 Sabellij de Filio error 484.f
 Sabellij de Trinitate opinio 371.f
 Sabellij error, in unitate Patris & Filij.
 226.p. 276.p. 283.p
 Sabellianorum cōsuetudo 270.f. 271.p
 Sabellianorum & Arianorum equalitas.
 351.m
 Sacerdotij Aaronis & Christi collatio.
 171.f
 Sacrarum literarum sensus quare à sana-
 ctis uiris excipiendus 640.p
 Sacrificia ethnicorum animantes formæ
 nas respuebant 461.m
 Sacrificia umbræ tantum 297.m
 Sacramentum Eucharistie quomodo in-
 telligendum 693.p
 Sapientie atramentum 262.f
 Salomon Davidis seruus dictus 167.m
 Samosatensis hereticus 84.f
 Samosatensis Christi aduentus abnega-
 tor 107.f
 Samosatensis de Christi humanitate er-
 ror 98.f
 Samosatensis discipulorum de Verbo &
 Filio errores 286.p
 Samosatensis errores 91.m
 Samosatensis error: Christum non fuisse
 antequam homo factus esset 139.p
 Samosatensis

Samofatenſis error, Chriſtum ſolum ho-	Senſus & mens quid differant	22.m	Spiritum ſanctū omnia facere, quæ Chri-	
minem	Septembris apud alias gentes nomina.		ſtus facit	616.f
Samofatenſis error, Chriſtū, ut aliū uul-	481.m		Spiritum ſanctum non eſſe creaturam.	
garem hominem ſapientia & gratia	Seraphim quem locum obtineāt	626.m	664.p	
profeciſſe	Seraphinos proximos Deo, faciē eius		Spiritum ſanctū ſimpliciter nunc Patris,	
Samofateſis hereticæ cauillationes	intueri non poſſe	293.m	nunc filij dici, nec tamen confundi, te-	
f. 197.p.	Serapio monachus	517.f	ſtimonia	515.p
(467.m)	Serpenticipites dii	7.p	de Spiritu ſancto tractatus	297.f
Samofatenſis proteſtrix Zenobia Iudæa	Serpentibus letalis arundo	650.f	Spiritualia quomodo ab homine compre-	
Samſon quomodo iuſtificatus	Seruatiuſ Epicoſopus, Maxentij ad Con=		hendantur	95.f
Samuel quomodo iuſtificatus	ſtātem legatus	307.p	Stelle qua ratione pro numinibus haberi	
Sanctus, Sanctus, Sanctus quid denotet.	Serui uocabulum liberis ſæpe attribui.		cœptæ	6.f
293.f	167.m		Stellis naturæ cura attributa	42.f
Sanctus ſanctorum quis	Sexuſ muliebriſ duret ne in regno cœlo=		Stellas coram Deo nō puras eſſe	299.m
Sanctorum colloquia quā utilia	rum	600.m	Stephanuſ Euſebianuſ impudens calum=	
Sanctorum inuocatio	Similiū canon	628.m	niator	444.f
Sanctorum uiuorum numeruſ	Similiū ratio	237.f	Stipula ut non ardeat igni iniecta	65.f
Sapientia Dei quid	Similitudinibus ſacra ſcriptura cur uta-		Stoicorū opinio, Deum expandi & con=	
Sapientia Dei ſit ne accidens	tur	236.m	trahi	275.f
Sapientia Ethnicorum quando contemni	quomodo ex rebus naturalibus. ibid.		Subſtantia Patris & filij, in Niceno con=	
cœperit	quomodo ex diuinis. ibid.f		cilio confirmata	355.p
Sapientiam Dei æternam eſſe, argumen=	Simonem Magum, ſectæ auhorem fuiſſe.		Subſtantiæ uocabulum ab Euſebianis da=	
ta & testimonia	122.f		mnatum	495.p
134.p.m. & c.	Simoniani heretici	122.f	Subſtantiæ uocabulum etiam ante Nice=	
Sapientiam duplicem in Patre, ſecundum	Simulachra bellorum cauſe	17.p	num concilium in uſu fuiſſe, argumen=	
Arianos	Simulachra unde tam uaria	17.m	ta	370.f
113.m	Simulachrorū cultuſ quā uariuſ	16.m.f	Subſtantiæ uocabulum utrum ſcandaliza	
Sapientiam qualem impij Deo tribuunt.	quā item diuerſuſ. ibid.f	17.p	re poſſit, queſtio	498.p
89.p	Simulachrorū cultuſ quando ſummotuſ.		Subſtantiarum & uocabulorum colla-	
Sapientia Dei duplici poſita, quanti ſe-	1.m		tio	167.m
quantur erroref	per Simulachra Deuſ ne cognoscatur.		Sum, uox, ut Ego ſum ueritas, quid in=	
271.m	14.f		nuat	129.f
Saram Abrahamum Dominum uocaſſe.	Simulachrorum materia aut forma ſit ne		Superbia quā noxia	598.m
167.m	digna cultu	14.f	Sydera in quæ finem contemplanda	33.p
Sardicenſis concilij Epicoſopi & preſbys	Simulachris homineſ maſtati	17.f	Sydera utrum colenda	19.m.f
teri omneſ	Singra urbiſ Meſopotamiæ	439.p	Sylueſter orthodoxuſ Daciæ Epicoſopus.	
407.408	Synodorum authoritaſ	301.f	111.p	
Satanas cur è cœlo deiectuſ	in Sion eſſe	368.m	Synaxis apud priſcoſ celebrāda cū eſſet,	
598.m.f	Sol in paſſione cur obſcuratuſ	79.p	quantuſ cōfluxerit populuſ	309.f.m
Satanæ doluſ	Solis iubar quomodo uideatur	73.p	Synodus, quære Concilium.	
599.f	Solomon quando regnū ſuſceperit	59.p	Synodi Nicenæ Epicoſopi	354.f
Saturnuſ à Ioue euiratuſ	Solon legum inuentor	13.f	Syrianuſ quomodo in Alexandrinam ec-	
9.m	Spectra quomodo arceantur	67.m	cleſiam intempeſta nocte irruerit, nar	
Saturnuſ liberorū maſtatuſ placatuſ	Spirituſ ſanctuſ ad quid Apoſtoliſ datus.		ratio	473.f
18.m	635.p		Syrianuſ, exercituſ Cōſtantij dux	313.m
Sauliſ inſania cantu mitigata	Spirituſ ſancti non aut Paracleti mentio=		Syriani in occultanda perſecutione do=	
594.m	nem fieri in ueteri Teſtamēto	285.m	luſ	473.p.m
Scientiæ deoſ ne faciunt	Spirituſ donum uitæ eſſe, teſtimonia.		Syriani tyranniſ in Chriſtianoſ	331.p.m
14.p	623.m			
Scotini heretici	Spirituſ ſanctum creatum, ſecundum hæ=			
492.p	reticoſ	84.f		
Scriptura ſacra peritiſſima cuiuſq; natu=	Spirituſ ſanctum Deum eſſe, teſtimonia.			
re	608.609. & inde			
362.p	Spirituſ ſanctum ex quibuſdam ſcriptu=			
Scripturæ menſ quomodo intelligatur.	ræ lociſ ſecundum hereticoſ, Deo mi=			
1.m	norem non eſſe, teſtimonia	621.f		
Scripturæ in pronunciandis uerbis ſim=	Spirituſ ſanctum legiſ promulgatorē in			
plicitatē & incuria	Pentecoſte fuiſſe	623.p		
287.p	Spirituſ ſanctū non eſſe minoreſ filio,			
Scripturæ myſteria quomodo inquiren=	teſtimonia	620.m		
da				
99.p.m				
Scripturā ſacram indaganti quæ nam ne=				
ceſſaria				
73.p				
Scythæ ſupra modum ſuperſtitioſi & ef=				
ferati				
69.f				
Scytharū immanitatē in ſacrificandis ho=				
minibuſ				
18.p				
Sebaſtianuſ Manichæuſ dux, contra Chri=				
ſtianoſ				
323.m				
Seſtarum nomina unde				
102.p				
Secunduſ Pentapoliteſ Arii ſociuſ				
118.f				
Seleucia Iſauriæ urbiſ				
474.f				
Seleucia Tracheia dicta				
478.p				
Semele à Ioue uitiata				
9.m				

Tauricorū immanitatē in ſacrifican-
dis hominibuſ 18.p
Taurus Comes in aula Conſtantij.
445.m
Telemachuſ Vlyſſiſ unigenituſ, Dilectuſ
ab Homero dictuſ 286.p
Tempora in ſacriſ obſeruanda 158.p.m
Temporū ante legem, & poſt legem col-
latio 162.p. & inde
Theophroniſ Epicoſopi Tyraneſiſ fideſ.
489.f

I N D E X

Terra uox ambigua	34.m	Trinitatem esse consubstantialē, testi-	Venti unde	19.f	
Terra suspensa	29.f	monia	624.m	Venus dea in Papho	7.p.m.8.p
Terram in aqua stabiliri	26.p.m	Trinitatem esse paracleticam, testimonia.	614.m	Verbum, uide plura in Christus, Ratio.	
Terrae significatio in psalmis	146.p	Trinitatem implere omnia, testimonia.	613.f	Verbum coepisse secundū Arianos	113.p
Testamenta duo, uetus & nouum à se in-		Trinitatē in ueteri Testamento peculia-		Verbum cur caro factum	78.m
uicem diuidere, Manichaeorum & Iu-	282.p	rem suam operationem exhibuisse, te-		362.f	
deorum esse		stimonia	614.p	Verbum cur homini coniunctum	291.p
Thalassus Comes in aula Constantij.	445.m	Trinitatem nihil habere creatum	84.f	Verbum Dei & uerbum hominum quid	
Θαλασσα Arij Bacchanalia dicta	124.f	Trinitatem partim creatā asserunt Aria-		differant	191.m.f
Thaleia Arij qualis liber	122.m.	ni	133.p	Verbum Dei, id est Filius, quid aut quale.	80.p
119.p.123.m		Trinitatem qualem cognoscant orthodo-	133.f	Verbum Dei quale	191.f
Θαλασσα Arij quid doceat	124.p	xi		Verbum Dei mutabile secundum Aria-	
Theodorus Arianis in Synodis suspen-		Trinitatem, quaternitate secundū quos-		nos	145.p
ctus	395.p	dum, tolli	74.m	Verbum Dei sit ne accidens	146.m
Theodorus Heraclienfis in concilio Sar-		Trinitatem sedere in throno excelsso, testi-		Verbum Dei utrum quantitate mensura-	
dicensi condemnatus	400.f	monia	611.f.612.per totum	ri possit	258.p
Theodulus in exilium pulsus	322.m	Trinitatem tres patres fecisse Marcioni-		Verbum duplex in Patre, secundum Aria-	
Theodulus orthodoxus ab Arianis occi-		stas	233.f	nos	113.m.124.m
di iussus	404.f	Trinitatem post dissolutionem uniuersita-		Verbum & filium Dei differre, secundū	
Theognostus author priscus	370.f	tis in unitatem rediturā, quomodo se-		haereticos	74.f
Theognius Arianus in synodo Sardicensi		quatur ex Arianorum dogmatibus.		inter Verbum & Filium quid differentia	
deprehensus, falsas de Athanasio scri-		277.p		statuāt Samotafensis discipuli	286.p
psisse literas	404.f	Triptolemus	13.f	Verbum & mens Dei quomodo coha-	
Theognius Arianus ualde suspectus in		Tristitia seculi huius quā noxia	605.m	reant	350.m
Concilijs	395.p	Turbati carnis proprium	261.f	Verbum in carnem & ossa, &c. secundū	
Theseus deorum institutor	6.f.8.p	V		Arianos degenerasse	74.m
Thoth mensis September	481.m	Valens Arij sectator	73.f	Verbum in Orco cōcionatum spiritibus:	
Throni, quem locum obtineant	626.m	Valens ab Ario primum institua-		nō corpus quod assumpserat	76.m.f.
Trachea urbs Seleucia dicta	478.p	tus	110.p	Verbum in sanctum quendam hominem	
Treveri Galliarum metropolis	450.m	Valens conuersus	303.m	descendisse, secundum haereticos	74.f
Tribulationum iussu & peccatoris colla-		Valens homo Pannonius	386.p	Verbum perfectum hominem assumpsit	
tio	604	Valens in cōcilio Sardico resipuit	377.f	se	83.p
Trinitas possit ne expandi & contrahi.		Valens in concilio Sardicensi damnatus.		Verbum quale impij Deo tribuant	89.p
275.f		400.f		Verbum quatenus caro factum	77.f
Trinitas utrū manserit nec ne, Verbo car-		Valens Maxentij legatus	307.p	Verbum quatenus in sanctis, & quatenus	
nem assumente, disputatio	78.m.f	Valens Romam poenitendi causa profe-		in Christo	79.f
Trinitatis consideratio	607.p	ctus	412.f	Verbum quomodo creatum, secundū A-	
Trinitatis communia nomina	616.m.	Valens Seleuciani cōcilij author	475.p	rianos	124.m
631.p		Valens suasu Eusebianorum ad uomitum		Verbum sit ne aliud quiddam à filio Dei.	
Trinitatis concordiam à Filio demonstra-		redijt	448.p	277.p	
ri, testimonia	623.f	Valens suspectus in Concilijs	395.p	Verbum sit ne filius propter carnem, aut	
Trinitatis & Unitatis explicatio	630.	Valens ad Athanasium, qua suas calumnias		caro filius ne appelletur propter uer-	
Trinitatis forma	95.m.f	fatetur, epistola	413.m	bium, disputatio	270.f
opera	96.p	Valentis & Vrsacij fides	478.m	Verbum solum hominem fieri debuisse, te-	
Trinitatis inaequalitas ab Eusebianis in		Valentinus author, alium Christum esse.		stimonia	41.f
Synodo constituta	495.p.f	266.p		Verbum solum Patrem docere potuisse.	
Trinitatis nomen Deus	630.f	Valentinus haereticus	84.f	44.m	
Trinitatis personarum secundum Aria-		Valentinus haereticus asseruit, Christum		Verbum utrum carnem tanquam partem	
nos excellentia	293.f	ueram carnem nō assumpsisse	215.m	sui assumpserit	99.m.100.p
Trinitatem à nomine cognosci, testimo-		Valentinus haereticus, angelos mundum		Verbum utrum simpliciter in Maria sit	
nia	614.p	condidisse asseruit	180.p	lium, tanquam in aliquem sanctum de-	
Trinitatem à seipsa glorificari, testimo-		Valentini de Filio error	484.f	scenderit	79.m
nia	613.p	Valentini haeretici discipulus Ptolemaeus.		Verbum utrum simulachrotenus siue ima-	
Trinitatem Ariani quomodo probent.		263.p		ginariē tantū fuerit in corpore	77.m
78.m		Valentianus haereticus author, angelos		Verbi, id est filij, officium	30.m.f
Trinitatem Christum excitasse ē mortuis,		Christo congeneres	160.m	Verbi mentionem quomodo faciat sacra	
testimonia	613.p	Valentiniani unde	122.f	scriptura	204.p
Trinitatem ducem fuisse israeli, testimo-		Valentiniani unde dicti	102.p	Verbi morte hominum mortē abolitam,	
nia	617.m			testimonia	41.m
				de Verbo	

de Verbo Dei contra Arianos disputatio.	364.p	Virginis & uxoris cōparatio	597.p.m	Vocabula patrum in Niceno cōcilio cō-	
Verbo duplici posito, quanti sequantur		ex Virgine sola neminem unquam prater		firmata, sint ne mala	498. per totū.
errores	271.m	Christum ortum habuisse	58.f	Vocabulorum & substantiarum colla-	
de Verbo & Christo uaria hereticorum		Virgines curiosas de mundanis rebus, nu-		tio	167.m
opiniones	277.p. & inde	ptas esse	597.m	Vocabulorū in sacris abusiones	167.m
Verborum factores	349.m	Virgines in carceres detruse	323.p	Vocationem diuinā non esse fugiendam.	
Veritas curatio calumnie	308.f	uide Persecutiones.			516.f
Vrsacius ab Ario primū institutus	110.p	Virgines sacræ cur matri anui subijci de-		Voluntas Christi sponsi	597.f
Vrsacius Arij sectator	73.f	beant	602.p	Voluntati, id quod prater animi senten-	
Vrsacius conuersus	303.m	Virginum corpus per uiros contamina-		tiam est, oppositum esse	264.f
Vrsacius homo Pannonius	386.p	ri	597.m	Voluntatem Dei patris in Christo consi-	
Vrsacius in concilio Sardicensi damna-		Virginum ornamentū obedientia	598.f	stere, testimonia	264.p
tus	400.f	Virginum sacrarum cibus	600.p	Voluntatem Dei patris & filij eandem	
Vrsacius in Concilio Sardico resipuit.		oratio	600.m	esse	267.f
377.f		Virginū sacrarū horæ Canonice	601.m	Voluntatem Dei præstantiorem & effica-	
Vrsacius Romam poenitendi gratia profi-		uestitus.	ibid.f	ciozem cogitatione esse, secundū Pto-	
ciscitur	412.f	Virginibus sacris, totū corpus abluere,		lem eum hereticum	263.p
Vrsacius Seleuciani cōcilij autor	475.p	inconueniens	601.p	Votorum consideratio	641.p
Vrsacius suasu Eusebianorum post poeni-		Virginibus quid credendum	596.f	Vterus cadat ne in Deum, disputatio.	
tentiam ad uomitum rediit	448.p	Virginitatis tractatio	596.f. 606.m	284.m	
Vrsacius ualde suspectus in Concilijs.		Virginitatis laus	319.f	Vterus Dei quid	284.m
395.p		Virginitatis seruandæ author Christus.		ex Vtero foetum prodire, quid	285.p
Vrsacij ad Athanasium epistola	413.m	69.f		Vulcanus fabrilis artis inuentor	13.m
Vidua quæ nā uerē habēda sit	600.m.f	Virtutes cœlestes	367.p	Vulcanus Thesei edicto pro Deo habi-	
Viduae pauperes frumento à Constantino		Vitia in ciuitatibus gentilibus unde obor-		tus	7.f
donatæ	388.f	ta	18.m	Vultus index conscientie	308.m
Viduas curiosas de mundanis rebus, nu-		Vitia pro dijs culta	7.p.m	Vxoris & uirginis cōparatio	597.p.m
ptas esse	597.m	Viuificationem à tribus personis Trinita-		632.m	
Vincentius Campaniæ episcopus	304.f	tis contingere	607.m	Vxor quid	521.m
Vincentius Capuæ episcopus	444.m	Vnigenitus & dilectus idem esse	283.p.	Vxor quid	521.m. 632.m
Vindicta quam noxia	598.p	286.p			
Vindictam euestigio postulare, pij impe-		Vnitatis patris & filij cōsideratio	226.		
ratoris non esse	303.f	p quæ in unitate patris & filij sibi in-			
Vindictam cur non sumpserit Christus de		uicem competant, & quæ minus com-			
suis interfectioribus	262.p	petant.	ibid.m		
Vinum pro Deo cultum	17.f	Vnitatem Dei qualem nam asserant Aria-			
		ni	230.m		

Z
Eno Eleates 13.f
Zenobia Iudæa, Samosatensis pro-
tectrix 467.m
Zorobabel Salathielis sapiens 311.m

F I N I S.

ELENCHVS LOCORVM SACRAE SCRIP- PTVRAE, IN SANCTI ATHANASII PRIORE PARTE EXPLICATORVM.

G enef. 1. Faciamus hominē secun- dum imaginē & similitudinem nostram Fol. 33. f. 15. m	letitiæ præ consortibus tuis 146. f	humilis corde 237. f
Gen. 2. Ex omni ligno, quod est in paradi- so, comedetis: de ligno autem scientiæ boni & mali, ne comederitis: quacūq; autem die comederitis, morte morie- mini 37. f	Psal. 48. Homo quum esset in honore, nō intellexit, comparatus est iumentis in- sipientibus, & similis factus est illis. 236. m	Matt. 12. Si ego in Spiritu Dei eiicio de- monia 155. f
Gen. 4. Comparavi hominem per Deum. 168. m	Psal. 49. Et nunc ita dicit Dominus, qui formauit me ex utero seruū sibi, ut con- gregem Iacob & Israel ad eum 202. f	Mat. 21. Profecti in pagū qui ex aduerso est, inuenietis pullum alligatum, &c. 573. f
Gen. 17. Ero illis Deus 175. p	Psal. 50. Cor mundum crea in me Deus 198. f	Mat. 24. Vigilate igitur, quoniam neq; uobis scitur, qua hora Dominus ue- ster uenturus sit 256. m
Gen. 22. Offer filium tuum dilectū 283. p	Psal. 73. Vt quid auertis manū tuam, & dexterā tuā ē medio sinus tui 284. p	Ibid. Qua hora non putatis, filius homi- nis ueniet 256. m
Gen. 48. Nunc filij duo, qui tibi facti sunt in Aegypto, antequam ad te uenirem in Aegyptum, mei sunt 168. m	Psal. 85. Da fortitudinem puero tuo, & serua filium ancillæ tuæ 202	Mat. 27. Et uenientes in Golgotha, dede- runt ei uinū bibendum felle mixtum, quod ubi gustasset, noluit bibere, &c. 640. p
Gen. 48. Deus qui aluit me à pueritia mea usq; in hunc diem, Angelus qui li- berauit me ex omnibus malis, benedi- cat pueros istos 231. f	Psal. 92. Dominus firmauit orbē terræ, qui non commouebitur 282. f	Matt. 27. Deus meus, Deus meus, cur me dereliquisti 241. f
Deut. 5. Non erunt tibi dij alij præter me. 33. p	Psal. 101. Scribatur ista in aliam etatem, et populus qui creabitur, laudabit Do- minum 198. f	Matth. 28. Data est mihi potestas 241. m
Deut. 18. Prophetam uobis excitabit Do- minus 158. f	Psal. 109. Ex utero ante Luciferū genui te 284. m	Mar. 14. Vt implerentur scripturæ. 644. f
Deut. 32. Deum qui te genuit, dereliquisti 207. p	Ioel. 2. Effundā de spiritu meo in omnem carnem 77. f	Luc. 1. Quod ex te nascetur sanctum, fi- lius altissimi uocabitur 76. m
Ibi. Dei qui te educauit, oblitus es 207. p	Ionæ 3. Adhuc tres dies, & Ninive sub- uertetur 643. p	Luc. 1. Aue gratia plena, Dominus tecū, benedicta tu in mulieribus 634. p
Deuter. 32. Nōne ipse est pater tuus, qui creauit te, & fecit te 207. p	Esa. 5. Cantabo dilecto, cantionem dilecti ad suā uineā, uinea fuit dilecto 282. m	Luc. 2. Iesus proficit sapientia & proce- ritate & gratia coram Deo & homi- nibus 257. p
Proverb. 8. Deus creauit me in principio uiarum suarum, ad opera manuum i- psius 81. f. 116. f. 157. f. 177. f	Esa. 6. Sanctus, sanctus, sanctus 293. f	Luc. 6. Sitis misericordes, ut pater uester misericors est 236. m
Iob. 42. Facti sunt illi filij septem, & filie tres 168. m	Esa. 7. Virgo concipiet, & in utero habe- bit, & pariet filium, & uocabunt no- men eius Emanuel 158. f	Luc. 9. Hic est filius meus dilectus 283. p
Psal. 2. Filius meus es tu, &c. 282. m	Esa. 11. Impleta est uniuersa terra cogiti- tione Domini 66. p	Luc. 9. Qui inuenit animam suam, perdi- derit eam 574. m
Psal. 2. Postula à me, & faciam tibi 618. f	Esa. 50. Dorsum meū dedi ad flagella, & maxillas meas ad depalnationem: fa- ciem autem meam non auerti à contu- melia insipientium 77. p	Luc. 10. Omnia tradita mihi sunt à Patre. 241. m. & 289. f
Psal. 8. Constituisti eum super opera ma- nuum tuarum 203. m	Esaie 53. Gestauit infirmitates nostras. 244. f	Luc. 10. Nemo cognoscit filium nisi pater, aut patrem nisi filius, & cui uoluerit filius reuelare 289. f
Psal. 9. Factus est Dominus refugium pau- peri 174. m	Esa. 53. Veluti ouis ad mactationem du- ctus est 158. f	Luc. 13. Dicite uulpi illi 236. m
Psal. 23. Attollite portas principes ue- stras & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ 150. p	Esa. 53. Generationem eius quis enarra- bit 80. m	Luc. 22. Pater, si possibile est, transeat ca- lix iste à me, & ista dicens, conturba- tus est spiritu, &c. 241. m
Psal. 30. Sis mihi in Deum protectorem. 174. m	Ro. 10. Esa. 65. Manifestus redditus sum illis, qui me nō querunt, inuentusq; ab his, qui de me non percontabantur. Ec- ce ego sum, dicā gentibus quæ non in- uocauerunt nomen meū, expandi ma- nus meas ad populum incredulum & contradicentem 60. f	Luc. 24. Videte manus meas & pedes meos & uestigia clauorum, quod ego sim, &c. 77. m
Psal. 32. Verbo Domini cœli firmati sunt. 282. m	Hier. 51. Psal. 103. Qui solus extēdit cœ- los 229. f	Ioan. 1. Et uerbum caro factum est 77. f
Psal. 44. Thronus eius in secula seculo- rum, uirga rectitudinis tuæ, uirga re- gni tui. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem 152. f. 157. p	Matth. 10. Ecce mitto uos, ut oues, in me- dio luporum 236. m	199. f. 204. p. 206. f
Psal. 44. Eructauit cor meum. Verbum bo- num 282. f	Matt. 11. Discite à me, quod mitis sum & humilis corde 237. f	Ioan. 1. Ex Deo Deus est uerbum, & Deus erat uerbum 269. p
Psal. 44. Myrrha & stacte & cassia à ue- stimentis tuis 154. p		Ioan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, non intrabit in regnum cœ- lorum 44. m
Psal. 44. Propter hoc unxit te Deus oleo		1. Ioan. 4. Per hoc cognoscimus nos in eo manere, & illum in nobis 240. p

INDEX IN ATHANASIVM.

miste	618.m	Act. 2. Notum sit igitur omnibus uobis,	bus ociosum reddidit, ut duos conde-
Ioan. 5. Pater iudicat neminem, sed omne		et populo domus Israel, quod Deus	ret in se in nouum hominem conditum
iudicium dedit filio	241.m	hunc Iesum, Dominum et Christum se-	secundum Deum in iustitia et sancti-
Ioan. 5. Pater diligit filium, et omnia tra-		cit, quem uos crucifixistis 157.f. 172.m	tate ueritatis 198.f
didit in manus eius	241.m	Act. 14. Et nos homines sumus, ipsam ma-	Ephes. 3. In dilectione radicati fundatiq;
Ioan. 5. Pater meus usque nunc operatur,		lis obnoxij, euangelizantes uobis, ut a	ut possitis comprehendere cum omni
et ego operor	179.m	uanis conuertamini, et a uanis ad Deum	bus sanctis, quae sit longitudo, latitu-
Ioan. 10. Potestatem habeo, ut ponam as-		uiuum, qui fecit coelum et terram, et	do, altitudo, et profunditas 45.f
nimam meam, et potestatem habeo,		omnia quae in eis sunt, etc. 25.p.m	Philip. 2. Ideo et Deus eum superexalta-
ut sumam illam	261.m	Rom. 1. Inuisibilia eius ex creatione mun-	uit, eius nomen dedit, quod est supra
Ioan. 12. Nunc anima mea turbata est, et		di ipsis operibus intellecta perspicim-	omne nomen, ut in nomine Iesu omne
quid nam dicam? Pater serua me ex		tur 25.p.m. 108.f	genus flectatur, coelestium, terrestrium,
hac hora	241.m	Rom. 8. Emittit spiritum filij sui in corda	et inferorum 146.f. 148.f. 151.p
Ioan. 14. Qui uidet me, uidet et patrem		nostra clamantem, Abba pater 281.m	Coloss. 1. Primogenitus omnis creaturae.
meum	32.f	1. Corinth. 1. Quandoquidem in sapientia	209.m. 210.p.f
Ioan. 14. Ego in patre, et pater in me est		Dei, non cognouit mundus per sapien-	Philip. 2. Qui quum in forma Dei esset, non
92.f. 234.f		tiam Deum, optimum uisum est Deo,	rapinam arbitratus est, esse se equalem
Ioan. 14. 15. Paracletus ille spiritus ueri-		per stultitiam praedicationis saluare cre-	Deo, sed forma serui assumpta, humili-
tatis, quem emittet pater in nomine		dentes 45.p	liauit semetipsum 204.p
meo	285.f	1. Cor. 4. Hec quidem figurate transuli	2. Petri 1. Diuinae naturae efficiamini co-
Ioan. 15. Ego uitis, et pater meus agrico-		in me, et Apollo, ut in nobis discatis	municatores 132.p
la est	343.f	non inflari, spirituque turgescere, super	Hebr. 1. Tanto praestantior angelis factus,
Ioan. 16. Omnia quaecumque habet pater,		id quod scriptum est 238.m	quanto praestantius nomen patre illis
mea sunt	226.f	1. Cor. 7. Alligatus es uxori, ne quare so-	sortitus est 157.f
Ioan. 17. Ut sint unum, quemadmodum		lutionem 382.p	Hebr. 3. Vocationis supercoelestis partici-
et nos	237.f	2. Cor. 12. Noui hominem in Christo an-	pes animaduertite Apostolum et Pon-
Ioan. 17. Pater glorifica filium tuum, etc.		te annos quatuordecim, siue in corpo-	tificem confessionis nostrae Iesum, fide-
241.m		re, nescio, siue extra corpus, nescio,	lem existere ei qui ipsum creauit
Ioan. 17. Ego misi eos in mundum, et pro		Deus autem scit, etc. 254.m	157.f. 166.p
illis sanctifico meipsum, ut sint et ipsi		Galat. 3. Christus pro nobis factus est	
sanctificati in ueritate	153.p	execratio 77.f	
Ioan. 18. Quid me cedis?	76.f. 77.p	Eph. 2. Legem praepceptorum in dogmati	

FINIS.

naſij libros.

FICHS

IN ATHANASIVM.

F		Martij dies uigesimus quintus magni no-	Prophete uiderint ne Deum	4.f	
Ficus à Christo quare arefacta	9.f	minis	5.f	Proprium idem quod hypostasis	29.m
Ficus mysticè explicata	10.p	Melancholia ex quonam elemento con-	4.m	unde	31.m
Filius unde dicatur	29.p	fletur	4.m	Q	
Filij Dei	5.f	Mentis consideratio	32.p	Questionum tria genera	28.p
Filiæ hominū quæ nam intelligantur	5.f	Metus animæ affectus	34.p	Quid sit res, qualis quæstio	28.p
Finitum quid	28.f	Milites boni quomodo deprehendantur		R	
Fluuius unde	31.m	4.p		Rebecca prima præfiguratrix duplicis	
Forma idem quod natura	29.m	Montis in sacris ambiguitas	19.f	populi	6.m
G		Mors quid	33.p	Resurrectionis consideratio	7.f
Gabrielis ueram essentiam Mariæ con-		Moriantur ne uerè, qui mortiferis tem-		Ridere, hominis idioma	29.p
spectam	4.f	poribus ad horas duas uel tres mortui		S	
Genus idem quod natura	29.m	apparent, & cur hoc fiat	7.f	Satanæ stimulus Paulo-datus	24.p
Græcorum in tondendis pueris mos	10.f	Mortuis cur non concedatur ad nos re-		Sanguis in corpore humano ex quo ele-	
Gregorius Nyſenus	30.f	dire	4.f	mento conflatur	4.m
γύγ, unde	31.m	Mosi cur Deus non in alia planta, quam		Scortatio unde	33.f
H		rubo apparuerit	5.f	Seraphinorū sex alis alatorum locus ter-	
Hereticus quid	33.m	N		tius	3.m
Heresis unde dicatur	12.p	Natura quid, & unde dicta	29.m	Serpens unde	31.m
Herodius auis	20.p	Natura & hypostasis, quid differat. ibid.		Sisoe quid	10.f
Hirundo unde	31.m	Naturale quid	33.m	Sollicitudo animæ affectus	34.p
Homo cur omnū postremò creatus	15.p	præter naturam, secundum naturam,		Somnia quomodo interdum uera fiant	
Homini succincta definitio	28.m	supra naturam quid.	ibid. f	6.m	
Homines & diabolus cur inter se bellige-		Nouissimo die quid nam futurum sit de		Spiritus unde dictus	29.p
rare permisi	3.f	elementis & stellis	18.p	Spiritus, quot modis in sacris dicatur	
Hominum maior numerus cur noctu na-		Nox præcesserit ne diem, uel contrà	15.f	29.p	
scitur & moritur	6.f	O		T	
Humores in corporibus ex quibus elemē-		Oceanum extrà alluere terram	14.m	θεῖον	28.f
tis conflentur	4.m	ὄψις, unde	31.m	θεός, quid & unde	28.f
Humores qui nam post mortem in cor-		Oratio Christianorum quare fiat uersus		θεωρεῖν	28.f
poribus maneant	4.m	Orientem, Iudeorum autem uersus		θελῶν, unde dictum	30.m
Hyemem à Deo non creatam	12.m	Austrum	5.p	Temperantia unde	33.f
Hypostasis & natura siue essentia quid		P		Temporis quemuis articulum proprium	
differant	29.m	παρεῖν, unde	13.m	habere ex rerum natura opus	14.f
I		Partiale quid	29.m	Thronorum supercoelestium locus pri-	
Iacob præfigurator populi genilis	6.m	Pater unde dictus	29.p	mus	3.m
item crucis Christi.	ibid.	Pax unde dicta	33.f	τρυφεῖν unde	31.m
Iacobi uirgæ quid denotent	17.m	Peccatorū poenæ à sanctis immisse, pos-		Tumultus unde	33.f
Idioma quid	29.p. 30.f	sint ne precibus auerti	7.m	Turtur unde	31.m
eiusq; species.	ibid.	πειρασθῆναι, unde dicta	31.m	V	
Inmutabile quid	33.m	Phlegma in corporibus post mortem ma-		Venter in sacris quid	22.f
Individuum idem quod hypostasis	29.m	nere	4.m	Vena basilica, animæ sedes	34.m
Infinitum quid	28.f	φύσις, unde	31.m	Verbum quid et quomodo dicatur	33.m
Interitus quid	33.p	Plantæ quare ante luminaria creatæ, ani-		Viperæ natura	9.f
Inuidia, animæ affectus	34.p	malia uerò post	14.f	Virgo unde dicta	31.m
Ira, animæ affectus	34.p	πρόμα, unde dictum	29.p	Virtutum locus quintus	3.m
Iudei quomodo conuincantur Christum		Poenæ à pijs hominibus immisse possint		Virtutes cur montes dicantur	20.p
uenisse	7.f	ne auerti oratione	7.m	Visiones morientium ad horas duas uel	
Iudeorum mira superstitio	5.f	Populus Iudaicus & gentilis à quonam		tres	7.f
L		primum præfiguratus	6.m	Vnitas quid & quot modis intelligatur	
Lapidis adusti uires	31.p	Posteriora Dei quæ nam	6.p	31.f	
Lex quare in caligine data	6.p	παραδοῖς, unde	31.m	Vniuersale quid	29.f
Legis due tabule quare primum confrin-		Potestatum cœlestium locus sextus	3.m	Voluntas quid	30.m
gi debuerint	6.p	Primogenitus quare dicatur Christus		eiusq; species.	ibid.
Lux ante Solis creationem quæ nam sue-		331.m		Vultur unde	31.m
rit	14.m	Principatum locus septimus	3.m	F I N I S.	
M		Principio carens quid dicatur	29.p		
Maranatha quid significet	23.f	Probus gentilis iudex inter Arium & A-			
Mariā Gabrielis uerā essentiā uidisse	4.f	thanasium	34.f		

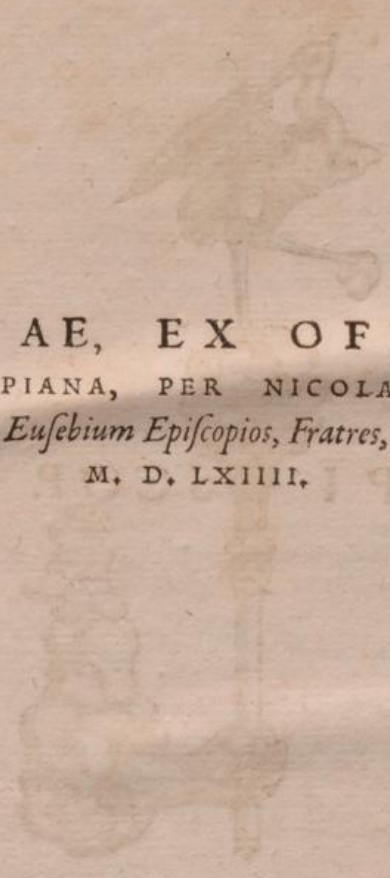
INDEX LOCORVM SACRAE SCRIP-

PTVRAE, IN POSTERIORE ATHANASII

parte, explicatorum.

- G**EN. 1. Terra autem erat incondita & inuisibilis, &c. usq; ad finem capitis 14. 15
- Gen. 3. Ecce Adam factus est, sicut unus ex nobis 16. m
- Gen. 4. Respectus eius erit ad te, & tu dominaberis ei, usque ad finem capitis 16. m. f
- Gen. 6. Videntes uero filij Dei filias hominum, acceperunt eas sibi uxores 16. f. 17. p
- Gen. 22. Cum respexisset Abraham, uidit, & ecce aries unus cornibus implitus harebat, ad plantam Sabec 17. p
- Gen. 27. Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus: & det tibi Dominus de rore caeli 17. m
- Gen. 49. Catulus leonis Iuda, de germine filij mei ascendisti, accubans obdormiisti ut leo, &c. 17. f
- Ibid. Ligans ad uineam pullum suum, & ad uitem pullum asinae suae 17. f
- Ibid. Lauabit in uino stolam suam, & in sanguine uuae pallium suum 18. p
- Psalmo 2. Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania 18. m
- Psalmi pro torcularibus explicatio 18. m. f
- Iob 1. Ingressi sunt Angeli Dei, ut starent in conspectu Domini, & diabolus in medio eorum 4. p
- Matth. 3. Iam uero & securis ad arborum radicem est posita 8. m
- Matth. 5. Si oculus tuus dexter, aut dextera tua manus offendit te, erue uel abscinde, & proijce abs te 11. f
- Matth. 5. Esto beneuolus cum aduersario tuo, dum adhuc es in uia 10. m
- Matth. 7. Homo quidam domum suam edificauit supra petram 8. f
- Matth. 13. Exiit qui seminauit ad seminandum semen suum, &c. 9. m
- Matth. 13. Simile factum est regnum caelorum thesauro, qui absconditus in agro 9. m
- Matth. 13. Simile factum est regnum caelorum fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinae tria sata 9. f
- Matth. 17. Dixit Dominus ad Petrum, Vade ad mare, & hamum proijce, primumq; qui egressus fuerit, piscem capere, & eius apertum ore, &c. 8. f
- Matth. 18. Simile factum est regnum caelorum homini regi, qui cum seruis rationem subducere uoluit, &c. 8. m
- Matth. 18. Si duo uestrum unanimes conuenerint super terram, de quacunque re petierint, dabit eis 10. m
- Matth. 20. Homo quidam diluculo egressus est ad conducendum operarios 9. m
- Matth. 21. Abite in castellum, quod contra uos est, & inuenietis asinam alligatam, & pullum, &c. 8. m
- Matth. 21. Homo quidam duos habebat filios, qui dixit ad alterum illorum, Vade in uineam. Qui respondit, Non ibo, & abiit, &c. 8. m
- Matth. 21. Homo quidam plantauit uineam, & sepe ei circundedit, &c. 9. p
- Matth. 22. Simile factum est regnum caelorum homini regi, qui nuptias apparatus filio suo 8. f
- Matth. 26. Abeuntes in uicum, qui contra uos est, ad quendam, dicetis ei, Magister dicit, Apud te facio Pascha cum discipulis meis 8. m
- Marc. 13. Orate ne fuga uestra fiat in hyeme & sabbato 12. m
- Marc. 14. Abeuntes in ciuitatem, quae sita uobis est e regione, hominem inuenietis, testaceum uas aquae portantem 8. p
- Marc. 15. Et clamauit uoce magna, &c. 12. f
- Luc. 10. Homo quidam a Hierusalem descendit Hiericho, & incidit in latrones 9. m
- Luc. 12. Hominis cuiusdam diuitis ager, uberes fructus tulit, &c. 8. m
- Luc. 13. Ficum arborem quidam habebat in uinea sua, qui uenit querens in ea fructum, & non inuenit 12. p
- Luc. 15. Homo quidam duos habebat filios, & dixit minor natu ad patrem suum, Pater, da mihi portionem substantiae meae, &c. 9. p
- Luc. 15. Mulier quaedam drachmam habebat, quam perdidit 9. m
- Luc. 19. Homo quidam clarus genere, profectus est in terram longinquam, ad accipiendum regnum 9. p
- Luc. 20. Lapis quem reprobauerunt edificantes, factus est in lapidem angularem 12. m
- Luc. 22. Qui pallium habet, uendat, & emat gladium 11. m
- Ioan. 4. Quinq; uiros habuisti, & nunc quem habes, non est tuus uir 10. p
- Ioan. 4. Adoratores ueri nec in hoc monte, nec Hierosolymis, sed in spiritu adorant Deum, & in ueritate 10. m
- Ioan. 12. Qui autem amat animam suam, perdet eam 11. m. f
- Ioan. 19. Et inclinato capite tradidit spiritum 12. m. f
- Ioan. 20. Afflauit autem eos Christus, dicens, Accipite Spiritum sanctum 11. p
- Epistolarum Pauli explicationem particularem secundum ordinem inuenies fol. 21. usq; ad finem 27. suis quibusq; capitibus in margine adiunctis.

F I N I S.

BASILEAE, EX OFFICINA

EPISCOPIANA, PER NICOLAVM ET

Eusebium Episcopios, Fratres,

M. D. LXIIII.

BM 0'424' 103

